

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

ÖMER BAHÂUDDİN EL-EMİRÎ VE ŞİİRİ

Doktora Tezi

Muhammed AŞANTOĞRUL

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

ÖMER BAHÂUDDÎN EL-EMÎRÎ VE ŞİİRİ

Doktora Tezi

Muhammed AŞANTOĞRUL

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI

Ankara-2024

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ARAP DİLİ VE BELAGATİ BİLİM DALI

ÖMER BAHÂUDDÎN EL-EMİRÎ VE ŞİİRİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI
- 2- Prof. Dr. Soner GÜNDÜZÖZ
- 3- Prof. Dr. Yakup CİVELEK
- 4- Prof. Dr. Yaşar DAŞKIRAN
- 5- Prof. Dr. Bayram AKDOĞAN

Tez Savunması Tarihi

03.06.2024

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI danışmanlığında hazırladığım “Ömer Bahâuddîn el-Emîrî ve Şiiri (Ankara-2024)” adlı doktora tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 03/06/2024

Muhammed AŞANTOĞRUL

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IV
TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ	IX
KISALTMALAR	X
ÖN SÖZ	XI
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları	2
3. Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış	4
3.1. Siyasî Durum	4
3.2. Sosyal Durum	7
3.3. İlmî ve Kültürel Durum	8
4. İslâmî Edebiyat Akımı.....	10
1. BÖLÜM	14
Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği	14
1. İsmi, Doğumu ve Nesebi	14
2. Ailesi ve Çocukluğu	16
3. Eğitim Hayatı.....	19
4. Resmî Görevleri ve Hocalığı	19
5. Vefatı ve Kişiliği.....	22
6. Eserleri.....	27
6.1. Manzûm Eserleri/Şiirleri	30

6.2. Mensûr Eserleri	39
7. Edebî Şahsiyeti	43
2. BÖLÜM.....	53
Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Şiirinde Muhteva Özellikleri	53
1. Dinî Şiir	54
1.1. Münâcât	55
1.2. Na't (Hz. Peygamber'i Methi).....	58
1.3. Zühd ve Tasavvuf.....	65
1.4. Hikmet ve Öğüt	67
2. Siyasî Şiir.....	71
2.1. Filistin ve Mescid-i Aksa.....	74
2.2. Afganistan.....	77
2.3. Cezayir.....	79
2.4. Fas.....	81
3. Ailevî Şiir.....	83
4. İhvâniyyât (Dostluk Şiirleri).....	89
2.1. Şiirsel Yazışmalar (Murâselât)	92
2.2. Kutlama-Tebrik	95
2.3. Başsağlığı Dileme (Taziye)	97
2.4. Özür Dileme (İtizâr)	99
2.5. Dargınları Barıştırma (Islâh)	101
5. Hiciv ve Sosyal Eleştiri	103

6. Gazel.....	108
7. Mersiye.....	113
8. Tasvir (Vasf).....	119
9. Diğer Konular.....	123
9.1. Vatan Özlemi ve Gurbet.....	124
9.2. Üzüntü ve Kaygı.....	125
9.3. Fağır.....	127
3. BÖLÜM.....	131
Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Şiirinde Şekil ve Üslup Özellikleri	131
1. Şekil Özellikleri.....	131
1.1. Nazım Türleri	132
1.1.1. Kaside.....	134
1.1.2. Humâsiyyât.....	142
1.1.3. Diğer Nazım Türleri	147
1.2. Vezin ve Kâfiye	149
1.2.1. Vezin	149
1.2.2. Kâfiye	160
2. Üslup Özellikleri	169
2.1. Kelime Kullanımı	169
2.2. Anlatım Üslupları	172
2.2.1. Me'ânî İlmi Üslupları.....	173
2.2.2. Beyân İlmi Üslupları	185

2.3. Bedî‘ Sanatlarından Faydalanma.....	194
2.3.1. Cinâs.....	195
2.3.2. İktibas.....	197
2.3.3. Husnu’t-Ta‘lîl.....	200
2.3.4. Tasrî‘.....	202
2.3.5. Telmîh.....	207
2.3.6. Tıbâk.....	211
2.3.7. Murâ‘atu’n-Nazîr.....	213
2.3.8. Mübâlağa.....	215
2.3.9. Reddu’l-‘Acuz ‘ale’s-Sadr.....	217
SONUÇ.....	221
KAYNAKÇA.....	226
ÖZET.....	241
ABSTRACT.....	243

TRANSKRİPSİYON SİSTEMİ

اَ	: A, e	س	: S, s
اُ	: U, u	ش	: Ş, ş
اِ	: İ, i	ص	: Ş, ş
آَ	: Â, â	ض	: D, d
اُوٓ	: Ū, ū	ط	: T, t
اِيٓ	: Î, î	ظ	: Z, z
ء	: ' (alef)	ع	: ' (alef)
ب	: B, b	غ	: Ğ, ğ
ت	: T, t	ف	: F, f
ث	: <u>Ṭ</u> , <u>ṣ</u>	ق	: K, k
ج	: C, c	ك	: K, k
ح	: H, h	ل	: L, l
خ	: H, h	م	: M, m
د	: D, d	ن	: N, n
ذ	: Z, z	و	: V, v
ر	: R, r	ه	: H, h
ز	: Z, z	ي	: Y, y

Yukarıda verilen transkripsiyon alfabesi, gerekli görülen yerlerde şahıs isimlerini, eser adlarını ve bazı kelimelerin telaffuzlarını göstermek için kullanılmıştır. Türkçede sık kullanılan Muhammed, Ali ve Ömer gibi özel isimlere transkripsiyon uygulanmamıştır. Abdulkadir ve Abdullah gibi mürekkep isimler ise tarif edatıyla ayrılmamış, tek isim olarak yazılmıştır. Harf-i tarifler her zaman küçük harfle yazılmış, şemsî harf ile başlayan kelimelere bitiştiğinde okunuşlarında gerekli değişiklikler yapılmıştır (eş-Şi'r). Vasl durumunda kelime sonlarındaki harekeler belirtilmiştir (Min Vaḥyi Filistîn).

KISALTMALAR

a.s. : Aleyhi's-Selam

a.y. : Aynı yer

b. : Bin, İbn

bs. : Baskı

bkz. : Bakınız

b.y. Baskı yeri yok

c. : Cilt

DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

Ed. : Editör

h. : Hicrî

Haz. : Hazırlayan

H.z. : Hazreti

ö. : Ölümü

r.a. : Radiyallahu ânhu

s. : Sayfa

s.a.s. : Sallallahu aleyhi ve sellem

ss. : Sayfa aralığı

sy. : Sayı

vd. : Ve diğerleri

TBMM : TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

TDBB : Türk Dünyası Belediyeler Birliği

Thk. : Tahkik eden

tsz. : Tarihsiz, basım yılı bilinmiyor

Yay. : Yayınları

ÖN SÖZ

Allah'ın insanlığa gönderdiği son ilâhî kitabın dili olan Arapça, günümüzde 22 ülkenin resmi dili olarak yaklaşık 350 milyon insanın konuştuğu bir dil durumundadır. Arapların divanı olarak nitelenen şiirin, son ilâhî kitabın anlaşılmasında ve Arap toplumunun kültür ve medeniyetini yansıtmadaki önemi bilinmektedir. Çağın özelliklerine göre şekil ve muhteva açısından birtakım değişiklikler meydana gelmekle birlikte Arap toplumundaki şiir geleneği güçlü bir şekilde devam etmektedir. Modern dönemde ortaya çıkan edebî akımların ve bu akımlara mensup şairlerin çalışmalarının incelenmesi, değerlendirilmesi ve ilim dünyasına tanıtılması önem arz etmektedir.

Ülkemizde Arap edebiyatına olan ilginin gün geçtikçe artması güzel bir gelişmedir. Ancak akademik anlamda Arap şiiri ile ilgili çalışmalar beklenen düzeyde değildir. Bu alanda yeni şiir akımlarının ve bu akımlara mensup şairlerin tanıtılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. Modern dünyada çoğu toplumda olduğu gibi Müslüman toplumlarda da sanatsal ve edebî faaliyetler daha çok seküler bir bakış açısıyla yürütülmektedir. Buna bir tepki olarak dinin prensiplerine aykırı olmayan bir edebiyatın mümkün olduğunu ispatlamaya çalışan “İslâmî edebiyat akımı”, bazı Arap ülkelerinde önemli ölçüde başarılı olmuştur. Ancak ülkemizin içinde bulunduğu siyasî, sosyal ve kültürel şartlar bu akımın etkili olmasında fazla elverişli olmamıştır. Arap edebiyatından çeviri yapılan yazarlar ve eserleri incelendiğinde bu durum daha iyi anlaşılacaktır.

Çalışma, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin yaşadığı dönemin siyasi, sosyal ve kültürel durumuna kısaca değinilmiştir. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri ve edebi şahsiyeti ele alınmıştır. Çalışmanın ana omurgasını oluşturan ikinci ve üçüncü bölümlerde ise el-Emîrî'nin şiirleri muhteva ve üslup bakımından kapsamlı bir araştırmaya tabi tutulmuştur. Çoğunlukla beyân, meânî ve

bedî' ilimleri çerçevesinde analizler yapılmaya çalışılmış, kimi zaman da Arap şiirine ait klasik ya da modern tenkit metotları kullanılmıştır.

Doktora tezimin ortaya çıkmasında emeği ve katkısı bulunan başta danışmanım Prof. Dr. Salih Zafer Kızıklı olmak üzere Prof. Dr. Soner Gündüzöz, Prof. Dr. Ömer Acar, Prof. Dr. Bayram Akdoğan ve Doç. Dr. İbrahim Fidan'a teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca şairin bazı eserlerine ulaşmama yardımcı olan Yozgat Bozok Üniversitesi Ekmeleddin İhsanoğlu Tarih ve Kültür Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Kâmil Büyüker'e, doktora eğitimim sürecinde desteklerini esirgemeyen Prof. Dr. Yakup Civelek ve Prof. Dr. Yaşar Daşkiran'a ve şairin mahdumlarından Mücâhid el-Emîrî ve Evfâ el-Emîrî'ye de teşekkürü bir borç bilirim.

Muhammed AŞANTOĞRUL

Ankara-2024

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Modern Arap edebiyatındaki edebî akımlardan biri de 20. yüzyılın ortalarında Arap ülkelerinde ortaya çıkan ve sonrasında Türkiye, Pakistan, Malezya ve Bangladeş gibi resmi dili Arapça olmayan birçok ülkede yayılma imkânı bulan *İslâmî edebiyat akımı*dır. Bu akıma mensup yazarların oluşturduğu geniş bir literatür ve zengin bir edebî ürün hazinesi bulunmaktadır. Çoğu İslâm ülkesinde olduğu gibi maalesef ülkemizde de edebiyat ve sanat alanında belli ideolojilere sahip yazarların çalışmaları ön plana çıkartılmaktadır. Şüphesiz İslâmî edebiyat birikiminin göz ardı edilmesi bilimsel açıdan doğru bir yaklaşım değildir.

İslâmî edebiyat akımının öncülerinden biri olan Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin eserlerinin incelenmesi bu akımın şiir anlayışının ortaya konulması açısından önem arz etmektedir. Ömer Bahâuddîn el-Emîrî doğuştan şiir söyleme kabiliyetine sahip bir şair olmasının yanı sıra yakın tarihin önemli tanıklarından biridir. Büyükelçilik ve diplomatlık görevinden dolayı çok sayıda ülkeye resmî ziyaretlerde bulunmuş ve Müslümanların içine düştüğü sıkıntıları yakından izleme fırsatı bulmuştur. İslâm Birliği idealine sahip olan şairimiz hayatı boyunca bu ideali için çaba göstermiş ve bunu bir dava edinmiştir. Türkiye'de Mehmet Akif'in, Pakistan'da Muhammed İkbal'in üstlendiği misyonu Suriye'de Ömer Bahâuddîn el-Emîrî üstlenmiştir. Bu sebeple şiirleri Arap dili ve edebiyatı yanında sosyal, kültürel ve tarihî bakımından da büyük önemi haizdir. Türkiye'de bu büyük şaire ait birkaç şiir çevirisi dışında maalesef herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla ülkemizde pek tanınmayan şair hakkındaki bu çalışmanın, Arap diliyle ilgili çalışmalara katkı sağlayacağı beklenmektedir.

Bu çalışmanın amacı Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin şiirlerinin Arap şiiri, aruz, kâfiye ve belağat ilimleri çerçevesinde tahlil edilmesi ve böylece şairin modern Arap

şiiirindeki yerinin, edebî kişiliğinin ve alana yapmış olduğu katkıların tespit edilmesidir. Onlarca divanı bulunan şairin tüm şiiirlerinin tek tek ele alınması mümkün olamayacağından, şiiirleri muhtevasına ve üslup özelliklerine göre genel olarak değeriendirilecek ve her başlık altında konuyla ilgili bazı örnek beyitler zikretmekle yetinilecektir. Örnek olarak verilecek tüm beyitler harekelenecek ve aruz bahirleri belirtilecektir. Beyitler numaralandırılacak ve çevirileri ile karşılaştırma yapabilmeleri için okuyuculara gerekli kolaylık sağlanacaktır.

Çalışma üç bölüm olarak planlanmış olup bu bölümler sırasıyla “Ömer Bahâuddîn el-Emîrî’nin Hayatı ve Edebî Kişiliği”, “Ömer Bahâuddîn el-Emîrî’nin Şiiirinde Muhteva Özellikleri” ve “Ömer Bahâuddîn el-Emîrî’nin Şiiirinde Şekil ve Üslup Özellikleri” olarak belirlenmiştir. İkinci ve üçüncü bölümde muhteva ve şekil özellikleri ele alınırken modern dönemde Arap şiiirinde ortaya çıkan değerişiklikler de dikkate alınmıştır.

Çalışma kapsamında Ömer Bahâuddîn el-Emîrî’nin yaşadığı dönemin sosyal, siyasî ve kültürel bazı özelliklerine değeriinilmiş, hayatı ve kişiliği gibi hususların şiiirlerine etkisi ortaya koyulmuştur. Çalışmanın sonunda Ömer Bahâuddîn el-Emîrî’nin mensubu olduğu İslâmî edebiyat akımının edebî özellikleri ilgili bazı yargılara ulaşılması düşünölmektedir. Bu çalışma ile ölkemizde ilk defa bu akıma mensup bir şair akademik çalışma konusu yapılarak bu edebî anlayışın tanınmasına da katkı sağlanması umulmaktadır.

2. Araştırmanın Yöntemi ve Kaynakları

Araştırmada veri analizi, örnekleme, betimleyici ve istatistiksel yöntemler kullanılmıştır. Şairin ulaşabildiğimiz matbu divanlarındaki bütün şiiirler taranmış ve kendi içerisinde bir tasnife tabi tutulmuştur. Araştırmanın amacına ulaşabilmesi için en uygun örnekler seçilmiş ve bunların çevirileriyle birlikte verilmesine gayret edilmiştir.

Ömer Bahâuddîn el-Emîrî ve Şiiri başlıklı bu çalışmada öncelikle büyük şair tarafından kaleme alınan ve imkân nispetinde ulaşabildiğimiz divanlar temel kaynağımızı teşkil etmektedir. Bunlar kronolojik sıra itibariyle “Ma‘allâh”, “Elvânu Tayf”, “Melhametu’l-Cihâd”, “el-Akşâ ve Feth ve’l-Ğimme”, “Eb”, “Ümmî”, “Safahât ve Nefehât”, “Ezânü’l-Ğur’ân”, “Necâvâ Muhammediyye”, “Hicâratun min Siccîl”, “İşrâk”, “Ğalb ve Rab” ve “Reyâhînu’l-Cenne” adlı divanlarıdır.

İlk bölümde şairin hayatı için biyografi ve tarih kitaplarına müracaat edilmiştir. Bu kitaplar arasında Muhammed Râğıb et-Ğabbâh’ın *İ‘lâmu’n-Nubelâ fî Târîhi Halebi’s-Şehbâ*, el-Ğazzî’nin *Nehru’z-Zeheb fî Târîhi Haleb*, Yusuf el-Mar‘aşlı’nın *Nesru’l-Cevâhir ve’d-Durer fî Ulemâ-i Ğarnî’r-Râbi’a Aşer* ve Bâsil er-Rifâ’î’nin *Yevmiyyât ve Eyyâm Ömer Bahâuddîn el-Emîrî* gibi eserler bulunmaktadır.

İkinci bölümde şiirlerin muhteva özellikleri klasik ve modern dönemdeki şiir türleri mezc edilerek sunulmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde şiirlerdeki şekil özellikleri aruz ve kâfiye ilmi, klasik nazım türleri ya da modern dönemde ortaya çıkmış yeni nazım türlerine göre tespit edilmeye çalışılmıştır. Anlatım ve üslup özellikleri ise Arap belâğatının dalları olan beyân, me‘ânî ve bedî‘ ilimlerindeki esaslara göre incelenmiştir. Böylece şairin Arap şiiri ve edebiyatına yaptığı katkı bilim dünyasına tanıtılmıştır.

Bu iki bölümün kaleme alınmasında istifade edilen kaynaklardan Abdulkâhîr el-Curcânî’nin *Delâilu’l-Î‘câz*, İbn Reşîğ el-Ğayrevânî’nin *el-Umde fî Meğâsini’s-Şi’r*, İbnu’l-Mu‘tez’in *Kitâbu’l-Bedî‘*, Ahmed b. ‘Abdulvehhâb en-Nuveyrî’nin *Nihâyetu’l-Ereb fî Funûni’l-Edeb*, el-Ğağîb el-Ğazvîni’nin *Telhîşu’l-Miftâh* ve *el-İdâh fî Ulûmil-Belâğa* adlı eserlerini özellikle zikretmek gerekir. Ayrıca Muhammed Ğuneymî Hilâl’in *en-Nakdu’l-Edebiyyu’l-Hadîs*, Mecdî Vehbe’nin *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-Arabiyye fî’l-Luğa ve’l-Edeb*, Mustafa Şâdîğ er-Râfi’î’nin *Târîhu Âdâbi’l-Arab* ve Ahmed Hasan ez-Zeyyât’ın *Târîhu’l-Edebi’l-Arabî* adlı eserlerinden de yararlandığı belirtilmelidir.

İkinci olarak Arap dünyasında şair hakkında yazılmış kitap, makale ve diğer akademik çalışmalardan istifade edilecektir. Bunlardan en önemlisi Hâlid b. Su'ûd el-Huleybî'nin hazırladığı doktora tezidir. Yazar, tezini daha sonra *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Şâ'iru'l-İnsâniyyeti'l-Mü'mine* (2004) ve *el-Binâu'l-Fennî fî Şi'ri Ömer Bahâuddîn el-Emîrî* (2009) adlarında iki kitap hâlinde yayınlamıştır.

Ahmed el-Ceda'ın *Dirâsât fi Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, Câbir Kumeÿha'nın *Dirâsât fi'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır* ve Abdullah el-'Ukayl'ın *Min A'lâmi'd-Da'veti ve'l-Hareketi'l-İslâmiyyeti'l-Mu'âşıra* adlı eserlerinin yanı sıra Râbiţatu'l-Edebi'l-İslâmî tarafından 2008 yılında yayınlanan *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı* da bu çalışmada sıklıkla başvurulmuş kaynaklar arasındadır.

3. Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Yaşadığı Döneme Genel Bir Bakış

Önemli bir şahsiyet ele alınırken içinde bulunduğu zaman ve mekân unsurları incelenmeden sağlıklı bir sonuca ulaşamayacağı aşikârdır. Kişiyi şekillendiren başka bir ifadeyle kişiye şahsiyet kazandıran şey büyük ölçüde yaşadığı çevredir. Arap dilindeki المرء ابن بيئته “Kişi yaşadığı çevrenin çocuğudur” şeklindeki mesel bu gerçeği anımsatmaktadır. el-Emîrî'nin hayatının ve şiirlerinin ele alındığı bu çalışmaya giriş yaparken siyasî, sosyal ve kültürel çevrenin üzerinde durmak faydalı olacaktır.

3.1. Siyasî Durum

Şairin dünyaya gözlerini açtığı yer olan Halep tarih boyunca sahip olduğu tarihî ve kültürel zenginlik sebebiyle önemli bir şehir olma vasfını elinde tutmuştur. Ticaret yollarının kesiştiği bir noktada yer alan bu kadim şehir Hz. Ömer'in hilâfeti döneminde Ebû Ubeyde b. Cerrâh tarafından fethedilmiştir (16/637). Daha sonra şehri sırasıyla Emevîler, Abbasîler, Tolunoğulları, İhşîdîler, Hamdânîler, Fatımîler, Mirdâsîler, Selçuklular, Eyyübîler, Memlûkler idare etmiştir. Memlûk Sultanı Kansu Gavri'nin

Mercidabık Savaşı'nda Osmanlılar'a yenilmesiyle şehir Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir.¹

Şairin yaşadığı zaman dilimi içerisinde Suriye, Osmanlı Hâkimiyeti, Fransız mandası ve bağımsız Suriye olmak üzere üç dönem geçirmiştir. Şairin dünyaya geldiği dönem Osmanlı Devleti'nin son yıllarına rastlamaktadır. Suriye'de 402 yıl devam eden Osmanlı hâkimiyeti 30 Ekim 1918'de İtilâf devletleri ile imzalanan Mondros Mütarekesi'yle birlikte resmen sona ermiştir. Osmanlı Devleti'nde Halep şehri İstanbul ve Kahire'den sonra üçüncü büyük şehir konumuna sahipti.²

Kısa bir süre Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal tarafından idare edilen ülke, İngiltere ile Fransa arasında gizli imzalanan Sykes-Picot Anlaşması'na göre Fransızlara bırakılır. 1920'de fiilen başlayan işgal 24 Temmuz 1922'de Milletler Cemiyeti'nin onayıyla resmîyet kazanır.³ Fransız manda yönetimi idari yapıyı sünnî-alevî gibi etnik gruplara göre şekillendirmiştir. Buna göre ülke Halep, Dımaşk, Alevî ve Dağlık Dürzî olmak üzere dört özerk bölge olarak yönetilecekti. Daha sonra bu bölgeler *Suriye Devleti* adı altında birleştirildi. Yönetim merkezi ise Halep'ten Dımaşk'a taşındı.

Bu arada Fransa 21 Ekim 1921 Ankara Antlaşması ile Halep bölgesinin sınırları içerisinde yer alan İskenderun Sancağı (Hatay) için özel bir idare kuracağını taahhüt etmişti. Buna göre 1937 yılında "Hatay Devleti" adıyla bir devlet kurulmuş, ardından 1939'da meclisinin almış aldığı kararla Türkiye'ye katılmıştır.

1946 yılındaki Şükrî el-Kuvvetî liderliğinde kazanılan bağımsızlık hareketine kadar ülke baskı ve korku altında idare edilmiş, Fransızlara karşı başlatılan isyanlar kanlı bir şekilde bastırılmıştır. Lübnanlı siyasetçi Emir Şekîb Arslan Fransızların ülkede

---

¹ Tâlib Yâzîcî, "Halep", *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 240; Emin Kırkıl, *Selçuklu Dönemi'nde Halep*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 1999, s. 6-17.

² Mahmoud Hretanî, "Halep/3. Bölüm", *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 247.

³ Ş. Tufan Buzpınar, "Suriye/3. Bölüm", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 553.

gerçekleştirdikleri mezalimi “20. yüzyıl medeniyetinin Suriye bölgesinde işlediği vahşetler” şeklinde niteler ve “Sûriyye eş-Şehîde” adıyla bir eser telif eder.⁴

Fransız Manda yönetimi son bulduktan sonra ülkede, askerî darbelerin veya darbe teşebbüslerinin çokça yaşandığı bir döneme girilmiştir. 1958 yılının başlarında Mısır ve Suriye *Birleşik Arap Cumhuriyeti* adıyla tek devlet olma konusunda anlaşılır. el-Emîrî böyle bir birlikteliğin kurulmasını olumlu karşılar ve her iki tarafın liderlerine tebrik telgrafları gönderir. Ayrıca bu oluşumun devam etmesi gerektiğini aşağıdaki dizelerde şu şekilde savunur:⁵ (Mutekârib)

وَجَدُ جَدِيرٌ بِأَعْلَى ثَمَنٍ	1	وَفِي وَحْدَةِ الْقَوْمِ خَيْرٌ وَفَيْرٌ
أَكَادُ أَرَى غَيْرٌ مَا قَدْ عَلَنُ	2	لَقَدْ أَعْلَنُوهَا وَلَكِنِّي
إِذَا قَلَبَ الدَّهْرُ ظَهَرَ الْمَجْنُ	3	أُرِيدُ بُنَاءَ حُمَاءَ هَا
تَقِيٍّ قَوِيٍّ يَصُدُّ الْمِحْنُ	4	فَمَنْ لِي بِإِنْشَاءِ جِيلٍ أَبِيٍّ

1. *Topluluğun birlik olmasında büyük bir hayır ve paha biçilmeyecek bir şeref vardır.*
2. *(Birliği) ilan ettiler fakat ben ilan etme dışında bir şeyi düşünüyorum.*
3. *Zaman iyiden kötüye evrilince onu koruyacak hamiyetli bâniler istiyorum.*
4. *Kim bana şerefli, takva sahibi ve zorluklara göğüs geren güçlü bir nesil inşâ edebilir?*

Ancak bu birliktelik uzun sürmez ve 28 Eylül 1961 tarihinde gerçekleştirilen askerî ihtilâl ile sona erer. Uzun süren bu çalkantılı dönem 1970 yılında General Hâfız Esed tarafından gerçekleştirilen yine bir darbe ile nihâyete ermiştir. 1971’de ülkenin ilk

⁴ Bu eser 2016 yılında *Şehit Suriye* adıyla Yarın Yayınları tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

⁵ el-Emîrî, *Elvânu Tayf, Dâru’l-Beyân*, Beyrut, 1965, s. 93.

cumhurbaşkanı görevini üstlenen Hâfız Esed bu görevini ölümüne kadar sürdürmüştür (10 Haziran 2000).

3.2. Sosyal Durum

Tarih boyunca farklı milletlere ev sahipliği yapan Halep 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde üç semavî dinin mensuplarının yerleştiği kozmopolit bir şehir görünümünü devam ettirmektedir. Halkın çoğunluğunu üçte ikilik oranla Müslümanlar oluştururken Yahudiler ve Ermenî, Süryanî, Rum Katolik, Rum Ortodoks, Protestan, Latin Mârûnî, Keldânî gibi farklı Hıristiyanlar toplulukları da mevcuttu. Müslümanlar genellikle Arap, Türkmen, Çerkez ve Kürtlerden meydana geliyordu. Bu anlamda Halep barındırdığı dinî çeşitliliğe rağmen “bir arada yaşama kültürü” adına önemli bir tecrübeye sahiptir.⁶

1908 yılında yayınlanan son Halep salnâmesine göre kentin nüfusu 119.811’dir.⁷ 1922 yılında nüfusunun 156.748’ye ulaştığı belirtilmekle birlikte Halep tarihçisi el-Ğazzî’ye göre bu rakam 200 binin üzerindedir.⁸ 1992 yılına gelindiğinde ise şehir merkezinin tahminî nüfusunun bir buçuk milyon civarında olduğu kabul edilmektedir.

Sahip olduğu tarihî ve kültürel zenginlik sebebiyle Osmanlı Devleti tarafından büyük önem verilen Halep birçok açıdan gelişme göstermiş ve birçok bakımdan en parlak dönemini yaşamıştır.⁹ Bu sebeple şehirde Osmanlılar zamanında yapılmış birçok cami, hamam, medrese, kütüphane, kapalı çarşı (kayseriyye) ve işhanına rastlamak mümkündür. Şairin dedelerinden el-Hâc Mûsa Ağa’nın Suveykatu Ali mahallesinde

⁶ Nuran Koltuk, S. Atilla Sağlamçubukcu vd., *Osmanlı Belgelerinde Halep* (Ed. M. Taner Koltuk), TDBB Yay., No: 25, İstanbul, 2018, s. 7.

⁷ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb*, Matba‘a-i Vilâyet, Halep, 1326/1908, s. 224.

⁸ Kâmil b. Hüseyin el-Ğazzî, *Nehru’z-Zeheb fî Târîhi Haleb*, Matba‘atu’l-Mârûniyye, Halep, 1922, I, 336; Vecîh Kevşerânî, *Bilâdu’ş-Şâm fî Maṭla‘i’l-Ḳarni’l-İşrin*, 3. bs., el-Merkezu’l-‘Arabî li’l-Ebhâs ve Dirâseti’s-Siyâsât, Beyrut, 2013, s. 69.

⁹ Bruce Masters, “Halep/2. Bölüm”, *DİA*, İstanbul, 1997, XV, 244.

yaptırıldığı cami ve bu caminin giderleri için vakfettiği iki büyük işhanı bu dönemin önemli eserlerindedir.

Halep şehri kumaşı ve sabunu ile şöhret kazanmıştı. Sanayi devrimi ile geleneksel el dokuma tezgâhları yerini yavaş yavaş tekstil fabrikalarına bıraksa da dokumacılık bölgenin en önemli gelir kaynaklarından biri olmaya devam etmiştir. 20. yüzyılda Halep, Suriye'nin önde gelen ticaret ve sanayi merkezlerinden biri haline gelmiştir. Şehrin kuzey ve batı kısımlarındaki verimli topraklarda tarım yapılmakta ve buralarda yetiştirilen tahıl ürünleri Lazkiye üzerinden dünyanın birçok ülkesine ihraç edilmekteydi.¹⁰ Halep tarihî bir kent ve ticaret merkezi olarak önemini 2011'de başlayan Suriye iç savaşına kadar sürdürmüştür.

3.3. İlmî ve Kültürel Durum

Halep şehrini bölgedeki diğer şehirlerden ayıran bir yönü matbaanın çok erken sayılabilecek bir dönemde gelmesidir. 18. yüzyılın başlarında Arap harfleriyle baskı yapan ilk matbaa Halep'te tesis edilmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde matbaa sayısının artmasıyla gazete ve dergi gibi yayınların da sayısı artmış ve bu durum toplumun kültürel seviyesini etkilemiştir. Öne çıkan yayınlar arasında el-Furât, eş-Şehbâ, er-Râbitatu'l-Edebiyye, en-Nehda ve el-Mîzân zikredilebilir.¹¹

Osmanlı Devleti'nin 1903 yılında açtığı Şam Tıp Fakültesi ile Fransız Mandası döneminde açılan Hukuk Fakültesi 1923'te Suriye Üniversitesi adıyla tek çatı altında toplanmıştır. Ülke bağımsızlığını kazanana kadar sadece bu iki fakülteyle eğitime devam

---

¹⁰ Hasan Karaköse, "Halep'te Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durum (1876- 1918 Yılları Arası)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 10, sy. 51, Ağustos 2017, s. 295; Mahmoud Hretanı, "Halep/3. Bölüm", *DİA*, XV, 248.

¹¹ Cengiz Tomar, "Suriye/5. Bölüm", *DİA*, İstanbul, 2009, XXXVII, 559.

edilmiş, daha sonra adı Dımaşk Üniversitesi'ne çevrilmiştir. 1946'da tesis edilen Halep Üniversitesi ülkenin en büyük ikinci üniversitesi vasfına sahiptir.

Halep'te devlet okullarının yanı sıra yabancı devlet ya da cemaat okulları da bulunmaktaydı. Bazı yabancı okulların Müslüman okullarından önce açılmış olması Halep'teki gayr-i müslimlerin eğitime verdikleri önemi ortaya koyabilir. Fransa'nın Halep'teki okullarının sayısı ise oldukça dikkat çekicidir.¹²

Kültürel hayatta çok önemli yeri olan kütüphanelerden, en fazla kitap sayısına sahip olanlar arasında Ahmediyye Medresesi Kütüphanesi, Osmaniye Câmîî Kütüphanesi, Mevlevîhâne Kütüphanesi ve Câmî-i Kebîr-i Emeviyye Kütüphanesi zikredilebilir.¹³ Bu arada bazı eşrafa ya da ulemaya ait özel kütüphanelerin en az üç dört kütüphane dolduracak kadar eseri barındırdığı nakledilmektedir.¹⁴

Cami ve mescitler ibadet amacı yanında ilmî sohbetler, zikir meclisleri ve ders halkaları için vazgeçilmez mekânlardı. Ayrıca insanlar şiir, edebiyat ve siyaset mevzularına dair evlerde oluşturulan akşam meclislerine katılmaktaydı. Şair el-Emîrî küçük yaşlardan itibaren babasının haftanın belli günlerinde evde düzenlediği bu tip meclislere katılmıştır.

Fransız mandası altına girmesiyle Suriye halkı zamanla eski alışkanlıklarını terk etmeye, giyim-kuşamını değiştirmeye, köyden şehre göç etmeye ve yaşam düzeninde değişikliğe gitmeye başladı. Tüm İslâm ülkelerinde kuvvetlice esen batı rüzgârı Müslümanlarda büyük bir değişim meydana getirmiş, el-Emîrî bu değişime tanıklık etmiş ve şüphesiz o da etkilenmiştir.

---

¹² Hasan Karaköse, "Halep'te Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durum", s. 299.

¹³ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb (1326/1908)*, s. 222.

¹⁴ *Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb*, Matba'a-i Vilâyet, Halep, 1322/1904, s. 227.

2006 yılında İslâm İşbirliği Teşkilatı tarafından “İslâm Kültür Başkenti” ilan edilen Halep şehri günümüzde Suriye iç savaş sürecinde trajik olarak diğer birçok şehir gibi tahrip edilmiştir.

4. İslâmî Edebiyat Akımı

Şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin İslâmî edebiyat akımına mensup olması nedeniyle bu akımla ilgili genel bir malumat verilmesi yerinde olacaktır. Modern dönemde birçok alanda olduğu gibi edebiyat alanında da bazı yabancı akımların etkilerine maruz kalınmıştır. İslâm kültür ve medeniyetine yabancı ve dinî değerleri hedef alan tesirlere karşı, edebiyat alanında İslâmî değerleri referans noktası alan edipler tarafından İslâmî edebiyat (el-edebu'l-İslâmî) kavramı ortaya atılmıştır. 20. yüzyılın ortalarında itibaren Müslüman toplumlarda görülmeye başlanan bu akımın öncüsü Seyyid Kûṭub'tur (ö. 1966). O, bu edebiyatı *التَّعْبِيرُ النَّاسِيُّ عَنِ امْتِلَاءِ النَّفْسِ بِالْمَشَاعِرِ الْإِسْلَامِيَّةِ* “*ruhun İslâmî duygularla dolup taşmasından neşet eden ifadeler*” şeklinde nitelemektedir.¹⁵

el-Edebu'l-İslâmî ifadesi bazı Arap edebiyatı tarihçileri tarafından İslâmiyetin gelişinden sonraki Hz. Peygamber (s.a.s.) ve dört halife dönemi (*Sadru'l-İslâm*) ile Emevîler dönemi edebiyatı için kullanılmıştır.¹⁶ Ancak modern dönemde bu ifade edebî bir anlayışı ve akımı temsil etmeye başlamıştır. Bu akımın teorik temelleri Muhammed Kûṭub, Necîb el-Kîlânî, 'Îmâduddîn Ḥalîl, Muhammed Hasan Berîğîş, 'Abdurrahmân Ra'fet el-Bâşâ ve Sa'd Ebû Rıdâ gibi isimler tarafından ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Edebu'd-da've (davet edebiyatı) olarak da adlandırılan bu edebiyat hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Akımın önemli temsilcileri arasında Ali Ahmed Bâkeşîr (ö. 1969), Abdulhamîd Cûde es-Seḥhâr (ö. 1974), Ömer Bahâuddîn el-Emîrî (ö. 1992), Ali eṭ-

¹⁵ Mehmet Yılmaz, *Çağdaş Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış*, Emin Yayınları, Bursa, 2019, s. 64.

¹⁶ Ahmed Hasan ez-Zeyyât, *Târîḫü'l-Edebi'l-'Arabî, Dâru'l-Ma'rife*, Beyrut, 1993, s. 63.

Ṭantâvî (ö. 1999), Ebu'l-Hasan en-Nedvî (ö. 1999), Emine Kütüb (ö. 2007) ve Abdullah eṭ-Ṭantâvî gibi edebiyatçılar sayılabilir. Bu yazarlar şiir, hikâye, roman ve tiyatro gibi birçok türde eserler ortaya koymuşlardır.¹⁷ Ancak bu akıma mensup çoğu isim, şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî de dâhil olmak üzere maalesef hak ettiği ilgi ve alâkayı görememiştir.

Muhammed Kütüb tarafından kaleme alınan *Menhecu'l-Fenni'l-İslâmî* adlı eser, bu akımın kuramsal temellerini ortaya koyan önemli bir çalışmadır. Eserinin 192 ila 199. sayfalarını Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'ye ayıran Muhammed Kutub, İslâmî edebiyatı şu şekilde tanımlamaktadır:¹⁸

هُوَ التَّعْبِيرُ الْجَمِيلُ عَنِ الْكَوْنِ وَالْحَيَاةِ وَالْإِنْسَانِ مِنْ خِلَالِ تَصَوُّرِ الْإِسْلَامِ لِلْكَوْنِ وَالْحَيَاةِ وَالْإِنْسَانِ

“*Kâinatın, hayatın ve insanoğlunun İslâm tasavvuru çerçevesinde ve sanat muhtevalı bir üslupla anlatılmasıdır.*”

Bu tanıma göre, sanatsal bir ifade kullanılması ve İslâmî bakış açısına ters düşmemesi şartıyla her edebî çalışma bu edebiyatın kapsama alanına girebilir. Nitekim yazarın verdiği örnekler bakıldığında, Muhammed İkbâl ve Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin şiirlerinin yanı sıra Rabindranath Tagore ve John Millington Synge gibi müslüman olmayan yazarların çalışmalarına da yer verdiği görülmektedir.¹⁹ Bu bağlamda İslâmî edebiyatının özellikleri arasında aşağıdaki hususlar zikredilebilir:

- İslâmî edebiyat zannedildiği gibi sadece İslâm'dan bahseden bir edebiyat değildir.
- Müslüman olmayan yazarların eserleri de bu edebiyat kapsamına girebilmektedir.
- İslâm dininin prensiplerine ters düşmemesi kaydıyla konu sınırlaması yoktur.
- Şiir, hikaye, roman ve tiyatro gibi edebiyatın her türünde ürün vermektedir.
- Arapça dışındaki dillerde yayınlanan eserleri de ihtiva etmektedir.

¹⁷ Yakup Civelek, “Modern Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyat'ın Yeri ve Öncüleri”, *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Haziran 2000, s. 92-93.

¹⁸ Muhammed Kütüb, *Menhecu'l-Fenni'l-İslâmî*, 6 bs., Dâru's-Şurûk, Kahire, 1983, s. 6.

¹⁹ Muhammed Kütüb, *Menhecu'l-Fenni'l-İslâmî*, s. 199-202, 212-221.

- Bütün insanlığa hitap eden evrensel bir edebiyattır.

İslâmî edebiyat akımı son yıllardaki siyasi, sosyal ve kültürel bazı gelişmelerle birlikte zayıflamaya başlasa da modern Arap edebiyatındaki yerini ve önemini korumaktadır. Bu akımın etki alanını ve ortaya koyduğu zengin edebî birikimi anlama açısından Ahmed el-Ceda‘ tarafından kaleme alınan üç ciltlik *Mu‘cemu’l-Udebâi’l-İslâmiyyîn el-Mu‘âşirîn* adlı eseri zikretmek gerekir. Bu eserde İslâmî edebiyat akımına mensup ya da bu akımdan etkilenen toplamda 370 edebiyatçının biyografisi yer almaktadır.

İslâmî edebiyat akımının 1960’lı yıllardan itibaren ülkemizde de etkili olduğu görülmektedir. İslâmî edebiyat kavramı ülkemizde ilk defa Necip Fazıl Kısakürek’in *Büyük Doğu* dergisinde yayınladığı yazılarla kullanılmaya başlamıştır. İslâmî edebiyat akımının öncülerine ait eserlerin Türkçeye çevrilmesi de bu edebî anlayışın yayılmasında etkili olmuştur. Ülkemizde bu edebî anlayışla eserler telif eden yazarlar arasında Necip Fazıl Kısakürek’in yanı sıra Sezai Karakoç, Rasim Özdenören, Cahit Zarifoğlu ve Mustafa Miyasoğlu gibi edebiyatçılar bulunmaktadır.²⁰

Şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî’nin yakın arkadaşı Ebu’l-Hasan en-Nedvî tarafından 1984 yılında kurulan Uluslararası İslâmî Edebiyat Birliği (Râbitatu’l-Edebi’l-İslâmî) birçok ülkede faaliyetlerine devam etmektedir. Bu minvalde çalıştaylar, sempozyumlar ve edebiyat yarışmaları düzenlemekte, radyo ve televizyon programları yapmaktadır. İslâmî edebiyat akımına mensup yazarların telif ettiği Arapça eserleri yayınlamakta, Türkçe, Farsça ve Urduca dillerinde kaleme alınan eserleri ise Arapçaya

---

²⁰ Bilal Demir, “İslâmî Edebiyat Meselesi: 1960-2000 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Gelişen Bir Edebi Tartışmanın İzlerini Aramak”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 6, sy. 3, 2022, s. 970-971.

kazandırmaktadır. Fasîh Arapçayı yaymak ve ammice ile mücadele etmek birliğin benimsediği prensiplerden biridir.²¹

Uluslararası İslâmî Edebiyat Birliği'nin yaklaşık 15 ülkede temsilciliği bulunmakta olup merkezi Suudi Arabistan'dadır. Birliğin ana yayın organı olan *el-Edebu'l-İslâmî* dergisi 1993 yılından itibaren üç aylık periyotlarla yayınlamaktadır. Bu dergi 2008 yılında yayınladığı 60. sayısını *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı* olarak belirlemiştir. Birliğin çeşitli ülkelerdeki temsilcilikleri tarafından yayınlanan süreli yayınlar arasında Bangladeş'teki *Menâru's-Şark* (Arapça), Fas'taki *el-Miškât* (Arapça),²² Hindistan'daki *Kervân-ı Edeb* (Urduca), Pakistan'daki *Kâfiletu'l-Edeb* (Urduca) ve Türkiye'deki *İslâmî Edebiyât* (Türkçe-Arapça) adlı dergiler sayılabilir.

Uluslararası İslâmî Edebiyat Birliği'nin ülkemizdeki temsilcisi olan Ali Nar, İslâmî edebiyat akımına mensup yazarlardan Necîb el-Kîlânî ve Ali Ahmed Bâkeşîr'e ait birçok eseri Türkçeye kazandırarak okuyucuların istifadesine sunmuştur. Ayrıca kaleme aldığı *Arılar Ülkesi* adlı roman, birliğin düzenlediği yarışmada birincilik ödülü almış ve *Memleketu'n-Nahl* adıyla Arapçaya çevrilmiştir.²³ Ali Nar'ın İslâmî edebiyatçılardan derlediği “Çağdaş Arap Edebiyatından 33 Şair” adlı eserde şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'ye de bir bölüm ayırmıştır.²⁴

---

²¹ <https://www.adabislami.org/index.php/%D8%A7%D9%84%D8%AA%D8%B9%D8%B1%D9%8A%D9%81> (Erişim Tarihi ve Saati: 09.04.2024, 20:08).

²² Mehmet Yılmaz, *Çağdaş Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış*, s. 82.

²³ <https://islamiedebiyat.com/kurucusu/> (Erişim Tarihi ve Saati: 19.04.2024, 20:08).

²⁴ Ali Nar, *Çağdaş Arap Edebiyatından 33 Şair*, İslami Edebiyat Yayınları, İstanbul, 2004, s. 97-102.

1. BÖLÜM

Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Hayatı ve Edebî Kişiliği

1. İsmi, Doğumu ve Nesebi

Asıl adı Ömer Şıdkî b. Muhammed Bahâuddîn b. Ömer Şıdkî Ağa b. el-Hâc 'Îsâ Ağa b. el-Hâc Mûsa Ağa b. el-Hâc Hasan el-Halebî b. el-Hâc Ahmed Emîr b. Muhammed b. Ali b. Zâfer el-Başrî'dir. Nesebi *Emîrzâde* ya da *Emîrîzâde* olarak bilinir. Bunun sebebi dedelerinden birinin Basra emirlerinden olmasıdır.²⁵ Babasının vefatının ardından onun adını yaşatmak için *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî* ismini kullanmaya başlamıştır. Bazı eserlerinde bunun kısaltılmış hâli olarak *Ömer Bahâ el-Emîrî* şeklinde bir kullanıma da rastlanmıştır.²⁶

Şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Suriye'nin kuzeyinde yer alan Halep şehrinde dünyaya gelmiştir. Şairin doğum tarihi konusunda çelişkili bilgilere rastlanmıştır. Halep nüfus sicillerinde 1918 yılında doğduğu kaydedilirken başka kaynaklarda 1915 ve 1916 yılları nakledilmektedir.²⁷ Bu araştırmada tercih edilen tarih 29 Cemaziye'l-Âhir 1334'tür. Bu da miladi olarak 2 Mayıs 1916 tarihine tekabül etmektedir. Şairin doğum yıldönümünde kaleme aldığı 29 Cemaziye'l-Âhir 1364 tarihli "fi's-Selâşîn" (Otuz Yaşında) adlı kaside²⁸ bu tarihi desteklemektedir. Ayrıca şairin 1975 yılında telif ettiği *Elvân min Vahyi'l-Mihrecân* adlı eserinde yer alan aşağıdaki beyit de 1916 yılına işaret etmektedir.²⁹ (Serî')

يُسَلِّمُ الْأَقْدَارَ مِنْ عُمْرِهِ   تَسْعًا وَخَمْسِينَ وَمَا الْعُمْرُ

²⁵ Muhammed Râgîb et-Ṭabbâḥ, *I'lâmu'n-Nubelâ fî Târîhi Halebi's-Şehbâ* (Thk. Muhammed Kemâl), 2. bs., Dâru'l-Kalemi'l-'Arabî, Halep, 1988, VII, 29.

²⁶ el-Emîrî, *Ümmî*, Dâru'l-Feth, Beyrut, 1978, s. 33; el-Emîrî, *Elvânu Ṭayf*, s. 39.

²⁷ Hâlid b. Su'ûd el-Huleybî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Şâ'iru'l-İnsâniyyeti'l-Mü'mine*, Nâdi Câzân el-Edebî, Suudi Arabistan, 2004, s. 39-40.

²⁸ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 85-86.

²⁹ el-Emîrî, *Elvân min Vahyi'l-Mihrecân*, Fas Kültür Bakanlığı, Fas, 1975, s. 3.

“Kadere ömründen kırk dokuz seneyi teslim ediyor. Ömür dediğin nedir ki?”

Şairin soyu Irak’ın Basra vilâyetinde yaşayan saygın bir aileye dayanmaktadır. Osmanlı Devleti zamanında Halep’e yerleşen bu aile zamanla oradaki halkın teveccühünü kazanmış ve Osmanlılar’da devletle halk arasındaki ilişkileri düzenleyen eşrafın (a’yân) çıktığı bir aile haline gelmiştir. Bunda şairin çok hayırsever dedelerinden biri olan el-Hâc Mûsa Ağa tarafından tesis edilen vakıfların etkisi büyüktür. Bu vakıfların içerisinde yer alan ve Câmî‘u’l-Hayr diye de anılan el-Hâc Mûsa Ağa Camii’nin kitabesinde kaydedilen tarih (1176/1763), ailenin Halep’teki geçmişiyle ilgili bir fikir verebilir. Bununla birlikte ilk olarak hangi dedesinin Halep’e yerleştiği bilinmemektedir.³⁰

el-Ğazzî’nin Halep’te hicrî 973-980 yılları arasında kadılık görevini yürütenler arasında zikrettiği *Emîrîzâde*’nin³¹ şairin dedelerinden biri olması muhtemeldir. Ancak elimizde kesin bilgi bulunmamaktadır. Kaynaklarda şairin nesebi belirtilirken Osmanlı Türkçesinde çok kullanılan *Efendi*, *Ağa*, *Çelebi* ve *Zâde* gibi ifadelerle sıklıkla karşılaşılmaktadır. Nitekim asıl ismindeki Ömer Sıdkî ifadesi de Arapça değil, Türkçe bir terkiptir.

el-Emîrî’nin şiirlerinde, soyunun Hz. Peygamber (s.a.s.)’e dayandığını ima eden birtakım ifadelerle rastlanmıştır. Farklı divanlarda yer alan bu minvaldeki ifadelerden birkaçı aşağıda sıralanmıştır:

1	فَأِنَّكَ تَشْكُو الدَّنْبَ وَالْجُدْبَ وَالْجَوَى	وَأَحْمَدُ مِعْطَاءُ وَأَنْتَ لَهُ سَبْطُ
2	وَأَنْتَ قَدْ اصْطَفَيْتَ لَهُ ائْتِمَاءَ	إِلَى النَّسَبِ الْمُعَلَّى لَا يُدَانِي
3	وَكَمْ ذَا دَعَوْنَا اللَّهَ فِي أَمَلٍ مَعَا	نَرَى بِكَ نَفْحًا مِنْ سَنَى جَدِّكَ النَّبِيِّ

³⁰ et-Ṭabbâh, *Î‘lâmu’n-Nubelâ*, a.y.

³¹ el-Ğazzî, *Nehru’z-Zeheb*, I, 237.

1. “*Sen cömert Ahmed (s.a.s.)’in torunu olduğun halde günahtan, kusurdan ve aşırı sevgiden yakınıyorsun.*”³² (Tavîl)

2. “*(Ey Rabbim!) Sen, onu*³³ *eşsiz ve üstün bir soya mensup olması için seçtin.*”³⁴
(Vâfir)

3. “*(Annesine hitaben:) Ne kadar Allah’a beraber dua ettik ümitle.*

Deden Nebî (s.a.s.)’nin nurundan gelen bir esintiyi gördük seninle.”³⁵ (Tavîl)

Ayrıca kendisiyle yapılan bir mülakatta soylarının Hz. Peygamber (s.a.s.)’e dayanan soy şeceresi yanında Memlûk Sultanı Kansu Gavri (ö. 1516)’ye dayanan soy şeceresine de sahip olduğunu bizzat belirtmiştir.³⁶

2. Ailesi ve Çocukluğu

el-Emîrî Halep’in ileri gelen ve tanınmış ailelerinden birisine mensuptur. Dolayısıyla varlıklı bir ailede ve son derece refah içerisinde büyümüştür. Babası Muhammed Bahâuddîn Halep eşrafından olup idarecilerle yakın ilişki halinde olmuştur. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olmasının yanı sıra Osmanlı Mebûsân Meclisi’nde Halep milletvekili olarak görev yapmıştır. TBMM arşivlerinde adı Halep Mebusu “Mehmet Bahaeddin Efendi” şeklinde kaydedilmektedir. Osmanlı Mebûsân Meclisi’nin birinci (17 Aralık 1908- 18 Ocak 1912) ve ikinci (18 Nisan - 5 Ağustos 1912) dönemlerinde görev yapmıştır.³⁷

³² el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, Dâru’r-Reşîd, Medîne-i Münevvere, 1987, s. 203.

³³ Şair burada *iltifât* sanatını kullanarak kendisini kastetmiştir. İltifât sanatı hakkında bilgi için bkz. Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İfav, İstanbul, 2015, s. 177.

³⁴ el-Emîrî, *İşrâk*, Dâru’l-Kalem, Kuveyt, 1990, s. 249.

³⁵ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 252.

³⁶ Bâsil er-Rifâ’î, *Yevmiyyât ve Eyyâm Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, Dâru’l-Feth, Amman, 2011, s. 21.

³⁷ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No: 54, Ankara, 1992, s. 192.

Emîrzâde Mehmet Bahaeddin Efendi

Fransızlar Suriye topraklarını istila ettiklerinde kendisine devlet başkanlığı ve bakanlık teklif edilmiş, o ise bu teklifi şiddetle reddetmiştir. Siyasî kişiliği yanında edebî yazılar kaleme alan Muhammed Bahâuddîn'in yazıları İstanbul'daki *Servet-i Fünûn* ve *Ma'lûmât* gazeteleri ile Suriye'deki *Elif-Bâ* adlı gazetede yayınlanmıştır. 1356/1937 yılında Halep'te vefat etmiştir. Babasının vefatı üzerine el-Emîrî'nin kaleminden şu dizeler dökülür:³⁸ (Tavîl)

أَرَاهُ، فَأَذْكِي فَقَدُهُ فِي الْحَشَا حُمِّي	1	أَيَا وَالِدًا قَدْ فَارَقَ الْكَوْنَ دُونَ أَنْ
يَرَانِي فَهَاجَ الْبُعْدُ فِي قَلْبِهِ هَمًّا	2	أَيَا وَالِدًا قَدْ فَارَقَ الْكَوْنَ دُونَ أَنْ
إِلَى اللَّهِ يَشْكُو الْوَجْدَ وَالْفَقْدَ وَالْعَمَّا	3	عَلَيْكَ سَلَامٌ اللَّهُ مِنْ حَبِّكَ الَّذِي

1. Ah babacığım! Ben onu göremeden dünyaya veda etti. Onu kaybetmek içimi yaktı.
2. Ah babacığım! Beni göremeden dünyadan ayrıldı. Gurbet kalbindeki üzüntüyü büyütmişti.
3. Sevgisini, kederini ve seni kaybedişini Allah'a arz eden bir seveninden sana selam olsun.

³⁸ er-Rifâ'î, *Yevmiyyât*, s. 104.

Şairin annesi, Halep İsti'naf Mahkemesi Başkanı Hasan Rızâ'nın kızı Sâmiye el-Cendeliyye'dir.³⁹ 1295/1878 İstanbul'da dünyaya gelmiş ve ilk eğitimini orada almıştır. Daha sonra annesinin doğum yeri olan Yunanistan'ın Yanya şehrine yerleşmiş ve eğitimini tamamladıktan sonra öğretmen olarak atanmıştır. Aile daha sonra Halep'e yerleşmiştir. 1382/1962 yılında vefat eden Sâmiye Hanım'ın bir kız kardeşi olduğu bilinmektedir. Zira şair, Mersin'de ikamet eden teyzesini 1977 yılında ziyaret ettiğini belirtmektedir.

Sâmiye Hanım'ın İstanbul'da büyümesi ve mektuplarını Türkçe yazacak kadar⁴⁰ Türkçeye hâkim olması, şairin anne tarafından Türk olduğu şeklinde yanlış bir algıya sebep olmuştur. Doğrusu şairin de belirttiği üzere annesinin Kudüs asıllı olduğudur.

Şairin Âişe Melîha ve Nâile Rasîne adında iki kız kardeşi, bir de Muhammed Memduh adında bir erkek kardeşi vardır.⁴¹ Kardeşlerinden yaşça daha küçük olan şair el-Emîrî en çok ablası Nâile Raşîne ile iletişim hâlinde olmuştur. Onun gayretini ve başarısını konu alan şiirler kaleme almıştır.

Şair el-Emîrî yedi erkek ve iki kız olmak üzere dokuz çocuk sahibidir. Doğum tarihlerine göre sırasıyla isimleri Ahmed Berâ, Muhammed el-Yemân, Hasan Sâid, Hâşim Munkiz, Âişe Ğarrâ, Sâmiye Vefâ, Bahâuddîn Evfâ, Sa'îduddîn Mücâhid ve Mahmud Mülhem'dir. Dikkat edilirse şairin çocuklarının isimleri iki kelimedenden mürekkeptir. Birinin isim, diğerinin lakap olması mümkün olmakla birlikte şairin yetiştiği kültür çevresinin de burada etkili olduğu düşünülebilir.

---

³⁹ Muhammed 'Âdil el-Hâşimî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1406/1986, s. 11.

⁴⁰ Bkz. Ek-1

⁴¹ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 271-272.

3. Eğitim Hayatı

Şair el-Emîrî ilk eğitimini özel bir okul olan Fârûkiyye Medresesi'nde almıştır. Bu okul genellikle muhafazakâr ailelerin çocuklarını gönderdikleri Halep'in en güzide okuluydu. Lise son sınıfa kadar bu okulda eğitim görmüş, ardından son sınıfı da Medresetu't-Tedrîs adındaki devlet okulunda tamamlayarak lise diplomasını almıştır.

Lise tahsilini Suriye'de nihayete erdirdikten sonra Fransa'ya gitti. Paris'te Sorbonne Üniversitesi Hukuk Fakültesi ve Sosyal Bilimler Fakültesi'ne kaydını yaptırdı.⁴² Bir süre burada eğitim aldıktan sonra babasının rahatsızlığını haber alması üzerine Suriye'ye döndü. Halep'e ulaştığında ise babasının vefat ettiğini öğrendi (1937). Ailesinin sorumluluğunu omuzlarında hisseden şair Paris'teki eğitimini yarıda bırakmak zorunda kaldı. Sonrasında eğitimine ülkesinde devam etme kararı aldı ve 1940 yılında Dımaşk Hukuk Fakültesi'nden mezun olmayı başardı. Yüksek lisans eğitimi için I. Fuad Üniversitesi'ne şimdiki adıyla Kahire Üniversitesi'ne kaydını yaptırdı. Fakat yine ailevî meselelerden dolayı çok istediği halde lisansüstü eğitimine devam edemedi.

Şair el-Emîrî'nin istifade ettiği hocaları arasında Şeyh Mustafa Sermînî, Ahmed Muhammed ez-Zerķâ (ö. 1938), Muhammed Râğıb eṭ-Ṭabbâḥ (ö. 1951) ve Ömer Ebû Rîşe (ö. 1990)'nin isimleri zikredilmektedir. Ayrıca şair, Muḥibbuddîn el-Ḥaṭîb (ö. 1969)'nin yazıları ve eserlerini mezun olduğu ilk İslâmî okul saymaktadır.

4. Resmî Görevleri ve Hocalığı

el-Emîrî eğitim hayatından sonra avukatlık mesleğini icra etmeye başlar. 1950 yılına kadar bu mesleğini sürdürmekle birlikte Suriye'deki çeşitli okullarda İslâm kültür ve medeniyeti, İslâm medeniyeti tarihi, ahlâk ve sosyoloji gibi dersler verdi. Türkçe,

---

⁴² Abdullah el-'Uḳayl, *Min A'lâmi'd-Da'veti ve'l-Ḥareketi'l-İslâmiyyeti'l-Mu'âşıra*, 8. bs., Dâru'l-Beşîr, Mısır, 2008, I, 647.

Fransızca ve Urduca dillerini iyi derecede bilen şair⁴³ kısa bir süre 1944 yılında Dımaşk'ta kurulan Ma'hedu'l-'Arabiyyi'l-İslâmî'nin müdürlüğü görevini üstlenmiştir.⁴⁴ Ayrıca bu enstitüde iki yıl boyunca dersler vermiştir.

İhvân-ı Müslimîn hareketini Suriye'de temsil eden Dâru'l-Erkâm cemiyetini tesis edenler arasında şair el-Emîrî de yer almaktadır.⁴⁵ Daha sonraları bu hareketin öncüsü Hasan el-Bennâ ile aralarında sıcak bir dostluk meydana gelmiştir. Öyle ki el-Emîrî'ye Mısırlı olmadığı halde istisnai olarak İhvân'ın kurucu komite üyeliği verilmiştir (1945).⁴⁶

el-Emîrî 1950'de ülkesinin Pakistan büyükelçiliği görevine atanmış, 1954'de ise Suudi Arabistan büyükelçiliği görevini ifa etmeye başlamıştır. 1957 yılına gelindiğinde siyasî görüşlerinden dolayı büyükelçilik görevinden el çektirilmiş ve çeşitli baskılara maruz bırakılmıştır.

1966'da Fas'taki V. Muhammed Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde *İslâm Kültür ve Medeniyeti* dersini okutmak üzere davet edilen el-Emîrî, bu davete icabet eder ve ömrünün son 25 yılını geçireceği Fas'a yerleşir.⁴⁷ Daha sonra dünyanın en eski üniversitesi sayılan Kâravîyyîn Üniversitesi'ne bağlı Dâru'l-Hadîsi'l-Huseyniyye'de akademisyenlik yapmaya başlamıştır.⁴⁸ Bu kurumda *İslâm ve Modern Akımlar* kürsüsünde lisansüstü düzeyinde dersler vermiş ve birçok lisansüstü çalışmanın danışmanlığını üstlenmiştir. el-Emîrî'nin danışmanlığını yaptığı yüksek lisans tezleri şunlardır:⁴⁹

⁴³ Ahmed el-Ceda', *Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîn el-Mu'âşirîn*, Dâru'd-Dıyâ, Ürdün, 1999, II, 830.

⁴⁴ Râbiâtü'l-Edebi'l-İslâmî, *mine'ş-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Hadîs*, Mektebetü'l-'Ubeykân, Riyad, 2005, s. 15.

⁴⁵ Bâsil er-Rifâ'î, *el-Cem'ıyyâtu'l-İslâmiyye fî Suriyye-5*, <https://www.nashiri.net/articles/general-articles/4820--5.html> (Erişim Tarihi ve Saati: 09.03.2024, 18:08).

⁴⁶ Mücahid Ömer el-Emîrî, "el-Benna ve Emiri (İhvân Hareketinin Gelişimi ve Suriye'deki Etkisi)", *Uluslararası Hasan el-Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, Ankara, 2012, c. 2, s. 351-352.

⁴⁷ Muhammed Hâyr Ramazan Yusuf, *Tetimmetu'l-A'lâm li'z-Ziriklî*, 2. bs., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2002, c. 2, s. 72.

⁴⁸ Ahmed el-Ceda', *Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîn el-Mu'âşirîn*, II, 830.

⁴⁹ Mehmet Eren, "Fas Haseniyye Dâr-ı Hadîsi'nde Yapılan Akademik Çalışmalar", *Dinî Araştırmalar Dergisi*, c. 1, sy. 2, Eylül-Aralık 1998, s. 221-232.

- Muhammed ed-Derdâbî: Bilimsellik ve Misyonerlik Arasındaki Oryantalizm
- Allâl el-Hıyarî: İslâm ve Muasır Fikir İdeolojileri
- Muhammed en-Nâsirî: İslâm Şeriatının Her Zaman ve Mekâna Uygunluğu
- Ahmed eş-Şitivî: Kavmiyetçilikle İslâm Arasındaki Urûbe Meselesi
- Muhammed eş-Şat: Duraklama ile Diriliş Arasındaki İslâmî Hareket
- Muhammed Bazemat: İslâm ve Diğer Hukuklarda İnsan ve Hakları
- Zuhuru's-Selâm: Hind'de Nedvetu'l-Ulema; Tarihi ve İslâmî Şartları
- Abdulkerîm el-Meşhedânî: Laiklik ve İslâm Arasındaki Türkiye
- Kasım Yusufî: Emel ile Amel arasındaki İslâm Zirvesi Konferansı

Yakın arkadaşı Ebu'l-Hasan en-Nedvî'nin kurucusu olduğu Râbiţatu'l-Edebi'l-İslâmî'nin önemli bir üyesi olan el-Emîrî aynı zamanda el-Mecma'u'l-İlmiyyu'l-İrâkî⁵⁰'nin de bir üyesidir.

Şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî

⁵⁰ Kuruluş hakkında geniş bilgi için bkz. Hidayet Kemal Bayatlı, “el-Mecmau'l-İlmiyyü'l-İrâkî”, *DİA*, Ankara, 2008, XXVIII, 259-260.

5. Vefatı ve Kişiliği

el-Emîrî kalp rahatsızlığı ve böbrek yetmezliği nedeniyle Rabat'taki bir hastaneye kaldırılır. Yapılan birkaç ameliyattan sonra maalesef duruma hiç iyiye gitmez. Ecelinin yaklaştığını hisseden şair, oğlu Mücahid'e şu beyitleri yazdırır:⁵¹ (Vâfir)

1	قَضَاءُ اللَّهِ حُمٌّ وَلَا يُرَدُّ	وَأَنْعُمُهُ تَزِيدُ وَلَا تُعَدُّ
2	رَضِيْتُ بِمَا قَضَى الرَّحْمَنُ طَرًّا	فَكَانَ جَنَى الرِّضَا غَنَمٌ وَسَعْدُ
3	فَمَا عَيْرُ الْإِلَهِ الْبِرِّ جَدْوَى	وَلَا رَجْوَى إِذَا مَا جَدَّ جَدُّ
4	وَقَدْ تَتَفَلَّتُ الْأَهَاتُ مِنِّي	شَكَاةً مِنْ مُصَابِرِي تَنِدُّ
5	وَلَا أَنْفَكُ عَنْ تَقْدِيسِ رَبِّي	فَإِنَّ تَأْوَهُ الْمُضْطَرِّ حَمْدُ
6	وَمَا كَالْحَبِّ فِي الدُّنْيَا نَعِيمٌ	وَلَا كَرِضَا الْعُبَيْدِ الْحَرِّ مَجْدُ

1. Allah'ın hükmü kesinleşti ve geri döndürülemez. Onun nimetleri sayılamayacak kadar çoktur.
2. Rahmân'ın tüm takdir ettiklerine râzıyım. Rıza göstermenin semeresi ganimet ve mutluluktur.
3. İyi olan ilâhdan başkasının faydası yoktur. Bir işin vakti geldiğinde ricâda bulunulmaz.
4. Bazen acıya tahammül edemeden dolayı benden inilteler çıkabiliyor.
5. (Ancak) Rabbimi takdis etmekten ayrılmıyorum. Aslına bakarsanız zor durumda olanın iniltisi hamddir.
6. Dünyada sevgi gibi hiçbir nimet yoktur. Kulcağızın (kadere) rıza göstermesi gibi şeref yoktur.

Daha sonra Suudi Arabistan kralının talimatıyla Rabat'a bir ambulans uçak gönderilir ve hasta Riyad'daki Kral Faysal İhtisas Hastanesi'ne nakledilir. Fakat tüm

⁵¹ er-Rifâ'î, *Yevmiyyât*, s. 548.

müdahalelere rağmen kurtarılamayarak 25 Nisan 1992 tarihinde Riyad'da vefat eder.⁵² Kral Fehd b. Abdülaziz'in özel izniyle Medine'deki Cennetu'l-Bakî' adıyla meşhur mezarlığa defnedilmiştir. Bu yönde bir vasiyeti olmasa da *Necâvâ Muḥammediyye* adlı divanında kullandığı aşağıdaki ifadeler, onun Medine'de defnedilmek istediğini açıkça ortaya koymaktadır.⁵³ (Serî')

1 عَبْدُكَ يَا رَبَّاهُ، تَحْنَانُهُ   وَوَجْدُهُ الْأَكْمَلُ وَالْأَمْتَلُ
2 إِلَى رِحَابِ الْمُصْطَفَى طَيْفُهَا   كَأَنَّهُ فِي قَلْبِهِ مِشْعَلُ
3 فَاجْعَلْ لَهُ فِي خُلْدِهَا مَنْزِلًا   فَمَقْدَجَفَاهُ فِي الدُّنَى الْمَنْزِلُ

1. *Ey Rabbim! [Bu] kulunun en mükemmel muhabbeti ve özlemi Mustafa'nın (s.a.s.) makamıdır.*
2. *Oranın hayali, onun kalbinde bir meşale gibi [yanmaktadır].*
3. *Sen ona o ebedî makamında bir yer ihsan et. Çünkü dünyadaki evi ona kaba davranmıştır.*

el-Emîrî dindar bir ailede büyümemesine rağmen kişilik olarak dinî vecibelerini yerine getiren, dinî değerlere son derece bağlı, dinî prensiplerden ödün vermeyen ve çocuklarına da bu konuda örnek olan bir şahsiyettir. Bunda hocalarının ve çevresinin etkisi büyüktür. Vefat ettiği akşam yatsı namazını cemaatle eda etmek üzere oğlu Ahmed el-Berâ'yı beklerken son saatlerini yaşadığını sezen şair, önce münferiden kıldığı namazı oğlu gelince onunla cemaat yaparak yeniden kılmıştır.

el-Emîrî güzel ahlak, hoşgörü, tevazu, vakar ve hilm sahibi bir şairdir. Giyim kuşamında daima şık olmaya dikkat etmiş, estetiği ve sanatı önemsemiş, düzenli ve tertipli olmaya gayret etmiş, konuşmasında belîğ ve fasîh olmaya özen göstermiştir.

⁵² Abdullah el-'Ukayl, *Min A'lâmi'd-Da'veti*, I, 655-656.

⁵³ el-Emîrî, *Ḳalb ve Rab*, Dâru'l-Ḳalem, Dımaşk, 1990, s. 28-29; *Necâvâ Muḥammediyye*, s. 352.

Ayrıca cömert ve yardımsever bir kişiliğe sahip olan el-Emîrî hakkında Suriyeli şair

Selîm Abdulkâdir şunları söyler:⁵⁴ (Mutekârib)

1 وَلِلنَّاسِ عِشْتَ ضِيَاءٍ وَرِيًّا كَنَجْمِ السَّمَاءِ، كَمَاءِ الْعَدِيرِ
2 تُخَبِّئِي آلَامَكَ الطَّاحِنَاتِ بَعِيداً وَرَاءَ قِنَاعِ السُّرُورِ
3 وَتُسْكِنُ فِي الْقَلْبِ آهَ الْجُرِيحِ وَدَمْعَ الْحَزِينِ، وَبُوسَ الْفَقِيرِ

1. İnsanlar için gökyüzündeki yıldız gibi bir ışık [kaynağı] ve pınar gibi bir su [kaynağı] olarak yaşadın.
2. Yıkıcı elemlerini, sevinç maskesi arkasında ve uzağında gizleyerek [yaşadın].
3. Yaralının iniltisini, üzgünün gözyaşını ve fakirin sıkıntısını kalbinde hissederek [yaşadın].

Şairin vefatı üzerine onlarca mersiye kaleme alınmıştır. Bunlardan öne çıkanlar şairin oğlu Ahmed Berâ el-Emîrî, Câbir Kumeÿha, Muhammed Dîyâuddîn eş-Şâbûnî, Abdurrahman el-‘Aşmâvî, Adnân Rıdâ en-Nahvî ve Abdulkerîm el-Meşhedânî’ye ait mersiyelerdir.

Suudi Arabistanlı şair Abdurrahman el-‘Aşmâvî’nin kaleme aldığı aşağıdaki mersiye şair el-Emîrî’ye ait bazı eser isimlerini içermesi bakımından dikkat çekicidir.⁵⁵

(Basît)

1 قَدْ مَاتَ، قُلْتُ لَهُ مَنْ؟ قَالَ لِي: عُمَرُ
2 أَبَا الْبِرَاءِ الْأَمِيرِيِّ الَّذِي اخْتَفَلْتُ
3 تَعْنِي الْأَدِيبَ الَّذِي هَمُّو لِرِيشَتِهِ
4 تَعْنِي الَّذِي لَمْ تَزَلْ مَعْنَى أُبُوتِهِ
5 فَقَالَ لِي: هُوَ مَنْ أَعْنِي فُقُلْتُ لَهُ:
فَقُلْتُ: تَعْنِي الَّذِي بِالصِّدْقِ يَأْتِرُّ؟
بِهِ الْمَعَالِي، وَلَمْ يَكُذِبْ لَهُ خَبْرٌ؟
أَسْمَى الْمَعَابِي وَتَزَهُو عِنْدَهُ الصُّورُ؟
يَطْوِي مَسَافَةَ أَحْزَانِي وَيَخْتَصِرُّ؟!
رَفَقاً بِقَلْبِي، فَإِنَّ الْقَلْبَ يَنْفَطِرُّ

⁵⁴ Selîm Abdulkâdir, “el-Emîrî”, *el-Fayşal Dergisi*, sy. 187, Riyad, 1413/1992, s. 42.

⁵⁵ Abdurrahmân el-‘Aşmâvî, “Sedde’l-Enînu Femî”, *el-Edebu’l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008, s. 110.

6	مَا قُلْتَ لِي خَبْرًا يَا صَاحِبَ بَلِّ لَهْبًا	أَشْعَلْتَهُ، فَهُوَ فِي الْأَعْمَاقِ يَسْتَعِرُّ
7	هَذَا (أَب) أَيُّهَا النَّاعِي أَبُوئْتُهُ	كَوْنُ تُسَافِرُ فِيهِ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ
8	هَذَا هُوَ الشَّاعِرُ الَّذِي ازْدَهَرَتْ	فِي شِعْرِهِ، قِيمَ الْإِسْلَامِ وَالْعَبْرُ
9	قَضَى الْحَيَاةَ (مَعَ اللَّهِ) الْجَلِيلِ فَمَا	كَبَا لَهُ قَلَمٌ، أَوْ حَانَهُ نَظْرُ
10	أَبَا الْبِرَاءِ، أَيَا عُضْنَ الشُّمُوحِ نَمَا	فِي رَوْضَةِ الصِّدْقِ، حَتَّى آدَهُ التَّمَرُ
11	سَأَلْتُ (زُرُوقَ) الْجَوَّابِ كَيْفَ رَسَا	فَقَالَ لِي: شَاطِئُ الْأَفْرَاحِ يَنْتَظِرُ
12	هُنَالِكَ الْحَوْرُ وَالْأَهَارُ جَارِيَةٌ	هُنَالِكَ اللَّؤْلُؤُ الْمَكْنُونُ وَالْدُرُّ
13	كَأَنِّي (بِرِيَّاحِينَ الْجِنَانِ) هَفْتُ	إِلَى لِقَائِكَ فَهِيَ الْيَوْمَ تَزْدَهَرُ
14	(أَلْوَانُ طَيْفِكَ) مَا زَالَتْ تُحَدِّثُنِي	عَنِ (النَّجَاوَى) الَّتِي كَالْعَيْثِ تَنْهَمُرُ
15	أَبَا الْبِرَاءِ، قَوَائِي الشِّعْرِ وَاجِمَةٌ	لِمَا رَحَلْتَ، وَطَرَفُ الشِّعْرِ مُنْكَسِرُ
16	زَعَانِفُ النَّفْدِ فِي عَصْرِي، قَدِ انْشَعَلُوا	عَنْ رُوحِ شِعْرِكَ بِالتَّهْرِيحِ وَأَنْبَهَرُوا
17	بَرِيقُ الْيُوتِ أَعْمَاهُمْ، فَمَا نَظَرُوا	إِلَّا إِلَيْهِ وَفِي تَيَّارِهِ انْصَهَرُوا
18	(إِشْرَاقُ) رُوحِكَ (أَشْوَاقُ) مُحَلَّقَةٌ	إِلَى السَّمَاءِ، وَهُمْ مِنْ دُوْهَا عَثَرُوا
19	هُمْ مَوْجَةٌ فِي سُكُونِ الْبَحْرِ طَائِشَةٌ	تَهِيحُ، لَكِنَّهَا فِي التَّوِّ تَنْحَسِرُ
20	وَأَنْتَ (رُوحُ مُبَاحٍ) لِلْقَضَائِلِ لَا	يُغْرِيكَ مَنْ وَرَدُوا مِنْهُمْ وَمَنْ صَدَرُوا

1. Öldü... Sordum: Kim? Dedi ki: Ömer. Dedim: Doğruluğu kuşanan kişiyi mi kastediyorsun?
2. Yüceliklerin etrafında toplandığı ve hiçbir haberin kendisini yalanlamadığı Ebu'l-Berâ el-Emîrî'yi [mi kastediyorsun?]
3. Yüksek manaların kalemine özlem duyduğu ve yanında suretlerin övündüğü edibi mi kastediyorsun?
4. Babalık mefhumunun hüznlerin mesafesini dürdüğü ve kısalttığı şairi mi kastediyorsun?
5. Dedi ki: Kastettiğim odur. Ona dedim ki: Kalbime acı! Şüphesiz kalbim parçalanıyor.

6. *Ey dostum! Sen bana bir haber vermedin. Belki de (gönlümün) derinliklerinde yanacak bir alev tutuşturdun.*
7. *Bu (şair), bir **babadır** ey ağıt yakan! Onun babalığı güneş ve ayın içerisinde yol aldığı bir kâinat (gibidir).*
8. *Şiirinde İslâmî değerlerin ve ibretlerin parıldadığı bir şairdir.*
9. *Hayatını yüce **Allah ile beraber** geçirdi. Onun için kalemi tökezlemedi ve bakışı ihanet etmedi.*
10. *Ebu'l-Berâ! Ey doğruluk bahçesinde meyveler eğene dek büyüyen yüksek dalı!*
11. *Çok gezen **kayığını** sordum. Nasıl demir attı? Bana dedi ki: mutlulukların kıyısında bekliyor.*
12. *Orada huriler var, nehirler akmakta ve saklı inci mercanlar bulunmaktadır.*
13. *Sanki ben seninle karşılaşmayı arzulayan **cennet bahçelerindeyim** ki bugün o bahçeler çiçek açmışlar.*
14. *Senin **hayalinin renkleri** bana sağanak yağmur gibi boşalan **fısıltuları** anlatıyor.*
15. *Ebu'l-Berâ! Sen gittiğin için şiir kâfiyeleri üzgündür ve şiirin bir tarafı yıkılmıştır.*
16. *Asrımdaki tenkit yüzgeçleri komikçe senin şiirinin ruhuyla ilgilenmediler ve ondan gözleri kamaştı.*
17. *Eliot ışıltısı onların gözlerini kör etmiştir. Sadece onu görürler ve onun akımında erimişlerdir.*
18. *Senin ruhunun **parlaklığı** ve **özlemler** gökyüzüne doğru yükselmektedir. Onlar ise sadece bunun aşağısındakilere rastlamaktadır.*
19. *Onlar durgun denizde yükselip cûşa gelen fakat aniden yok olan bir dalga (gibidir).*

20. *Sen faziletler için hür bir ruhsun. Onlardan gelenler de gidenler de senin gözünü kamaştırmaz.*”

Görüldüğü üzere yukarıdaki şiirin Arapça metninde parantez içerisine alınan ifadeler ile şair el-Emîrî’ye ait birçok esere işaret edilmektedir. Şair Abdurrahman el-‘Aşmâvî bu mersiyesinde, şair el-Emîrî’nin vefatından duyduğu derin üzüntüyü dile getirirken onun eserlerinin çağdaş eleştirmenlerin gözünden kaçtığından yakınmaktadır. Aslında bu durum maalesef modern dönem İslâmî edebiyat akımına mensup edip ve şairlerin çoğunluğu için geçerlidir.

6. Eserleri

el-Emîrî çok sayıda eser kaleme almış velûd bir ediptir. Şiirlerinde genellikle dinî bir hava hâkimdir. Kendisine Ebu’l-Hasan en-Nedvî’nin *hakîmu’l-İslâm* (İslâm bilgini) ünvanını vermesindeki sebep bu olsa gerektir. 9 yaşında şiir yazmaya başlayan şairin divanlarının sayısı çok olmasına rağmen 45 yaşına kadar hiçbir eserini yayınlamaya fırsat bulamamıştır. 1959 yılına gelindiğinde ilk olarak *Ma‘allâh* adlı divanını yayınlamaya karar verir. *Ma‘allâh*, şairin hayatta iken divanları arasında iki kez yayınladığı tek eseridir. Bu eser hakkında Abbas Mahmûd Akkâd “*Kur‘ân’dan ve namazdan işaretler... Bunları mütalaa eden okuyucuyu sözün büyüsiyle bahtiyar kılıyor. Samimi imana sahip olmakla bahtiyar olanın durumu gibi...*” demektedir.⁵⁶

Şair bazı eserlerini yayınlarken olası yazım hatalarının önüne geçmek için kendi el yazısıyla olan nüshayı baskıya vermeyi tercih etmiştir. “Eb”, “Ümmî”, “Kalb ve Rab”, “Necâvâ Muhammediyye” ve “Hicâratun min Siccîl” adlı eserlerini bu tarzda yayınlayan şair, eserlerinin en güzel şekilde yayınlanması için büyük bir gayret göstermiştir. “İşrâk” adlı eserini vakit yetersizliği nedeniyle el yazısıyla yayınevine verememiş ve bundan

---

⁵⁶ er-Rifâ‘î, *Yevmiyyât*, s. 285.

dolayı pişmanlık duymuştur.⁵⁷ Şair el-Emîrî'nin el yazısından bir kesit aşağıda verilmiştir.⁵⁸

تُصَوِّدُ اللّٰهُ يَدْعُوهُ بِذِلَّةٍ زُنَيْبِهِ
تُصَوِّدُ اللّٰهُ يَدْعُوهُ بِغَزَّةٍ هَبِّهِ
يَلْوُزُ بِهِ وَاللَّعْنُ فِي زُفْرَاتِهِ
يَجِيئُ ، لِكَلْبِ الْمُحْلِيَةِ وَكُرْبِهِ
لِيَكْفِ ضَرًّا - قَدْ يَلْوُونَ جَزَائِنَا
وِفَاقًا ، وَكَلْنَا نَلْوُزُ بِهِ .. بِهِ

Görüldüğü üzere şair el-Emîrî gayet güzel bir el yazısına sahiptir. Ancak şu nokta belirtilmelidir ki bilgisayar yazısına aşına olan günümüz insanı şairin el yazısını okumada güçlük çekebilir. Bu nedenle şairin el yazısıyla yayınladığı divanlarının bilgisayar yazısına dönüştürülerek yeniden yayınlamasında fayda mülahaza edilmektedir.

Şair şiirlerinde az kullandığı ya da zor anlaşılabilir bazı kelimelerin izahını vermektedir. Bu tür kelimeler için genellikle eserin sonunda bir sözlüğe yer verirken kimi zaman da açıklamaya muhtaç kelimeleri şiirin ardından sayfanın alt kısmında sıralamaktadır. Eserlerin önsözünde bu hususta kendisine yardımcı olan kimselere teşekkür etmeyi de unutmamıştır.

⁵⁷ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 22-23.

⁵⁸ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 110.

Aynı kasideyi bazen birden fazla divanında tekrar etme ve yayınlama ihtiyacı hissetmiştir. Buradaki sebep o şiirin konu bakımından yeni divanla irtibatı ya da diğer şairlerden daha fazla teveccüh görmesi olabilir. Nitekim “Eb” adlı kasidesini yakaladığı şöhret nedeniyle üç ayrı divanında yayınlamıştır. Bu özellik şairin hocası Ömer Ebû Rîşe’nin divanlarında da göze çarpmaktadır.

Bir diğer hususiyet ise şiirlerinin titizlikle tarihlendirilmesi noktasındadır. Şair el-Emîrî her şiirin altında ya da üstünde o şiirin yazıldığı tarihi belirtmektedir. Tarihleri çoğunlukla hicrî olarak verirken “Elvânu Tayf” ve “Kalb ve Rab” adlı eserlerinde hicrî tarihle beraber miladî tarihi de vermiştir. Tarihlerle birlikte şiirin yazıldığı mekânı da belirtmeyi unutmayan şairin bu hassasiyeti dikkat çekicidir.

Bazı divanlarının renkli sayfalar üzerine farklı renkte mürekkeplerle yazılmasını istemiş ve *Ma ‘allâh, Melhametu’n-Naşr, Ümmî* ve *Hicâratun min Siccîl* adlı eserlerini bu şekilde yayınlamıştır. *Ma ‘allâh* adlı eserinin Arap şiirinde o zamana kadar yayınlanmış divanlar arasında en güzel ve zarif baskıya sahip divan olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca şair eserin sayfalarını tezyin için çeşitli görseller, hüsnuhatlar, şekil ve suretler paylaşılmasına özen göstermiş, böylece estetik konusunda ne kadar hassas olduğunu ortaya koymuştur.

Günümüzde Arapça kaleme alınan divanlarda yaygın hâle gelen eseri ithaf etme geleneğini sürdürmemiştir. Bunun yerine divanlarının başında o eserin hangi duygusal atmosferde yazıldığını ortaya koyan mukaddimelere yer vermiştir. Bu husus Ahmed Şevkî (ö. 1932) ve Mustafa Şâdık er-Râfi‘î (ö. 1937) gibi büyük şairlerin eserlerinde de dikkati çekmektedir. Bu mukaddimeler genellikle nesir türünde telif edilse de yer yer şiir de ihtiva ettiği görülmektedir. Sadece yayınlanan ilk divanı olan *Ma ‘allâh*’da 22 beyitten

oluşan manzum bir mukaddime tespit edilmiştir.⁵⁹ Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu mukaddimenin çevirisine yer verilecektir.

el-Emîrî'nin kaleme aldığı eserler, özelliklerine veya konularına göre çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Bu çalışmada şairin eserleri öncelikle şiir ve nesir olmak üzere iki başlık altında tahlil edilecektir.

6.1. Manzûm Eserleri/Şiirleri

el-Emîrî divanlarını yayınlamaya başladığı tarihten vefatına kadar (1959-1992) toplam 22 şiir kitabı basılmıştır. Bu ifade, mâderzâd şair olan el-Emîrî'nin başka şiirleri bulunmadığı şeklinde anlaşılmalıdır. Zira yayınlanan şiirlerinin en az bir o kadarı daha yazma halinde bulunmaktadır. Ayrıca şairin yurtdışı görevleri ve yolculukları sırasında, özellikle evini Halep'ten Fas'a nakletme sürecinde kaybolan birçok şiiri söz konusudur.

1) Ma'allâh

el-Emîrî'nin basılan ilk divanı olan bu eser, önsözünde yer alan *Şi'ri* (Şiirim) başlıklı kaside dışında toplam 65 şiirden oluşmaktadır. Eser adını içerisindeki "Ma'allâh" adlı şiirinden almıştır. Bu şiirde Ma'allâh (Allah ile Beraber) ifadesi tam 77 kez tekrar edilmiştir.

Birinci baskısı 1959 yılında Halep'te gerçekleşmiştir. Şairin hayatta iken iki defa yayınladığı tek divanıdır. Beyrut'ta 1972 yılında gerçekleştirilen ikinci baskıda 200 sayfalık divana *Ma'a'n-Nâs* başlıklı ikinci bir bölüm ilâve edilmiştir. Bu bölümde, eserle ilgili yapılan değerlendirmeler okuyucuya sunulmak istenmiş fakat eserin hacmi iki katına çıktığı için bazı eleştirilere maruz kalmıştır.

---

⁵⁹ el-Emîrî, *Ma'allâh*, Maṭba'atu'l-Aşîl, Halep, 1959, s. 9-12.

2) *Eb Kasidesi*

Şairin yazma halinde bulunan *Ubuve ve Bunuvve* adlı divanından neşredilen tek şiirdir. 1960 yılında müstakil olarak yayınlanan bu kaside, şairin daha sonra yayınladığı *Elvânu Tayf*, *Eb* ve *Reyâhînu'l-Cenne* gibi divanlarda da yer almaktadır. Bu noktada kasidenin gördüğü teveccüh ve elde ettiği şöhret etkili olmuştur. Fransızcaya da tercüme edilen bu kaside hakkında Mısırlı meşhur edip Abbas Mahmûd el-'Akkâd şu sözleri sarf etmektedir:⁶⁰

“Şayet dünya edebiyatı, tek ciltten oluşan bir divana sahip olsaydı bu şiir divanın en başında yer alırdı.”

3) *Elvânu Tayf*

Eserde şairin 1957-1965 yılları arasında kaleme aldığı 50 şiir yer almaktadır. İki beyitten müteşekkil nutfelerin yanı sıra 200 beyti bulan uzun kasideleri de ihtiva eden hacimli bir divandır. Divana “Gökkuşağının Renkleri” anlamındaki *Elvânu Tayf* adının verilmesinin nedeni, muhtemelen şairin ilk divanından farklı olmak üzere çok çeşitli konularda şiirler ihtiva etmesidir.

Eserin girişinde yazılış tarihleri arasında yaklaşık 40 ay bulunan iki önsöz bulunmaktadır. İkinci önsözün başlığı *مَضَتْ شُهُورٌ أَرْبَعُونَ* “Kırk ay geçti” şeklindedir ki bu ifadeden eserin geçen bu uzun süre zarfında yayınlanamadığı anlaşılmaktadır. Eserin basım yılı kesin olmamakla birlikte ikinci önsözün kaleme alındığı 1965 yılı öne çıkmaktadır.

---

⁶⁰ el-Emîrî, *Eb*, Dâru'l-Ğur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1974, s. 10-11.

4) *el-Hezîmetu ve'l-Fecr*

1968 yılında yayınlanan eser 75 beyitten oluşan tek bir kasideden ibarettir. 1967 Arap-İsrail Savaşı sonrasında derin bir sessizliğe bürünen el-Emîrî, Kur'ân'ın Nüzûlü'nün 1400. yılı etkinlikleri çerçevesinde davet edildiği bir toplantıda Arap ülkelerinin ağır yenilgisinden sonra Filistin'e dair kaleme aldığı ilk şiirlerini inşâ etmiştir. *Âlâm ve Âmâl fî Zilâli'l-Kur'ân* (Kur'ân'ın Gölgesinde Elemler ve Emeller) başlığını taşıyan bu şiirler daha sonra *el-Hezîmetu ve'l-Fecr* adıyla Daru'l-Beyân tarafından yayınlanmıştır. Şair *Min Vahyi Filisîn* adlı eserinde bu kasidenin tamamına, *Necâvâ Muhammediyye* adlı eserinde ise 30 beytine yer vermektedir.⁶¹

5) *Melhametu'l-Cihâd*

Şair el-Emîri'nin Fas Sultanı V. Muhammed'in Fransızlar tarafından sürgüne gönderilmesi (20 Ağustos 1953) olayına ithafen kaleme aldığı bir eserdir. Eserin girişinde tarihî bilgilere yer vermekte olan şair, mezkûr olay üzerine Fas halkı tarafından başlatılan mücadeleyi “Büyük Fas Cihâdı” olarak nitelemektedir. Fas tarihine “Kral ve Halk Devrimi” olarak geçen olaylar silsilesi sonunda bağımsızlığını kazanan Fas'ta 20 Ağustos günü millî bayram olarak kutlanmaktadır.⁶²

1966 yılındaki kutlamalara şair el-Emîrî de davet edilmiş, o da bunun üzerine 14 şiirden meydana gelen *Melhametu'l-Cihâd* adlı eserini kaleme almıştır. Eserde yer alan şiirlerin büyük kısmı tef'île şiiri türündedir. Fas Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı'nın yayın organı olan *Da'vetu'l-Hağ* dergisinde 1968 yılında neşredilmiş daha sonra Kuveyt'te bulunan Daru'l-Beyân tarafından yayınlanmıştır.

⁶¹ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 91-96.

⁶² el-Emîrî, *Melhametu'l-Cihâd*, Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1968, s. 6-9.

6) *el-Akşâ ve Feth ve 'l-Ûimme*

1969 yılında Mescid-i Aksâ'nın Yahudi bir yerleşimci tarafından kısmen yakılarak tahrip edilmesi İslâm dünyasında büyük bir infiâle neden olmuş ve bunun üzerine İslâm Zirvesi Konferansı Fas'ın başkenti Rabat'ta toplanmıştı. el-Emîrî bu iki önemli olayın ardından gelen ilk İsrâ ve Mi'râc yıldönümünde (26 Recep 1389) *el-Akşâ ve Feth ve 'l-Ûimme* adlı eserini kaleme almıştır. 78 beyitten oluşan bir şiirden ibaret bu küçük hacimli eseri 1970 yılında yayınlanmıştır. Bu şiirinde Mescid-i Aksâ'nın Müslümanlar için önemine, Müslümanların içine düştükleri ayrılığa ve düşmanların ise üzerlerine birlikte saldırdığına dikkatleri çekmektedir. Eser *kâmil* bahriyle nazmedilmiştir.

7) *Min Vahyi Filistîn*

Şairin daha önce neşrettiği *el-Hezîmetu ve 'l-Fecr* ve *el-Akşâ ve Feth ve 'l-Ûimme* adlı iki kasidesini de ihtiva eden eser, 1971 yılında Beyrut'ta basılmıştır. Eser, Fas Filistin Mücadelesini Destekleme Derneği tarafından düzenlenen bir şiir gecesine şair el-Emîrî'nin davet edilmesi sonucu meydana gelmiştir. Bazı kasidelerin öncesinde verilen uzun nesir mukaddimeleri dikkat çekmektedir.

8) *Eşvâk ve İsrâk*

73 beyitten oluşmakta olan bu küçük eser sadece dört şiir içermektedir. Bunlardan üç tanesi, bazı küçük değişikliklerle beraber daha sonra yayınladığı *Necâvâ Muhammediyye* adlı divanında⁶³, diğeri ise *Melhametu'l-Cihâd* adlı divanında⁶⁴ mevcuttur. Eser tef'île şiirinden bazı örnekler barındırmaktadır. Daru'l-Kur'âni'l-Kerîm tarafından 1973 yılında Beyrut'ta yayınlanmıştır.

⁶³ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 37-46; 111-123.

⁶⁴ el-Emîrî, *Melhametu'l-Cihâd*, s. 66-68.

9) *Melhametu'n-Naşr*

Şair el-Emîrî, Fas Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı'nın hicret-i Nebî (s.a.s.)'nin yıldönümü kapsamında gerçekleştirdiği bir etkinliğe davet edilmiş, bunun üzerine 125 beyitten oluşan bu eserini kaleme almıştır. Eser 1974 yılında bu bakanlığın yayın organı olan *Da'vetu'l-Hağ* dergisinde neşredilmesinin yanı sıra Beyrut'taki Daru'l-Ğur'âni'l-Kerîm tarafından müstakil baskısı yapılmıştır.

10) *Eb*

Şairin daha önce yayınladığı *Eb* adlı kaside, bu divanın ortaya çıkmasında bir kıvılcım mahiyetinde olmuştur. Zira el-Emîrî, *Eb* kasidesinin büyük bir ilgi görmesi üzerine modern Arap şiirinde “babalık” mefhumuyla ilgili bir divanın bulunmaması gerçeğinin farkına varmış ve bu boşluğu gidermek adına böyle bir eser kaleme almayı kararlaştırmıştır. 10 şiirden meydana gelen bu küçük hacimli eser şairin el yazısı nüshasıyla 1974 yılında yayınlanmıştır.

11) *Elvân min Vahyi'l-Mihrecân*

1975 yılında Fas Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen Endülüslü şair İbn Zeydûn (ö. 463/1071)'u anma törenine davet edilen el-Emîrî'nin, sağlık problemlerine rağmen kısa sürede hazırladığı 159 beyitten oluşan küçük hacimli bir eserdir. Rabat'ta Kültür Bakanlığı tarafından neşredilmiştir. Bu eserde yer alan 56 beyti daha sonra yayınladığı *Ezânu'l-Ğur'ân* adlı divanında yeniden neşretmiştir.

12) *Ümmî*

Şairin 44 sene zarfında yazdığı şiirler arasından “annelik” mefhumuyla ilgili olanları derlediği eseridir. Eserde *Ma'allâh* ve *Elvânu Tayf* gibi yayımlanmış divanların

yanı sıra *Ubuve ve Bunuvve* gibi yazma divanlarından da birçok şiir yer almaktadır. Annesine ithaf ettiği eserin ilk baskısı 1978 yılında yapılmıştır. 33 şiir ihtiva etmektedir.

13) *Safahât ve Nefehât*

el-Emîrî'nin matbu ve yazma divanlarında yer alan şiirlerinden derlediği ve 450'yi aşkın beyit ihtiva eden bu eser, 1984'te Katar'ın başkenti Devha'da yayınlanmıştır. Ayrıca Suudi Arabistan'da bir televizyon kanalında yapılan 10 bölümlük bir programda şair tarafından sunulmuştur.

Eserdeki en dikkat çekici özellik, içerdiği şiirlerin yazıldığı psikolojik atmosferin ayrıntılı bir şekilde verilmesidir. Şairin diğer divanlarında yer yer görülen bu özellik, burada nerdeyse her şiirden önce göze çarpmaktadır. Divanın kapağında yer alan “şiir ve fikir” ifadesi de eserde şiirle nesirin iç içe olduğuna işaret etmek için konulmuştur.

14) *Ezânu'l-Kur'ân*

Eser, adını içerisindeki aynı adı taşıyan yaklaşık yüz beyitlik uzun bir kasideden almıştır. Eserdeki bazı şiirlerin yazılış tarihi ve mekânına yer verilmemiştir. 1984 yılında Ürdün'de yayınlanmıştır. 37 şiir ihtiva eden eserdeki *el-Emru lillâh*⁶⁵ adlı şiir, şairin yakın arkadaşı Faslı şair Muhammed el-Muntasır er-Raysûnî'ye aittir. Birkaç şiirinde serbest şiir formlarını kullanmıştır.

15) *Likâ'âni fî Tanca*

300'den fazla beytin yanında nesirden birçok örnek içeren eser 1985 yılında Daru'l-Beydâ (Kazablanka)'da basılmıştır. “Tarih, fikir ve şiir” şeklindeki alt eser adından anlaşılacağı üzere eser tarihî notlar da içermektedir. Şairin ikinci vatanı kabul edilebilecek Fas'ın bağımsızlık mücadelesinde önemli olaylardan biri olan V.

---

⁶⁵ el-Emîrî, *Ezânu'l-Kur'ân*, Müessesetu's-Şarq, Ürdün, 1984, s. 89.

Muhammed'in Tanca şehrini ziyaretidir. 1977 yılında Mevlid-i Nebî haftası için konuşmacı olarak davet edildiği bir programa katılmak üzere Tanca'ya giden şair, bu programın ardından V. Muhammed'in Tanca şehrini ziyaretinin 30. yıldönümü kutlamalarına katılmıştır. Burada da uzun bir hitapta bulunan şair, bu iki program esnasında inşad ettiği şiirlere *Likââni fî Tanca* (Tanca'da iki buluşma) adını verdiği divanında yer vermiştir.⁶⁶

16) *Necâvâ Muḥammediyye*

Divanda yer alan 28 şiiri Medine-i Münevvere'de kaleme alan şair, bu eserinin orada basılması için özel bir gayret sarf etmiştir. “Hz. Muhammed (s.a.s.) ile alâkalı fısıltılar” anlamına gelen eserin adından anlaşılacağı üzere divan nebevî bir divandır. Eser, daha önce yayınlanan *fî'r-Ravḍati'l-Ġarrâ*⁶⁷ ve *fî Miḥrâbi'r-Rasûl*⁶⁸ gibi bazı kasidelerin yanı sıra “*el-Hezîmetu ve'l-Fecr*” ve “*Eşvâk ve İşrâk*” adlı küçük divanların büyük bir kısmını içermektedir.

1988 yılında Medine'deki Reşîd Matbaaları'nda çeşitli hüsnühatlarla ve şiirin konusuyla uyumlu resimlerle tezyin edilerek yayınlanan eserin, o dönemde Modern Arap şiirinin gördüğü en güzel baskı olduğu belirtilmektedir. Eser yazarın el yazısı nüshasıyla yayınlanmıştır. *Yâ Raḥmeten li'l-'Alemîn, fî Himâ Ahmed, fî Haḍrati'l-Muştafa, fî Ravḍati'n-Nûr* ve *Hanîn ile'r-Rihâbi'l-Muḥammediyye* divanda yer alanda şiirlerden bazılarıdır.

17) *ez-Zahfu'l-Muḥaddes*

---

⁶⁶ Muhammed Ḥalîl, “Kırâetun fî Kitâbi Likââni fî Tanca”, *el-Edebu'l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008, s. 76-82.

⁶⁷ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 112; *Necâvâ Muḥammediyye*, s. 25-26 (“İtteid Yâ İmâm” başlığı altında).

⁶⁸ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 408-409.

Eser adını, ihtiva ettiği *ez-Zahfu'l-Mukaddes* (Kutlu Ordu) adlı kasideden almıştır. Afganistan cihadına dair 12 kaside ve 4 mukatta'a olmak üzere toplam 16 şiirden meydana gelmektedir. 1989 yılında Ürdün'de basılan eserde yer alan şiirler, diğer divanlarda olduğu gibi kronolojik sıralamayla verilmiştir.

18) *Hicâratun min Siccîl*

Filistin hakkında yazdığı dördüncü divanıdır. Filistin'de 1987'de başlayan intifâda hareketini desteklemek için kaleme alınmıştır. Şair, Filistinli çocukların attığı taşları, Fil Sûresi'nde konu edilen ebâbil kuşlarının Kâbe'yi yıkmaya gelen Ebrehe ve ordusuna attığı taşlara benzeterek eserine *Hicâratun min Siccîl* (Pişirilmiş Çamurdan Taşlar) adını vermeyi uygun görmüştür. 1988 yılında Katar'da basılan eserde, genel olarak serbest şiir tarzındaki şiirler yer almaktadır. Ayrıca bazı şiirlerine haber görselleri ve nesirden pasajlar serpiştirerek diğer divanlarından farklı bir tarz ortaya koymuştur.

19) *İşrâk*

İlâhî şiir nevinden kaleme aldığı ikinci divandır. 50 şiirden oluşmaktadır. Eser adını divandaki 38'inci şiirin başlığından almaktadır. 1990 yılında Kuveyt'te yayınlanmıştır. Daha önceki eserlerinde kitabın sonunda verdiği sözlük kısmını bu eserden itibaren şiirlerden hemen sonraya almıştır. Sadece anlaşılması zor kelimelerin bulunduğu şiirlerden sonra sözlük verilmiştir.

20) *Kalb ve Rab*

Üçüncü ilâhî şiir divanıdır. Bu divanına aldığı şiirleri "kalpten çıkıp Allah'a yükselen şiirler" şeklinde niteleyen şair, eserine uzun bir önsözle başlamaktadır. 54 (53+1) şiir ihtiva etmektedir. Diğer divanlarından farklı bir özelliği şiirlerin kaleme alındığı tarih zikredilirken hicrî ve miladî takvimin birlikte verilmesidir. Bu durumun birkaç şiirde istisnası bulunmaktadır. 1990 yılında Dımaşk'ta yayınlanmıştır.

21) *Reyâhînu 'l-Cenne*

Şairin hayatta iken yayınlandığı son eser olan bu divanın girişinde *Râbiḩatu 'l-Edebi 'l-İslâmî* (Uluslararası İslâmî Edebiyat Birliği)'nin başkanı Ebu'l-Hasan en-Nedvî'nin takrizi bulunmaktadır. Şair bu eserinde çocukları ve torunları hakkında yazmış olduğu tüm şiirlerini toplamaya çalışmıştır. Meşhur *Eb* kasidesini de ihtiva etmekte olan eser, 1992 yılında Ürdün'de yayınlanmıştır. Eserde yer alan şiir başlıklarına bakarak şairin aile efradı kolaylıkla tespit edilebilmektedir. Berâ, Mücâhid, Huzeyfe, Husnâ, Tâcuddîn, 'Ulâ ve Ğarrâ eserdeki şiir başlıklarından bazılarıdır.⁶⁹

22) *Sebeḩât ve Nefeḩât*

Şair el-Emîrî'nin Riyad Bankası tarafından düzenlenen bir şiir gecesinde inşâd ettiği 13 şiiri ihtiva eden divanıdır. Bu küçük eserde yer alan şiirler, *Âfiyetu 'l-Kiyân*⁷⁰ ve *fî Me'ârici 'ş-Şi'r*⁷¹ başlıklı iki şiiri hariç başka hiçbir divanda yayınlanmamıştır. Bu nedenle araştırmacılar için önem arz etmekte olan eser, adı geçen kurum tarafından yayınlanmış ancak basım yılı tespit edilememiştir.

23) *Yazma Halindeki Divanları*

Şairin yazma halinde bulunan divanlarının sayısı oldukça fazladır. *İşrâḩ* adlı divanın sonunda şair, bu eserlerinin bir listesini vermektedir. Şiir ve nesir şeklinde iki başlık açarak birinci başlık altında şiir ve edebiyata dair olanları şu şekilde sıralamaktadır:

1.	Ramâdu'l-Fuâd (Gönlün Külü)	15.	Şirâ' (Mücadele)
-----------	--------------------------------	------------	---------------------

⁶⁹ Ahmed Faḩl Şeblûl, *Cemâliyyâtu 'n-Naşsi 'ş-Şi'rî li 'l-Etfâl*, eş-Şeriketu'l-'Arabiyye, Kahire, 1417/1996, s. 140.

⁷⁰ el-Emîrî, *Ḳalb ve Rab*, s. 111-120.

⁷¹ el-Emîrî, *Ḳalb ve Rab*, s. 181-186.

2.	Eşdâu't-Ṭufûle (Çocukluğun Yankıları)	16.	Fî Riyâdi İkbâl (İkbal'in Bahçesinde)
3.	Bevâkiru's-Şebâb (Gençliğin Meyveleri)	17.	Rûhun Mubâh (Mubah Ruh)
4.	'Avâtîf ve 'Avâşîf (Duygular ve Fırtınalar)	18.	Fî Me'ârîci'l-Ecel (Ecel Merdiveninde)
5.	Fî Bilâdî (Ülkemde)	19.	Benâtu'l-Mağrib (Fas'ın Kızları)
6.	Enîn ve Hanîn (İnilti ve Özlem)	20.	Enfâs min Fâs (Fas'tan Soluklar)
7.	Ricâl ve Eşbâh (Yiğitler ve Hayaletler)	21.	Ḥumâsiyyât (Humâsiler)
8.	Elhânu'l-'Uzle (Yalnızlık Şarkıları)	22.	Şünâiyyât (Sünâiler)
9.	Cemâl ve Hevâ (Güzellik ve Aşk)	23.	İhvâniyyât (Dostluk Şiirleri)
10.	Zevrak (Kayık)	24.	Beşâiru'l-Hak (Hak Muştuları)
11.	Ubuvve ve Bunuvve (Babalık ve Çocukluk)	25.	Fî Heve'n-Nûr (Nur Arzusunda)
12.	Ġurbe ve Ġarb (Gurbet ve Batı)	26.	Ķışşatî ma'a's-Şi'r (Şiirle Olan Hikayem)
13.	İhâ' ve Vefâ' -Kitâbu's- Şehîd ez-Zübeyrî (Kardeşlik ve Vefa – Şehit Zübeyrî'ye Dair Kitap)	27.	el-Mev'ûdât (Diri Diri Gömülen Kız Çocukları)
14.	Ḥabbâtu 'İneb (Üzüm Taneleri)		

6.2. Mensûr Eserleri

el-Emîrî şairliği yanı sıra önemli bir İslâm düşünürüdür. Düşüncelerinin ana hatlarını insanın değeri, insanın yeryüzündeki halifeliği ve el-fikhu'l-hadârî (medeniyet fikhî) olarak ifade ettiği insanlığın modern dünyada gerçek medeniyete ulaşması için

izlemesi gereken yol haritası oluşturmaktadır.⁷² Bu minvalde İslâm kültür ve medeniyetine dair olan nesir tarzında birçok çalışma kaleme almıştır. Ancak bu eserlerden yalnızca sekiz tanesi yayınlanma imkânı bulmuş olup şu şekilde sıralanabilir:

1) *Ummu'l-Kitâb - fî Rihâbi'l-Kur'ân I* (Kitabın Esası - Kur'ân'ın Gölgesinde-1)

Beyrut'ta Daru'l-Kur'âni'l-Kerîm tarafından ilk baskısı yapılan eser yaklaşık 120 sayfadır. Hicrî 1392 yılında yayınlanmıştır.

2) *'Urûbe ve İslâm - fî Rihâbi'l-Kur'ân II* (Arapçılık ve İslâm - Kur'ân'ın Gölgesinde-2)

Birinci baskısı h. 1381 yılında Ezher Üniversitesi tarafından yapılmıştır. Bu üniversiteden aldığı bir davet üzerine verdiği bir konferanstan derlenmiştir. Yaklaşık 80 sayfadan oluşmaktadır.

3) *el-İslâm ve Ezmetu'l-Ĥadâratî'l-İnsâniyyeti'l-Mu'âşıra fî Dav'i Fıkhi'l-Ĥadârî* (Fıkhi-i Hadârî'nin Işığında İslâm ve Modern İnsanlığın Medeniyet Krizi)

Katar'ın başkenti Devha'da h. 1404 yılında yayınlanmıştır. el-Emîrî'nin Fas, Ürdün, Yemen ve Suudi Arabistan gibi çeşitli Arap ülkelerinde vermiş olduğu bir konferansa dayanan eser takriben 50 sayfadır. Şair bu eserinde *hadâra* (medeniyet) mefhumuna yeni bir tanım getirerek günümüz insanının bunalımına çözümler bulmaya çalışmıştır. Dönemin Pakistan Devlet Başkanı Ziyâülhak'a ithaf edilen bu eser, Urduçaya tercüme edilerek devlet başkanına takdim edilmiş ve bir nüshası şaire gönderilmiştir.

---

⁷² Mustafa Tâcuddîn, "Nazarât fî Fikri'l-Emîrî ve Şi'rihi", *el-Fayşal Dergisi*, Riyad, 1413/1993, sy. 197, s. 59-60.

4) *el-Mucteme 'u'l-İslâmî ve 't-Teyyârâtu'l-Mu'âşıra* (İslâm Toplumu ve Modern Akımlar)

Pencap Üniversitesi'nde vermiş olduğu bir konferansın redakte edilerek yayınlanmış şeklidir. Konferansın asıl başlığı "Modern Fikir Akımları ve Yeni Sosyal Değerlere Karşı İslâm Toplumunun Reaksiyonu" şeklindedir. 70 sayfa hacminde olan eser Daru'l-Feth tarafından 1968'de Beyrut'ta basılmıştır.

5) *el-İslâm fi'l-Mu'teraki'l-Hadârî* (Çağdaş Arenada İslâm)

Kuveyt'te 1387/1968 yılında verdiği bir konferanstan ibaret olan eser şairin vefatından sonra 1414/1993'te Riyad'da yayınlanmıştır. 50 sayfa olan eserde İslâm âleminin içerisinde bulunduğu zor duruma dikkat çekilmiş ve çözüm yolları üzerinde durulmuştur.

6) *Me'aş-Şehidi'z-Zübeyrî minhu... ve ileyhi...* (Şehit Zübeyrî ile Beraber - O'ndan O'na...)

40 sayfadan oluşan küçük bir eser olup yazılmasının asıl gayesi Yemenli şair ez-Zübeyrî'nin kaleme aldığı son kasideyi yayınlamaktır. Yakın arkadaşı olan el-Emîrî'den esere katkıda bulunması istenmiş ve son durumda kitabın hacminin yarısını el-Emîrî'nin satırları doldurmuştur.

7) *Vasâtiyyetu'l-İslâm ve Ummetuhu fî Dav'i Fıkhi'l-Hadârî* (Fıkhi-i Hadârî'nin Işığında İslâm'ın Mutedilliği ve İslâm Ümmeti)

1406/1986 yılının Ramazan ayında Katar'da Daru's-Sekâfe tarafından yayınlanan eser Ürdün'ün başkenti Amman'da verilen bir konferansı içermektedir. *Fî Rihâbi'l-Kur'an* adlı serinin üçüncü kitabı olup 80 sayfadır.

8) *Fî Rihâbi'l-Fikri'l-İslâmiyyi'l-'Azîm: İkbâl ve'z-Zübeyrî* (Büyük İslâm Düşüncesinin Gölgesinde: İkbâl ve Zübeyrî)

San'a Üniversitesi'nde verdiği konferansın Suudi Arabistan'daki Pakistan büyükelçiliği tarafından yayınlanmasıyla ortaya çıkan küçük hacimli bir eserdir. 30 sayfa civarında olan eser hicrî 1408 yılında basılmıştır.

9) *Yazma Halindeki Eserleri*

İşrâk adlı divanının sonunda yazma eserlerinin tamamını zikreden şair, birinci başlıkta yazma divanlarını aktardıktan sonra ikinci başlıkta ise fikir-düşünce, medeniyet araştırmaları ve hatıralarını ihtiva eden yazma eserlerini şöyle sıralamaktadır:⁷³

No	Eserin Arapça Asıl Adı	Tercümesi
1.	Berran bi'l-Ubuvve ve't-Târîh	Babalığa ve Tarihe Saygı
2.	el-Hivâr fî Menheciyyeti'l-Bahsi'l-Muâren	Karşılaştırmalı Araştırma Metoduna Göre Diyalog
3.	fi't-Taşavvuri'l-Hadâri'l-Mu'âşır	Çağdaş Medeniyet Tasavuru Hakkında
4.	eş-Şahşiyetu'l-Müstakille li'l-Hadâratî'l-İslâmiyye	İslâm Medeniyetinin Bağımsız Karakteri
5.	Hikemu'l-Bi'seti'l-Muhammediyye ve Âşâruhâ fi'z-Zamân ve'l-Mekân ve'l-İnsân	Hz. Muhammed'in (Peygamber Olarak) Gönderilmesindeki Hikmetler ve Zaman, Mekân ve İnsan Üzerindeki
6.	fi'l-Fıkhî'l-Hadârî	Medeniyet Fıkhı Hakkında
7.	Şafehât Mutenâşira mine'z-Zikriyyât ve'z-Zâkira	Hatıralar ve Hafızada (Kalmış) Dağınık Sayfalar
8.	Fî Mevâkıf Mağribiyye	Fas'taki (Bazı) Sahneler Hakkında

⁷³ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 276.

9.	Marks ve İsrâil	Marks ve İsrail
10.	İ'tinâkiyyâtu'l-İnsâniyye beyne'r-Rabbâniyye ve'l-Mâddiyye	Maneviyat ve Maddiyat Arasında İnsanın Bağlılıkları
11.	el-Eb'âdu'l-Ĥadâriyye li'l-Cihâdi'l-Muĥaddes	Kutsal Cihadın Medeniyet Boyutları
12.	Resâil li't-Târîh	Tarih Risaleleri
13.	fi'l-Meşriĥ ve'l-Maġrib	Doğu ve Batı Hakkında
14.	el-Ustâz ve Ĥadâratu'l-Mustaĥbel	Hoca ve Geleceğin Medeniyeti
15.	el-İslâm ve 'İlmu'l-İctimâ'	İslâm ve Sosyoloji

Diğer divanlarının sonunda yukarıdakilerden farklı olarak Şu eserler de zikredilmiŐtir:⁷⁴

1. el-ĤaŐâiŐu'l-Ĥadâriyye fi'l-İslâm (İslâm'da Medeniyet Özellikleri)
2. Ķadıyyetu'l-'Urûbe beyne'l-Ķavmiyye ve'l-İslâm (Milliyetçilik ve İslâm Arasında Arapçılık Meselesi)
3. el-İslâm ve Ĥadâratu'l-Mustaĥbel (İslâm ve Geleceğin Medeniyeti)

7. Edebî Şahsiyeti

Şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî, daha 9 yaşında iken Şiir yazmaya başlamıştır. 12 yaşına kadar kaleme aldığı Şiirlerden oluşan ilk divanını yaktığını ifade etmiştir.⁷⁵ 45 yaŐlarına geldiğinde ise yazdığı fakat yayınlamadığı irili ufaklı yaklaşık 20 divanı

⁷⁴ el-Emîrî, *Necâvâ Muĥammediyye*, s. 377; el-Ĥuleybî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, s. 166.

⁷⁵ Yusuf el-Mar'aşlı, *NeŐru'l-Cevâhir ve'd-Durer fi 'Ulemâ-i Ķarni'r-Râbi'a 'AŞer*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2006, c. 2, s. 1994.

vücuda gelmiştir. Şair ifade ettiği üzere “Allah ile başlamış olmak” için eserlerini yayınlamaya ilk olarak “Ma‘allâh” adlı eseriyle başlamıştır.⁷⁶

el-Emîrî'nin edebî şahsiyetini ortaya koymak için şiire nasıl baktığı önem arz etmektedir. Ona göre şiir, “lafızların, vezin ve kâfiyenin ötesinde bir şeydir. Ahlaktır, tarihtir, ruhtur, akıldır ve bedendir. Kısacası şiir, tüm yönleriyle hayatın kendisidir.”⁷⁷

Şair şiirlerini Ma‘allâh adlı divanının önsözünde okurlarına şu şekilde tanıtmaktadır.⁷⁸

(Hafif)

1	أَيُّهَا الْقَارِئُونَ رَفِقًا بِشِعْرِي	2	إِنَّ شِعْرِي مَشَاعِرٌ مَنْظُومَةٌ
2	إِنَّهُ سَبْحَةٌ إِلَى اللَّهِ عَبْرَ النُّورِ	3	فِي جَوْ قُدْسِهِ مَعْصُومَةٌ
3	إِنَّهُ أَنَّهُ مِنَ الصَّادِرِ حَرَى	4	وَأَسَى مِنْ حُشَّاشَةٍ مَكْلُومَةٌ
4	إِنَّهُ فِطْرَةٌ إِلَى الْمَجْدِ تَرْنُو	5	وَالِى الْعِلْمِ وَالْحِجَا مَنْهُومَةٌ
5	إِنَّهُ وَثْبَةٌ إِلَى كُلِّ حَيْرٍ	6	إِنَّهُ عِرَّةٌ بِطِيبِ الْأَرْوَمَةِ
6	إِنَّهُ نَوْرَةٌ عَلَى كُلِّ بَعِيٍّ	7	وَأَنْتِصَارٌ لِأُمَّةٍ مَظْلُومَةٍ
7	إِنَّهُ رَجْعَةٌ الصَّادَى لِنَشِيحٍ	8	رَدَّدَتْهُ عَدَالَةٌ مَهْضُومَةٌ
8	إِنَّهُ آيَةٌ الْمُرُوءَةِ أَذْكَتْهَا	9	بِنَفْسِي أُبُوءَةٌ وَأُمُومَةٌ
9	إِنَّهُ رَأْفَةٌ بِكُلِّ مُعَنَّى	10	إِنَّهُ عَايَةٌ الْوَفَاءِ الْمَرْوَمَةِ
10	إِنَّهُ وَمُضَّةٌ مِنَ الدِّكْرِيَّاتِ الْعُرِّ	11	بَجَلُّو عَنِ الْفُؤَادِ هُمُومَةٍ
11	إِنَّهُ وَقْدَةٌ الْعَرِيْزَةِ فِي جِسْمِي	12	وَفَيْضٌ مِنْ نَزْوَةٍ مَكْتُومَةٍ
12	إِنَّهُ نَشْوَةٌ بِأَيِّ جَمَالٍ	13	فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ مَرْفُومَةٍ
13	وَلِحُونٌ مَرْمُورَةٌ مِنْ وَجِيبِ الْقَلْبِ	14	أَنْشَدْتُهَا لِعَى مَفْهُومَةٍ
14	لَا أَرَاعِي بِهَا هَيَاكِلَ لَفْظٍ	15	أَوْ أَصُولًا مَفْرُوضَةً مَرْسُومَةٍ
15	أَيُّهَا الْقَارِئُونَ! شِعْرِي مَرَايَا	16	لِسَجَايَا صَغِيرَةٍ وَعَظِيمَةٍ
16	هُوَ رَفِيقٌ ، وَشِدَّةٌ ، وَصَلَاةٌ		وَدُنُوبٌ ، وَحَشِيَّةٌ وَعَزِيمَةٌ

⁷⁶ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s.14.

⁷⁷ ‘Abdulazîz b. Şâlih el-‘Asker, “Vazîfetu’s-Şi‘r”, *Mecelletu'l-Beyân*, sy. 141, 1420/1999, s. 54, <https://shamela.ws/book/1541/3157> (Erişim Tarihi ve Saati: 22.03.2024, 00:56).

⁷⁸ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 9-12.

صَادِقٌ ، مِنْ رُؤْيِ الْمُئْتَى الْمُؤْهُومَةِ	17	هُوَ حُلْمِي وَيَقْظَتِي ، هُوَ لَحْنٌ
هُوَ نَفْسِي مَجْهُولَةً مَعْلُومَةً	18	هُوَ رُوحِي ، أَوْ بَعْضُ إِشْرَاقِ رُوحِي
وَبُرُوقِ الدُّجَى تَشْتَقُّ غُيُومَهُ	19	هُوَ إِطْلَالَةٌ مِنْ الْعَيْبِ حَيْرِي
وَضَمِيرِي ، فَصُغْتُهُ تَزْنِيمَهُ	20	هُوَ سِرُّ الْحَيَاةِ لِأَحْ حِلْدَسِي
لَمْ أُمِّقْ وَلَمْ أُزَوِّقْ رُسُومَهُ	21	فَتَعَنَّوْا بِهِ كَمَا جَاءَ ، شِعْرًا
هُوَ قَلْبِي ، فَمَنْ يَرَى تَحْطِيمَهُ؟	22	مَنْ يَشَأْ نَفْدَهُ فَلَا ضَيْرَ ؛ لَكِنْ

1. *Ey okurlarım şiirime nezaketle yaklaşın! Şüphesiz şiirim, nazma dökülmüş duygulardır.*
2. *O, kutsiyet içinde nurlar vasıtasıyla Allah'a [ulaşan] samimi bir tesbihattir.*
3. *O, yanan gönlümün bir iniltisi ve yaralı ruhumun bir ızdırabıdır.*
4. *O, [daima] gözü erdemde olan, ilme ve akla çok hevesli bir karakterdir.*
5. *O, her hayra bir sıçrayış ve kaynağı temiz olması sebebiyle de bir şereftir.*
6. *O, her zulme karşı bir başkaldırı ve mazlum ümmete bir yardımdır.*
7. *O, hakkı yenilmiş adaletin tekrarladığı hıçkırıkların bir yankısıdır.*
8. *O, bende ebeveyn duygusunun tutuşturduğu mertliğin bir alametidir.*
9. *O, sıkıntıya düşen herkese bir şefkat ve arzu edilen vefanın son noktasıdır.*
10. *O, gönüldeki kederleri açığa çıkaran parlak hatıralardan bir kıvılcımdır.*
11. *O, vücudumdaki kuvvetli istekten bir alev ve gizli dürtüden bir feyizdir.*
12. *O, dünyada ve göklerde Cemâl (güzel olan Allah'ın varlığını gösteren) âyetlerin verdiği yüce bir coşkudur.*
13. *Ve anlaşılır mırıltılar olarak söylediğim kalp atışıyla temsil edilen şarkılardır.*
14. *Lafzın kalıplarına ya da yazılmış çizilmiş kurallara riayet etmiyorum.*
15. *Ey okurlarım! Şiirim, karakterimi [yansıtan] küçük ve büyük aynalardır.*
16. *O, yumuşaklıktır, zorluktur, namazdır, günahlardır, korkudur ve kararlılıktır.*

17. O, rüyamdır, uyanıklığımdır ve o hayali isteklere bakıştan doğan samimi bir şarkıdır.
18. O, benim ruhumdur. Parlak ruhumun bir parçasıdır. O bilinen ve bilinmeyen nefsimdir.
19. O, gaybdan gelen yolunu kaybetmiş kalıntılar ve karanlığın bulutlarını yaran şimşeklerdir.
20. O, sezgime ve gönlüme yansıyan hayatımın sırrıdır ki onu ezgilere döktüm.
21. Onu geldiği gibi şiir olarak söyleyin. [Zira ben onu] süslemeye ve şeklini güzelleştirmeye çalışmadım.
22. Kim onu eleştirmek isterse zararı yok! Fakat [bilsin ki] o benim kalbidir. Kim kalbimi kırmak isteyebilir?

Bu dizelerden hareketle şaire göre şiir, en kısa ifadesiyle bir duygular manzumesidir. Şair duygularını dizelere dökerken büyük ölçüde Halil b. Ahmed'in ortaya koyduğu aruz ölçüsüne sadık kalmıştır. Ancak yer yer klasik aruz bahirlerinin dışına çıktığı görülmektedir. Elbette bunun altında sonsuz sayıdaki duyguların belli kalıplarla sınırlandırılmasının imkânsız olması yatmaktadır.

Şairin okumalar yaptığı ve etkilendiği klasik dönem şairlerinin başında el-Mütenebbî, Cerîr, el-Buhturî, el-Bûşîrî ve İbnu'l-Fârîd gelmektedir. Burada örnek sadedinde el-Emîrî'nin, şekil ve kafiye bakımından el-Bûşîrî'ye ait meşhur kasîde-i bürde tarzında yazdığı bir şiire yer verilecektir:⁷⁹ (Basît)

1	فَدَّ صَامَ مَنْ صَامَ لِلرَّحْمَنِ مُحْتَسِبًا	وَقَامَ مَنْ قَامَ لَمْ يَفُتْرُ وَلَمْ يَنْمِ
2	أَمَّا أَنَا فَعَلَى سُهْدِي وَخَمَصِي	أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ، لَمْ أَفْطِرْ وَلَمْ أَصْمِ
3	فَلَيْسَ يُفْعِنِي إِلَّا مَسَاكُ عَن لُقْمِ	وَأَنِّي لَسْتُ فِي الدُّنْيَا بِذِي هَمِّ

⁷⁹ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 45.

4 وَأَنْنِي تَتَمَنَّى الْبِرَّ عَاطِفَتِي مِنْ غَيْرِ مَنْ لِحَلْقِ اللَّهِ كُتْلِهِمْ

1. Oruç tutan sırf Allah için tuttu, namaz kılıp kıyâm edenler de hiç üşenmedi ve uyumadı.
2. Ben ise uykusuzluk ve açlık halinde Allah'tan af diliyorum, ne oruç tuttum ne de orucumu açtım.
3. Lokmalardan sakınmak beni ikna etmedi ve şüphesiz ben dünyada obur biri değilim.
4. Benim duygularım, Allah'ın tüm mahlukatına minnetsiz iyilik yapmayı temenni etmektedir.

Şair el-Emîrî'nin kendisine en yakın hissettiği şairler ise İbn Zeydûn ve Ebû Firâs el-Ĥamdânî'dir.⁸⁰ el-Emîrî, *Elvân min Vahyi Mihrecân* adlı eserinde günümüzdeki Filistin'in durumunu da akla getirecek şekilde İbn Zeydûn'a şu şekilde seslenmektedir:⁸¹

(Ĥafîf)

1	يَا ابْنَ زَيْدُونَ وَالْمُرُونَ تَوَالَتْ	وَالدَّوَاهِي وَكُلُّهَا دَهْيَاءُ
2	الْخِلَافَاتُ بِالْخِلَافَةِ أَوْدَتْ	وَأَقْتَسِمْنَا وَسَادَنَا الدَّخْلَاءُ
3	وَادَّعَوْهَا قَوْمِيَّةً ثُمَّ نَادُوا	بِدَعَاوِي قَدْ عَمَّ مِنْهَا الْبَلَاءُ
4	سَاسَةَ الْحُكْمِ نَابَدُوا شِرْعَةَ	اللَّهِ فَحَقَّتْ دِيَارَنَا الْبِئْسَاءُ
5	كَمْ أَضَاعُوا بِاسْمِ الشُّعُوبِ شُعُوبًا	طَحَنَتْهَا الْمَكَائِدُ الْهُجُجَاءُ
6	وَأَبَادُوا مِنَ الرِّجَالِ فُحُولًا	لَنْ يَمُوتُوا فَيَأْتَهُمْ شَهَادَاءُ
7	وَأَعَانُوا أَعْدَاءَنَا وَاسْتَكَانُوا	بَلْ وَرَبِّي هُمْ هُمْ الْأَعْدَاءُ
8	أَسْلَمُوا لِلْيَهُودِ مَسْجِدَنَا الْأَقْصَى	وَكَانَتْ طَرِيقَهُمْ صَنْعَاءُ
9	أَيُّ ضَيْرٍ؟ تَضِيعُ مِنَّا فِلِسْطِينَ	لِيَبْقَى حُكَامَنَا الرُّعَمَاءُ!

⁸⁰ el-Emîrî, *Ezânu'l-Ĥur'ân*, s. 84.

⁸¹ Ahmed el-Ceda', *Dirâsât fi 'ş-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, Dâru'd-Dıyâ, Amman/Ürdün, 1422/2001, s. 109-110.

5. *Ey İbn Zeydûn! Asırlar geçti ve felaketler daha vahim bir hâl aldı.*
6. *Halifelikler hilafeti yok etti, bölündük ve bizi yabancılar yönetmeye başladı.*
7. *Milliyetçiliği ileri sürdüler, sonra öyle propagandasını yaptılar ki [sanki] genel bir ihtiyaca dönüştü.*
8. *Yöneticiler Allah'ın şeriatını attılar ve bunun üzerine beldelerimizi sıkıntılar sardı.*
9. *[Bazı] milletler adına nice milletleri mahvettiler ve nice entrikalar ile ezdiler.*
10. *Bazı yiğitleri yok ettiler. Onlar asla ölmedi. Şüphesiz onlar şehittirler.*
11. *Düşmanlarımıza yardım ettiler ve boyun eğdiler. Yemin olsun ki [asıl] düşman onlardır onlar.*
12. *Mescid-i Aksâmızı yahudilere teslim ettiler. Halbuki onların yolu San'â (tek bir yol) idi.*
13. *Hangi yanlış bizi Filistin'den etti. Yöneticilerimiz liderler olarak kalsın diye.*

Ebû Firâs el-Ĥamdânî'nin annesi için yazdığı mersiyyede yer alan aşağıdaki beyitler el-Emîrî'nin kullandığı üslup ve içerik ile paralellik arz etmektedir:⁸² (Vâfir)

إِلَى مَنْ بِالْفِدَا يُأْتِي الْبِشِيرُ	1	أَيَا أُمَّ الْأَسِيرِ سَمَّاكِ عَيْثُ
فَمَنْ يَدْعُو لَهُ أَوْ يَسْتَجِيرُ	2	إِذَا ابْنُكَ سَارَ فِي بَرٍّ وَبَحْرِ
إِذَا ضَاقَتْ بِمَا فِيهَا الصُّدُورُ	3	إِلَى مَنْ أَشْتَكِي وَلِمَنْ أَنَاجِي
بِأَيِّ ضِيَاءٍ وَجْهِهِ أَسْتَنْزِيرُ	4	بِأَيِّ دُعَاءٍ دَاعِيَةٍ أَوْقَى

1. *Ey esirin annesi! [Allah kabrini rahmet] yağmuruyla sulasın. Artık kime fidye müjdesi gelir?*
2. *Oğlun karada ve denizde yayan kaldığında kim onun için dua eder ya da yardım ister?*

⁸² Ebû Firâs el-Ĥamdânî, *Dîvânu Ebi'l-Firâs el-Ĥamdânî*, 2. bs., Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, Beyrut, 1994, s. 161-162.

3. *Gönlüm daraldığında kime dert yanayım ve içimi dökeyim?*
4. *Hangi duacının duasıyla korunayım ve hangi nurlu yüzle aydınlanayım?*

el-Emîrî ise *Ümmî* adlı divanında Ebû Firâs ile benzer şekilde, vefat eden annesine şöyle seslenmektedir:⁸³

1	لِمَنْ أُرْسِلَ الْبَسْمَةَ الشَّاكِرَةَ؟	لِمَنْ أَسْرُدُ الطُّرْفَةَ النَّادِرَةَ؟
2	لِمَنْ أَنْخِرَ أَشْهَى الثِّمَامَا	ر؟ لِمَنْ أَقْطِفُ الرَّهْرَةَ الْعَاطِرَةَ؟
3	لِمَنْ أَبْجَمَّ رَعْمَ الْأُمُو	م وَقَدْ عَادَرْتَنِي إِلَى الْأَحِرَةَ!!

1. *Müteşekkîr tebessümümü kime göndereyim? Nükteli sözlerimi kime anlatayım?*
2. *En lezzetli meyveleri kimin için seçeyim? Güzel kokulu çiçekleri kimin için koparayım?*
3. *Dertlerime rağmen kime güzel görüneyim? [Annem] beni bırakıp ahirete irtihal eyledi...*

Şâiru'l-insâniyyeti'l-mü'mine (mümin insanlık şairi) olarak şöhret kazanmış olan el-Emîrî, çağdaş Arap şairlerinden Bârûdî, Ahmed Şevkî, Akkâd, Ömer Ebû Rîşe, Mihail Nuayme, İbrahim Nâcî ve İbrahim Tûkân gibi isimlerden etkilenmiştir. Ancak bu şairlerin temsilcisi oldukları şiir akımlarından herhangi birine mensup değildir. “Sanat, sanat içindir” görüşüne karşı çıkan şair, “sanat ve edebiyat Allah içindir” anlayışına sahiptir.⁸⁴

Ayrıca İslâm düşüncesi anlamında Hindistanlı Müslüman şair ve düşünür Muhammed İkbâl'den oldukça etkilenen el-Emîrî, bazı araştırmacılar tarafından İkbâlî-Arab (Arapların İkbâl'i) olarak anılmaktadır. Bunda etkili olan hususlar; Avrupa'da eğitim görmeleri, hukuk alanında uzmanlaşmaları ve kısa dönem avukatlık yapmaları,

⁸³ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 182.

⁸⁴ el-Huleybî, *el-Binâu'l-Fennî fî Şi'ri Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, Nâdi'l-Ehsâ el-Edebî, Riyad, 2009, s. 144, 448.

hem İslâm kültür ve medeniyetini hem de batı kültürünü iyi tanımaları, felsefeye ilgi duymaları ve İslâm davasına tam bağlılıkları gibi iki şair arasındaki benzerliklerdir.

el-Emîrî, Muhammed İkbâl'i ve eserlerini Pakistan'da büyükelçiliği döneminde tanımıştır. el-Emîrî, Muhammed İkbâl'in düşüncelerine dair birçok konferans vermiş ve şiirler kaleme almıştır. Onun birçok şiirini Arapçaya çevirdiği aktarılmaktadır. Bu türden iki beyit zikredilebilir:⁸⁵ (Mutekârib)

1 إِذَا الشَّعْرُ فِي النَّفْسِ شَبَّ الْحَيَاةِ   وَوَلَدَ فِي النَّاسِ بَعْثاً وَفُؤَةً
2 تَسَامَى وَأَدَّى رَسُولَاتِهِ   وَكَانَ امْتِدَاداً لِإِزْثِ النَّبُوءَةِ

1. *Şiir, insanın özündeki hayat [ateşini] tutuşturup diriliş ve enerjisini ortaya çıkardığında.*

2. *[İnsanın derecesi] yükselir, elçilik görevini yerine getirir ve [böylece şiir] peygamberlik mirasının bir uzantısı olmuş olur.*

Urducunun yanı sıra Fransızcaya da hâkim olan şair el-Emîrî, Fransız yazar ve şairlerden Lamertine (ö. 1790), Alfred de Vigny (ö. 1863), Alfred de Musset (ö. 1857) ve Victor Hugo (ö. 1885)'nun eserlerini okuma fırsatı bulmuştur. Bu zengin kültür ve birikimi sayesinde el-Emîrî'nin bazı şiirlerinde, farklı dil ve edebiyatların etkilerini görmek mümkündür.

Şair el-Emîrî'nin şiirleriyle ilgilenen ve bazı şiirlerini tercüme edip yayınlayan batılı araştırmacılar arasında Almanya Göttingen Üniversitesi'nden Prof. Dr. Albert Dietrichi, İngiliz müsteşrik Arthur John Arberry, Fransız şarkiyatçı Regis Blachere ve İtalyan diplomat ve aynı zamanda Roma'daki İtalyan-Arap İlişkileri Merkezi'nin müdürü olan Martino Mario Moreno sayılabilir.

⁸⁵ el-Huleybî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, s. 102; er-Rifâ'î, *Yevmiyyât*, s. 190.

el-Emîrî dönemindeki birçok sayıda edip ve şairi etkilemiştir. Birkaçını örnek vermek gerekirse Muhammed Diyâuddîn eş-Şâbûnî, Muhammed Mahmûd ez-Zübeyrî, Ekrem Zu‘aytir, Ahmed Mazhar el-‘Azma ve Abdurrahman el-‘Aşmâvî gibi isimler zikredilebilir.

el-Emîrî’nin edebî şahsiyeti incelenirken dikkat çeken en önemli nokta, onun İslâmî edebiyat kimliğidir. 1984 yılında yakın dostu Ebu’l-Hasan en-Nedvî tarafından kurulan Uluslararası İslâmî Edebiyat Birliği’nin öncülerinden biri olmuştur. el-Emîrî’ye göre bu edebî harekete mensup bir edebiyatçı, yazdıklarının İslâm’a uygun olup olmadığını araştırmaya bile ihtiyaç duymaz. Çünkü İslâmî edebiyat, Seyyid Kutub’un tarif ettiği gibi “*ruhun İslâmî duygularla dolup taşmasından neşet eden ifadelerdir.*”⁸⁶ Hayatında İslâm’ı özümsemiş bir edebiyatçı için sanatsal ifadelerinde dinî sınırları göz ardı etmesi zaten düşünülemez.

Şairin eserlerinde, İslâmî edebiyat akımı dışında *romantizm* gibi bazı çağdaş edebî akımların etkileri görülmektedir. Mehcer edebiyatı ekolünü meydana getiren Arap şairler gibi el-Emîrî de özellikle doğa tasvirlerinde ve lirik şiirlerinde bu akımın etkisinde kalmıştır.⁸⁷

Buraya kadar şair el-Emîrî’nin etkilendiği şahsiyetler ya da akımlar hakkında bilgiler verilmeye çalışıldı. Ancak şairin edebî hayatında, eserleri mütalaa edilince de anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerîm’in özel bir yeri bulunmaktadır. Şöyle ki bazı şiirlerini okurken neredeyse her beyitte bir âyet-i kerîmeye gönderme yaptığı görülmektedir. Bunun farkına varabilmek için ise Kur’ân-ı Kerîm ile ilgili yeterli bir bilgi birikimine sahip olmak gerekmektedir. Şair el-Emîrî’ye kendisini etkileyen şeyler sorulduğunda tereddütsüz şu cevabı vermiştir: “*Allahu Teâlâ’nın fazlı sayesinde en çok etkilendiğim*

---

⁸⁶ Mehmet Yılmaz, *Çağdaş Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış*, s. 64.

⁸⁷ el-Hüleybî, *el-Binâu’l-Fennî*, s. 225.

şey Kur'ân-ı Kerîm okulu olmuştur. Daha sonra ise Hz. Peygamber (s.a.s.)'in nurlu yolu ve ümmetimizin tarih boyunca yaşayan seçkin büyükleri gelmektedir."⁸⁸

---

⁸⁸ Muhammed Hıyır Ramazan Yusuf, *Tetimmetu'l-A'lâm li'z-Ziriklî*, c. 2, s. 72.

2. BÖLÜM

Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Şiirinde Muhteva Özellikleri

el-Emîrî'nin şiirleri ilk bölümde geçtiği üzere tek bir divanda toplanmamıştır. Matbu olan irili ufaklı divanlarının sayısı 23'ü bulmaktadır. Bu bölümde matbu eserlerinde yer alan şiirleri muhteva açısından incelenecektir. Bilindiği gibi klasik Arap şiirinde medih, hicâ, mersiye, vâsıf, fahr ve gazel gibi türler yer almaktadır. el-Emîrî bu türlerden bazılarını kullanmakla birlikte modern Arap şiirinde ortaya çıkan yeni mevzulara da eserlerinde yer vermekten geri durmamıştır.

Ayrıca şair el-Emîrî şekil açısından çoğunlukla klasik tarzı benimsemiş olsa da muhteva bakımından yaşadığı dönemin bir gereği olarak, kendisini modern edebiyatçılardan birisi olarak görmektedir. Bu nedenle divanlarını öncelikle dinî, siyasî, ailevî ya da çeşitli konuları bir arada veren eserleri şeklinde bir tasnif yapmak uygun görülmüştür. Aşağıda verilen tabloda şairin matbu tüm eserleri bu minvalde bir sınıflandırmaya tabi tutulmuştur:

Dinî	Siyasî	Ailevî	Çeşitli Konular
1. Ma'allâh	1. el-Hezîmetu ve'l-Fecr	1. Eb (Kaside)	1. Elvânu Tayf
2. İşrâk	2. Hicâratun min Siccîl	2. Eb (Divan)	2. Likâ'âni fî Tanca
3. Kâlb ve Rab	3. Min Vaḫyi Filistîn	3. Ümmî	3. Safahât ve Nefehât
4. Necâvâ Muḫammediyye	4. el-Akşâ ve Feth ve'l- Kimme	4. Reyâḫînu'l- Cenne	4. Elvân min Vaḫyi'l- Mihrecân
5. Eşvâk ve İşrâk	5. Melḫametu'n-Naşr		5. Sebehât ve Nefehât
	6. Melḫametu'l-Cihâd		
	7. ez-Zaḫfu'l-Mukaddes		
	8. Ezânu'l-Ḳur'ân		

Yukarıda tabloda el-Emîrî'nin siyasî konulara dair divanları eser sayısı bakımından daha çok görülse de dinî kategorideki eserleri şiir ve beyit sayısı düşünüldüğünde daha hacimli eserler olduğu ortaya çıkacaktır.

1. Dinî Şiir

el-Emîrî'ye ait şiirler içerisinde dinî şiirler çoğunluktadır. Allah ve peygamber sevgisi başta olmak üzere tüm dinî değerler dinî şiirin konusunu teşkil edebilir. Ancak *dinî şiir* bir kavram olarak modern dönemde kullanılmaya başlandığı için henüz tanımı ve kapsamı net biçimde ortaya koyulamamıştır. Dolayısıyla başka dinlerle ya da medîh, tasvîr, mersiye ve ihvâniyyât gibi şiirin birçok türüyle ilgili olabilir. Ayrıca el-Emîrî gibi tüm çalışmalarında İslâm dinini referans alan bir şairin şiirlerini, dinî ve dinî olmayan şeklinde ayırmanın çok zor olacağı aşîkârdır. Bu nedenle konuyu sınırlandırmak adına sadece münâcât, na't, hikmet, zühd ve tasavvuf gibi konulara dair şiirleri *dinî şiir* başlığı altında toplamak uygun görülmüştür.

Şair yazdığı dinî şiirlerden Allah sevgisine dair olanları *ilâhî şiir* (eş-şi'ru'l-ilâhî), peygamber sevgisiyle ilgili olanları *nebevî şiir* (eş-şi'ru'n-nebevî) olarak nitelendirmiştir. Buna göre şairin “*Ma'allâh*”, “*İşrâk*” ve “*Kalb ve Rab*” adlı divanları birinci kategoriye, “*Eşvâk ve İşrâk*” ve “*Necâvâ Muhammediyye*” adlı divanları ise ikinci kategoriye dâhil edilebilir. Adı geçen divanlar, şairin dinî şiirlerini toplayan en hacimli eserleridir. Şairin diğer eserleri incelendiğinde, onların da dinî şiir kapsamında değerlendirilebilecek çok sayıda şiir ihtiva ettiği görülecektir. Dinî şiirlerinin çok olmasının nedenleri arasında mizacı, yalnızlığı tercih etmesi, şahsî olarak çektiği sıkıntılar, Müslümanların içerisinde bulunduğu kötü durum, Müslüman düşünür ve şair Muhammed İkbal'den etkilenmesi, Suudi Arabistan büyükelçiliği döneminde Mekke ve Medine'de uzun vakit geçirme

imkânı bulması sayılabilir.⁸⁹ Ayrıca modern dönemde Seyyid Kutub’un öncülüğünde ortaya çıkan ve “*kâinatın, hayatın ve insanoğlunun İslâmî perspektifle ve sanat muhtevalı bir üslupla anlatılması*” şeklinde tanımlanan İslâmî edebiyat akımına mensup bir şair olması da el-Emîrî’nin eserlerinin çoğunda bu çizgiyi takip etmesine neden olmuştur.

1.1. Münâcât

Necv (نحو) kökünden iştikak edilen *münâcât* kelimesi iki kişi arasındaki gizli konuşma ve fısıldaşma anlamına gelmektedir.⁹⁰ Terim olarak ise “Allah’a dua ve niyazda bulunma, yalvarma ve yakarma amacı güdülerek nazım veya nesir olarak kaleme alınan eserlerdir.”⁹¹

Münâcâtlar esasen eski Arap şiiri türlerinden kabul edilmemekte olup muhdes dönem olarak anılan Abbasiler döneminde ortaya çıkan yeni şiir türlerinden biridir. Bilindiği üzere bu dönemde peygamber methiyeleri, bediiyyatlar, tasavvuf ve zühd şiirleri hayli revaç bulmuştur. Münâcâtların zühd şiirine dâhil edilmesi mümkün olsa da⁹² bu çalışmada el-Emîrî’nin münâcâtlarının çokluğu nedeniyle ayrı başlıklar altında incelenecektir.

el-Emîrî’nin başta *Ma‘allâh* adlı divanı olmak üzere birçok eserinde münâcât olarak değerlendirilmesi mümkün olan pek çok şiir bulunmaktadır. Burada bu türe örnek olarak şairin “Yâ Allah”, “Darâ‘atu Şâir”, “Su‘âr”, “Galâk”, “Nuşûr” ve “Kalbun Kebîr” adlı şiirleri zikredilebilir. Münâcâtlarda içerik olarak Allah’ın tazimi, günahların itiraf edilmesi, pişmanlık duygusuyla Allah’a sığınılması, dua ve niyazda bulunulması söz konusudur. Münâcâtlarda Allah’a yalvarırken ilâh ve rab kelimelerinin yanı sıra esmâ-i

⁸⁹ Abdullah Lâtraş, “eş-Şi‘ru’l-İlâhî ‘inde Şâ‘iri’l-İnsâniyyeti’l-Mü‘mine Ömer Bahâiddîn el-Emîrî”, *Mecelletu’l-Âdâb ve’l-Luğât* (Ağvât Üniversitesi), sy. 19, Cezayir, 2017, s. 51.

⁹⁰ el-Ĥalîl b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbu’l-‘Ayn* (Thk. Mehdî el-Maĥzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî), Dâru ve Mektebetu’l-Hilâl, Beyrut, tsz., VI, 186.

⁹¹ Muhsin Macit, “Münâcât”, *DİA*, Ankara, 2020, XXXI, 562.

⁹² Kenan Demirayak, *Arap-İslam Edebiyatı Manzum Münâcât Antolojisi*, Akdem, İstanbul, 2019, s.17.

hüsna diye tabir edilen Allah'ın en güzel isimlerinden de sıklıkla yararlanılmaktadır.

Şairin “İbtihâl ila'llâh” (Allah'a Yakarış) adlı kasidesinin bir bölümü aşağıya alınmıştır:

⁹³ (Tavîl)

أَعِيشُ صِرَاعَ الْعُمْرِ بَيْنَ سَجِيَّتِي	1	وَدُنْيَايَ فَارْحَمْنِي فَأَنْتَ مَجِيدُ
وَأَجْعَلْ إِلَيْكَ تَوَجُّهِي	2	سَوِيًّا، فَفَقِّصْ السَّالِكِينَ حَمِيدُ
وَكُنْ فِي اغْتِرَابِي الْمُرِّ مُؤْنِسَ وَحَشَاتِي	3	فَالِئِي فِي لُبِّ الرَّحَامِ وَحِيدُ
إِلْهِي وَجَاهِي وَآكْتِنَاهِي وَبَارِي	4	إِلَيْكَ التَّجَائِي وَالرَّجَاءُ أَكِيدُ
أَقُولُ -عَلَى عِلْمٍ بِسُوءِ تَأْذِي-	5	إِلْهِي تَرْفَقْ بِي وَلَسْتُ أَزِيدُ

1. *Dünyam ile mizacım arasındaki hayat mücadelesini (sürekli) yaşıyorum. Bana merhamet eyle sensin Mecîd!*
2. *Elimden tut ve yönelişimi sana doğru kıl! Bu yolun yolcularının maksadı övgüye değerdir.*
3. *Bu acı gurbetimde yalnızlığuma arkadaş ol! Kuşkusuz ben bu kalabalığın ortasında yalnız kaldım.*
4. *Ey benim ilâhım, itibarım, sığınağım ve yaratıcım! Yalnız sana iltica ediyorum. Arzum kesindir.*
5. *Sû-i edepte bulunduğumu biliyor olsam da derim: Bana hoşgörünle muamele eyle! Daha fazla bir şey istemiyorum.*

Bazı araştırmacıların “sıkıntı, hastalık, afet ve musibet gibi zor durumlardan kişiyi kurtarması için Allah'a yalvarma, yakarma ve ısrarla dua ederek isteme” olarak tanımladıkları istiğâse şiiiri⁹⁴ de münâcât türüne dâhil edilebilir. İstiğâse kelimesi “zor durumda olan kimsenin yardımına koşma, imdat etme” anlamındaki عَوْتُ masdarından türemiştir. İstif'âl bâbının bu köke kattığı talep /isteme manasıyla birlikte istiğâsenin

⁹³ el-Emîrî, “İbtihâl ila'llâh” (Kaside), *el-Mecelletu'l-'Arabîyye*, sy. 176, Mart 1992, s. 53.

⁹⁴ Muhammed Abdu'l-Mun'im Hâfâcî, *el-Edeb fi't-Turâsi's-Şûfi*, Mektebetu Ğarîb, Kahire, 1977, s. 179.

kelime anlamı “zor durumda olan kimsenin yardım istemesi” şeklinde olmaktadır. Arap dilinde önemli bir kullanım olan istiğâse üslubu nidâ harfi, müsteğâs bih ve müsteğâs leh olmak üzere üç unsurdan oluşmasına karşın söz konusu istiğâse şiirinde bu unsurlar bulunmamaktadır. Örnek olarak el-Emîrî'nin “İstiğâse” adlı şiiri verilebilir.⁹⁵

(Mutekârib)

بِعَيِّ الْقَرِيبِ وَبَعِي الْعَرِيبِ	1 لَقَدْ ضَاقَ صَدْرِي، وَصَدْرِي رَحِيبٌ
لِلْقِيَا حَبِيبٍ، وَأَيْنَ الْحَبِيبِ	2 وَتَارَ بِقَلْبِي أَوَامُ الظَّمَا
يُنَعَّضُهُنَّ الْخِوَاءُ الْكَيْبِ	3 تَمُرُّ لِيَالِي شَبَابِي حَيَارَى
وَيُفْنِي حَيَاتِي الْعَنَاءُ الْجَدِيبِ	4 تَضِجُ بِعَقْلِي تَبَارِيحُهُ
.. أَوَارُ، وَفِي عَزَمَاتِي لَهَيْبِ	5 وَفِي الرُّوحِ مِنْ وَتَبَاتِ الطُّمُوحِ
فَعَامَ شَبَابِي وَلَاخَ الْمَشِيبِ	6 أَصْرَتَ بِنَفْسِي ضُرُوبَ الْأَسَى
وَهَيْهَاتَ يَسْمَعُنِي مَنْ أَهَيْبِ	7 أَهَيْبُ بِقَوْمِي إِلَى الْمَكْرُمَاتِ
وَمَالُوا لِكَسْبِ وَعَيْشِ رَتِيبِ	8 تَبَلَّدَ فِي النَّاسِ حِسُّ الْكِفَاحِ
سُدُورُ الْأَمِينِ، وَعَزْمُ الْمُرِيبِ	9 يَكَادُ يُزَعْرَعُ مِنْ هَمَّتِي
وَقَلْبِي وَجِيبُ، وَدَمْعِي سَكِيبِ	10 هَمَارِي عَنَاءُ، وَلِيْلِي ضَائِي
تَضَرَّعَ فِي جَوْفِ لَيْلٍ رَهَيْبِ	11 فَيَا رَبِّ أَنْقِذْ فِتَى عَانِيَا
مَنْ الضَّرِّ فِي شَهَقَاتِ النَّحِيبِ	12 دَعَاكَ إِلَى كَشْفِ مَا مَسَّهُ
وَأَمَالِهِ، وَحَشَاهُ الْحَرِيبِ	13 وَتَادَاكَ مِنْ عَوْرِ آلَامِهِ،
وَأَبْعَدُ قَصْدِي وَأَنْتَ الْقَرِيبِ	14 إِلَهِي أَغْثَنِي، فَقَدْ غَمَّ دَرِي
.. وَأَنْتَ السَّمِيعُ، وَأَنْتَ الْمُجِيبِ	15 فَأَنْتَ الرَّحِيمُ، وَأَنْتَ الْعَظِيمُ،

1. Gönlüm ferah iken yakın olanın (nefsimin) günahı ve gurbetin acımasızlığı sebebiyle daraldı.

⁹⁵ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 109-111.

2. *Sevgiliyle karşılaşmak için kalbimde bir susuzluk ateşi harekete geçti. [Fakat] nerede o sevgili?*
3. *Gençliğimin geceleri şaşkınlıkla geçiyor ve hüzünlü özlemler o (geceleri) çekilmez kılıyor.*
4. *Aklımda [gençliğin] sorunları sıkıntıdan bağılıyor ve ağır zorluklar ömrümü tüketiyor.*
5. *Ruhta ümitlerin hamlelerinden [doğan] bir ateş vardır. Kararlarımda ise alev.*
6. *Çeşit çeşit üzüntüler nefsimi zarar verdi. Gençliğimi kuşattı ve ihtiyarlık göründü.*
7. *Milletimi erdemli davranışlara davet ediyorum ancak davet ettiklerimden bana kulak veren nerede heyhat!*
8. *İnsanlarda mücadele hissi köreldi ve düzenli bir kazanç ve yaşama yöneldiler.*
9. *Güvenilirin şaşkınlığı ve şüphelinin azmi neredeyse gayretimi bozacaktı.*
10. *Gündüzüm zahmettir, gecem üzüntü. Kalbim çarparken gözyaşım akmaktadır.*
11. *Ey Rabbim! Korkutucu bir gece yarısında [sana] yalvaran sıkıntıdaki genç [kulunu] kurtar.*
12. *Kendisine dokunan sıkıntıyı kaldırman için iç çekip ağlayarak sana dua etti.*
13. *Elem ve emellerinin derinliklerinden ve yaralı içinden sana seslendi.*
14. *Ey Allah'ım bana yardım et! [Zira] yolum zorlaştı ve hedefim uzaklaştı.*
15. *Sen [bize] çok yakınsın, merhametlisin, yücesin, işitensin ve dualara icabet edensin.*

1.2. Na't (Hz. Peygamber'i Methi)

el-Emîrî'nin dinî şiirleri içerisinde Hz. Peygamber (s.a.s.)'i övdüğü şiirler önemli bir yer tutmaktadır. Türk İslam edebiyatında nitelik ve vasıf anlamındaki Arapça bir

kelime olan *na't* ifadesiyle anılan bu tür,⁹⁶ Arap şiirinde *medih* türü kapsamında ele alınmaktadır. Arap şiirinde bir kimsenin vefatından sonra kaleme alınan şiirlere mersiye adı verilirken, Hz. Peygamber (s.a.s.) söz konusu olunca methiye ifadesi kullanılmaktadır. Muhtemelen Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kıyamete kadar ruhaniyetiyle hayatta olacağı inancı vurgulanmıştır.⁹⁷

el-Emîrî'nin en hacimli divanlarından birisi olan *Necâvâ Muḥammediyye* adlı eser, Hz. Peygamber (s.a.s.)'i medih türündedir. Eserde yer alan şiirlerin büyük kısmını Medine'de kaleme alan şair, eserini yine o mukaddes topraklarda yayınlamayı uygun görmüştür. Şairin başka divanlarında da bu türde değerlendirilebilecek birçok şiir bulunmaktadır. el-Emîrî'nin bu tür şiirlerinde genel olarak Hz. Peygamber (s.a.s.)'in ahlakından, mucizelerinden ve ona duyduğu aşırı sevgiden söz etmektedir.

el-Emîrî, modern Arap şiirinde *emîru 'ş-şu'arâ* unvanına sahip Ahmed Şevkî (ö. 1938) tarafından el-Bûşîrî'nin *Hemziyye*'sine nazire olarak yazılan *el-Hemziyye* adlı kasideyi takdir etmekle birlikte bir mısrasındaki ifadeyi doğru bulmamış ve ona tepki olarak “el-İslâm ve Kefâ” adlı şiirini kaleme almıştır.⁹⁸ (Kâmil)

1	- قَلْبِي - وَحُبُّكَ لِلْقُلُوبِ شِفَاءٌ -	بِهَوَاكَ يَخْفِقُ وَاهْوَى اسْتِهْدَاءُ
2	يَا مَنْ بُعِثْتَ مُسَدِّدًا وَمُؤَيَّدًا	وَمُحَمَّدًا وَرَكَتَ بِكَ الْأَلَاءُ
3	الْجَاهِلِيَّةِ... ظَلَمَهَا وَظَلَامَهَا	بِكَ بُدِّلَتْ أَيَّامَهَا السَّوْدَاءُ
4	وَتَأَلَّفْتَ مِنْ بَعْدِ حُلُكِنِهَا الدُّنْيَا	بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ، فَهِيَ سَنَاءُ
5	لَمْ تَأْتِ بِدَعَاءٍ، بَلْ أَتَيْتَ مُصَدِّقًا	وَمُهَيِّمِنًا، فَعَلْتَ بِكَ الْعَلِيَاءُ
6	اللَّهُ أَكْمَلَ دِينَهُ بِكَ، وَارْتَضَى	وَأَتَمَّ نِعْمَتَهُ... وَعَـمَّ حِبَاءُ
7	فِي أُمَّةٍ وَسَطٍ، وَقَوْمٍ مَارَهُمْ	حَالَاقُهُمْ، فَهُمْ هُمْ الشُّهَدَاءُ

⁹⁶ Mustafa Çiçekler, “Na't”, *DİA*, İstanbul, 2006, XXXII, s. 435.

⁹⁷ Zekî Mübârek, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Meḥacceti'l-Beydâ, Beyrut, tsz., s. 17.

⁹⁸ el-Emîrî, *Necâvâ Muḥammediyye*, s. 219-221.

8	وَجَعَلْتَ أَنْتَ شَهِيدَهُمْ وَحَيِّدُهُمْ	طُوبَى لَهُمْ، فَهُمْ بِكَ السُّعَدَاءُ
9	أَبْرَمْتَ أَمْرَ اللَّهِ عَدْلًا مُحْكَمًا	فِي الْكُونِ، فَاتَّزَنْتَ بِهِ الْعِبْرَاءُ
10	قِسْطًا سُهُ يَسَعُ الْوُجُودَ بِفَضْلِهِ	جَحْدْتُهُ، أَمْ شَهِدْتَ بِهِ الْأَعْدَاءُ
11	لَا يَنْتَمِي إِلَّا إِلَى الْحَقِّ الَّذِي	فِي الْأَرْضِ وَأَزَتْ كِفْتَيْهِ سَمَاءُ
12	إِنْصَافُهُ لِلْخَلْقِ فِيهِ سَجَاحَةٌ	وَسَمَاحَةٌ وَمُرُوءَةٌ وَإِحَاءُ
13	الْإِشْتِرَاقِيُّونَ لَسْتَ إِمَامَهُمْ	بِهَوَادَّةٍ ... أَمْ بِالتَّطَرُّفِ جَاؤُوا
14	وَالرَّاسِمَالِيُّونَ يَنْتَسِبُونَ فِي	دَعْوَاهُمْ، كَلَّا فَذَاكَ هُرَاءُ
15	بَلْ أَنْتَ حَاثِمٌ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ فِي	الدُّنْيَا، وَأَنْتَ رَسُولُهُ الْبِنَاءُ

1. *Kalbim senin sevginle çarpıyor ki sevgin kalplere şifadır ve yol göstericidir.*
2. *Ey övülen, doğrulanan ve desteklenen olarak gönderilen Muhammed! Nimetler seninle ziyadeleşti.*
3. *Cahiliyenin zulmü, karanlığı ve kara günleri seninle değişti.*
4. *Dünyalar, karanlığın ardından nur (gibi) olan güzel ahlakınla ışıldadı.*
5. *Sen yeni bir şey getirmedin, bilakis tasdik edici ve kontrol edici olarak geldin. Yücelikler seninle meydana geldi.*
6. *Allah dinini seninle tamamladı, razı oldu, nimetini tamamladı ve ihsanı her yere yayıldı.*
7. *Vasat bir ümmete ve yaratıcısının diğerlerden üstün kıldığı bir topluluğa (gönderildin). Onlar (sana) şahittirler.*
8. *Sen de onların şahidi ve şerefliisi olarak (gönderildin). Onlara müjde olsun ki onlar ancak seninle mutludurlar.*
9. *Allah'ın emrini kâinatta adaletle ve sağlam bir şekilde yerine getirdin. Böylece yeryüzü dengeye kavuştu.*
10. *Onun [adalet] terazisi, kesin hükmüyle tüm mevcudatı kapsamaktadır. Düşmanlar onu inkâr etse de etmese de.*

11. O sadece yeryüzünde ve iki kefesi göklere denk olan hakikate intisap eder.
12. Mahlûkata insaflı davranması onun güzel ahlak, hoşgörü, mürüvvet ve kardeşlik duygusundan kaynaklanmaktadır.
13. Sosyalistlerin önderi değilsin. Hoşgörü ya da aşırılık getirdiler.
14. Kapitalistler davalarında ona intisap ediyorlarmış. Hayır, bu bir saçmalaktır!
15. Bilakis sen Allah'ın dünyadaki son peygamberi (hâtemu'l-enbiyâ) ve kurucu elçisisin.

Görüldüğü üzere el-Emîrî son mısralarda Ahmed Şevkî'nin Hz. Peygamber (s.a.s.) için kullandığı “Sosyalistler... Sen onların önderisin” ifadesini son derece yanlış bulduğuna işaret etmiş ve modern dönemde ortaya çıkan bütün akımların İslâm'ın gerisinde olduğunu haykırmıştır. Şairin birçok na'tında Hz. Peygamber (s.a.s.)'i övmenin yanı sıra peygamber şairi Hassan b. Sâbit'in üstlendiği Hz. Peygamber (s.a.s.)'i savunma rolünün bir benzerini ifa ettiği görülmektedir.

Şair el-Emîrî Hz. Peygamber (s.a.s.)'in kabr-i şeriflerini bir ziyaretinde kendinden geçercesine bir ruh haline bürünür. Dilinden dökülen aşağıdaki mısralar gönlüne tercüman olur:⁹⁹ (Serî‘)

1	الرَّوَضَةُ الْعَرَاءُ فِي مَلَمَسِي	فِي نَفْسِي فِي أَعْيُنِي... فِي الضُّلُوعِ
2	وَقَفْتُ مِنْهَا هَائِمًا وَالْهَائِمَ...	وَقُوفَ صَبِّ مُسْتَطَارٍ وَلُوعِ
3	رَانِيَةً... دَانِيَةً كَالْجَنِيِّ...	سَنًا جَنَانِيًا يُفُوقُ السُّطُوعِ
4	فَاخْتَلَجْتُ فِي حَضْرَةِ الْمُصْطَفَى	حُشَّاشَتِي، وَكَادَ رُوحِي يَضُوعِ
5	وَعَشِيَّتِي رَهْبَةً لَعَثَمْتُ	نُطْقِي، وَأَعَشِي نَاطِرِي الْخُشُوعِ
6	فَلَمْ أَحِرْ، حَتَّى وَلَا دَعْوَةَ	حَرَى، كَأَيِّ مِنْ دُعَائِي جُرُوعِ
7	تَحِيَّتِي وَجَدْتُ، وَبَيْتِي جَوَى	وَرُبَّ صَمْتٍ تَرَجَمْتُهُ دُمُوعِ

⁹⁹ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 131-134.

صَحْوِي، وَأَسْتَرْجِعُ؛ مَا مِنْ رُجُوعٍ	8 قُلْتُ: أَصَلِّي، فَإِذَا السَّهْوُ فِي
وَأَسْتَوِي، وَقَدْ أَرَدْتُ الرُّكُوعَ	9 وَاحْتَلَطْتُ.. فَوَقَفْتِي سَجْدَةً!
أَيْنَ أَنَا؟ وَأَيْنَ مَيِّ الرُّبُوعِ	10 وَغِبْتُ عَنْ ذَاتِي فَلَمْ أَسْتَبِينَ
وَكُلُّ دَرَاتِي أُوَامٌ وَجُوعِ	11 اللَّهُ... يَا اللَّهُ... رَدَدْتُهُمَا
قَدْ أَوْقَدْتُ فِي النَّفْسِ مِنْهُ شَمْعُوعِ	12 وَلَا حَ بَرْقُ حَاطِفٌ، يَا لَهُ
لَكِنِّي فَوْقَ الْمُنَى وَالنُّزُوعِ	13 وَعُدْتُ أَسْتَشْعِرُ أَبِي هُنَا!!
بَصِيرَتِي يَقْطِي، وَرُوحِي سَجُوعِ	14 وَجَدْتَنِي فِي حَضْرَةِ الْمُصْطَفَى

1. Ravza-i Mutahhara tenimde, nefesimde, gözlerimde ve gönlümde...
2. Heyecanlı bir âşîğın ve mübtelânın durduğu gibi [karşısında] durdum.
3. [Bana] bakıyor, meyveler gibi sarkan ve ışıkları aşan cennetâsâ bir parlaklık...
4. Son nefesim titriyor Mustafa (s.a.s.)'nin huzurunda ve ruhum neredeyse kıvraniyor.
5. Nutkum tutuldu, bir korku kapladı beni ve bir huşu bakışlarımı buğulandırdı.
6. Sıcak bir davete bile karşılık veremedim. Sanki duamdan endişelenmiştim.
7. Selamım muhabbetimdir ve ızdırabım sevgimdir. Çoğu suskunluğun tercümanı gözyaşlarıdır.
8. Namaz kılayım dedim. Uyanık olduğum halde dalmışım ve istircâ¹⁰⁰ getirmeye başladım, ancak kendime geledim.
9. [Zihnim] karıştı. Rükû yapmak istemişken doğruluyorum, ayakta dururken secde!
10. Kendimden geçtim, bilemedim ben neredeyim ve evler nerede?

¹⁰⁰ İstircâ: Bir sıkıntı ya da musibet anında “Şüphesiz biz Allah’a âidiz ve hiç şüphesiz yine O’na döneceğiz” demek olan “İnnâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn” sözünü inanarak okuyup teslimiyet hâli içinde bulunmaya denilmektedir.

11. Allah! Ya Allah! diye tekrarladım. [Sanki] tüm zerrelerim [buna] susamış ve aç.

12. Bir şimşek parladı keşke onunla nefsimdeki mumları tutuşturabilseydim.

13. Burada olduğumu farketmeye başladım. Fakat bütün emel ve özlemlerin üzerindeyim.

14. Kendimi Mustafa (s.a.s.)'nin huzurunda buldum. Basiretim açık bir şekilde ve ruhum [bu mısraları] şakiyerek.

Mısralarına Hz. Peygamber (s.a.s.)'i metheden mensur bir mukaddimeden sonra başladığı “Raḥmetun Muḥdât” (Hediye Edilmiş Rahmet) adlı şiiri de güzel bir na‘t örneğidir:¹⁰¹ (Ḥafif)

1	رَحْمَةَ اللَّهِ، يَا رَسُولاً سِرَاجاً	هَادِياً.. دَاعِياً.. بَشِيراً.. نَذِيراً..
2	جَاءَ وَالنَّاسُ يَعْصَمُونَ ضَالًّا	وَاحْتِلَالاً فِي عَيْشِهِمْ مُسْتَطِيرًا
3	فِي شُدُودٍ عَنِ الرَّشَادِ، وَسَعِي	فِي ذُرُوبٍ لَا تَسْتَبِينُ مَصِيرًا
4	وَعُلُوِّ مُدَمِّرٍ وَعُثُوِّ	صَوَّرْتَهُ الْأَوْهَامَ طَهْرًا وَحَيْرًا
5	وَالْمَزَايَا قَدْ تَنْتَهِي لِرَزَايَا	حِينَ تَعْدُو اعْتِدَاهَا الْمُسْتَتِيرَا
6	يَا رَسُولاً رَدَّ الشُّرُودَ اتِّزَانًا	بِنَوَامِيسٍ قُدِّرَتْ تَقْدِيرًا
7	أَحْكَمَ اللَّهُ أَمْرَهَا وَارْتَضَاهَا	لِفَلَاحِ الْعِبَادِ هَجَا أَثِيرًا
8	يَا نَبِيَّ الْإِسْلَامِ وَحَيًّا وَهَدِيًّا	يَا قَدِيرًا، بِرَبِّهِ يَا جَدِيرًا
9	سَدَّدَ الْكُونَ مِنْ جَدِيدٍ وَأَرْسَى	الدِّينَ، يَحْبُو الدُّنْيَى جَدَاهُ الْوَفِيرَا
10	عَبْقَرِيًّا، يَسْتَوْعِبُ الْخَيْرَ طُرًّا	لَيْسَ يَنْسَى فِي الْمَكْرَمَاتِ نَقِيرًا
11	رَحْمَةً، مَنْحُ رَحْمَةٍ وَسِعَ اللَّهُ	بِهَا مُلْكُهُ الْكَبِيرَ الْكَبِيرَا
12	لَكَ يَا مُصْطَفَى الْوُجُودِ وَحَبِّ	اللَّهِ مَنَا الثَّنَاءِ ثَرًّا غَزِيرًا
13	كُلَّمَا اشْتَدَّتِ الْكُرُوبُ بِحُرِّ	فُحَّتْ مِنْ جَنَّةِ الرَّجَاءِ عَبِيرًا

¹⁰¹ el-Emîrî, *Necâvâ Muḥammediyye*, s. 277-280.

14 وَإِذَا قِيلَ "يَا مُحَمَّدُ" أَوْحَى اللَّهُ أَنْ أَبْشِرُوا، وَكُنْتَ الْبَشِيرًا

15 فَسَلَاماً مُبَارَكاً وَصَلَاةً جَعَلَ الْقَلْبَ فِي الدِّيَاجِي بَصِيرًا

1. [Ey] Allah'ın [insanlığa] rahmeti, [nur saçan] bir kandil, hidâyet [rehberi], Allah'a davet eden, müjdeleyici ve uyarıcı elçisi!
2. İnsanlar, hayatlarında büyük bir kargaşa ve dalalet içerisinde bocalarken geldi.
3. Sağduyudan uzak ve akıbeti belli olmayan bir çaba içerisinde iken.
4. Hayallerinin temiz ve hayırlı olarak tasvir ettiği, helak edici bir aşırılık ve azgınlık içerisinde iken.
5. Faziletler, aydınlık itidali kaybedince felaketlerle sonuçlanabilir.
6. Ey aşırılıkları, mükemmel takdir edilen kanunlarla dengeye oturtan Rasul!
7. Allah'ın kullarını kurtuluşa ulaştırması için değerli bir metot olarak tayin ettiği ve razı olduğu [kanunlar].
8. Ey vahiy ve hidayet [rehberi] olarak gönderilen İslâmın peygamberi! Ey Rabbinin kadrini bilen ve [elçisi olmaya] layık olan.
9. Kâinatı yeniden ayağa kaldıran, dini sağlamlaştıran ve dünyalara iyiliğini bolca bahşeden.
10. Bir dahi olarak hayrın tamamını kavrayan, asalette en ufak şeyi bile ıskalamayan.
11. Rahmet üzerine rahmet ki Allah o rahmet [peygamberiyle] büyük mülkünü iyiden iyiye genişletti.
12. Ey varlığın seçilmişisi ve Allah'ın sevgilisi! Sana bizden çok övgü ve takdirler olsun.
13. [Bu] hür [insanın başındaki] sıkıntılar şiddetlendiğinde umut cennetinden güzel kokular yaydın.

14. “Ya Muhammed” denildiğinde, Allah “Sevinin” diye vahyetti ve sen müjdeyici oldun.

15. [Sana] kalbi karanlıklarda görür kılan bir salat ve mübarek bir selam olsun.

1.3. Zühhd ve Tasavvuf

Şair el-Emîrî'nin dinî şiirlerinde en çok üzerinde durduğu nokta, kulun yaratıcısı olan Allah ile irtibatı ve ilişkisidir. İlk yayınladığı divanının Ma'allah (Allah ile beraber) ismini taşıması, insanın sürekli Allah ile beraber olduğuna dikkat çekmektedir. Bu anlayış, tasavvufun dayandığı esaslardan biri olsa da el-Emîrî, birçok vesileyle sûfi bir şair olmadığını belirtmiştir. Bununla tasavvufa karşı olduğunu değil, gerçeklikten kopuk ya da toplumdaki soyutlanmış bir şair olmadığını ifade etmek istemiştir. Zira el-Emîrî'nin tasavvufun inceleme alanına giren çok sayıda şiiri bulunmaktadır. Özellikle *humâsiyyât* türü şiirlerinde muhabbetullah (Allah sevgisi), işrâk, tecellî, tefekkür ve nefis terbiyesi gibi konuları işlemiştir.

Bu minvalde şairin sıkça değindiği bir konu da insanın yeryüzünde Allah'ın halifesi olma vasfıdır. Ona göre insan, dünyaya gönderildiği andan itibaren insan ile şeytan ve ruh ile beden arasındaki mücadele başlamıştır. İnsan, dünyadaki varoluş amacının, değerinin ve kıymetinin farkında olmalı ve asla halifelik rolünü unutmamalıdır. Şair, *Hivârun fi's-Semâ* (Gökyüzünde Bir Diyalog) başlığı altında verdiği aşağıdaki şiirinde, insanın halifeliğini konu alan Bakara Sûresi'nin 30. âyetini şu şekilde şiire dökmüştür:¹⁰² (Remel-i Müsemmen ve Meczû'r-Remel)

1 قَالَ إِنِّي جَاعِلٌ فِي هَذِهِ
فَأَجَابُوا: يَسْفِكُونَ الدَّمَ فِيهَا
2 نَحْنُ فِي أَفْلاكِ
يَا مَلِيكَ مَنْ مَلَكُ
3 نَحْنُ فِي تَسْبِيحِ
نَحْنُ فِي التَّقْدِيسِ
4 وَإِلَهُ الْكُونَ فِي حِكْمَتِهِ آئٍ
قَالَ: إِنِّي عَالِمُ الْعَيْبِ وَمَا لَا

¹⁰² el-Emîrî, *Melhametu'l-Cihâd*, s. 19-20.

1. [Allah (c.c.)] buyurdu ki: Yeryüzünde bir halife yaratacağım. Cevap verdiler:
Orada fesat çıkarıp kan dökcekler.
2. Ey sahiplerin sahibi! Biz seni övgü halkalarında [zikrediyoruz].
3. Seni hamd ile tesbih ediyoruz. Seni noksanlıklardan tenzih ediyoruz.
4. Kâinatın ilâhının hikmetli [işlerinde] kesin ayetler vardır. Buyurdu ki: Ben gaybı ve sizin bilmediklerinizi biliyorum.

Şairin aşağıdaki şiirinde ise nefsi hesaba çekme, Allah'ın insana ruh üflemesi, her şeyin "Kun!" (Ol!) emriyle yaratılması, murâkabe (sürekli Allah'ın gözetiminde bulunduğunun farkında olma) hâli gibi tasavvufta ele alınan birtakım hususlara değinilmiştir:¹⁰³ (Tavîl)

1	أَحَاسِبُ نَفْسِي لَيْلَةً إِثْرَ لَيْلَةٍ	وَأَنْظُرُ فِي يَوْمِي..وَكَيْفَ تَصَرَّمَا
2	أَأَدَيْتُ حَقَّ اللَّهِ أَوْ بَعْضَ حَقِّهِ؟	أَأَجْدَيْتُ؟ هَلْ شَأْنُ الدُّنَا بِي تَقَدَّمَا
3	فَيَا بَهْجَتِي لَمَّا أَرَى أَنَّ حِقْبَةَ	مِنَ الْعُمْرِ كَانَتْ بِالْجِدَا الْحَقِّ عَامِرَةً
4	وَيَا حَسْرَتِي لَمَّا أَرَى هَرْجَهَا سُدَى	عُثَاءً بَدِيدًا..وَالْحَصِيلَةَ حَاسِرَةً
5	يُطَالِبُ قَلْبِي الْعَقْلَ أَنْ يَزِنَ الْخَطَا	وَأَنْ يَفْقَهَ الْقَصْدَ الَّذِي خُلِقَ لَهُ
6	وَإِنِّي لَأَدْعُو اللَّهَ فِي كُلِّ زَفْرَةٍ	وَنَبْضَةٍ نَفْسٍ دَعْوَةَ الْمُتَصَرِّعِ
7	وَكُلِّبِي يَقِينٌ أَنَّهُ الْمُسْتَجِيبُ لِي	فَأَيَّائُهُ نَحْيَا مَعِي مِلءَ مَسْمَعِي
8	لَأَدْعُوهُ بِالرُّوحِ الَّذِي هُوَ رُوحُهُ	وَرُوحِي وَلَوْ لَا نَفْحُهُ بِي لَمْ أَكُنْ
9	لَأَدْعُوهُ وَهُوَ الْخَالِقُ الْبَارِئُ الَّذِي	إِذَا مَا أَرَادَ الْأَمْرَ حَقَّقَهُ بِكُنْ
10	لَأَدْعُوهُ مِنْ أَعْمَاقِ كُنْهِي الَّذِي بِهِ	بَحْثَشْتُمْ حَمْلِي لِلْأَمَانَةِ مَاضِيَا
11	بِأَنْ يَتَوَلَّى نَجْدَتِي مَدَّ رِحْلَتِي	إِلَيْهِ لِأَرْقَى حَيْثُ أَلْقَاهُ رَاضِيَا

1. Nefsimi her gece günümün nasıl geçtiğine bakarak muhasebeye çekiyorum.

¹⁰³ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 234-236.

2. *Allah'ın hakkının [tamamını] ya da bir kısmını ödeyebildim mi? Faydalı olabildim mi? Dünyanın durumu benimle iyileşti mi?*
3. *Ömürden bir dönemin doğru ve faydalı [işlerle] mamur olduğunu görsem ne kadar da sevinirim.*
4. *Kargaşa içinde, beyhude ve faydasız geçtiğini, hüsrandan [başka] bir netice elde etmediğimi görsem yazıklar olsun bana!*
5. *Kalbim, aklımdan hatalarını tartmasını ve yaratıldığı amacı kavramasını talep ediyor.*
6. *Şüphesiz ki ben her nefeste ve nabzım attığında bir yalvaranın duası gibi Allah'a dua ediyorum.*
7. *Her parçamla inanıyorum ki o duama icabet edecektir. Onun ayetleri benimle yaşamaktadır.*
8. *O'nun ve benim ruhum olan ruhla ona dua ediyorum. O üflemeseydi ben olmazdım.*
9. *Öyle bir zata dua ediyorum ki bir şeyin [olmasını] istediğini zaman onu "Kun!" (Ol! sözcüğü) ile meydana getiren [yegâne] yaratıcıdır.*
10. *O'na, kendisiyle ağır emanet yükünü taşıdığım özümün derinliklerinden dua ediyorum.*
11. *Beni kurtarmayı üstlenmesi sebebiyle, razı olarak kendisine ulaşacağım makama yükselmem için benim yolculuk [süremi] uzattı.*

1.4. Hikmet ve Öğüt

Cahiliye dönemi şairlerinin, şiirlerine serpiştirdikleri hikmetli beyitlerle başlayan bu tür, zamanla hikmet temalı uzun kasidelerin kaleme alınmasına kadar ilerleme göstermiştir. Arap şairlerin çoğu kısa ya da uzun bir mevzu işledikten sonra konuyu

hikmetli bir sözle bitirerek rahatlarlar. Bu durum Arap edebî zevkinin hikmetten ne denli etkilendiğini göstermektedir.¹⁰⁴

el-Emîrî'nin şiirleri incelendiğinde, hikmet içeren ifadelerin genellikle kısa ve özlü olarak birkaç beyitte verildiği görülmektedir. Şairin başlıca kaynağı Kur'ân-ı Kerîm, hadisler, Arap şiiri ve nesri olmakla birlikte hayat tecrübesiyle tespit ettiği nasihat ve ders verici ifadelere de rastlanmaktadır. Şairin idealleri uğrunda her türlü sıkıntıya göğüs geren ve mücadeleci bir ruha sahip kişiliğini hatıra getiren aşağıdaki ifadesi dikkat çekicidir:¹⁰⁵

(Vâfir)

1 يُلِمُّ بِكَ الضَّيِّ أَوْ لَا يُلِمُّ   مُكَابِدَةُ الْجِهَادِ عَلَيْكَ حَتْمٌ
2 إِذَا لَمْ يَصْنَعْ الْحُرُّ الْمَعَالِي   فَإِنَّ حَيَاتَهُ زَيْفٌ وَوَهْمٌ

1. Sıkıntıya uğra ya da uğrama sabırla cihat etmek üzerine vaciptir.
2. Özgür kimse yüksek değerler için çalışmazsa hayatı yalan ve vehimdir.

Yine şairin *Su'âr*, *Riyâ*, *'Âbd* ve *Zefra* adlı şiirleri de hikmet içeren birer beyitle sonlanmakta olup bu beyitler sırasıyla şu şekildedir:

1 بِكَ اللَّهُ مِنْ كُلِّ ذَا أَسْتَجِيرُ   وَمَنْ كُنْتَ جَاراً لَهُ مَا عَوَى
2 إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَسْتَنْزِرْ قَلْبُهُ   فَإِنَّ الْعِبَادَةَ مِنْهُ عَبَثٌ
3 عُدْتُ لِأَهْوَائِكَ عَبْدًا وَكَمْ   تَسْتَعْبِدُ الْأَهْوَاءُ أَرْبَابَهَا
4 أَلَا مَا أَعَمَّهُ الْإِنْسَانُ   عِنْدَ تَحْكُمِ الشُّهُوَةِ

1. Allah[ım]! bütün bunlardan sana sığınıyorum. Senin himaye ettiğin kimse [doğru] yoldan çıkamaz.¹⁰⁶ (Mutekârib)

¹⁰⁴ Ahmed Emîn, *Feydu'l-Hâtır*, Müessesetu Hindâvî, Kahire, 2017, c. 8, s. 222.

¹⁰⁵ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 168.

¹⁰⁶ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 65.

2. *Kişinin kalbi [Allah'ın nuruyla] aydınlanmazsa şüphesiz onun ibadeti abes bir işten ibaret olur.*¹⁰⁷ (Mutekârib)
3. *Geçici arzularına köle oldun. Heva [ve istekler] nice [irade] sahiplerini köleleştirmektedir.*¹⁰⁸ (Serî‘)
4. *Dikkat edin! İnsan, kendisine şehvetin hükmettiği sırada ne kadar da basiretsiz olur.*¹⁰⁹ (Meczûu'l-Vâfir)

Yukarıdaki son beyit, konunun önemine vurgu yapmak üzere istiftâh edatı olan *أَلَا* ile başlamış, ardından taaccüb üslubuyla şöhrat, makam-mevki, mal, mide ya da cinsel tüm arzu ve istekleri içine alan şehvet duygusunun insanı düşüreceği duruma dikkat çekilmiştir. Aşağıdaki dizelerde ise şair el-Emîrî sabırlı olma ve acele etmemeye ilgili şu tembihlerde bulunmaktadır:¹¹⁰ (Mutekârib)

1	إِذَا مَا تَوَخَّيْتُ رِفْقاً وَصَبْرًا	فَذَلِكَ مِنْ حَشْيَةِ الْمُتَقَلَّبِ
2	فَرَيْتُ الْمُتَابِرِ أَمْضَى حُطًى	وَأَبْلَغُ مِنْ قَفَزَاتِ الصَّحْبِ
3	وَكَاثَتْ أَنَاةُ الْفَقَى فِي التَّقَدُّمِ،	أَهْدَى وَأَجْدَى لِنَيْلِ الْأَرْبِ
4	وَمَسْتَعْجِلُ الشَّيْءِ قَبْلَ الْأَوَانِ	يُصِيبُ الْحُسَارَ وَيَجْنِي النَّصَبِ

1. *Nezakat ve sabrın peşine düştüğünde bu, akıbetinin (sonunun) ne olacağı endişesindedir.*
2. *Çalışkan bir kimsenin teenni ile hareket etmesi daha etkili adımlar atmasını sağlar ve hıslımla bir işe dalmasından daha iyi sonuca ulaştırır.*
3. *Gencin [bir işte] ilerlerken acele etmemesi hedefe ulaşması için daha doğru ve yerindedir.*

¹⁰⁷ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 68.

¹⁰⁸ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 72.

¹⁰⁹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 139.

¹¹⁰ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 90-91.

4. *Bir şeyi vaktinden önce aceleyle isteyen kimse [günün sonunda] kaybeder ve [sadece] yorgunluk kendisine kâr kalır.*

Şair, hikmetli ifadeyi çoğunlukla kendisine isnat etmemiş, bunun yerine genç (فَتَى), insan (الإنسان), hür (الحر) ve kişi (المرء) gibi kelimeleri kullanmıştır. Hitabın genele yönelik olması için bu tür lafızların Arapça hikmetli sözlerde yaygın olarak kullanılması dikkat çekmektedir. Aşağıdaki şiirde de bu durum gözlemlenmiştir.¹¹¹ (Hafif)

1	وَأَنْتِصَارُ الْفَتَى عَلَى الصَّحْبِ بَدءٌ	لَتَرَدِّيهِ فِي الْأَدَى وَأَنْدِثَارُهُ
2	إِنَّ مَنْ يَطْعَنُ الصَّادِقَ لِيَقْضِي	مَأْرَبًا، لَا يَنْأَلُ غَيْرَ أَنْدِحَارِهِ
3	عَدْرُهُ الْمَرْءُ بِالْأَحْبَبَةِ حَزِيٌّ	يَتَسَامَى عَلَيْهِ حَزِيٌّ أَنْتِحَارُهُ

1. *Bir gencin arkadaşlarına galip gelmeye çalışması, yok olmaya ve sıkıntıya düşmeye başlaması [anlamına gelir].*
2. *Şüphesiz kim amacına ulaşmak için arkadaşını arkadan vurursa hüsrana uğramaktan başka bir şeye ulaşamaz.*
3. *Kişinin sevdiklerini aldatması kendine zarar vermekten daha büyük bir utançtır.*

Aşağıdaki el-Emîrî'ye ait farklı şiirlerden derlenen hikmet muhtevalı mısralar, Arap dilinde yaygın bir şekilde kullanılan bazı darb-ı meseller ile benzerlik arz etmekte olup şairin o şiirde işlediği konuyu veciz bir şekilde özetlemektedir:

1	لَا أَسِيغُ الْكَلَامَ إِلَّا لِمَامًا	رُبَّ صَمْتٍ مِنْ أَنْفَسِ الْقَوْلِ أَنْفَسٌ
2	رُبَّ غُسْرٍ شَكُوتٌ مِنْهُ مُلِحًا	يُضْمِرُ الدَّهْرُ فِي حَفَايَاهُ يُسْرًا
3	إِذَا الضُّمَى أَرْمَنْتَ فِي النَّفْسِ شِرْتُهُ	فَلَا شِفَاءَ لَهُ يُرْجَى مِنَ الْعَسَلِ
4	أَشْتَكِي وَالشُّكَاةُ لَيْسَتْ عِلَاجًا	أَفْقَرَ الدَّهْرُ مِنْ صَفِيٍّ يُنَاجِي

¹¹¹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 71-72.

1. Azı müstesna konuşmayı hoş görmüyorum. Nice suskunluklar, en güzel sözlerden bile enfestir.¹¹² (Hafif)
2. Israrla şikâyet ettiğim nice zorluk vardır ki zaman, [o zorluğun] altında kolaylığı gizlemektedir.¹¹³ (Hafif)
3. Üzüntü illeti kişide uzun süre kalırsa artık o kişi için baldan umulacak bir şifa yoktur.¹¹⁴ (Basît)
4. Şikâyette bulunuyorum ancak şikâyet çözüm değil. Zaman kendisiyle dertleşebilecek samimi bir dosttan [bile] yoksun.¹¹⁵ (Hafif)

Şiirin muhtevasıyla tamamen uyumlu olduğu görülen hikmete dair beyitlerinde el-Emîrî, özellikle doğruluk, cömertlik, cesaret, vefa ve azim gibi yüksek ahlaki değerleri vurgulamakta ve erdem sahibi bir insan olmak için zorluklara karşı sabır göstermeye teşvik etmektedir. Bu anlamda şairin kadınlara hitap ettiği aşağıdaki dizeler dikkat çekicidir:¹¹⁶ (Hafif)

1 قِشْرَةُ الْحُسْنِ يَا بُنَيَّاتِ حَوَاءَ   سَتَضُّوِي وَجْوهَهُرُ الْحُسْنِ يَبْنَى
2 وَمَعَانِي الْوَفَاءِ وَالْوُدِّ تَحْبُو   كَدَرَ الْعُمْرِ مُدَّةَ الْعُمْرِ صَفُؤَا

1. Ey Havva 'nın kızları! Cilt güzelliği zayıflar, fakat özün güzelliği bakidir.
2. Vefa ve sevgi manaları ise hayat boyunca ömrün kederine neşe katar.

2. Siyasî Şiir

Modern dönemde Osmanlı Devleti'nin yıkılışı sonrası ortaya çıkan küçük Müslüman devletlerin içinde bulunduğu çalkantılı siyasî durumun modern Arap şiirine yansımaları çok belirgindir. Halep'in seçkin ailelerinden birine mensup olan şair, babasının

¹¹² el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 194.

¹¹³ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 284.

¹¹⁴ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 177.

¹¹⁵ el-Emîrî, *Ezânu'l-Şur'ân*, s. 65.

¹¹⁶ el-Huleybî, *el-Binâu'l-Fennî*, s. 167; Ahmed el-Ceda', *Dirâsât fi'ş-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, s. 109.

Osmanlı Mebusan Meclisinde Halep mebusu olması nedeniyle küçüklüğünden itibaren siyasetle ve siyasilere sürekli yakın temas içerisinde bulunmuştur. Mesleki hayatında avukatlığının yanı sıra büyükelçilik ve diplomatlık yapması, özellikle Müslüman ülkelerin siyasi durumlarını yakından takip etme fırsatı vermiştir.

el-Emîrî başta Filistin olmak üzere birçok Müslüman ülkenin haklı mücadelelerine destek amacıyla birçok eser kaleme almıştır. Mevcut siyasi iktidarla fikirlerinin uyuşmadığı dönemlerde gözetim altında tutulmuş ve kısa bir süre hapishaneye girmiştir. Yayınlanmayan divanlarından *fî Bilâdi* adlı eserinde ülkesinde meydana gelen askeri müdahaleyi sert biçimde eleştirmiş,¹¹⁷ siyasî fikirlerinden dolayı ülkesinden uzakta hayatını devam ettirmek zorunda kalmıştır. Siyasî fikirlerinden dolayı bedel ödemiş bir şairin, şiirlerinde siyasî konuları işlememesi düşünülemez. Lübnan'da cezaevinde¹¹⁸ iken aşağıdaki dizeleri kaleme almıştır:¹¹⁹

- 1 كُنْتُ فِي سَجْنِي فِي لُبْنَانَ مَرْفُوعَ الْجَبِينِ
- 2 كُنْتُ حُرَّ الرُّوحِ فِي زَنْزَانِي لَيْتُ عَرِينِ
- 3 تَقْرِضُ الْأَرْضُ جُنُوبِي وَأَنَا لَا أَسْتَكِينِ
- 4 كُنْتُ مِنْ عَافِيَةِ الْإِيمَانِ فِي عِرِّ وَلِينِ
- 5 فَلَقَدْ مَنَّ عَلَيَّ اللَّهُ بِالْحَبْلِ الْمَتِينِ

1. Lübnan'da zindandaydım başı dik olarak.
2. Ruhu özgür idim hücremde, inindeki aslan gibi.
3. Sert zemin yanlarımı [bıçak gibi] kesse de boyun eğmem.
4. İman afiyeti sayesinde onurlu ve yumuşak huylu idim.
5. Allah (c.c.) bana [bu] sağlam ipi ihsan etmişti.

¹¹⁷ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 107.

¹¹⁸ Abdullah el-'Ukayl, *Min A'lâmi'd-Da'veti*, I, 655.

¹¹⁹ er-Rifâ'i, *Yevmiyyât*, s. 388.

Şairin siyasî şiirleri çoğunlukla kendi döneminde yaşanan gelişmelere paralel olarak Müslümanların içinde olduğu sorunlarla ilgili görüşlerini yansıtmaktadır. Başta Filistin olmak üzere Afganistan, Cezayir ve Fas gibi İslâm ülkeleri hakkında önemli değerlendirmeleri bulunan şairin kendi vatani olan Suriye'nin iç siyasî meselelerine dair şiirleri de bulunmaktadır. Müslümanların sorunlarını hiçbir zaman göz ardı etmeyen ve hak-batıl mücadelesini sık sık dillendiren şair, aşağıdaki beyitlerde kendi sıkıntısından önce Müslümanların sıkıntıları için Allah'tan yardım dilemiştir:¹²⁰ (Tavîl)

1 يَلُودُ بِهِ وَالِدَمُّعُ فِي زَفْرَاتِهِ   يَجِيئُ لِكَرْبِ الْمُسْلِمِينَ وَكَرْبِهِ
2 لِيَكْثِفَ ضُرًّا قَدْ يَكُونُ جَزَاءَنَا   وَفَاقًا، وَلَكِنَّا نَلُودُ بِهِ.. بِهِ

1. Müslümanların ve kendisinin sıkıntıları için [Allah'a] sığınıyor, içtenlikle gözyaşı [dökerek].
2. Bize uygun bir ceza olabilecek zararın [bizden] kalkması için yine ona sığınıyoruz, [sadece] ona.

Bazı araştırmacılar şairin kaleme aldığı siyasî şiirleri, dinî-siyasî şiir olarak nitelendirmektedir. Bunun sebebi şairin sahip olduğu dünya görüşü ile açıklanabilir. Şöyle ki şair, dinin hayatın tüm alanlarını kapsadığına inandığı için siyasî sorunların çözümünün de İslâm'dan geçtiğini iddia etmektedir. Yine ona göre, siyasî düzen olarak İslâm şeriatının ikâme edilmesi ve İslâm âleminin birliğini sağlanması gerekmektedir. Suriyeli isimlerden Muhammed el-Meczûb, Muhammed el-Hasnâvî, Muhammed Menlâ Guzeyyil ve Muhammed Diyâuddîn eş-Şâbûnî gibi İslâmcı şairler de şair el-Emîrî'nin çizgisinde siyasî şiirler kaleme almışlardır.¹²¹ Bu siyasî şiirlerdeki öncelikli tema ise Filistin ve Mescid-i Aksa'dır.

¹²⁰ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 110.

¹²¹ Ahmed Bessâm Sâ'î, *Hareketu 'ş-Şi'ri'l-'Arabîyyi'l-Hadîs -min Hilâli A'lâmihi fî Suriyye-*, Dâru'l-Fikr, Dimaşk, 2006, s. 420-421.

2.1. Filistin ve Mescid-i Aksa

Filistin, Kudüs ve Mescid-i Aksa sürekli şairin gündeminde olmuştur. el-Emîrî, henüz genç yaşlarında iken patlak veren Arap-İsrail Savaşı'nda Arap Kurtuluş Ordusu (Ceyşu'l-İnkâz)'na katılarak Filistin davasına olan desteğini göstermiştir (1948).¹²² Kaleme aldığı divanlardan beş tanesini müstakil olarak bu konuya ayırmış olup bunlar sırasıyla *el-Hezîmetu ve'l-Fecr*, *el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme*, *Min Vaħyi Filisťin*, *Melħametu'n-Naşr* ve *Ĥicâratun min Siccil*'dir. Bu müstakil eserlerin dışındaki bazı divanları da Filistin ve Mescid-i Aksa hakkında birçok şiir ihtiva etmektedir. Sözelimi sadece *Ezânu'l-Ğur'ân* adlı eserinde bu konuya dair 14 adet kaside bulunmaktadır.¹²³

“Filistinli bir gencin elindeki sapandan fırlatılan mukaddes taştan bir zerre”¹²⁴ şeklinde nitelediği *Ĥicâratun min Siccil* adlı eserini 1988 yılında yani vefatından birkaç sene önce kaleme alan şair, Filistin direniş örgütlerini ve intifada hareketini var gücüyle desteklemiştir. el-Emîrî bu divanında yer alan aşağıdaki beyitlerde kendi ifadesiyle “Kahraman Hamas Gençlerine” şöyle seslenmektedir:¹²⁵ (Meczûu'l-Kâmil)

1	أَبْنَائِي الْأَحْبَابُ شُدُّوا	العزمَ لَا تُلْفُوا السَّلَاحَ
2	أَحْيَا بِكُمْ أَبَدًا بِأَمَالِي	وَأُمْعُرُنِي فِي النَّجَاحِ
3	فَإِذَا غَفَوْتُ مَنِيَّةً	فَأَنَا بِكُمْ فِي الْخُلْدِ صَاحِ
4	صَفْرُ سَيْنِيَّتِ رِيْشُهُ	مِنْ رَمْسِهِ شَجْرُ الرِّمَاحِ
5	لَيْلٌ بَهِيمٌ مُدْهِمٌ	بَيْدَ أَنَّ الدِّيكَ صَاحِ
6	الصُّبْحُ مَوْعِدُهُمْ بِكُمْ	سَتَعُودُ تَزْدَهْرُ الْبِطَاحِ
7	وَيَهْزُكُمُ وَيَهْزُ كُلَّ	الْكُونِ حَتَّى عَلَى الْفَلَاحِ

¹²² Ahmed el-Ceda', *Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîn el-Mu'âşirîn*, II, 829.

¹²³ el-Emîrî, *Ĥicâratun min Siccil*, Dâru's-Şekâfe, Katar, 1988, s. 10.

¹²⁴ el-Emîrî, *Ĥicâratun min Siccil*, s. 28.

¹²⁵ el-Emîrî, *Ĥicâratun min Siccil*, s. 149-150.

1. *Sevgili evlatlarım! Azminizi sağlam tutun ve (asla) silahı bırakmayın.*
2. *Ebediyen sizinle, ümitlerimle yaşayacağım ve başarınıza dikkatle bakacağım.*
3. *Ölüm uykusuna yattığım zaman (bile) size sonsuzluktan sesleneceğim.*
4. *Şahinin tüyü mezarından mızrak ağacı bitirecektir.*
5. *(Şu anda) zifiri karanlık bir gecedir. Fakat horoz ötecektir.*
6. *Sizin onlarla buluşmanız, sabah vaktidir. Yeniden her yer parlayacaktır.*
7. *Hayye ‘ale’l-felâh (haydi kurtuluş!) çağrısı sizi ve bütün kâinatı titretecektir.*

1948 Arap–İsrail Savaşı’na Filistin safında asker olarak katılan el-Emîrî, modern Arap şiirinde Kudüs davası için sesi en güçlü çıkan şairlerden birisidir. Kendisini Filistin için ötmekte olan bir bülbüle benzeten şair, Altı Gün Savaşı sonrası derin bir sessizliğe bürünmesinin sebebini şu şekilde açıklamıştır:¹²⁶ (Mutedârek)

مَاذَا أَشَدُّو؟ وَوَجِيبُ الْقَلْبِ	1
وَأَعِيشُ وَأَنْفَاسِي حَزَنٌ	2
وَأَتَزْتُ الصَّمْتِ وَبَعْضُ الصَّمْتِ	3
وَجَعَلْتُ هَوَايَ وَنَشْوَتَهُ	4
وَمَضَيْتُ أَشْئُ الصَّحْرِ إِلَى	5
صَبْرٍ بِاللَّهِ مَعَاقِدُهُ	6

1. *Neyi şakıyayım? Kalb[im] acı bir hüznle atarken.*
2. *Nefesim kederli ve Nekbe ömrümden daha büyük olduğu halde yaşıyorum.*
3. *Susmayı tercih ettim. [Zira] bazı susmalar açık konuşmadan daha etkilidir.*
4. *Sevgimi ve neşesini kırmızı yaraların olduğu bir kalpte bıraktım.*
5. *Kaya gibi azimle hedefime doğru kayaları yarararak ilerliyorum.*
6. *Sabrın düğüm yerleri Allah’a [bağlı], emir ise emrin Rabbine (sahibine) aittir.*

¹²⁶ el-Emîrî, *Min Vahyi Filisîn*, Dâru’l-Feth, Beyrut, 1971, s. 119-120.

Sessizliği uzun sürmeyen Şair *el-Hezîmetu ve 'l-Fecr* başlıklı harika kasidesiyle Şiire geri dönüş yapar. Arap ũlkelerinin İsrail karşısında ağır bir yenilgi almasını ‘‘hezîmet’’, doğacak yeni günü de ‘‘fecd’’ sözcüğüyle ifade ederek ũmitsizliđe asla yer olmadığını vurgulamıŐtır. AŞağıdaki beyitlerinde yenilginin en önemli nedeninin birlik ve beraberlik içinde hareket edilmemesi olduğunu Şu sözlerle ifade eder:¹²⁷ (Basît)

أَجَلٌ يَهُودُ، يَهُودُ الدُّلِّ وَالْفَرِّقِ	1	وَقَائِلِينَ: يَهُودًا! قُلْتُ: وَاحْرَبًا
قُلِّ، وَلَكِنْ مَضَاءٌ ثَابِتُ التَّسْقِ	2	هُمُ حَارِبُونَا بِرَأْيِ وَاحِدٍ، عَدَدٌ..
وَنَحْنُ - وَاسْوَأَتَا - فِي ضَلَّةِ الْحَمَقِ	3	يَحْدُوهُمْ أَمَلٌ يَمْضِي بِهِ عَمَلٌ
جَمْعٌ، وَلَكِنْ بَدِيدٌ غَيْرٌ مُتَّسِقِ	4	كُنْتُمْ، وَلَكِنْ عَدِيدٌ لَا اعْتِدَادَ بِهِ

1. *Diyorlar ki: Yahudiler! Evet, yahudiler. Zillet ve korku [topluluğu] yahudiler...*
2. *Onlar bize karşı tek görüŐle [hareket ederek] savaŐtılar. Sayıları az fakat düzen [içerisinde] ve kararlı idiler.*
3. *Bir emel onları yönlendiriyor ve çalıŐmalarını onunla (o emel doğrutusunda) yürütüyorlar. Biz ise -ayıp bize- ahmakça bir yanlıŐlık içindeyiz.*
4. *oğ[uz] fakat hesaba alınmayacak ve sadece sayıda kalan bir okluk... Birbirine benzeyen fakat birbiriyle uyum içinde olmayan insanların oluşturduğu bir topluluk...*

Bir defasında el-Emîrî'nin bayramını tebrik edenler olmuş, o da Müslüman topraklarının ve özellikle Kudüs'n içinde bulunduğu duruma işarete bulunarak bayrama başka bir açıdan yaklaŐmıŐtır. *Min Vağyi Filisîn* adlı eserinde yer alan söz konusu Şiirinde, gerçek bayrama ahiretteki hesap günü ulaŐılacađını Şu dizelerle ifade etmiştir:¹²⁸

(Tavıl)

¹²⁷ el-Emîrî, *el-Hezîmetu ve 'l-Fecr*, Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1968, s. 10-12.

¹²⁸ el-Emîrî, *Min Vağyi Filisîn*, Dâru'l-Feth, Beyrut, 1971, s. 124.

- 1 يَفُؤُونَ لِي: عِيدٌ سَعِيدٌ، وَإِنَّهُ
لِيَوْمِ حِسَابٍ لَوْ نَحْسُ وَنَشْعُرُ
- 2 أَعِيدُ سَعِيدًا! يَا لَهَا مِنْ سَعَادَةٍ
وَأَوْطَانَنَا فِيهَا الشَّقَاءُ يُزَجَّحُرُ

1. Bana diyorlar “mutlu bayramlar!” Fakat o, hesap günüdür kavrayaydık şayet.
2. “Mutlu bayramlar” sözü mü büyük saadet, vatanlarımızda kükrerken şekavet.

1969 tarihinde meydana gelen Mescid-i Aksa yangını kalbinde tutuşmuş gibi hissettiğini belirten şair,¹²⁹ bu olayın ardından kaleme aldığı *el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme* adlı kasidesinde günümüzdeki müslüman topluluklardan şu şekilde söz etmiştir:¹³⁰

(Kâmil)

- 1 أُمَّ! يُشَيِّتُ شَمَلَهُمْ زُعَمَاؤُهُمْ وَعَدُوَّهُمْ مَتَكَاتِفَ عَشَامٍ
- 2 وَالْحُكْمُ لَا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ الْهُدَى لَكِنَّهُ الْأَهْوَاءُ وَالْحُكَّامُ!
- 3 وَالدِّينُ فِي قِشْرِ الْحَيَاةِ عَوَاطِفُ وَهَوَاتِفُ وَمَظَاهِرُ وَكَلَامُ!

1. Düşmanları zulüm üzerine dayanışma hâlinde iken birlik ve beraberliklerini liderlerinin bozduğu milletler!
2. Hüküm[leri] Allah'ın indirdiği hidâyet [ile] değil sadece hevâlar ve [sözde] yöneticiler tarafından verilmekte!
3. Din[leri], hayatın kabuğunda (yüzeysel) kalmış duygular, sloganlar, görüntüler ve laftan ibaret kalmış!

2.2. Afganistan

Afganistan, 1979 yılında Sovyetler Birliği'nin müdahalesi sonrası ve öncesinde el-Emîrî'nin çok yakından takip ettiği Müslüman devletlerden birisidir. Bir divanını Afgan mücadelesine ayıran şair, Afganistan halkının yanında olduğunu göstermiş ve bu mücadelenin önde gelenleriyle sürekli irtibat halinde olmuştur. Aslında bu ülkeyle bağı

¹²⁹ el-Emîrî, “el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme”, *Da'vetu'l-Hağ Dergisi*, sy. 125, Fas Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Fas, 1970, s. 44.

¹³⁰ el-Emîrî, “el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme”, s. 46.

Pakistan büyükelçiliği dönemine rastlamaktadır. Bu görevi sırasında komşu ülkedeki alimler, kanaat önderleri ve sivil toplum kuruluşları temsilcileriyle bir araya gelme imkânı bulmuştur. Afganistan’da mücadele eden Müslüman grupların birleşmeleri gerektiğine birçok vesileyle dikkat çekmiştir. Bu hususu, Sovyetler Birliği’nin 1989 yılında Afganistan’dan çekilmesi üzerine kaleme aldığı bir şiirinde şu şekilde ifade etmiştir:¹³¹

(Basît)

1	أَبْطَالَ أَفْعَانِنَا، شَعْبًا غَطَارِفَةً	وَقَادَةً، صَفْوَةً .. كُونُوا عَلَى حَذَرٍ
2	لَا تُبْطِلُوا بِالْأَنْبِيَاءِ سَعْيَكُمْ	فَتَفْشَلُوا.. إِنَّهَا جُرْثُومَةُ الْخَوَرِ
3	غَرَسْتُمْ، وَسَقَمْتُمْ مِنْ دِمَائِكُمْ الـ	حَرَى بِجُودٍ وَحِدِّ أَبْرَكِ الشَّجَرِ
4	فَامْضُوا جَمِيعًا، يَدًا.. قَلْبًا.. مُجَاهِدَةً	عَلَى الصِّرَاطِ، لَتَجْنُوا أَيْعَ الثَّمَرِ
5	لَنَا لَدَى اللَّهِ وَعْدُ الصِّدْقِ مُنْتَظَرٌ	سَيَظْهَرُ الدِّينُ.. دِينَ الْحَقِّ فِي الدَّهْرِ

1. *Afgan kahramanlarımız! Gerek millet olarak gerekse yetki sahipleri ve seçkin komutanlar olarak dikkatli olunuz!*
2. *Sakın enaniyet (bencillik) çabanızı boşa çıkarmasın. Kaybedersiniz çünkü o zayıflığa (neden olan bir) mikroptur.*
3. *[O] bereketli ağacı diktiniz ve değerli kanınızla cömertçe ve ciddiyetle suladınız.*
4. *Olgun meyveleri devşirmek için doğru yolda tüm gücünüzle, kalbinizle ve çabanızla hep beraber ilerleyin.*
5. *Bizim için Allah katında beklenen dosdoğru bir vaat vardır. Hak din [bütün] zamanlarda galip gelecektir.*

Şair el-Emîrî, bu işgalinin arkasında Sovyetler Birliği’nin “sıcak denizlere inme” politikası sebebiyle Afganistan üzerinden Arap Körfezi’ne ulaşma fikrinin olduğunu düşünmekteydi. Bu nedenle Arap ülkelerini Afganistan halkına destek vermeye çağırmış

¹³¹ er-Rifâ‘î, *Yevmiyyât*, s. 517; el-Huleybî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, s. 490.

ve bunun haddizatında kendilerini müdafaa etmek olacağını ileri sürmüştür. Afganistan mücadelesine dair kaleme aldığı ve *ez-Zahfu 'l-Mukaddes* (Kutlu Yürüyüş) adını verdiği divanında Afganistan halkını şöyle övmektedir:¹³² (Hafif)

1	كُلَّمَا اشْتَدَّ فِي مَظَالِمِهِ كُفْرٌ	أَتَاؤُوا فِي وَجْهِهِ إِيمَانًا
2	وَأَصْرُوا عَلَى الْمُضِيِّ جِلَادًا	وَاسْتَنْصَرُوا الرَّحْمَنًا
3	وَمَضُوا يُعْلِنُونَ أَنَّهُمُ الشَّعْرُ	سُبُّ الَّذِي لَيْسَ يَعْرِفُ الْإِذْعَانَا
4	كُلٌّ مَنْ رَامَهُمْ بِفَتْكٍ وَهْتِكٍ	فَجَرُّوا فِي دُرُوبِهِ بُرْكَانَا
5	إِنَّهُمْ دَرَعْنَا مِنَ الْخَطَرِ الْأَخْ	مَرِّ يَا صَحْبُ أَيْنَ أَيْنَ نُهَانَا؟
6	هُمُ طَرِيقُ التَّحْرِيرِ لِلْكَوْنِ بِالْإِسْ	لَامِ يَا صَحْبُ، فَأَبْدُلُوا الْإِمْكَانَا

1. Ne zaman karanlıklar içerisindeki küfür şiddetlenince onun karşısında imanla durdular.
2. Mücadele ve sabretme yolunda ısrarla ilerlediler. Rahman [olan Allah]'tan yardım istediler.
3. Boyun eğme nedir bilmeyen bir millet olduklarını ilan etmeye devam etiler.
4. Saldırmaya ve namusuna leke sürmeye yeltenen herkesin yolunda bir yanardağ [gibi] fişkırdılar.
5. Onlar (Afganistan halkı), kırmızı tehlikeye (Sovyetler Birliği) karşı bizim zırhumuz [gibidir]. Ey arkadaşlar, nerede bizim aklımız nerede?
6. Onlar, İslâm sayesinde dünya için bir özgürlük rotasıdır. Ey arkadaşlar! Bütün imkânlarınızı sarf edin.

2.3. Cezayir

el-Emîrî bağımsızlık mücadelesinde Cezayir'in yanında olmuş, siyasi görüşmelerde bulunmuş ve Cezayir halkını mücadeleye davet edici şiirler kaleme

¹³² el-Huleybî, Ömer Bahâuddîn el-Emîrî, s. 489.

almıştır. Başarıya ulaşmak için bir bedel ödenmesi gerektiğini aşağıdaki beyitlerde şöyle dile getirmektedir:¹³³ (Mutekârib)

1	شَبَابُ الْجَزَائِرِ يُسْتَشْهِدُونَ	وَلِلْمَجْدِ حَقٌّ، وَلِلنَّصْرِ سَاخ
2	أَبْنَاءُ أَعْمَامِهِمْ يَنْعَمُونَ	بِصَفْوِ الْحَيَاةِ وَأُنْسِ الْمَلَاخِ
3	أَيُّبُدُّ قَوْمٌ زَكَاةَ الدِّمَاءِ	- وَيَبْدُلُ الدِّمَاءَ سَبِيلُ الْفَلَاحِ -
4	وَأَمَثَلُنَا يَبْدُلُ الْفَضْلَ مِنْ	نِدَاهُ، وَيَدْعُو هُمْ بِالنَّجَاحِ
5	أَلَا يَا مُرُوءَاتُ فَاسْتَنْفِرِي	ذَوِيكَ، وَهَزِّي الْقَنَا وَالرِّمَاحِ
6	حَرَامٌ عَلَى الْخَرِّ طِيبُ الرُّفَادِ	وَلَيْسَ الْمُبَاحُ الْعَدَاةَ مُبَاحِ

1. Cezayir gençleri şehit düşüyorlar. Şeref için gerçek bir [bedel] vardır. Zafer[e ulaşmak] içinse [savaşılacak] meydanlar vardır.
2. Onların amca çocukları ise güzel dostlarıyla beraber rahat bir hayatın tadını çıkarıyorlar.
3. Bir millet asil kanlarını feda eder mi? [Evet, çünkü] kurtuluşa giden yol kanlarını feda etmekten geçer.
4. Bizim gibiler ise [mücadeleye] davet etme faziletini elde etmek için çaba gösteriyor ve onların başarısı için dua ediyor.
5. Ey mürüvvet/fazilet [sahibi olanlar]! Bu mücadele için seferber olun ve mızrakları[nızı] sallayın.
6. Özgür/bağımsız [olmak isteyen] kimse üzerine rahat uyumak haramdır ve sabaha [çıkmaq] asla mubah değildir.

Cezayir'in 1962'de bağımsızlığını kazanması üzerine Fransız yönetiminde kiliseye dönüştürülen Osmanlı mirası Ketşâvâ (Keçiova) Camii'nde kılınan ilk Cuma

¹³³ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 97.

namazına şair el-Emîrî de iştirak etmiştir. Bu münasebetle *Beşâiru Ketşâvâ* adlı uzun bir kaside kaleme alan şair Cezayir halkına şöyle seslenmektedir:¹³⁴ (Basît)

جَزَائِرَ الْمَجْدِ، غِيضَ الْمَاءِ وَانْعَقَدَتْ	1	لَكَ الْحَيَاةُ، وَمَ يَعْلِيكَ طُوفَانُ
عَنَاةُ أَمْسِيكَ قَدْ عَادُوا عَطَارِفَةً	2	وَحَاقَ بِالْبَغْيِ وَالْبَاغِينَ حُسْرَانُ
دَهْرٌ مِنَ الظُّلْمِ، لَا عَامٌ وَلَا مِائَةٌ	3	وَلَا ثَلَاثُونَ، بَلْ كُفْرٌ وَهُتَّانُ
قَدْ ائْتَمَحَى فَاسْجُدِي لِلَّهِ خَاشِعَةً	4	فَالْيَوْمَ عَدْلٌ وَتَوْحِيدٌ وَشُكْرَانُ
حَاذِرِي أَنْ يَجِيدَ السَّعْيُ عَن جَدِّ أَلِ	5	إِيمَانِ، إِنَّ صِرَاطَ الْحَقِّ مِيزَانُ

1. [Ey] şanlı Cezayir! Sular çekildi ve sana hayat doğdu. Tufan seni yutamadı.
2. [Kendi ülkelerinde] esir düşenler, tekrar efendiler olarak geri döndü. İyi anla! Hüsran, zulmü ve zalimleri çepeçevre sardı.
3. Bir yıl değil, 100 yıl değil, 30 yıl değil. Zulüm[le dolu] uzun bir dönem... Daha doğrusu küfür ve bühtan[la].
4. Silinip yok oldu[lar]. O halde huşu içinde Allah'a secde et. Bugün adalet, tevhit ve şükür [günüdür].
5. [Ancak] sakın iman yolunda çalışmaktan vazgeçme! Zira hak yolu bir ölçüdür.

2.4. Fas

1953 yılında Fas Kralı V. Muhammed'in tutuklanması ve sonrasında ailesiyle birlikte sürgün edilmesi Fas halkı tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştı. el-Emîrî kralın halkın gönlündeki yerini tasvir eden ve Fransızlara karşı ayaklanmaya davet eden aşağıdaki şiirini kaleme almıştır:¹³⁵ (Meczûu'r-Remel)

دُهِلَ الْمُسْتَعْمِرُ الْعَا	1	شِمٌ وَاخْتَلَّ صَوَابُهُ
أَخَذَتْهُ عِرَّةٌ بِالْإِثْمِ	2	مِ وَأَشْتَدَّ اصْطِحَابُهُ

¹³⁴ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 379-380.

¹³⁵ el-Emîrî, *Melhametu'l-Cihâd*, s. 47-48.

3	حَلَعَ السُّلْطَانَ وَالسُّلْدَ	طَانَ طُودًا لَا يُزَعِزِعُ
4	مَنْ يَكُنْ فِي كُلِّ قَلْبٍ	عَرْشُهُ هَيْهَاتَ يُخْلَعُ
5	وَإِذَا الْمَغْرِبُ بَحْرٌ	غَاضِبٌ لَا يَسْتَقِرُّ
6	وَإِذَا الثُّورَةُ فِي الشَّعْبِ	بِجِهَادٍ يَسْتَقِرُّ
7	وَتَتَالَى مَوَكِبُ الْمَجْدِ	بِدِ يَضُمُّ الشُّهَدَاءَ
8	عَزَمَاتٌ وَدِمَاءٌ	هَاجَهَا تَأْرُ الدِّمَاءُ
9	وَدُنَى الْإِسْلَامِ كَالْبُرِّ	كَانَ يَغْلِي وَيَفُورُ
10	فَهُنَا شَعْبٌ يُلَيِّ	وَهُنَا شَعْبٌ يَثُورُ

1. Zalim ve sömürgeci [devlet] şaşkına döndü ve morali bozuldu.
2. [Onları] günah işleme gururu sarmış ve sesleri çok çıkmaya başlamıştı.
3. Sultan sarsılmaz bir dağ iken onu tahttan indirmeye yeltenmişlerdi.
4. Tahtı gönüllerde kurulan birinin azledilmesi nasıl mümkün olabilir?
5. Fas bir anda durulmayan kızgın bir deniz [gibi] oldu.
6. Halkın ayaklanması ise bir cihada dönüştü.
7. Şeref kervanı, şehitleri bünyesine katarak birbirini ardınca [ilerliyor].
8. [Dökülen] kanların intikamını alma isteğinin sonucu atılan adımlar ve [akıtılan] kanlar...
9. İslâm dünyası kaynayan ve fokurdayan bir volkan gibidir.
10. Buradadır çağrıya kulak veren ve ayaklanan halk, buradadır.

Fransızlar, ayaklanmaya karşı çok fazla direnç gösterememiş ve Kral V. Muhammed'in tekrar tahta geçmesini kabul etmek zorunda kalmışlardır. Bu gelişmenin ardından Fas, 1956 yılında Fransa ile yapılan anlaşma sonucu bağımsızlığını kazanmıştır.

Fas halkının bağımsızlık mücadelesine dair *Melḥametu 'l-Cihād* adlı eserini kaleme alan şair el-Emîrî, aşağıdaki dizelerde bu başarıyı şöyle dile getirir:¹³⁶

- 1 وَكَانَتْ مَوَاقِعُ حُمْرٍ غُرُرٍ
- 2 وَآئٍ مِنَ اللَّهِ فِيهَا عِزٌّ
- 3 بُطُولَاتُ شَعْبٍ جَلِيلِ الْخَطَرِ
- 4 يُغِيرُ فَتَنْفِرُ مِنْهُ الْغَيْرُ
- 5 وَتُمَلِّي عَلَى الْمَجْدِ أَسْمَى سَيْرِ
- 6 وَكَانَ الْجِهَادُ لِسَانَ الْقَدَرِ
- 7 فَعَادَ الْمَلِيكَ، وَكَانَ الظَّفَرِ

1. Kırmızı ve beyaz mevziler vardı.
2. Allah katından ibretler barındıran ayetler...
3. Çok ciddi bir halkın kahramanlıkları...
4. Hücum ediyor ve başkaları onlardan korkuyor.
5. Şeref sayfalarına en yüksek davranışları yazıyor.
6. Cihat kaderin lisanı oldu.
7. Sonra kral döndü ve zafer kazanıldı.

3. Ailevî Şiir

Modern Arap şiirinde *şi 'ru 'l-usra* (شعر الأسرة) adıyla ele alınan bu şiir türü, anne-baba, eş, çocuk, torun, kardeş, amca ve hala gibi yakın akrabalar hakkında yazılan şiirlerden oluşmaktadır.¹³⁷ Bunlar arasında yakınlarına ithaf ettiği şiirler olduğu gibi onlarla ilgili tebrik, nasihat, sevgi, özlem, sevinç ya da üzüntülerini dile getirme amacıyla kaleme aldığı şiirler de bulunmaktadır.

¹³⁶ el-Emîrî, *Melḥametu 'l-Cihād*, s. 66-68.

¹³⁷ el-Ḥuleybî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, s. 406.

el-Emîrî'nin eserleri, bu şiir türü bakımından oldukça zengin bir kaynaktır. Zira el-Emîrî aile fertleri ile ilgili *Ümmî*, *Eb* ve *Reyâhînu'l-Cenne* adlarıyla üç müstakil eser kaleme almıştır. Ayrıca hazırladığı *Ubuvve* ve *Bunuvve* adlı dördüncü divanı ise yayınlanma imkânı bulamamıştır. Şairin bu konuya olan ilgisi küçük yaşlardan itibaren başlamıştır. Aile bağları kuvvetli geniş bir ailede büyümesi, resmi görevleri gereği ailesinden uzak kalması, duygusal ve ince bir kişiliğe sahip olması şairin bu türe yönelmesinde etkili olmuştur.

Ailevî şiir başlığıyla ele aldığımız *şi'ru'l-usra*, modern dönemde büyük gelişme gösteren çocuk edebiyatı (*edebu'l-etfâl*) kapsamında değerlendirilmemektedir.¹³⁸ Çünkü çocuk edebiyatı, farklı tanımlar yapılmakla birlikte “çocukların büyüme ve gelişmelerine, hayal, duygu, düşünce ve duyarlıklarına, zevklerine, eğitilirken eğlenmelerine katkıda bulunmak amacı ile gerçekleştirilen çocuksu bir edebiyattır”.¹³⁹ Dolayısıyla çocuk edebiyatı çocukların anlama düzeylerine göre kaleme alınmış edebî ürünlerden oluşmaktadır. Ailevî şiirde ise böyle bir gaye güdülmez ve hedef kitlesi tüm çocuklar değil sadece akrabalık bağı olan çocuklardır. el-Emîrî için belirtmek gerekirse kendi çocukları ve torunları için kaleme aldığı şiirlerinde bazen onlara olan sevgisini dillendirmiş, bazen ninni olarak söylenmesini amaçlamış, bazen onlara duada bulunmuş, bazen de doğumlarından ötürü ebeveynlerini tebrik etmiştir.

el-Emîrî görevi dolayısıyla birçok bayramı ailesinden uzak beldelerde ve yalnız geçirmiştir. Gurbetin verdiği hüznün bayramlarda daha çok kendisini hissettiği bir gerçektir. Bir şairin ailesine olan özlemini ifade edebileceği en iyi yer yine dizeleridir. el-Emîrî de öyle yapmış ve aşağıdaki dizelerde ailesine şöyle seslenmiştir:¹⁴⁰ (Serî')

¹³⁸ Ahmed Fağl Şablûl, *Cemâliyyâtu'n-Naşsi's-Şi'ri li'l-Etfâl*, s. 139, 145.

¹³⁹ Yusuf Köşeli, *Arap Çocuk Edebiyatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011, s. 2.

¹⁴⁰ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 90-91.

1	يَا مُنْعَ الْقَلْبِ وَرَاءَ الْبِحَازِ	فِي الْقَلْبِ نُورٌ مِنْ هَوَاكُمُ وَنَارٌ
2	دَكَّرْتُكُمْ فِي الْعِيدِ فِي غُرْبَتِي	وَالْعِبَاءِ مُضْنٍ وَهَمُومِي كِبَارٌ
3	فَأَظْلَمَ الْقَلْبُ وَضَجَّ الْهَوَى	فِي كُلِّ ذَرَاتٍ كَيْانِي وَثَارٌ
4	ثُمَّ دَكَّرْتُ اللَّهَ ، فِي حُبِّهِ	افْتِرَاقُنَا ، وَهُوَ لَنَا حَيْرٌ جَارٌ
5	فَهَشَّ رُوحِي وَأَطْمَأَنَّ الرِّضَا	فِي غَوْرِ إِيْمَانِي ، وَقَلْبِي اسْتَنَارٌ

1. *Ey denizlerin ardındaki kalp parçacıkları! Kalpte sevginizin nuru ve ateşi var.*
2. *Gurbette geçirdiğim bayramda sizi hatırladım. Sorumluluğum ağır ve hedeflerim büyüktür.*
3. *Kalp hüznünlendi, sevginiz alevlendi ve şiddetlendi varlığımın tüm zerrelereinde.*
4. *Sonra Allah'ı zikrettim. [Zira] ayrılığımız O'nun sevgisi uğrındadır ve O bize en iyi yardımcıdır.*
5. *Sonunda ruhum sevindi, imanımın derinliklerinden (gelen) rızam tatmin oldu ve kalbim nurlandı.*

Yine benzer bir durumda iken arkadaşı el-Emîrî'ye neden üzüntülü olduğunu sorar. Bunun üzerine şair, çocuklarının gözünde canlandığını aşağıdaki dizelerle dile getirmiştir:¹⁴¹ (Basît)

1	وَالْتَسَعُ مِنْ حَبِّ قَلْبِي دُوهُمُ يِيدُ	لَهُ رَجْعٌ وَتَرْدِيدُ
2	وَلِلْحَنِينِ مَعَ الْأَنْفَاسِ تَنْهِيدُ	وَأَسْتَعِيدُ عُهُوداً كُلَّهَا عِيدُ

1. *Kalbimin sevgilisi dokuz kişi çöllerin ardındalar. [Film şeridi gibi] peş peşe gözlerimin önünden geçip gidiyorlar.*
2. *Hepsi benim için birer bayram sayılan hatıralarımı zihnime getirirken özlemleri nefeslerimle birlikte kabarıyor.*

¹⁴¹ el-Emîrî, *Eb*, s. 25.

Bu beyitler, şairin etkilenmiş olabileceği el-Mütenebbî'nin bayramı ailesinden uzakta geçirmesine sebep olan İhşidî hükümdarı Kâfur'u hicvettiği meşhur Dâliyye'sindeki şu beyitleri hatıra getirmektedir: ¹⁴² (Basît)

1 عِيدٌ بِأَيَّةِ حَالٍ جِئْتَ يَا عِيدُ   بِمَا مَضَى أَمْ بِأَمْرٍ فِيكَ تَجْدِيدُ
2 أَمَّا الْأَحَبَّةُ فَالْبَيْدَاءُ دُوهُمُ   فَلَيْتَ دُونَكَ بِيَدًا دُوهُمَا بِيَدُ

1. *Ey bayram! Geçmiş (üzüntülerle) mi geldin yoksa yeni bir şey ile mi?*

2. *Sevdiklerim çölün ardındalar, ama keşke seninle aramda çöller olsaydı.*

Şairin art arda dünyaya gelen çocuklarını görenler şaire “Neden bu kadar çok çocuk sahibi oldun?” şeklinde bir eleştiride bulunurlar. Bunun üzerine şair, küçük çocuklarının içinde büyüyeceği toplumun ahvalini düşünerek gelecekte çocuklarının kendisini kınayacaklarını ve “Bizi niçin dünyaya getirdin?” diyebileceklerini düşünür. el-Emîrî böyle hayali bir suale cevap olarak aşağıdaki ifadeleri kullanır: ¹⁴³ (Mutekârib)

1 وَأَنْتُمْ أَيَا رُضَّعًا رُتَعَا   يُنَاغُونَ مِثْلَ فِرَاحِ الْحَمَامِ
2 أَيَا قَبْسَةً مِنْ مَعِينِ الْخُلُودِ   تُشَعِّشِعُ فِي فِتْنَةٍ وَابْتِسَامِ
3 وَيَا صِلَةَ لِبَثْرَاتِ الْجُدُودِ   هَهَا عِنْدَ ذِي الْعَرْشِ أَعْلَى مَقَامِ
4 إِذَا رَعَرَعْتَكُمْ لِيَالِي الْأَسَى   وَأَلْفَيْتُمْ النَّاسَ صَرَعَى خِصَامِ
5 وَعَانَيْتُمْ بُوسَ هُدْيِ الْحَيَاةِ   وَأَعْيَاكُمْ ظَلْمَهَا وَالظَّلَامِ
6 رُؤِيدًا .. وَلَا لَا تَلُومُوا أَبَا   عَطُوفًا شَعُوفًا طَوَاهُ الْجِمَامِ
7 فَمَا كُنْتُ فِي الْكَوْنِ إِلَّا صَدَى   لِأَمْرِ الْمَقَادِيرِ أَحْنَيْتُ هَامِ
8 وَمَا كُنْتُ إِلَّا بَرِيدَ الْوُجُودِ   أُرِيدَ لَهُ أَنْ يَدُومَ قَدَامِ

1. *Siz ey güvercin yavruları gibi cıvıldaayan, eğlenen ve süt emen [evlatlarm]!*

2. *Ey ebediyetin kaynağından imtihan ve tebessüm içerisinde parıldaayan meşale!*

¹⁴² Ebu't-Tayyib Ahmed b. el-Huseyn el-Mütenebbî, *Divânu'l-Mütenebbî*, Dâru Beyrut, Beyrut, 1403/1983, s. 506.

¹⁴³ el-Emîrî, *Reyâhînu'l-Cenne*, 2. bs., Mektebetu'l-'Ubeykan, Riyad, 1997, s. 16-17.

3. Arşın sahibi katında yüksek bir makama haiz olan ataların mirasına [ulaştırın] bağ!
4. Izdırıp gecelerinin sizin gelişmenizi sağlayıp düşmanlığın yere savurduğu insanlarla karşılaştığınız zaman.
5. Bu hayatın sıkıntısına katlanıp zulüm ve karanlık sizi bitkin bıraktığında [beni kınayacaksınız].
6. Yavaş...Hayır, hayır! Size karşı merhametli, sizi çok seven ve ölümün kuşattığı bir babayı kınamayın.
7. Ben sadece varlık aleminde kadere baş eğen bir yankıyım.
8. Varlığın postacısı idim. Böyle devam etmesi irade edildi ve devam etti.

Şairin en meşhur şiiri, hiç şüphesiz *Eb* adlı kasidesidir. Bir babanın çocuklarından ayrılması üzerine içten duygularla kaleme aldığı bu kaside, elde ettiği şöhretten dolayı müstakil olarak da yayımlanmıştır. Kendi ifadesiyle “şanslı bir kaside” olan şiirini şair, aşağıdaki beyitlerle sonlandırmaktadır:¹⁴⁴ (Kâmil)

بِالْأَمْسِ فِي قَرْنَائِلٍ نَزَلُوا	1
دَمْعِي الَّذِي كَتَّمْتُهُ جَلْدًا	2
حَتَّى إِذَا سَاوُوا وَقَدْ نَزَعُوا	3
أَلْفَيْتُنِي كَالطِّفْلِ عَاطِفَةً	4
قَدْ يَعْجَبُ الْعُدَّالُ مِنْ رَجُلٍ	5
هَيْهَاتَ مَا كُلُّ الْبُكَاءِ حَوْرٌ	6
وَالْيَوْمَ قَدْ ضَمَمْتَهُمْ حَلْبُ	
لَمَّا تَبَاكَوْا عِنْدَمَا رَكِبُوا	
مِنْ أَضْلَعِي قَلْبًا بِهِمْ يَجِبُ	
فَإِذَا بِهِ كَالْعَيْثِ يَنْسَكِبُ	
يَبْكِي، وَلَوْ لَمْ أَبْكُ فَالْعَجَبُ	
إِنِّي -وَيْ عَزْمُ الرِّجَالِ- أَبُ	

1. Dün Karnayel’de [yanımda] idiler, bugün ise Halep onları kucakladı.
2. Sabrederek saklamaya çalıştığım gözyaşlarımı, [otobüse] bindiklerinde ağlaşınca [tutamadım].

¹⁴⁴ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 56.

3. Onlar gidinceye kadar onlarla atmakta olan kalbimi [sanki] göğsümden çekip çıkardılar.
4. Kendimi bir çocuk gibi duygusal buldum. O anda orada yağmur gibi boşaldı gözyaşlarım.
5. Kınayanlar bir adamın ağlamasına şaşırabilir, (aslında) ağlamasaydım tuhaf olurdu.
6. Heyhat! Her ağlama zayıflık [göstergesi] değildir. Şüphesiz ben de – adamların kararlılığına sahibim ancak- bir babayım.

Kimi zaman bir baba olarak çocuklarına sinirlenen şair, onların iyiliği için verdiği nasihatleri tutmadıklarında onlara şu şekilde nasihatlerde bulunur:¹⁴⁵ (Meczûu'l-Kâmil)

1	وَأَبُوكُمْ، مَا بَيْنَكُمْ	ضَيْفٌ، وَفِيْمَنْ مَاتَ عِبْرَةٌ
2	يَسْعَى لِحَيْرِكُمْ نَصُوحاً	فَاعْنَمُوا - مَا عَاشَ - حَيْرَةٌ
3	قَدْ لَا يُسَارِعُ فِي هَوَاكُمْ	فَالهُوَى عُقْبَاهُ مُرَّةٌ
4	يُرْجِي لَكُمْ حَبْلَ التَّدْجِ	فِي التَّفْتِيْحِ، دُونَ طَفْرَةٍ
5	حَتَّى تَصُورَ نِجَارَكُمْ	بَيْنَ الْوَرَى تَقْوَى وَحَيْرَةٌ
6	أُبَيَّ لَا تَسْتَنْقِلُوا	نُصْحِي.. طَرِيقُ الْحَقِّ وَعِرَةٌ
7	إِنِّي لَمُجْتَهِدٌ لَكُمْ وَسْعِي	وَلَسْتُ دَعِيَّ قُودَرَةٌ
8	سَلَّمْتُ لِلَّهِ الَّذِي	فَطَرَ الْبَرِيَّةَ حَيْرَ فِطْرَةٍ
9	..وَأِلَيْهِ قَدْ أَسَلَمْتُكُمْ	وَدَعَاؤُهُ فِي كُلِّ زَفْرَةٍ!
10	أُمْلِي بِكُمْ مَا زَالَ وَفِرّاً	وَأَهْمُومٌ لَدَيَّ وَفِرَةٌ
11	وَسَتَذْكُرُونَ غَداً مَقَالِي	وَالدُّمُوعُ تَشُوبُ ذِكْرَةَ

1. Babanız aranızda misafirdir. Ölenlerde [sizin için] ibret vardır.
2. Nasihat ederek iyiliğinize çalışıyor. Yaşadığı müddetçe bunu ganimet bilin.

¹⁴⁵ Hişâm Abdurrezzâk el-Ĥumşî, 'Uyûnu'l-Eş'âr ve Ravâ'i'u'l-Efkâr, Dâru'l-Kelimi't-Ṭayyib, Dımaşq, 1421/2001, s. 46.

3. *Bazen sizin hoşunuza giden şeylerde acele etmeyebilir. Arzuların sonu acıdır.*
4. *Size ipini yavaş yavaş açarak uzatıyor acele etmeden.*
5. *Mahlukat arasında tecrübe ve takva bakımından aslınızı korumak için.*
6. *Benim nasihatlerim size ağır gelmesin. [Zira] hakikat yolu engebelidir.*
7. *Ben gücüm yettiğince sizin için çalışıyorum ve yetkinlik iddiasında değilim.*
8. *Mahlukatı en iyi şekilde yaratan Allah'a teslim oldum.*
9. *Sizi O'na teslim ettim ve her nefeste O'na dua ettim.*
10. *İniltilerim ve sıkıntılarım çok olduğu halde size bildiriyorum.*
11. *Yarın gözyaşları[nız] hatıralardan dolayı akarken benim sözümü hatırlayacaksınız.*

4. İhvâniyyât (Dostluk Şiirleri)

İhvân kelimesi *neseb bakımından kardeş* anlamındaki eḥ (أخ)'in çoğuludur. Bazen arkadaş, dost anlamında kullanılmaktadır. Araplar *أخو كُرْبِيَّة* ve *أخو لُرْبِيَّة* ifadelerini zor durumda yardımına koşan dostları için kullanagelmişlerdir.¹⁴⁶ Nitekim *رَبُّ أَخٍ لَكَ لَمْ تَلِدْهُ أُمَّكَ* “Annenin doğurmadığı nice kardeşlerin vardır” şeklindeki darb-ı mesel bu kullanımı destekler niteliktedir.

Aynı minvalde bir edebî tür olarak ihvâniyyât da genellikle aralarında dostluk ilişkisi bulunanların yazdığı eserlerdir. İlk olarak Abbasî döneminde ortaya çıktığını ileri sürenler olduğu gibi türün daha eskiye dayandığını iddia edenler de bulunmaktadır. Buṭrus el-Bustânî bu türün nesir olarak ortaya çıktığını ve şairlerin sayısının artmasıyla birlikte şiirle yazışmaların başladığını belirtmektedir.¹⁴⁷ İhvâniyyât şiirlerinin kapsamına tebrik, teşekkür, özür, şikâyet, başsağlığı, davet gibi herhangi bir vesileyle yazılan

¹⁴⁶ Ebu'l-Faḍl Muhammed b. Mukerram İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Şâdir, Beyrut, tsz., XIV, 20.

¹⁴⁷ Buṭrus b. Süleyman el-Bustânî, *Udebâ'u'l-'Arab fi'l-'A'suri'l-'Abbasiyye*, Müessesetu Hindâvî, Kahire, 2014, s. 235.

şiiirlerin yanı sıra dostlarla yapılan diğer şiiirsel yazışmalar da girmektedir. Bu tür şiiirlerin dostlara ve dostluk mefhumuna verilen önemin bir yansıması olduğunu unutmamak gerekir.

el-Emîrî'nin bu tür şiiirlerinin çok olduğu ve ihvâniyyât başlığıyla bir divan yayımlamak istediği kaydedilmekle birlikte bugün elimize ulaşan şiiirleri sınırlı sayıdadır. Bu nedenle yayımlanan divanları arasında bu türe giren şiiirleri aşağıdaki başlıklar altında incelemeye tabi tutulmuştur. Bunlar arasında şair tarafından çok önemsenen Allah için birbirini sevmek mefhumu şiiirlerinde sıkça dile getirilmiştir. Kaleme aldığı *Hubbun fi'llâh* adlı şiiirde bir arkadaşına şöyle seslenmektedir:¹⁴⁸ (Medîd)

بَيْنَنَا فِي الْحِلِّ وَالسَّفْرِ	1 يَا أَخِي وَالْوُدُّ مُتَّصِلٌ
لَيْسَ فِي الْأَعْمَارِ مِنْ عُمْرِي	2 إِنَّ يَوْمًا لَا أَرَاكَ بِهِ
حَلَجَاتِ الْوُدِّ فِي الْفِطْرِ	3 حُبُّنَا فِي اللَّهِ أَعْمَقُ مِنْ
بَيْنَ جِسْمَيْنَا بِلَا وَزْرِ	4 فَإِذَا مَا بَاعَدَتْ قِسْمٌ
وُدِّ فِي صَفْوٍ وَفِي كَدْرِ	5 فَلِقَاءِ الْقُلُوبِ مُتَّصِلُ الْـ

1. *Ey kardeşim! Aramızdaki sevgi hem mukim iken hem de yolculukta kesintisiz devam etmektedir.*
2. *şüphesiz içinde seni görmediğim bir gün, ömrümden saydığım günlerden biri değildir.*
3. *Muhabbetimiz Allah için olup fitrata [yerleştirilen] sevgi duygusundan daha derindir.*
4. *Kaderler aşılmaz dağ olmadığı halde bedenlerimizin arasını ayırsa bile.*
5. *Kalplerimiz sevinçte ve kederde sevgi bağıyla bir araya gelmektedir.*

¹⁴⁸ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 268-269.

Şairin herhangi bir menfaat için değil sadece Allah rızası için sevdiği arkadaşlarından zor durumda kaldığı durumda bile özel istekte bulunmaktan kaçındığı görülmektedir. Nitekim büyükelçilik görevinden uzaklaştırıldığı süreçte annesinin ısrarına rağmen yakın bir arkadaşından yardım istemez. Bunun gerekçesini “Kerâme” adlı şiirinde şu şekilde dile getirmektedir:¹⁴⁹ (Meczûu’l-Kâmil)

1	يَا أُمَّتَا ، هَلْ يَسْتَحِفُّ	الْحُبُّ مِنْ رَأْيِ الرَّصِينِ؟!
2	وَيُسَوِّغُ الْإِشْفَاقُ غَضَّ	الطَّرْفِ عَمَّا لَا يَزِينُ؟!
3	أَدْعَوْتَنِي ، وَهَوَايَ يَكْرَهُ	فِي الْعُلَى مَا تَكْرَهُينَ
4	أَدْعَوْتَنِي لِلْبَدْلِ مِنْ	نَفْسِي ! وَنَفْسِي لَا تَلِينُ
5	أَنَا لَا أُدْكَرُ بِي صَدِيقًا	لَيْسَ لِي فِي الدَّاكِرِينَ
6	إِنْ كَانَ ذَا جَاهٍ فَإِنَّ	اللَّهَ ذُو الْجَاهِ الْمُبِينُ
7	يَا أُمَّتَا إِنِّي مِنَ الرَّحْمَنِ	فِي حِصْنِ حَصِيــــــــــــــــــــنِ
8	عَلَّمْتَنِي حِفْظَ الْكَرَامَةِ ؛	سَوْفَ أَحْفَظُهَا كَدِينِ
9	لَنْ أَبْذُلَ النَّفْسَ الْأَبِيَّةَ	لِلْمَقْرِبِ وَلِلْمَقْرِبِينَ
10	اللَّهُ حَسْبِي مِنْ مُعِينِ	إِنَّهُ نِعْمَ الْمُعِينُ

1. Ey anneciğim! Sevgi, hiç sağlam düşünceyi küçümser mi?
2. Şefkat hiç güzel olmayan birşeye göz yummayı mümkün kılar mı?
3. Makam uğruna senin de benim gibi hoş karşılamadığın birşeye mi çağırdın?
4. Nefsimi feda etmeye mi beni çağırdın? [Oysa] nefsim [asla] boyun eğmez.
5. Beni hatırlamayan bir arkadaşına kendimi hatırlatmam.
6. [Sırf] makam sahibi olduğu için. Şüphesiz Allah en büyük makam sahibidir.
7. Ey anneciğim! Ben [sanki] Rahmân'ın katından sağlam bir kale içindeyim.
8. Bana onurlu olmayı öğrettin. Ben de onu din[im] gibi koruyacağım.
9. İzzet-i nefsimi [hiçbir] akrabaya ya da yakına feda etmeyeceğim.

¹⁴⁹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 128-129.

10. Allah bana yardımcı olarak yeter. Şüphesiz O ne güzel yardımcıdır...

2.1. Şiirsel Yazışmalar (Murâselât)

el-Emîrî, yakın arkadaşı Yemenli şair Muhammed Mahmûd ez-Zübeyrî (ö. 1965) ile yazışmalarını ihtiva eden büyük bir divanından bahsetmiştir. Ancak oğlu Hâşim Munķiz'in beyanına göre şairin bu divanı kaybolmuştur. Şairin yayımlanan eserlerinde söz konusu şiirlerden çok azına rastlanmaktadır. el-Emîrî'nin Pakistan'a büyükelçi olarak gitmesi dolayısıyla ez-Zübeyrî onu selamlamak için bir şiir kaleme alır. el-Emîrî ise ona 100 küsur beytiyle en uzun ihvâniyyât türü şiiri olan *Râiyye*'siyle karşılık vermiştir. ez-Zübeyrî, davası için her türlü zorluğa katlanmaktan çekinmeyen arkadaşı el-Emîri'den şöyle bir istekte bulunur:¹⁵⁰ (Meczûu'l-Kâmil)

رُفْقاً بِقَلْبِكَ يَا عُمَرَ	1	لَمْ تُبْقِ مِنْهُ وَمَ تَنْذَرُ
حَمَلْتَهُ عَبَاءَ الْبَشَرِ	2	وَحَكَمْتَهُ حُكْمَ الْقَدَرِ
وَوَضَعْتَ فِيهِ مِنْ هُمُو	3	مَكَ مَا تَضَيِّقُ بِهِ الْقُدَرِ
كَلَّفْتَهُ مَا لَوْ تَكَلَّفَ	4	فَهُ شِهَابٌ لَأَنْفَجَرَ
وَطَلَبْتَهُ قَطْعَ الْمَسَا	5	فَ لَيْسَ تُقَطِّعُ فِي عَصْرِ
رُفْقاً بِهِ طَالَ الْمَسِيرِ	6	رُ عَلَيْهِ وَأَتَّصَلَ السَّفَرِ

1. Kalbine acı ey Ömer! [Davayı] sonraya bırakmadın ya da terk etmedin.
2. İnsanlığın yükünü omuzladın ve kaderin hükmüyle hükmettin.
3. [Omzuna] kaldırmaya güç yetirelemeyecek dertlerini yükledin.
4. Yüklendiğin sorumluluğu şihap yıldızı yüklenseydi infilak ederdi.
5. [O kadar uzun] mesafeleri katetmeyi istedin ki asırlardır katedilemedi.
6. Ona (kalbine) acı! [Çünkü] yolculuğu uzun sürdü ve bitmek bilmedi.

¹⁵⁰ el-Emîrî, *Min Vahyi Filisîn*, s. 25-26.

Şiirsel yazışmalarda âdet olduğu üzere el-Emîrî de aynı aruz ölçüsü ve kâfiyeyi kullanarak şu şekilde cevap verir:¹⁵¹ (Meczûu'l-Kâmil)

1	وَدَكَّرْتَ قَلْبِي وَالْأَسَى	لَمْ يُبْقِ مِنْهُ وَمَ يَذَرُ
2	وَدَعَوْتَنِي لِلرَّفْقِ فِي	أَمْرٍ تَضَيِّقُ بِهِ الْقُدْرُ
3	مَا حَيْلَتِي يَا صَاحِبِي	وَقُلُوبُ مَنْ حَوْلِي حَجْرُ
4	مَا حَيْلَتِي يَا صَاحِبِي	قَلْبِي تَقَطَّعَ وَأَنْصَهَرَ
5	فَمَرِيرٌ وَقَاعِ أُمَّتِي	عَنْ حَطْبِهِ الدَّاهِي سَفَرُ
6	وَعَدَا التَّهَاؤُنُ فِي عَدِ	الْأَوْطَانِ كَابِرَةَ الْكُبْرُ

1. Kalbimi ve üzüntümü dile getirdin. Hiçbir şeyi [eksik] bırakmadın.
2. Yeteneklerin kaldıramadığı bir konuda beni merhamet göstermeye davet ettin.
3. Çarem nedir? [O halde] ey dostum! Etrafımdakilerin kalbi taş kesildi[yse].
4. Çarem nedir? [O halde] ey dostum! Kalbim paramparça oldu ve eridi[yse].
5. Ümmetimin [başına gelen] gerçeklerin acısı [kalbimin] felaketine sebebiyet verdi.
6. Ülkelerin yarını [konusunda] ihmalkârlık etmeleri ise daha da büyük [bir felaket] oldu.

Şairin yeni hicrî yıl münasebetiyle kaleme aldığı “fi Yedillâh” adlı şiirine dostlarından birçok geri dönüt olmuştur. Bu şiirinde ümitsiz bir tablo çizmekte olan el-Emîrî, şiirine şöyle başlamaktadır:¹⁵² (Mutekârib)

1	يُطِلُّ ... بِمَاذَا يُطِلُّ «الْمُحَرَّم»؟	بِفَتْحِ قَرِيبٍ وَعَيْشٍ مُكْرَمٍ؟
2	أَمِ الْعَامُ كَالْعَامِ ... وَالْعُمْرُ يَجْرِي؟	وَيَا لَضَرَاوَةِ عَامٍ تَصْرَمُ
3	فَوَاجِعُ فِي «الشَّامِ» وَيَلَاهُمَا	بَرَائِكِينَ فَتَكُ وَهَتَكُ عَرْمَرَمُ

¹⁵¹ el-Emîrî, *Min Vahyi Filistîn*, s. 26-29.

¹⁵² el-Emîrî, *Ezânü'l-Şur'ân*, s. 88.

وَقَدْ كَانَ طَعْنَةً ذَاكَ «الْعَبْرَمَ»	4 وَجُرْحُ «فِلِسْطِينَ» يَزْدَادُ نَزْفًا
وَلِيدٌ، لَكَانَ مِنَ الْهَوْلِ يَهْرَمُ	5 وَنُكْبَةٌ «لُبْنَانَ» لَوْ شَامَهَا
بِكَيْدِ حَوْوٍ وَتَفْرِيطِ أَشْرَمِ	6 وَكَمْ مِنْ مَصَائِبِ جَلَّتْ وَحَلَّتْ
وَمَنْ يُنْكِرُ الْجُرْمَ، وَالْكَلُّ أَجْرَمُ؟	7 وَمَا مِنْ حَسِيْبٍ وَلَا مِنْ نَكِيرٍ

1. [Muharrem ayı] yaklaşıyor. Muharrem ayı neyle yaklaşıyor? Yakın bir fetih ve şerefli bir yaşam ile [mi?]
2. [Yoksa] ömür geçerken [geçen] yılki gibi bir yıl mı? Ne yazık hızla geçen yılın acımasızlığına.
3. Ne acı Şam'daki felaketler. Yanardağ [gibi patlayan] cinayetler ve şiddetli çatışmalar.
4. Filistin'in yarası artarak kanamaya devam ediyor. Bu yara o Cemâl Abdunnâsır'dan kaynaklanıyor.
5. Lübnan faciasını şayet bir bebek gözlemleseydi korkudan ihtiyarlardı.
6. Bir hainin tuzağıyla ve bir kulağı kesigin ihmaliyle meydana gelen nice büyük musibetler...
7. [Suçlu] ne sadece asiller ne de tanınmayanlar. Herkes suçluyken kim suçunu inkâr edebilir?

Şairin yakın arkadaşı Faslı şair Muhammed el-Muntasır er-Raysûnî yukarıdaki dizelere nazîre olarak “el-Emru lillâh” adlı şiiriyle karşılık verir. Bu şiirini yeni hicrî yıl tebriki olarak kabul etmesini el-Emîrî'den rica eder ve onu şu şekilde ümitlendirmeye çalışır:¹⁵³ (Mutekârib)

فَصَيْدَكَ يَشْكُو الْوَبَالَ الْمُحْرَمَ	1 لَقَدْ زَفَّ شَهْرُ السَّنَاءِ.. «الْمُحْرَمَ»
لِيُسْحَقَ كُلُّ أَبِيِّ مُكْرَمَ	2 مَضَى الْعَامُ وَالْجَاهِلِيَّاتُ تَسْعَى

¹⁵³ el-Emîrî, *Ezânu'l-Kur'ân*, s. 89.

ثُمَّ حَاوِلْ حَنْقَ شُرُوقِ تَبَسَّامِ	3 فَفِي كُلِّ رُبْعٍ تَسُوِّقُ الدِّيَاجِي
وَمَمَّضِي الْخَطَا فِي دُوَارِ مُعَتَّمِ	4 مَصَائِبُ تَتْرَى وَتِيَّةُ سَفِيَّةُ
تُنَادِي إِلَى ثَأْرَهَا كُلُّ ضَايِعِمِ	5 بِلَادِي... وَمَنْ هَبَّ يَحْمِي حِمَاهَا
وَقَدْ يُعْقِبُ اللَّيْلَ فَجْرٌ مُرْتَمِ	6 فَلُبْنَانُ لَيْلٌ مِنَ الْبُعْيِ يَغْلِي
وَلِلْقُدْسِ فِي الْعَيْبِ جَيْشٌ عَرْمَرَمِ	7 وَتَسْتَنْجِدُ «الْقُدْسُ» وَاللَّهُ يُصْغِي

1. *Yüce Muharrem ayı, [içinde] haram kılınmış kötülüklerden şikâyet ettiğin kasideni müjdeledi.*
2. *Cahilliklerin şerefli ve onurlu herkesi yok etmek için uğraştığı bir yıl geride kaldı.*
3. *Her yerde karanlıklar, [güneşin] tebessüm ederek doğmasını engellemeye çalışıyor.*
4. *Peş peşe meydan gelen felaketler ve uçsuz bucaksız bir çöl. Gözlerin karardığı bir baş dönmesi [hâliyle] adımlar ilerliyor.*
5. *Ülkem... Kim koruması gereken [kutsalını] korumak için harekete geçerse bütün yırtıcı hayvanlar onun üzerine çullanmak için bağrışıyor.*
6. *Lübnan zulümle kaynayan bir gece[de]dir. [Şüphesiz] geceyi [nağmesini] terennüm eden fecrin doğması takip edecektir.*
7. *Kudüs yardım istiyor. Allah (c.c.) ise bu çağrıyla dinliyor. Kudüs'ün gayb âleminde (görünmeyen) çok kuvvetli bir ordusu vardır.*

2.2. Kutlama-Tebrik

Şair el-Emîrî'ye arkadaşları tarafından gönderilen bayram tebriği mektupları hayli birikmişti. Sık yaptığı seyahatler nedeniyle uzun süre cevap verememiş, ancak seyahatten döndükten sonra mektupları okuma fırsatı bulmuştu. O sıralarda Filistin ve Lübnan gibi

İslâm ülkelerinde yaşanan kanlı çatışmalar sebebiyle şair, gelen bütün bayram tebriklerine aşağıdaki şiirini ilâştirerek karşılık vermiştir:¹⁵⁴ (Tavîl)

بِأَكْبَادِنَا، وَالْقُدْسُ فِي الْأَسْرِ تَصْرُحُ	1	يَمُرُّ عَلَيْنَا الْعِيدُ مُرًّا، مُضَرَّجًا
فَأَشْدَقُ هَذَا الْمَوْتِ فِي الصُّورِ تَنْفُحُ	2	وَلُبْنَانُ، مَا لُبْنَانُ إِلَّا نَدَائِرُ
يُثَلِّئُ، وَرَأْسُ فِي الْمَذَلَّاتِ يُرْضَحُ	3	وَأُمَّتُنَا؛ قَلْبٌ يُدْمَى، وَسَاعِدٌ
تُعَشِّشُ فِي أَوْطَانِنَا وَتُفْرِحُ	4	نَضِجُ، وَقَدْ نَحْتَجُّ ... وَالْبَغْيُ وَالْعِدَا
وَلَكِنَّا فِي الْعَيِّ تَمْضِي وَنَشْمَحُ	5	وَفِينَا وَمِنَّا دَاؤُنَا وَدَوَاؤُنَا
وَيَفْتُلْنَا عَمَّ..! وَيُعْرِي بِنَا أَح..!	6	وَيُوقِعُ بِاسْمِ الشَّعْبِ بِالشَّعْبِ بَعْضُنَا
إِلَى اللَّهِ، فِي الْأَعْمَاقِ تَسْرِي وَتَرْسَحُ	7	إِلَى اللَّهِ، لَا مَنجَاةَ إِلَّا بِرَجْعَةٍ
وَنُصْرًا، وَنُحَى الْعَارُ عَنَّا وَيُنْسَحُ	8	عَسَى أَنْ يَعُودَ الْعِيدُ - بِاللَّهِ - عِزَّةً

1. Bayram acı içinde ve içimiz kan [ağlayarak] geçiyor. Kudüs esaret altında feryat ediyor.
2. Ve Lübnan... Lübnan[’da yaşanan olaylar] ancak birtakım ikazlardır. Bu ölümün ağzı, sura üflüyor.
3. Ümmetimiz kanatılan bir kalp, felç bırakılan bir kol ve zillet içerisinde öne eğdirilen bir baştan ibarettir.
4. Haykırıyoruz ve karşı çıkıyoruz... Zulüm ve düşmanlık vatanlarımızda yuva yapıyor ve yavruluyor.
5. Hastalığımız bizden kaynaklanıyor ve ilacı içimizde. Fakat biz haddi aşmakta devam ediyor ve ileri gidiyoruz.
6. Bazılarımız bir milletin adıyla diğer milleti sıkıntıya sokuyor. Amca bizi öldürüyor, kardeş ise bizi kışkırtıyor.
7. Kurtuluş ancak Allah’a dönüşle [mümkündür] Allah’a. En içe sirayet edip kökleşen [bir dönüşle].

¹⁵⁴ el-Emîrî, Ezânu’l-Kur’ân, s. 87.

8. Allah'ın yardımıyla bayramın bize izzet ve yardım getirmesi umulur ki bizden bu utanç silinsin ve kalksın.

Yeni hicrî yılın girmesi münasebetiyle arkadaşlarından gelen tebrik mektuplarına ise el-Emîrî aşağıdaki beyitleri göndermiştir:¹⁵⁵ (Mutekârib)

1 يُطِلُّ ... بِمَاذَا يُطِلُّ «الْمُحَرَّم»؟
بِفَتْحِ قَرِيبٍ وَعَيْشٍ مُكْرَمٍ؟
2 أَمِ الْعَامُ كَالْعَامِ ... وَالْعُمْرُ يَجْرِي؟
وَيَا لَضَرَاوَةِ عَامٍ تَصْرَمُ
3 وَتَبْكِي وَنَضْحَكَ لَا عَنْ حِجًّا
وَجَدْوَى وَلَكِنْ حَلِيٌّ وَمُعْرَمُ

1. [Muharrem ayı] yaklaşıyor. Muharrem ayı neyle yaklaşıyor? Yakın bir fetih ve şerefli bir yaşam ile [mi?]
2. [Yoksa] ömür akarken [geçen] yılki gibi bir yıl mı bekliyor [bizi]? Ne yazık hızla geçen yılın acımasızlığına.
3. Akıl [yürütmeden] ve faydasını [düşünmeden] ağlıyoruz ve gülüyoruz. Sadece zihni boş (dertsiz) ve âşık birinin yaptığı gibi.

2.3. Başsağlığı Dileme (Taziye)

İhvâniyyât şiirleri içerisinde şairin arkadaşlarına yazdığı başsağlığı mektupları önemli yer tutmaktadır. Annesi vefatı eden bir arkadaşına başsağlığı dilemek için kaleme aldığı “Leyse ke’l-Ümmi Melâz” (Anne Gibi Sığınmak Yok) başlıklı şiirinde arkadaşını şu şekilde teselli etmektedir:¹⁵⁶ (Hâfif)

1 وَاهِ يَا صَاحِ أَيُّ فَقْدٍ عَزِيزٍ
أَيُّ حِبِّ عَالٍ فَضَى الْيَوْمِ نَجْبَةٍ؟
2 أُمُّكَ الْعَقَّةُ الْمَصُونُ تَوَلَّتْ
رَحَلَتْ .. أَغْرَبْتَ إِلَى غَيْرِ أَوْبَةٍ؟
3 لَيْسَ كَالْأُمَّ عِنْدَ مَنْ عَرَفَ الْأُمَّ
مَلَاذُ لِلْمَرْءِ يَكْشِفُ حُطْبَةَ

¹⁵⁵ el-Emîrî, *Ezânu'l-Kur'ân*, s. 88.

¹⁵⁶ Abdullah Lâtraş, *el-Mihyâlu's-Şa'bi fî Şi'ri'l-Emîrî - Muqârebe Ansrûbülüciyye*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Câmî'atu Ebi Bekr Belkâid, Tilimsân/Cezayir, 2015-2016, s. 122; el-Emîrî, *Ümmî*, s. 109-110.

فَإِذَا الْخَطْبُ كَانَ بِالْأُمِّ لَمْ يَسْعِفْهُ	4	إِلَّا أَنْ يَذُكَّرَ الْمَرْءُ رَبَّهُ
فَأَذُكَّرِ اللَّهُ يَا أَخِي، وَتَضَرَّعْ	5	وَمَرَّسْ بِالصَّيْرِ فَالصَّيْرُ قُرْبَهُ
وَهَنَّا رِضَاكَ بِالْقَدْرِ الْعُلُويِّ	6	لَا تَسْتَسِغْ بِشَكْوَاكَ شَجْبَهُ

1. Yazık dostuma! Nasıl değerli bir kayıptır bu. Gününü bitiren hangi değerli sevgilidir bu.
2. İffet ve haya sahibi annen bıraktı (dünyayı) ve göç etti dönmemek üzere.
3. Anneyi bilenlere göre, kişiye anne gibi sığınak yoktur sıkıntıyı ortadan kaldıracak.
4. Eğer sıkıntı anneyi (kaybetmeyle ilgili) olursa kişiye sadece Rabbini zikretmesi yardımcı olabilir.
5. Allah'ı zikret kardeşim, yalvar, sabrı kuşan, sabır [Allah'a] yakınlık vesilesidir.
6. Yüce kadere boyun eğerek razı ol. Şikâyetinle onu (kaderi) üzmeye izin verme!

Şair el-Emîrî diplomatlık görevi vesilesiyle birçok devlet yöneticisiyle sıkı ilişkiler içerisinde olmuştur. el-Emîrî'nin Afganistan devlet başkanının vefâtı üzerine veliaht oğluna gönderdiği aşağıdaki beyitler, hem başsağlığı dileme hem de yeni devlet başkanını tebrik anlamı taşımaktadır:¹⁵⁷ (Basîî)

عَيْنَايَ إِحْدَاهُمَا بِالْحُزْنِ هَامِلَةٌ	1	وَأُخْتُهَا دَمْعُهَا بِالْبِشْرِ يَنْجِسِمُ
بَاتَتْ لِنَادِرِهَا الْأَفْعَانُ بَاكِيَةً	2	وَأَصْبَحَتْ حِينَ قَامَ الشِّبْلُ تَبْتَسِمُ
بِظَاهِرِ ظَهْرِهَا قَدْ عَادَ ذَا سَنَدٍ	3	وَكَادَ لَوْلَاهُ تَحْتَ الرِّزِّ يَنْقَصِمُ
فَاهِنًا بَعْرَشِكَ وَالْيَهْنَا بِبُعْيِهِ	4	شَعْبٌ بِحَبْلِكَ بَعْدَ اللَّهِ يَعْتَصِمُ

1. Gözlerimin birinden hüzn ile yaş boşanırken diğer kardeşinden sevinç gözyaşları akmaktadır.

¹⁵⁷ er-Rifâ'î, Yevmiyyât, s. 78.

2. Afgan [halkı] Nâdir[şâhına] ağlar hâlde geceledi. [Ancak] aslan yavrusu Zâhir[şâh] ayağa kalkınca sevinerek sabahladı.
3. [Afgan halkının] dayanağı bir yardımcı olarak geri döndü. O olmasaydı felâketin altında neredeyse [belleri] kırılacaktı.
4. Tahtın kutlu olsun ve o tahtını isteyerek Allah'tan sonra senin ipine sarılan bir halk da [bununla] mutlu olsun.

2.4. Özür Dileme (İtizâr)

Büyük bir erdem olan özür dilemek, Arapçada genellikle ‘uzr (عُذْر) kökünden türeyen *i'tizâr* kelimesiyle ifade edilmektedir. Arap edebiyatında şairlerin herhangi bir yanlış ya da hatadan dolayı özrünü beyan etmek ve pişmanlığını dile getirmek maksadıyla kaleme aldıkları şiirlere *i'tizâr* şiirleri denilmektedir.¹⁵⁸ Şair el-Emîrî bu türe örnek olarak verilen aşağıdaki şiirinde, aralarında meydana gelen bir hadiseden dolayı kendisine sitem eden bir arkadaşından özür dileyerek şu şekilde mazeretinin kabulünü istemiştir.¹⁵⁹

(Remel)

1	يَا أَخِي رِفْقًا وَحَلِّ اللَّائِمَةَ	إِنَّمَا نَفْسُ أَبِي هَائِمَةَ
2	وَأَمَانٍ وَهُمْ مَوْجَمٌ جَمَّةٌ	تَتَلَطَّى فَوْقَ صَدْرِي جَائِمَةَ
3	لَيْسَ مَنْ يُرْسِلُ قَوْلًا صَارِمًا	كَالَّذِي يَحْيَا حَيَاةً صَارِمَةَ
4	سَلْ سُهَادًا طَالَمَا كَابَدْتُهُ	وَالْبِرَايَا فِي رُؤَاهَا نَائِمَةَ
5	سَلْ أَيْنَا فِي الدُّجَى أَرْسَلْتُهُ	رَفَرَاتٍ مِنْ ذَمَائِي عَارِمَةَ
6	وَسَلِ الْبَسْمَةَ تَعْدُو شَفْتِي	بَيْنَ صَحْبِي تَتْرَائِي نَاعِمَةَ
7	كَيْفَ كَابَرْتُ لِكَيْ أُرْسِلَهَا	شَمَمًا، وَالنَّفْسُ لَيْسَتْ بِاسِمَةَ
8	جَانِبِ الْعَدْلِ وَهَدِيدِ أَلْمِي	...أَنَا فِي أَشْدَاقِ حَرْبٍ حَاسِمَةَ

¹⁵⁸ Abdullah Hıdır Hamd, *Mevsû'atu 'Ulûmi'l-'Arabîyye-4 (el-Edebu'l-'Arabî)*, Dâru'l-Kalem, Beyrut, 2023, s. 24.

¹⁵⁹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 229-230.

1. *Ey kardeşim! [Bana] acı ve kınamayı bırak. O, şerefli bir aşığın nefsidir.*
2. *Göğsümün üzerine çömelen ve [yüreğimde] tutuşan büyük dertler ve arzular...*
3. *Keskin sözler sarfeden kimse, güç bir hayat yaşayan kimse gibi değildir.*
4. *[Tüm] mahlukat uykusunda rüyada iken katlandığım uykusuzluğa sor.*
5. *Eziyet veren nefesimle, karanlıklara gönderdiğim iniltilere sor.*
6. *Arkadaşlarım arasında iken mutlu görünmek için dudaklarımdan yavaşça beliren tebessüme sor.*
7. *Nefis tebessüm etmediği halde [o tebessümü] onurlu olarak göndermek için nasıl da direndim.*
8. *Kınamadan kaçın ve acımı depreştirme! [Zira] ben zorlu bir savaşın kıyısında'yım.*

Yine şair el-Emîrî büyükelçilik görevinden uzaklaştırıldığı dönemde, bir arkadaşıyla arasında meydana gelen bir yanlış anlaşılardan kaynaklanan dargınlığı sonlandırmak adına kaleme aldığı *Zefra* (İç Geçirme) başlıklı şiirinde arkadaşından şu şekilde özür dilemiştir:¹⁶⁰ (Meczûu'l-Vâfir)

أَحِي فَاغْذِرْ أَحَا وَدِّ	1
فَلَسْتَ الْقَصْدَ فِي لَمْزِي	2
وَلَكِنْ كُنْتُمْ فِي سَجْنِ	3
يَنْتُ الْحُرُّ لَوْعَتَهُ	4
صَرِيحاً بَيْنَ غُزُوتِهِ	5
بِذِكْرِكَ فِي الْأَسَى نَوَّهْ	
وَلَيْسَ سِوَاكَ مِنْ إِخْوَهْ	
هَمَّ الْقَلْبِ كَالْكُؤَهْ	
وَعَزِيرُ الْحَرِّ مَنْ مَوَّهْ	
وَإِنَّكَ أَكْرَمُ الْعُزُوهْ	

1. *Kardeşim! Sıkıntısında seni anan [bu] sevgili kardeşinin özrünü kabul et.*
2. *Göz işaretimle kastedilen sen ya da başka bir kardeş[im] değildi.*
3. *Fakat siz küçük bir pencere gibi olan kalbimin düşünce hücrelerinde idiniz.*

¹⁶⁰ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 136-137.

4. Özgür olmayan, sevgisini gizlerken özgür [kimse] ifşa eder.

5. Yakınlarının arasında açık sözlü olarak. Şüphesiz sen en değerli yakınımın.

2.5. Darginları Barıştırma (İslâh)

Mısır'da İslâmî sahada çalışmalar yapan iki büyük şahsiyet arasında meydana gelen dargınlık, yakın arkadaş olmaları dolayısıyla şairi çok rahatsız etmişti. Mekke'de buldukları sırada kutsal bir mekânda bulunma fırsatını değerlendiren şair, onlarla saatlerce görüşmüş ve sonunda barışmalarına vesile olmuştur. Bu çabasını şiirinde şu şekilde ifade etmiştir: ¹⁶¹ (Mutekârib)

لِأُصْلِحَ مَا بَيْنَ عَبْدَيْنِ لَكَ	1 إلهي رضا لك أنفقت ليلي
عَبِيدٍ دَعَاكَ يَجُوفِ الحَلَاكَ	2 فَهَلَّا رَضَيْتَ ، وَأَصْلَحْتَ أَمْرَ
وَكُلِّ سَبِيلٍ لِيَتَرْضَى سَلَكُ	3 وَأَلْقَى إِلَيْكَ مَقَالِيدَهُ
وَهَلْ فِي بَنِي آدَمِ مِنْ مَلِكٍ؟	4 عَلَى أَنَّهُ مِنْ بَنِي آدَمِ
إِلَيْهِ لَخَلَقَ فَوْقَ الْمَلَكِ	5 وَلَوْلَا التُّرَابُ الَّذِي يَنْتَمِي
وَيَا لَيْتَهُ مَأْمَلٌ يُمْتَلِكُ	6 وَتَرِكَ الذُّنُوبَ مَنَى نَفْسِهِ
لَكَانَ - كَكُلِّ الْبَرَايَا - هَلَكُ	7 وَلَوْ لَمْ تَكُنْ بِالْحَلِيمِ الرَّحِيمِ
لِرَبِّ رِقَابِ الْبَرَايَا مَلِكُ	8 وَلَكِنَّا فِي مَقَامِ الخُضُوعِ
الأَجَلِ وَحَاشَاهُ أَنْ يُنْتَهَكَ	9 وَلَمْ نُنْتَهَكَ حُرْمَاتِ المَقَامِ
وَحُرٌّ تَرَامِي عَلَيْهِ « الشَّبَكُ »	10 وَلَكِنْ قُلُوبٌ عَرَّهَا ذُنُوبٌ
وَتِيْقٌ ، تَعَالَى عَلَى أَيِّ شَكِّ	11 وَحَسْبِي شَفِيعاً لَدَيْكَ يَقِينٌ
وَقَابِلِ تَوْبِي ، وَعُتْبَائِ لَكَ	12 بِأَنَّكَ رَبِّي ، وَعَافِرِ ذَنْبِي

1. Ey Rabbim! Senin rızan uğruna iki kulunu barıştırmak için gecemi geçirdim.

2. Karanlığın ortasında sana dua eden aciz kulunun sıkıntısını çözmez ve ondan hoşnut olmaz mısın?

¹⁶¹ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 72-75.

3. *Sana tevekkül ediyor ve senin rızanı kazanmak için her yolu deniyor.*
4. *O ki (sonuçta) bir insanoğludur. İnsanlar içinde melek olan var mıdır?*
5. *Bağlı olduğu toprak olmasaydı feleklerin üzerinde süzülürdü.*
6. *Onun arzusu günahları terk etmektir ki keşke bu ulaşılabilen bir emel olsaydı...*
7. *Sen halîm ve rahîm olmasaydın tüm yaratılanlar gibi o da helak olmuştu.*
8. *Fakat biz tüm mahlûkatın dizgini elinde olan bir Rabb'e itaat etme makamındayız.*
9. *Yüce makamın kutsiyetini çiğnemedik maazallah nasıl çiğnenebilir!*
10. *Fakat günahların kapladığı kalpler ve üzerine şebeklerin atıldığı hür (kalpler...)*
11. *Herhangi bir şüpheden uzak sağlam olan yakînim senin katında şefaatchi olarak bana yeter.*
12. *Rabbim olman, günahlarımı bağışlayan, tövbemi kabul eden (tek merci olman) ve (sadece) sana teslimiyet göstermem sebebiyle.*

el-Emîrî dönemindeki Pakistan Cumhurbaşkanı Muhammed Eyüb Han ile Pakistanlı âlim ve düşünür Ebu'l-A'lâ el-Mevdûdî arasında meydana gelen bir dargınlığı çözmek adına Pakistan'ın Karaçi şehrine seyahat etmiştir. Bu çabasını şöyle dile getirir:¹⁶²

(Basît)

1	مَسْعَى أَعْدُو لَهُ ، مَا الْوَسْعُ يُوصِلُنِي	إِلَى نَيْبِلٍ مُنَاهُ .. حِكْمَةٌ وَهِيَ
2	حُرٌّ وَمَأْرَبُ نَفْسٍ لِلْسِّمَاقِ سَمَا	فَآتٍ - يَا رَبِّ - نَفْسَ الْحُرِّ مَأْرَبَهَا
3	فَصَدْتُ وَجْهَكَ سَدِّدْنِي وَكُنْ مَدْدِي	فَالْأَمْرُ قَدْ مَلَيْتُ آفَافَهُ شُبَّهَا

¹⁶² el-Emîrî, *İşrâk*, s. 78-79.

1. *Bir çaba için hazırlık yapıyorum. Gücüm ne ki beni hikmet ve anlayış olarak şerefli bir arzuya ulaştıracak.*
2. *Hür nefsin amacı yüce olan şeye yükselmek. Ey Rabbim! Hür nefsimi isteğini ihsan buyur.*
3. *Senin rızanı kastettim, beni doğru yoldan ayırma ve bana yardım eyle. İşin menzilleri şüphelerle dolmuş durumda.*

5. Hiciv ve Sosyal Eleştiri

el-Emîrî çok yönlü bir şahsiyettir. Toplumla daima iç içe olmuş, Müslümanların dertlerine ortak olmuş ve gördüğü haksızlıklara şiirleriyle karşı çıkmıştır. Şairin bu manada sosyal eleştiri, şikâyet ve hicivleri ile ilgili tasnife konu olacak kadar şiiri bulunmaktadır. Övgünün (medih) zıddı olan hiciv Arapçada *hicâ* (هجاء) kelimesiyle ifade edilir ve anlam olarak bir şahıs ya da topluluğun kusurlarını sayarak şiir ile yermek demektir.¹⁶³ Hicâ Arap şiirinin en eski türlerinden biri olmakla birlikte,¹⁶⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de haksız yere ya da kendi menfaati için başkalarını kötileyen, övdüğünü yeren ve yerdığını öven şairler kınanmıştır.¹⁶⁵ Ancak İslâmiyeti müdafaa adına şiir ve hiciv söylemeye izin verilmiştir. İslâmî kimliğiyle el-Emîrî'nin bu minvaldeki şiirlerinde genellikle bu amaca uygun davrandığı görülmektedir.

Mısır'da Cemal Abdünnasır döneminde İhvân-ı Müslimîn hareketinin maruz kaldığı baskılara bu hareketin önde gelen isimlerinden birisi olarak el-Emîrî de duyarsız kalmamıştır. Bu konudaki rahatsızlığını şöyle dile getirir:¹⁶⁶ (Meşîûru'l-Basît)

1 أَدْعُوكَ يَا رَبِّ، مِنْ رُوحِي وَ وَجْدَانِي

¹⁶³ İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, XV, 353; Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb fî Edebiyyâti ve İnşâ'i Luğati'l-'Arab*, Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 2012, s. 251.

¹⁶⁴ İsmail Durmuş, "Hiciv", *DİA*, İstanbul, 1998, XVII, 447.

¹⁶⁵ Şuarâ: 244-247.

¹⁶⁶ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 108.

2	أَدْعُوكَ مِنْ قَلْبٍ	آلَامِي ، وَأَشْجَانِي
3	أَدْعُوكَ مِنْ غَوْرٍ	إِسْأَلَامِي وَإِيمَانِي
4	أَدْعُوكَ أَدْعُوكَ يَاذَا	الْمَنْ وَالشَّانِ
5	مُسْتَعْجِلاً كَشَفَ ضُرِّ	مَسِّ إِخْوَانِي

1. *Ey Rabbim! Sana (tüm) ruhum ve vicdanımla niyazda bulunuyorum*
2. *Tasa ve kederlerimle gönülden sana sesleniyorum.*
3. *İman ve teslimiyetimle sana içten dua ediyorum.*
4. *Ey ihsan ve (gerçek) mevki sahibi! Sana yalvarıyorum sana.*
5. *Kardeşlerime dokunan bir sıkıntının bir an önce sona ermesini dileyerek.*

Başka bir yerde de Seyyid Kutub'a yapılanlar için ayaklanma çağrısında bulunarak şunları söyler: ¹⁶⁷ (Kâmil)

1	يَا جِيلَ مِصْرَ الْحَقِّ هَلْ مِنْ ثَوْرَةٍ	تَسْقِي الْعُشُومَ مَصِيرُهُ مِنْ كَأْسِهِ
2	سَيَظَلُّ «سَيِّد» فَاهِرًا فِي بُؤْسِهِ	وَيَدُكُ عَرْشَ الظَّالِمِينَ بِبَأْسِهِ
3	الْيَوْمَ شَعْبُ النَّيْلِ يُوغِرُهُ الشَّجَا	وَعَدَا سَيَنْطَلِقُ الرَّجَا مِنْ يَأْسِهِ

1. *Ey Mısır'ın gerçek halkı! Gidişatı zulüm olan kimseyi, [kendi zehirli] kadehinden sulayacak bir ayaklanma yok mu?*
2. *Seyyid (Kutub) sıkıntısından (kurtularak) galip gelecek ve cesaretiyle zalimleri tahtından edecek.*
3. *Bugün bu hüzüün Nil halkını kızdırmaktadır. Yarın ise umutsuzluk yerini umuda bırakacak [ve bu halk harekete geçecek].*

Şair Cebelu'l-Erba'in denilen bölgede yalnız geçirdiği günlerin birinde, diplomatlık görevinden uzaklaştırıldığı haberini alır. Yakınlarının ısrarına rağmen bakan

¹⁶⁷ er-Rifâ'î, *Yevmiyyât*, s. 345.

olan arkadaşını da devreye sokmaz. Hiciv tarzında ifadelerin de yer aldığı bir şiirinde başına gelenleri şöyle anlatır:¹⁶⁸ (Meczûu'l-Kâmil)

1	غِيظَ الْعِدَى فَتَأَلَّبُوا	وَتَدَبَّرُوا نَصَبَ الْكَمِينِ
2	وَالشَّرُّ أَقْدَرُ فِي التَّأَلُّبِ	إِنَّهُ دَاءٌ دَفِينٌ
3	قَدْ أَرْجَفُوا فَنَادَا كَثِيرًا	ضَلَّ سَعْيُ الْمُرْجِفِينَ
4	وَوَظَفِرَتْ فِي التَّمْحِصِ مَا	ظَفِرُوا عَلَىٰ بِمَا يُدِينُ
5	فَعَدَا كَبِيرُهُمْ عَلَىٰ	وَإِنَّهُ كَبِشٌ سَمِينٌ
6	قَدْ نَالَهُ وَيَنَالُهُ	وَرَفَاقُهُ الْعَدْلُ الْمُبِينُ
7	نَزَعُوا السَّفَارَةَ مِنْ يَدِي	فَمَضَيْتُ مَرْفُوعَ الْجَبِينِ
8	لَمْ يَرْتَفِعْ شَأْنِي بِهَا	وَرَفَعْتُهَا فِي الرَّافِعِينَ
9	وَسَلَلْتُهُمْ مِنْ حَاطِرِي	سَلَّ الْقَدَاةُ مِنَ الْعَجِينِ
10	وَلَزِمْتُ خِدْرِي فِي إِبَاءِ	شِيْمَةِ الطَّبَعِ الرَّزِينِ
11	وَلَقَدْ أَضِيقُ بِعُزْلَتِي	وَالْأَسَدُ تَرِيمٌ بِالْعَرِينِ
12	وَيَذُودُ عَن جَفْنِي الْكَرَى	هَمٌّ وَهَمٌّ دُو رَزِينِ
13	هَمُّ الثَّمَانِيَةِ الصِّعَارِ	وَبَعْدَ تَأْسِعِهِمْ جَنِينِ
14	وَهُمُومٌ قَوْمِي فَوَقَ هَمِّي	تَمَلُّ الْقَلْبِ الْحَزِينِ
15	هَمُّ نُحْرَقُ مُهَجَّتِي	الْحَيْرَى وَتَأْخُذُ بِالْوَتِينِ

1. Düşmanlarım sinirlendi ve bir araya gelip (bana) tuzak kurmayı düşündü.
2. Kötülük bir araya getirmede daha güçlüdür. Şüphesiz o, gizli bir hastalıktır.
3. Çok yalan uydurdular, (fakat) iftiracıların çabası boşa çıktı.
4. Kendimi temize çıkarmada ben kazandım, onlar ise suçladıkları şeylerde başarılı olamadılar.
5. Onların büyüğü, bana haksızlık yaptı ki o bir besili koçtur.

¹⁶⁸ el-Emîri, *Elvânu Tayf*, s. 124-126.

6. İlahî adalet ona ve arkadaşlarına ulaştı ve ulaşmaya devam edecek.
7. Sefaret görevini elimden aldılar, [önemli değil] ben (görevimi) alnım açık yerine getirdim.
8. Benim saygınlığım onunla yücelmedi. [Tam tersi onu] yüceltenlerle beraber onu yücelttim.
9. Onu, hamura giren yabancı bir cisim gibi hatırımdan çekip attım.
10. Vakur duruşumu koruyarak yerimden ayrılmadım.
11. [Sadece] yalnızlıktan daralıyorum zira aslan ininde sıkılır.
12. Büyük hedeflerimi ve ses çıkaran (çocuklarımı) düşünmekten dolayı gözlerime uyku girmiyor.
13. Sekizi küçük ve dokuzuncusu da ana rahminde (cenin) olanları...
14. Kalbi üzüntüye gark eden halkımın derterleri, benim derdimin üstündedir.
15. Şaşkın kalbimi yakan ve can damarımı koparan büyük emeller[im var].

el-Emîrî yakın dostu Ebu'l-Hasan en-Nedvî'ye hitaben kaleme aldığı ve içinde bulunduğu zor durumu şikâyet tarzında dile getirdiği şiirinde şunları söyler:¹⁶⁹

(Mutekârib)

أَلَسْتَ تَرَى سُوءَ حَالِ الْبِلَادِ	أَبَا حَسَنِ يَا كَرِيمَ النَّجَادِ	1
وَقَدْ فَرَّقَ الْبَغْيُ بَيْنَ الْعِبَادِ	أَلَسْتَ تَرَى الْحَقَّ فِي مَازِي	2
وَصَرَعَى الْخُصَامَةَ أَسْرَى سُهَادِ	فَصَرَعَى الْغِيَّ فِي لَدَاذَاتِهِمْ	3
هُدَاهُمْ وَضَلُّوا صِرَاطَ السَّدَادِ	وَرَهَطُ الْكُومَاتِ قَدْ جَانِبُوا	4
مَرَكَبَ تَجْرِي بِوَحْيِ الْعِنَادِ	لَقَدْ أَرَكَبْتَهُمْ سِيَاسَاتِهِمْ	5
وَبَعْضٌ تَسْتَرَّ خَلْفَ الْحِيَادِ	فَبَعْضٌ تَظَاهَرَ فِي غَيْهِ	6
فَعَمَّ الْبَلَاءُ وَطَمَّ الْفَسَادِ	نَسُوا وَاجِبَ الْخُلُقِ وَاسْتَكْبَرُوا	7
وَكُلُّ لَهْ فِي هَوَاهُ اجْتِهَادِ	فَكَيْفَ النَّجَاةُ وَكَيْفَ الْحَيَاةُ	8

¹⁶⁹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 94-95.

- 9 وَكُلُّ يُرِيدُ اسْتِيَاقَ الْقَطِيعِ إِلَى مُبْتَعَاهُ ، وَبِئْسَ الْمُرَادُ
 10 فَهَلَّا ابْتَدَرْنَا إِلَى نَجْدَةٍ وَهَلَّا اسْتَجَبْنَا لِدَاعِي الْجِهَادِ
 11 فَأَيُّ حَيَاةٍ الْهُدَى وَالْإِبَاءِ وَإِنَّمَا الشَّهَادَةُ يَوْمَ الْجِلَادِ

1. *Ebû Hasan, ey cömert (dostum)! Bilâd-ı İslâmın kötü hâlini görmüyor musun?*
2. *Hakikatın açmazda olduğunu ve zulmün kulların arasını ayırdığını görmüyor musun?*
3. *Zenginliğin lezzetler içerisinde yere yıkıldığını, yoksulluğun ise geceleyin uykusuz yürüdüğünü.*
4. *Hükümetleri hidayetten uzaklaşmış ve doğru yoldan sapmışlardır.*
5. *Siyasetleri, onları inat içgüsüyle hareket eden bineklere bindirmiştir.*
6. *Bazısı azgınlık içinde gösteriş yaptı, bazısı ise tarafsızlık kılıfı altına gizlendi.*
7. *Yaratılış görevini unutup kibirlendiler. Bunun üzerine imtihan büyüdü ve (her tarafı) fesat bastı.*
8. *Kurtuluş (yolu) ve (huzurlu bir) hayat nasıl mümkün olabilir? Herkes hevası için çalışıp durmaktadır.*
9. *Herkes sürüsünü kendi arzuladığı tarafa sürmek istiyor ki ne kötü istektir bu!*
10. *Neden yardım için acele etmiyoruz ve neden cihat davetine icabet etmiyoruz.*
11. *Ya hidayet ve şeref (üzere) bir hayat ya da savaş günü şehadet şerbeti içmek...*

İslâm dininde insana çok değer verildiğini ve Allah'ın yeryüzündeki halifesi olma görevini yerine getirmesi gerektiğini her fırsatta dile getiren el-Emîrî günümüzde insanlığın geldiği son durumu eleştirel bir tarzda şu şekilde özetlemektedir:¹⁷⁰ (Remel)

1 أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَاذَا صَنَعْتَ شَهَوَاتِ الْجِسْمِ بِالرُّوحِ الثَّمِينِ

¹⁷⁰ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 393-394.

2 كَرَّمَ اللهُ بَنِي آدَمَ مُذْ   بَرًّا الخَلْقَ وَصَاغَ العَالَمِينَ
3 عَبَثُ الْإِنْسَانِ بِالْإِنْسَانِ مَا   كَانَ فَنَّا فِي حِجَا الحَقِّ الْمُبِينِ
4 إِنَّهُ الرِّقُّ الَّذِي يُنْكِرُهُ   كُلَّ إِنْسَانٍ وَوَجَدَانٍ وَدِينِ

1. Ey insan! Bedenin şehvetleri, değerli ruha neler yaptı?
2. Mahlukatı ve âlemleri yarattığı gündən beri Allah ademoğlunu şerefli kıldı.
3. İnsanın insanla vakit öldürmesi, apaçık hikmet olan akıllara göre bir iş değildir.
4. Bu durum her insanın, vicdanın ve dinin reddettiği bir köleliktir.

6. Gazel

Ğazel (العَزَل) kelimesi sözlükte “delikanlıların genç kızlarla konuşması ve şakalaşması” anlamına gelmektedir.¹⁷¹ Terim olarak ise *ğazel* genellikle sevgilin güzelliğinin nitelendiği, âşığın hâllerinin anlatıldığı sevgi ve aşk içerikli şiir türünün adıdır.¹⁷² Eski Arap şiirinde kasidelerin *nesib* ya da *teşbib* olarak adlandırılan bölümlerinde genellikle gazel türü beyitlere yer verilmektedir.¹⁷³

el-Emîrî çeşitli mülakatlarında gazele dair dört divanının bulunduğunu belirtmiştir. *Zevrak*, *Cemâl ve Hevâ*, *Habbâtu 'İneb* ve *Benâtu 'l-Mağrib* adlarını taşıyan bu divanların tamamı maalesef yazma halindedir. Ayrıca birçok eserinde işaret ettiği ve ifadelerinden vefatından önce yayına hazırladığı anlaşılan *Ğazelun Tahûr* adlı bir divanı daha bulunmaktadır. Araştırmacıların belirttiğine göre adı geçen divanlar çok az sayıda şiir ihtiva etmektedir.

¹⁷¹ el-Ĥalîl b. Ahmed, *Kitâbu 'l-'Ayn*, IX, 383; İbn Dureyd Muhammed b. Hasan, *Cemheratu 'l-Luğa* (Thk. Remzî Münîr Ba'lebekkî), Dâru'l-'İlmi li'l-Melâîyn, Beyrut, 1987, II, 819; Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemu Mekâyisi 'l-Luğa* (Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1399/1979, IV, 422.

¹⁷² Muhammed Ali et-Tehânevî, *Mevsû'atu Keşşâfi İştîlâhâtu 'l-Funûni ve 'l-'Ulûm* (Thk. Ali Dehrûc), Mektebetu Lübnân, Beyrut, 1996, II, 1253; Halûk İpekten, “Gazel”, *DİA*, İstanbul, 1996, XIII, 440.

¹⁷³ Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 2. bs., Kapı Yay., İstanbul, 2011, s. 75.

Şairin yazma eserlerini inceleme fırsatı bulunamadığından *Elvânu Tayf* gibi bazı matbu divanlarında yayınladığı gazelleri ile ilgili bazı değerlendirmelerle yetinilecektir. Bu gazellerden biri sevgilinin fiziksel özelliklerinden söz ettiği için hissî gazel türüne girmekte olan “Ğayru Mubâh” adlı şiidir. Bu şiiden birkaç beyit örnek olarak verilebilir:¹⁷⁴ (Meczûu’r-Remel)

زُنْدُكَ الْعَارِي وَمَا مِنْ	1	نَافِدَاتِ الثُّوبِ لَاحٍ
وَكُنُوزِ الْحُسْنِ مَا بَيْنَ	2	..الْتِبَاسِ وَاتِّضَاحِ
وَجَدِيَلَاتٍ مِنَ الشَّعْرِ	3	..بَدَتْ رَعْمَ الْوَشَاحِ
رَاقِصَاتٍ مِنْ تَثْنِيكَ	4	..وَمِنْ حَفْقِ الرِّيحِ
وَالْعُيُونِ السَّاحِرَاتِ	5	السَّاقِيَاتِ الرُّوحِ رَاحِ
هَجْنٍ فِي أَعْمَاقِ نَفْسِي	6	ظَمًا غَيْرَ مُبَاحِ

1. Çıplak dirseğin ve elbisenin açıklıklarından görünenler.
2. Güzellik hazineleri kapalılık ile açıklık arasında.
3. Örgülü saçları[n] şala rağmen görünmekte.
4. Eğilip kalkmandan ve rüzgârın savurmasından dolayı dans etmekte.
5. Büyüleyici ve ruhu sulayan gözler[in] uzaklaştı [ancak].
6. Nefsimin derinliklerinde mubah olmayan bir susuzluğu harekete geçirdi.

Bunun dışında şairin hissî gazel türünde kaleme aldığı az sayıdaki şiiirleri arasında *Elvânu Tayf* divanında yer alan *Hâtif*, *Haramu’l-Hub* ve ‘*Andelîb* başlıklı şiiirleri de zikredilebilir.

Şairin kalbi ve aklı arasında geçen bir diyalog şeklinde kurguladığı “Beyne’l-Kalbi ve’l-‘Akl” adlı şiiiri, gazel şiiirlerini yayınlama konusundaki tereddüdünü dile

¹⁷⁴ el-Emîri, *Elvânu Tayf*, s. 102-104.

getirmesi açısından oldukça önemlidir. İlk olarak akıl, aşkla ilgili şiirleri neşretme konusunda kalbe sitem ederek şöyle seslenir:¹⁷⁵ (Recez)

1 يَا شَاعِرَ الْأَلْوَانِ يَا طَيْفَ السَّنَا   شِعْرُ الْهَوَى لَدَيْكَ ظِلٌّ وَارِفٌ
2 يُثِيرُ.. يَسْتَدْرِجُ.. يُغْرِي بَوْحَهُ..   كَهَيْجٍ مِنْهُ الْأَنْفُسُ الرَّهَائِفُ
3 فَدَعُهُ مَطْوِيًّا عَلَى آهَاتِهِ   حَذَارٌ أَنْ تَعْرِفَهُ الْمَعَارِفُ
4 وَابْقِ عَلَى شِعْرِ جِهَادٍ وَعُلا   فَإِنَّهُ الشِّعْرُ الْجَدِيدُ الْهَادِفُ

1. *Ey renklerin şairi! Ey parlak ışıkların hayali! Aşk şiiri senin yanında geniş bir gölgedir.*
2. *Harekete geçiriyor, cezbediyor, ifşası akılları çeliyor ve ondan zayıf nefisler tahrik oluyor.*
3. *Terk et o şiirleri iniltileri ile dürülmüş halde ve o tür şiirlerin çalgı aletleriyle çalınıp [söylenmesinden] sakın.*
4. *Cihat ve yücelik şiirlerine devam et. Çünkü hedefi olan [ve zikredilmeye] layık şiir odur.*

Burada ilk mısradaki ifadelerle şairin *Elvânu Tayf* adlı eserine işarete bulunulmuştur. Şiirin devamında, aklın yukarıda nasihatlarına karşılık kalp şunları söyler:¹⁷⁶ (Recez)

1 مَاذَا هُوَ الْإِنْسَانُ دُونَ الْحُبِّ، مَا   فَحْوَاهُ، مَا جَدْوَاهُ، يَا مُنَاكِفُ
2 ... إِذَا طَوَيْتُ جَدْوِي فِي صَفْحَتِي   أَخَافُ أَنْ تَحْتَرِقَ الصَّحَائِفُ

1. *Sevgisiz insan nedir? Ne faydası var? Ne anlamı var? Ey rahatsızlık verici!*
2. *İçimdeki kuru saklarsam [gönül] sayfalarımın yanmasından korkarım.*

¹⁷⁵ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 165-166.

¹⁷⁶ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 166.

Bu noktada aralarında hüküm vermesi için üçüncü bir unsur devreye girer. O da şairi her iki türde şiir yazmaya devam etmeye teşvik eden ruhtur:¹⁷⁷ (Recez)

1 فَأَنْتَ إِنْسَانٌ.. بِقَلْبٍ وَحَجَا وَأَنْتَ -مُدُّ كُنْتَ- التَّلِيدُ الطَّارِفُ
2 حَسْبُكَ أَنْ تَبْقَى عَلَى عِزِّمِ التَّقَى تَحْمُكَ الْأَلَاءُ وَاللَّطَائِفُ

1. *Sen kalbinle ve aklınla insansın. Ve sen yaratıldığın günden beri yeni ortaya çıkan eskisin.*
2. *Takvaya sarılmaya devam etmen sana yeter. [Bunu yaparsan] nimetler ve lütuflar seni kuşatır.*

Bu şiirinde görüldüğü üzere şair kimi zaman ikilemde kalsa da daima insanların kendisini olduğu gibi tanınmasına gayret etmiştir. Yayınlayacağı ilk divanı seçiminde Allah ile başlamayı düşünmüş ve “Allah’la beraber” anlamına gelen *Ma‘allâh* adlı divanını yayınlamıştır. Fakat insanların kendisini sadece dinî şiirleri olan büyük bir tasavvuf şairi olarak nitelendirmesinden rahatsız olmuş ve çok farklı konularda şiirlerin yer aldığı ikinci divanı *Elvânu Tayf*’ı yayınlama kararı almıştır. Bundaki maksadı duygu ve düşüncelerini dinî ya da gayri dinî ayırt etmeksizin bütün yönleriyle şiirine yansıtmak istemesidir. Bu sebeple bir insan olarak tüm duygularını olduğu gibi aktarmaya gayret eden el-Emîrî, örneğin aşağıdaki beyitlerde ruhu ve bedeni arasındaki mücadelede gençlik dürtülerinden şikâyet giderek Allah’a şöyle niyaz etmektedir:¹⁷⁸ (Haşif)

1 كَيْفَ أَنْجُو يَا خَالِقِي مِنْ شَبَابٍ عَارِمٍ عَاصِفِ التَّوْثُبِ ضَارِي
2 مُسْتَبِدِّ بِكُلِّ ذَرَّاتِ جِسْمِي مُسْتَفِزِّ كَوَامِنِ الْأَوْطَارِ
3 كَلَّمَا رُمْتُ كَبْتَهُ، نَارَ جَهْلًا وَتَخَطَّى عَقْلِي وَأَعْيَا وَقَارِي
4 فَأَنَا مِنْهُ مَا كَبَحْتُ هَوَاهُ فِي جُمُوحِ وَجِدَّةٍ وَاسْتِعَارِ

¹⁷⁷ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 167-168.

¹⁷⁸ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 57.

5 كَيْفَ أَنْجُو، وَإِنَّهُ مُسْتَقَرٌّ فِي كَيْانِي، وَفِي صَمِيمِ نَجَارِي

1. *Ey yaratıcım! Gençlikten nasıl kurtulurum? Şiddetli, çok hareketli ve çetin geçen [gençlikten].*
2. *Bedenimin bütün zerrelerini zorlayan ve gizli arzuları[mı] tahrik eden [gençlikten].*
3. *Ne zaman dizginlesem cahilce [tekrar] harekete geçiyor, aklımı aşıyor ve vakarımı yok ediyor.*
4. *Hevamı bastırduğım müddetçe ona karşı bir itaatsizlik, hiddet ve kırgınlık içerisindeyim.*
5. *Nasıl kurtulurum [ondan]? Şüphesiz o, benim varlığımın içinde ve aklımda özünde karar kılmıştır.*

Bir konferansında dinleyiciler arasından bir kız öğrenci, tespit edebildiğimiz kadarıyla Ebû Nuvâs'a ait aşağıdaki dizeler hakkındaki görüşünü el-Emîrî'ye sorar:¹⁷⁹
(Mutekârib)

1 خَلَقْتَ الْجَمَالَ لَنَا فِتْنَةً وَقُلْتَ لَنَا يَا عِبَادِي اتَّقُونِ
2 وَأَنْتَ جَمِيلٌ تُحِبُّ الْجَمَالَ فَكَيْفَ عِبَادُكَ لَا يَعِشُونَ!؟

1. *Güzelliği bizim için imtihan olarak yarattın ve bize “Ey kullarım benden korkun!” buyurdun.*
2. *Sen güzelsin ve güzeli seversin. O halde kulların nasıl âşık olmasın?*

¹⁷⁹ Mustafa el-Hayâ, “Muşkârebetü'l-Hissi'l-Cemâlî 'inde'l-Emîrî”, *el-Edebu'l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008, s. 52.

Bu soru üzerine konferans salonunu derin bir sessizlik kaplar. Herkes konuyu izah etmesini beklerken el-Emîrî, şiire şiirle cevap karşılık vermeyi tercih eder ve irticalî olarak dilinden şu beyitler dökülür:¹⁸⁰ (Mutekârib)

وَقُلْتَ لَنَا يَا عِبَادِي اتَّقُونِ	خَلَقْتَ الْجَمَالَ لَنَا نِعْمَةً	1
جَمَالًا، وَلَكِنْ لِمَنْ يَفْقَهُونَ	وَإِنَّ الْجَمَالَ تُقَى وَالتُّقَى	2
وَيَحِبُّو الْعُيُونَ سُمُو الْعُيُونَ	فَذَوْقُ الْجَمَالِ يُصَقِّي النَّفْسَ	3
وَمَا زَالَ أَهْلُ التُّقَى يَعْشَفُونَ	وَإِنَّ التُّقَى هَاهُنَا فِي الْقُلُوبِ	4
تَأْتِي الصَّعَارَ وَعَافَ الْمُجُونَ	وَمَنْ خَامَرَ الطُّهْرَ أَخْلَقَهُ	5

1. *Güzelliği bizim için nimet olarak yarattın ve buyurdun ki “Ey kullarım benden korkun!”*
2. *Güzellik takvadır ve takva güzelliştir fakat anlayanlar için.*
3. *[Gerçek] güzelliği tatmak nefisleri arındırır ve gözlere yüksek görüş ihsan eder.*
4. *Şüphesiz takva burada, kalplerdedir ve takva ehli hâlâ âşık olmaktadır.*
5. *Kimin ahlakına iffet karışmışsa aşağılık şeylerden kaçınır ve hayasızlıktan uzak durur.*

7. Mersiye

Mersiye, bir kimsenin ölümünden duyulan üzüntü nedeniyle ağıt yakmak, onun iyiliklerini zikredip Allah’tan sabır dilemek suretiyle kaleme alınan şiirlerdir.¹⁸¹ Medîh ve mersiye arasında fark İbn Kudâme’nin belirttiğine göre şiirin kaleme alındığı kişinin hayatta olup olmamasıdır.¹⁸² Buna göre mersiye, memdûhun öldüğüne delalet eden bir lafzın zikredilmesi aracılığıyla anlaşılır. Bir kimsenin hayatta iken kendisine mersiye

¹⁸⁰ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 99-100; Mustafa el-Hayâ, “Mukârebetu’l-Hissi’l-Cemâlî”, s. 52.

¹⁸¹ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-‘Arabiyye fi’l-Luğa ve’l-Edeb*, 2. bs., Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984, s. 176; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, XIV, 309.

¹⁸² Ebu’l-Ferec Kudâme b. Ca‘fer, *Nağdu’ş-Şi‘r*, Matba‘atu’l-Cevâib, İstanbul, h. 1302, s. 33.

yazılması isteğinde bulunması durumunda kaleme alınan şiir, eleştirmenler tarafından mersiye kategorisinde değerlendirilmemektedir.¹⁸³

el-Emîrî'nin henüz on beş yaşlarında iken Afgan kralı Nâdirşâh için kaleme aldığı belirtilen mersiye, muhtemelen şairin kaybolan şiirleri arasında olması sebebiyle incelenme imkânı bulamamıştır. Bu ilk denemeden sonra, şairin bir vefat haberi aldığı anda irticalen söylediği, şiirden çok nesire benzeyen ifadelerin yer aldığı ya da dostlarına başsağlığı dileme ve onları teselli etme anlamında yazdığı birçok şiir bulunmaktadır. Ancak bunların mersiye grubuna dahil edilmesi mümkün görülmemektedir.

Babasının vefatı sonrası hayatının çeyrek asrını annesiyle beraber geçiren şairin, annesine karşı olan sevgi ve bağlılığını dizelere döktüğü şiirlerinin sayısı çok fazladır. Ancak mersiye tarzında annesi için on iki şiir yazdığı tespit edilmiştir. Bunların çoğu Ümmî (Anacığım) adlı divanında yer almakta olup örnek olarak “*Ebki ve Ebki*” başlıklı mersiye aşağıya alınmıştır:¹⁸⁴ (Basît)

1	فِي عِبْرَةِ الْمَوْتِ آيَاتٍ لِمُعْتَبِرٍ
2	مَا بَالُ مَنْ سَكُنُوا رَحْبَ الْفُضُورِ نَسُوا
3	بِالْأَمْسِ سَارُوا بِهِمْ وَالْحُزْنَ يَعْمرُهُمْ
4	مَا بَيْنَ زَفْرَةٍ صَدْرٍ جَاشٍ لَاعِجْهَا
5	وَقِيلَ مَا قِيلَ فِي الدُّنْيَا وَبَاطِلِهَا
6	وَالْيَوْمَ عَادُوا إِلَى مَأْلُوفِ عَقْلَتِهِمْ
7	وَ يَعْدُلُونَ لِأَهَاتٍ أُرِدُّدُهُمْ
8	يَا صَحْبُ لَا تَعْدُلُونِي فِي الْبُكَاءِ وَقَدْ
9	قَلْبِي قَدْ انْتَرَعَتْ مِنْهُ حُشَاشَتُهُ
10	أُمِّي وَكَانَتْ ضِيَاءً فِي دُجَى عُمْرِي
	وَفِي زَوَاجِرِهِ رَدْعٌ لِمُزْدَجِرٍ
	أَحْوَالِ أَحْبَابِهِمْ فِي أَضْيَاقِ الْحُفْرِ
	وَأُودَعُوهُمْ بِلَحْدٍ مُطْبِقٍ حَصْرِ
	وَبَيْنَ دَمْعٍ مِنَ الْعَيْنَيْنِ مُنْحَدِرٍ
	وَخَيْلِ أَهْمُ تَابُوا مِنَ الْأَشْرِ
	كَأَنَّ دَائِرَةَ الْأَيَّامِ لَمْ تَدْرِ
	وَدَمْعِ عَيْنٍ كَدُوبِ الْجَمْرِ مِنْهُمْ
	فَقَدْتُ أُمِّي فَقَلْبِي لَيْسَ مِنْ حَجَرٍ
	فِي فَجَاءَةٍ وَالرَّذَى لَوْ مِنْ الْقَدْرِ
	وَمَوْئِلِ النَّفْسِ فِي الْجَلَى وَمُدَّخِرٍ

¹⁸³ Mustafa Şadık er-Râfi'î, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Dâru İbn Hâzım, Beyrut, 2008, s. 422.

¹⁸⁴ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 196-200.

11	وَكُنْتُ فِي نَظَرِ الْحَبِّ الرَّؤُومِ لَهَا	مُجَسِّمَ الْفَضْلِ فِي الدُّنْيَا عَلَى عَجْرِي
12	وَدَعْتُهَا قَبْلَ شَهْرٍ فِي ارْتِقَابِ عَدِ	الْقِيَا وَعِشْنَا مَعًا بِالرُّوحِ فِي سَفْرِي
13	وَعُدْتُ فِي هَقَّةٍ حَرَى لِأَصْحَبَهَا	فَمَا لَهَا لَا تُنَادِينِي هَلَا (عُمَرِ)
14	وَلَا تَمُدُّ يَدًا نَحْوِي تُعَانِفُنِي	وَلَا تُسَائِلُ عَنِّ مَا جَدَّ مِنْ خَبْرِ
15	وَجَدْتُهَا جَسَدًا مُسَجَّى وَصُفْرُهَا	نُورٌ رَهِيْفٌ سَرَى مِنْ جِسْمِهَا الْعَطْرِ
16	فَمَا مَلَكَتُ أَنْكِبَابًا فَوْقَ مَبْسِمِهَا	وَرَأْسَهَا وَالْجَوَى فِي الْقَلْبِ كَالشَّرِّ
17	سَلَّمْتُ لِهِنَّ فِي حَمْدِ الرِّضَا وَأَنَا	أَبْكِي وَأَبْكِي وَقَدْ أَبْكِي مَدَى عُمْرِي

1. Ders almak [isteyen] için ölümü [düşünmede] ibretler vardır. Sakınmak [isteyen] için ölümün alıkoymasında caydırıcılık vardır.
2. Dar çukurlardaki dostlarının halini unutup geniş saraylarda oturanların durumuna ne dersin?
3. Dün (dostlarının cenazelerinin arkasında) kendilerini hüznün kaplamış bir halde yürüdüler, [sonra dostlarını] kapalı ve sert bir mezara bıraktılar.
4. Onun (annemin) sevgisi depreşti, göğsün iniltisi ve gözlerden akan gözyaşları arasında.
5. Dünya ve dünyanın batıl [konularında] söylenen söylendi. Onların gururlanmaktan tövbe ettikleri zannedilmişti.
6. [Ancak] bugün alışılmış gafletlerine tekrar döndüler. Sanki günlerin deveranı devam etmeyecek [ve onlara ölüm gelmeyecek].
7. Tekrarladığım ahlardan ve ateşin erimesi gibi dökülmekte olan gözyaşlarından dolayı [beni] kınıyorlar.
8. Ey dostlarım! Beni ağlamam hususunda kınamayın. Ben annemi kaybettim, kalbim taş değil ya!
9. Bir anda kalbimin ruhu çekildi. Ölüm kaderin bir rengidir.

10. Annem ömrümün karanlığında bir ışıktı. Zor durumlarda nefsimin sığınağı ve enerjisiydi.
11. Çok şefkatli sevgili [annemin] nazarında, ayıplarına rağmen dünyada fazilet timsali biriydim.
12. Bir ay önce ona veda etmiştim, yarın onunla karşılaşmayı umarak. Yolculuğumda ruhen beraber idik.
13. Yanında olmak için büyük bir özlemle döndüm. Ne oldu ona, artık bana “Ömer’im” diye çağırıyor.
14. Beni kucaklamak için ellerini bana uzatmıyor ve önemli bir haber [öğrenmek] için bana soru sormuyor.
15. Onu kefenlenmiş bir ceset olarak buldum. [Yüzünün] solgunluğu güzel kokulu bedeninden yayılan ince bir nur [gibiydi].
16. Sevgisi kalbimde kor gibiyken yüzüne ve başına kapaklanmaktan kendimi alamadım.
17. [Bana] kadere rıza gösterme [gücü verdiği için] Allah’a hamdederek teslim oldum. [Ama ben yine de] ağlıyorum, ağlıyorum ve ömrüm boyunca da ağlayacağım...

Şairin Tunus’ta 1988 yılında suikasta uğrayan yakın arkadaşı Halîl el-Vezîr için kaleme aldığı mersiye’nin son beyitleri şunlardır:¹⁸⁵ (Meczûu’l-Kâmil)

1 رَحِمَ الْإِلَهَ «أَبَا جِهَادٍ» قَتَلَهُ أَدَمَى فُوَادِي
2 مَا حِيلَتِي فِي تَأْرِهِ وَأَنَا الْمُكْبَلُ فِي بِلَادِي

1. Allah Ebû Cihâd’a rahmet eylesin. Öldürülmesi yüreğimi kanattı.

¹⁸⁵ er-Rifâ‘î, Yevmiyyât, s. 525.

2. *Vatanımda kelepçelenmiş halde iken onun intikamını alma hususunda ne yapabilirim?*

Filistin davasında beraber mücadele ettiği arkadaşı Mustafa Sıbâ 'î için yazdığı mersiyede ise acısını şöyle dile getirmektedir.¹⁸⁶ (Tavîl)

فَقُلْتُ اسْتَيْبُوا الْأَمْرَ: قَالُوا: تَأَكَّدَا	1	تَمَرَّدَ قَلْبِي وَالْجِنَانُ تَرَدَّدَا
بِحُنْجَرِي، أَوَاهُ مِنْ فَجْأَةِ الرَّدَى	2	فَحَشْرَجَتِ الْآهَاتُ، وَالذَّمْعُ حَانِقُ
وَقَدْ بُرِّ مِنْهَا مُصْطَفَاهَا وَالْحَدَا	3	تَلَمَّسْتُ نَفْسِي أُسْتَبِينُ وَجُودَهَا
أَمَا غَيَّبُوا مِنِّي، وَعَيِّي بِهِ يَدَا	4	أَمَا ثَلَّمُوا بَيْنَ الْحَنَائَا حُشَّاشِي
بِمَنْ مَدَّ رَأْيِي بِالصَّوَابِ، وَأَيَّدَا	5	أَمَا يَتَّمُوا فِي الرَّوْعِ رَأْيِي وَقَدْ مَضُوا
تَدَاعُمْنَا أَقْوَى وَأَمْضَى وَأَجَلَدَا؟	6	أَمَا أَوْجَلُوا عَزْمِي الْجَلِيدَ، وَكَانَ فِي
وَتَتَرَكْنِي فِي وَهْدَةِ الْأَرْضِ مُفْرَدَا	7	أَيَا مُصْطَفِي نَفْسِي، أَنْصَعُدُ فِي
وَأَهْلِ الدُّنْيَا أَحْيَا غَرِيبًا مُنْكَدَا!؟	8	وَأَنْتَ عَلَيَّمْ أَنِّي مِنْ أَدَى الدُّنْيَا

1. *Kalbim karşı çıktı ve ruh tereddüt etti. Durumu araştırın dedim. (Haberin) kesin olduğunu söylediler.*
2. *Ahlar hırıldadı ve gözyaşları boğazıma düğümlendi. Bu ani ölümden (dolayı) eyvahlar olsun.*
3. *Kendimi dokundum, var olup olmadığımı algılamak için. Mustafa'sı ondan zorla alındı ve gömüldü.*
4. *Onlar benden en değerli parçamı almadılar mı? Uzaklaştırmadılar mı benden yardım [elini].*
5. *Yetim bırakmadılar mı benim görüşümü korku anında. Görüşümün doğru olduğunu teyit eden ve [beni] destekleyen kişiyi aldılar benden.*

¹⁸⁶ er-Rifâ'î, Yevmiyyât, s. 296.

6. Yardımlaşmamız sırasında daha kuvvetli, keskin ve güçlü olan azmimi kırmadılar mı?
7. Ey canım Mustafa! Göklere mi yükseliyorsun ve beni yeryüzü çukurunda tek başıma mı bırakıyorsun?
8. Sen iyi biliyorsun benim dünyanın eziyetinden ve dünya ahalisinden yabancı ve çileli olarak yaşadığımı.

Filistinli alim ve akademisyen Abdullah Azzâm suikastı gerçekleştiğinde *Şehîdu'l-Hilâfeti'r-Râşide* başlıklı uzun bir kaside kaleme alan şair, üzüntüsünü şiirine şöyle yansıtmıştır:¹⁸⁷ (Serî')

1	قَالُوا قَدْ اغْتَالُوهُ.. لَا أَلْفَ لَا	بَلْ حَصَّهُ اللَّهُ بِأَعْلَى الْعُلَا
2	عَزَّامُ عَبْدُ اللَّهِ... يَا مَشْعَلَا	كَانَ، وَيَبْقَى أَبَدًا مَشْعَلَا
3	حَيًّا يُنِيرُ الرَّحْفَ يَدْعُو إِلَى	خِلَافَةٍ رَاشِدَةٍ تُجْتَلَى
4	رُوحَكَ فِي الْأَجْيَالِ فَعَالَةً	تُعَدُّ مِنْهَا جَحْفَلًا.. جَحْفَلَا

1. Ona suikast yaptıklarını haber verdiler. Hayır, bin defa hayır! Bilakis Allah onu yüce katına aldı.
2. Abdullah Azzam... Ey [yol gösteren] meşale! Ebediyen bir meşale olarak kalacak[sın].
3. Topluluğu aydınlatan ve raşid halifelige çağıran canlı [bir meşale] olarak...
4. Ruhun nesillerde [daima] etkin olacak ve onlardan bölük bölük ordular hazırlanacak.

Fas'ta ikamet ettiği dönemde şairin uzun yıllar aşçılığını yapan yaşlı kadın vefat eder. Şair bu vefat haberi üzerine yaşlı kadının ailesine bir miktar maddi yardımda bulunur. Ancak aşçının oğlu henüz cenazenin tekfin ve teşhiz işlemleri bile

¹⁸⁷ er-Rifâ'î, *Yevmiyyât*, s. 516.

tamamlanmadan bu yardımı kumarda harcar. Bu olaydan çok etkilenen şair Ümmü Ahmed başlıklı bir şiir kaleme alır. Bu şiirinde el-Emîrî, aşçısına Allah'tan rahmet dilerken onun ailesiyle ilgili de güzel tasvirlerde bulunmuştur:¹⁸⁸ (Hafif)

1	لَمْ تَجِيْ فِي الصَّبَاحِ كَالْمُعْتَادِ	بَلْ أَتَيْتِ نَعِيْهَا بِغَيْرِ اعْتِدَادِ
2	فَابْنُهَا قَالَ : إِنَّ أُمَّيْ مَاتَتْ ،	قَالَهَا دُونَ دَمْعَةٍ وَأَفْتَقَادِ !
3	أَطَلَّقْتُ رُوحَهَا بُعِيدَ انْتِصَافِ	اللَّيْلِ مِنْ غَيْرِ ضَجَّةٍ أَوْ عِنَادِ
4	شَعَرْتُ فَجْأَةً بِضَيْقٍ مُلِمِّ	ثُمَّ صَارَتْ فِي لَمْحَةٍ لِلنَّفَادِ
5	وَابْنُهَا قَدْ أَرَادَ ، إِذْ جَاءَ ، عُنْمًا	وَابْتِزَازًا ، أَحْقَرَ بِهِ مِنْ مُرَادِ
6	جَاهَدْتُ أُمَّ أَحْمَدَ فِي بَيْتِهَا	ثُمَّ عَقَّتُ وَذَاكَ أَقْسَى جِهَادِ
7	رَحِمَ اللهُ أُمَّ أَحْمَدَ وَجَزَاهَا	كُلَّ خَيْرٍ عَنْ سَمْعِهَا وَالْجِلَادِ

1. Alışıldığı gibi sabahleyin gelmedi, hazırlıksız ölüm haberi geldi.
2. Oğlu gözyaşı ve kaybetme (belirtisi) göstermeden “annem öldü” dedi.
3. Gece yarısından sonra ruhunu teslim etti sessizce ve direnç göstermeden.
4. Aniden alışıldık bir acı hissetti sonra bir anda sona erdi.
5. Oğlu gelirken bir kazanç ve menfaat elde etmek istemişti. Ne hakir bir istek...
6. Ümmü Ahmed, çocukları için çok çabaladı. Ancak daha sonra iyilik görmedi.
Bu en zor cihat idi.
7. Allah Ümmü Ahmed'e rahmet eylesin. Çabasının ve sabrının karşılığını ona hayırlar ihsan ederek versin.

8. Tasvir (Vasf)

Cahiliye döneminden itibaren Arap şiirinin en önemli temalarından biri olan tasvir, el-Emîrî'nin şiirlerinde çokça yer almaktadır. Klasik eserlerde “vasf” adıyla ele

¹⁸⁸ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 247.

alınan tasvir, bir şeyi durum ve biçimine uygun olarak ifade etmektir.¹⁸⁹ Özellikle tabiat tasvirlerinde başarılı sayılan şairin tabiat güzelliklerine karşı ilgisi, küçük yaşta iken ailesiyle birlikte vakit geçirdiği yazlıklarda başlamıştır. Ayrıca babasının dünyanın farklı bölgelerinden çiçekler getirtip bakımını yapması ve ablasının tezhîp sanatıyla ilgilenmesi şairin mizacını etkilemiştir.

Şairin *Fî Karnayel* adlı uzun kasidesi büyük oranda tasvirlerden meydana gelmektedir. 109 beyitten oluşan kasideyi Yusuf el-'Azm “*tasvir türündeki kasidelerin kraliçesi*” olarak nitelendirir.¹⁹⁰ Güneşin doğuşu ve batışı, gece ve gündüzün deveranı, güneş ile vadi arasındaki hayali mücadeleden söz ettiği bu şiirinde, Lübnan’daki Karnayel adlı bölgenin kendisine ilham verdiğini şu şekilde ifade eder:¹⁹¹ (Hafîf)

1	إِيهِ « قَرْنَائِلُ » عَلَيكَ سَلَامُ	مِنْ فُؤَادٍ يَدُوبُ مِنْ تَذْكَارِهِ
2	وَمُحِبِّ مُنْدُ الطُّفُولَةِ يَشُدُّو	فِي رُؤَاكَ الْكَثِيرِ مِنْ أَشْعَارِهِ
3	لَمْ يَزَلْ يَسْتَمِدُّ بِكَرِّ الْمَعَانِي	مِنْ جَمَالِ حُبِّيتِ مِنْ أَبْكَارِهِ

1. *Ey Karnayel! Seni hatırladığından dolayı eriyen bir kalpten sana selam olsun.*
2. *Çocukluğundan beri sana aşık ve çoğu şiirini senin tepelerinde terennüm eden bir kalpten.*
3. *(O kalp) hâlâ yeni manaları, sana ihsan edilen güzelliklerden elde etmektedir.*

Şair, meşhur *Eb* (Baba) kasidesinde eşini ve çocuklarını memleketi Halep’e uğurladıktan yalnız kaldığı evi şu şekilde tasvir etmektedir:¹⁹² (Kâmil)

1	أَيْنَ الضَّجِيحِ الْعَذْبُ وَالشَّعْبُ؟	أَيْنَ التَّدَارُسُ شَابَهُ اللَّعْبُ؟
2	أَيْنَ الطُّفُولَةُ فِي تَوْفُودِهَا؟	أَيْنَ الدُّمَى، فِي الْأَرْضِ، وَالْكَتُبُ؟

¹⁸⁹ İbn Reşîk el-Ğayrevânî, *el-‘Umde fî Mehâsini ‘ş-Şi‘r ve Âdâbih ve Nakdih* (Thk. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd), Dâru‘l-Cil, Beyrut, 1981, II, 294.

¹⁹⁰ el-Huleybî, *Ömer Bahâuddîn el-Emîri*, s. 514.

¹⁹¹ el-Emîri, *Elvânu Tayf*, s. 73.

¹⁹² el-Emîri, *Elvânu Tayf*, s. 52-55;

أَيْنَ التَّشَاكِي مَا لَهُ سَبَبٌ؟	3
وَقَتٍ مَعًا، وَالْحُزْنَ وَالطَّرْبُ؟	4
شَعْفًا، إِذَا أَكَلُوا وَإِنْ شَرِبُوا؟	5
وَالفُربُ مِثِّي حَيْثَمَا انْقَلَبُوا	6
وَوَعِيدُهُمْ "بَابًا" إِذَا غَضِبُوا	7
وَنَجِيَّتُهُمْ "بَابًا" إِذَا اقْتَرَبُوا	8
وَالْيَوْمَ -وَيْحَ الْيَوْمِ- قَدْ ذَهَبُوا	9
أَنْقَالُهُ فِي الدَّارِ إِذْ غَرِبُوا	10
فِيهَا يَشِيْعُ الْهَمُّ وَالتَّعَبُ	11
فِي الْقَلْبِ، مَا شَطُوا وَمَا قَرَّبُوا	12
نَفْسِي، وَقَدْ سَكَبُوا، وَقَدْ وَثَبُوا	13
فِي الدَّارِ، لَيْسَ يَنَالُهُمْ نَصَبٌ	14
وَدُمُوعَ حُرْقَتِهِمْ إِذَا غَلِبُوا	15
وَبِكُلِّ زَاوِيَةٍ هُمْ صَحْبٌ	16
فِي الْحَائِطِ الْمَدْهُونِ، قَدْ ثَقَبُوا	17
وَعَلَيْهِ قَدْ رَسَمُوا وَقَدْ كَتَبُوا	18
فِي غُلْبَةِ الْحُلُوى الَّتِي هَبُّوا	19
فِي فَضْلَةِ الْمَاءِ الَّتِي سَكَبُوا	20
عَيْنِي، كَأَسْرَابِ الْقَطَا، سَرَبُوا	21

1. Nerede [o] tatlı gürlütlü ve kargaşa? Nerede [o] oyunla karışık ders çalışma?
2. Nerede [o] içi içine sığmayan çocukluk? Nerede [o] yerdeki oyuncak bebekler ve kitaplar?
3. Nerede [o] amaçsız yere tartışma? Nerede o sebepsizce şikâyetle bulunma?
4. Nerede [o] aynı vakitte ağlaşma, gülüşme, hüznün ve eğlence?
5. Nerede [o] yerken ve içerken sevgiyle yanımda olmak için yarışma?

6. Nereye dönerlerse bana yakın olmak ve benimle oturmak için çekişiyorlar.
7. Korktuklarında da arzuladıklarında da yaratılışları gereği bana doğru yöneliyorlar.
8. Sevindiklerinde marşları “Baba!” Öfkelendiklerinde tehditleri “Baba!”
9. Uzaklaştıklarında seslenişleri “Baba!” Yaklaştıklarında fısıltıları “Baba!”
10. Dün evimizi doldurmuşlardı, bugün ise -ne yazık bugüne- gittiler.
11. Ayrıldıklarında eve çöken sessizlik, tedirginlik ve tükenmişliğin yayıldığı bir evde hummaya yakalanmış bir kişinin hafif uykusuna benzemektedir.
12. Gittiler, evet gittiler. Ancak onların yeri kalbimdedir uzak da olsalar yakın da.
13. Nereye dönsem onları otururlarken ve [koşup] zıplarlarırken görüyorum.
14. Zihnimden çıkaramıyorum onların yorgunluk nedir bilmeyen [bir tarzda] evde oynamalarını.
15. Yendiklerinde gözlerinin parıldamasını, yenildiklerinde hüznün gözyaşlarını.
16. Her köşede onlardan bir iz var ve her yerde onların bağırışları [yankılanıyor].
17. Camını kırdıkları pencerelerde, deldikleri boyalı duvarda.
18. Kilidini kırdıkları, üzerine resim yaptıkları ve yazıp [çizdikleri] kapıda.
19. Bazı şeyler yedikleri tabakta, aşırtdıkları helva kutusunda.
20. Dişledikleri elmanın [kalan] yarısında, döktükleri sudan artakalanda.
21. Gözlerimi nereye çevirsem onları görüyorum. Kuş sürüleri gibi [uçup] gittiler.

Şair tabiatla sınırsız bir ilişkiye sahiptir. Özellikle yalnız kaldığında kendisini tabiatın bir parçası hissederek sanki başka bir aleme yolculuk yapar. Tabiatdaki her varlığın kendi lisan-ı haliyle Allah’ı tesbih ettiği düşüncesinde olan şair onlarla beraber

Allah'ı zikretmeye başlar. Bir sabah vakti hissettiği duyguları şu şekilde dile getirir:¹⁹³

(Meczûu'r-Remel)

1	لِي مَعَ الْبُلْبُلِ فِي	تَسْبِيحِكَ اللَّهُمَّ مَوْعِدِ
2	أَنَا أَتْلُو الْآيِ	وَالْبُلْبُلُ يُصْغِي وَيُعَرِّدُ
3	كُلُّ فَجْرِ وَالسَّانَا الْعُلُوِّ	فِي الْأَكْوَانِ يُصْعِدُ
4	وَالْبِرَايَا صَلَوَاتِ	أَمَّهَا فَيُضِنُّ مُخَلَّدُ
5	وَدُنَا الْفَجْرِ لِمَنْ يَفْقَهُ	سِرَّ الْفَجْرِ مَسْجِدُ
6	وَحَلَايَا مَلَكَوتِ اللَّهِ	فِي صَمْتِ تُرْدِّدُ
7	قَالَتْ نَدَا الْمُحْضَلُّ بِالطَّلِّ	دُعَاءِ مُتَفَرِّدُ
8	يَا لِسِحْرِ الْفَجْرِ عَيْرِ	الشَّعْرِ يُوحِي وَيُوَلِّدُ

1. Allahım! Benim seni tesbih etmek üzere bülbülle buluşmam var.
2. Ben ayetleri tilavet ediyorum bülbül ise kulak verip ötüyor.
3. Her fecir vakti kainattaki yüce nur [ruhumu] yükseltiyor.
4. Mahlukat ebedi bir feyzin imamlık yaptığı bir namaz[da]dır.
5. Fecrin sırrını anlayana fecir dünyası bir mescittir.
6. Allah'ın melekut aleminin hücreleri sükût içerisinde zikrediyor.
7. Şebnemle ıslanan güzel koku[lu çiçek] ise eşsiz bir dua[da]dır.
8. Ey şiir vasıtasıyla ilham veren ve üretken kılan fecrin büyüüsü, ne harika!

9. Diğer Konular

Şair el-Emîrî'ye ait divanlarda, yukarıda geçen konular dışında onun psikolojik ruh halini ortaya koyan bazı şiirlere rastlanmıştır. Üç başlık altında verilmesi uygun görülen bu şiirlerin kısaca ele alınmasında fayda mülâhaza edilmektedir. Öncelikle

¹⁹³ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 120-121.

modern Arap şiirinde *şi 'rul-vidâni* (duygusal şiir) kapsamında değerlendirilen şiirlerine değinilecektir.

9.1. Vatan Özlemi ve Gurbet

el-Emîrî ömrünün büyük kısmını vatanından uzakta geçirmiş olması dolayısıyla gurbetin soğukluğunu iliklerine kadar hissetmiş bir şairdir. Bunda ülkesindeki siyasî otoritenin kendisini istemiyor olması etkili olsa da kimsenin takdir-i ilahinin ötesine geçemeyeceği malumdur. Fas'ın başkenti Rabat'ta bulunan *Herhûra* kıyısındaki evinde iken kaleme aldığı aşağıdaki beyitlerde vatanına duyduğu özlemi şöyle dile getirmektedir:

¹⁹⁴ (Meczûu'l-Kâmil)

أَحْيَا الْمُكَابَدَةَ الْأَبْيَةَ	1 وَأَعْرَبْتِي بَيْنَ الدُّنْيَا
يَةَ فِي الدِّيَارِ الْمَغْرِبِيَّةِ	2 وَأَنَا رَهِينُ الْمَشْرِقِيِّ
رِ لِمَوْجٍ مُّغْتَرِلِي رَمِيَّةِ	3 وَكَأَنِّي بَيْنَ الصُّخْرِ

1. *Vah, bir dünyadan diğerine gurbetime! Yaşıyorum onurlu bir mücadeleyle.*
2. *Ben Mağrip (Fas) diyarlarında [olsam da] doğunun esiriyim.*
3. *Sanki uzlet yurdumda, dalgaların çarptığı kayaların arasına atılmış vaziyetteyim.*

Yine aşağıdaki beyitlerde de kalbi vatan özlemi içerisinde yanan bir şairin serzenişi görülmektedir:¹⁹⁵ (Meczûu'l-Kâmil)

كَأَنَّ فِي نَسَائِي رَبَّاحَ	1 أَنَا فِي امْتِدَادَاتِ الْأَدَانِ
وَلَيْسَ عَنِّي حَلِي بِرَّاحِ!	2 أَنَا فِي الرِّبَاطِ وَفِي الرِّيَاضِ

1. *Ezanı beklemekteyim sanki soyumda [Bilal b.] Rebâh var.*

¹⁹⁴ Câbir Kumeÿha, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, Vezâratu'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 2011, s. 113.

¹⁹⁵ el-Emîrî, *Ezânu'l-Kur'ân*, s. 43.

2. Rabat'tayım, Riyad'dayım, fakat (kalbim) Haleb'imden bir türlü ayrılmıyor.

Yalnız kaldığı anlarda ailesini, vatanını ve Müslümanların içinde bulunduğu zor durumu daha çok hatırına getiren şair, Suriye'deki sıkıntılardan dolayı özlem ve hüznün içiçe olduğu 70 beyitten oluşan uzun bir kaside kaleme almıştır. “Ma‘a‘z-Zikrâ” (Hatıralarla Beraber) başlıklı bu kasidesinin bir bölümü örnek olarak aşağıda verilmiştir.¹⁹⁶ (Tavîl)

1	وَحِيداً مَعَ الدِّكْرِى... وَلِلَّهِمَّ زَارَةٌ	صَحُوبٌ يُؤْجُجُ الرُّوعُ مِنْ أَرْهَاهَا ضُرّاً
2	فَفِي أُسْرَتِي - وَالشَّرْقُ وَالْعَرَبُ دَارَهَا -	أَفَانِينُ مِنْ لَأَوَاءَ مَا يُوقِرُ الظَّهْرَا
3	وَفِي أُمَّتِي فَتْكَ التَّنَاخِرِ دَائِبٌ	ضَرُوسٌ إِلَى الْحُسْرَانِ يَأْطِرَهَا أَطْرَا
4	وَفِي بَلَدِي - وَاجْرَحَ قَلْبِي وَمُهْجَتِي	عَلَى بَلَدِي - عَشْمٌ تَفَاقَمَ وَاسْتَشْرَى

1. Hatıralarla beraber tek başına[yım]. Üzüntü ise şiddetinden yüreği yanıp tutuştuğu [için] yüksek sesle haykırıyor.
2. Evleri doğuda ve batıda [dağılmış] olan ailemin içinde beli büken sıkıntılı durumlar vardır.
3. Ümmetim içinde, onları hüsrana götüren ve boyunları eğen şiddetli çatışmalar devam etmektedir.
4. Vatanımda -ne yazık ki vatanıma karşı kalbim ve gönlüm yaralıdır- ise vahim bir durum ve dayanılmaz bir zulüm [söz konusudur].

9.2. Üzüntü ve Kaygı

Şair, şiirlerinde hüznün ve kaygıyı ihsas eden/sezdiren ifadelerin çok olmasını mizaç ve karakterine bağlamıştır. Ancak tüm insanlığın sorunlarını çözmeyi kendine gaye edinen bir şahsiyet için 20. yüzyıldaki gelişmelerin oldukça üzüntü verici bir boyutunun

¹⁹⁶ el-Emîrî, *Necâvâ Muḥammediyye*, s. 285.

olduğu unutulmamalıdır. Aşağıdaki beyitlerde şair, şiiriyle dönemine ayna tuttuğunu ve şiirlerindeki üzüntü hissini asıl nedenini açıklamaktadır:¹⁹⁷ (Hafif)

1 أَنَا فِي الْحُزْنِ مُذْ حُلِقْتُ بِكَيِّا   فَعَلَى الْحُزْنِ نَبْضُ رُوحِي تَأَسَّسْنَ
2 فِي مَرَايَا نَفْسِي هُمُومُ الْبَرَايَا   تَتَرَايَ فِي لَمَعِ حَيْسِي وَتُعْكَسْنَ

1. Ağlayarak dünyaya geldiğim günden beri hüznün içerisindeyim. Ruhumun nabzı hüznün üzerine kurulmuştur.
2. Nefsimin aynalarında [tüm] mahlukatın sıkıntıları bir duygu parıltısı olarak görünmekte ve makes bulmaktadır.

Şair el-Emîrî, Müslümanların dünyaya hâkim olmasının haddizatında tüm insanlığa refah ve saadet getireceğini düşünmektedir. Bu ideale ulaşma yolunda karşılaşılan zorluklar ve engeller şairi ister istemez üzmemektedir. Ancak Müslümanların dertlerini kendine dert edinen bir şair olarak el-Emîrî, hedefe ulaşma yolunda durmadan ilerleyeceğini aşağıdaki dizelerde şöyle ifade etmiştir:¹⁹⁸ (Mutekârib)

1 فُوَادِي يُحْسُ ، وَعَقْلِي   وَرُوحِي يَثُورُ وَعِلْمِي مَعِي
2 وَبِي عَزَمَاتِي عِنَاذُ الْجِهَادِ   وَصِدْقُ الْيَقِينِ ؛ وَلَا أَدَّعِي
3 وَلَكِنَّ أَمَالَ نَفْسِي جَسَامٌ   تَسَامِي إِلَى الْمَالِ الْأَرْزَعِ
4 وَسَاحَاتُ سَعْيِي صَعَابٌ رِحَابٌ   ... تَرَامِي مَعَ الْأَفْقِ الْأَوْسَعِ

1. Kalbim hissediyor, aklım kavlıyor, ruhum başkaldırıyor ve ilmim benimle beraberdir.
2. Kararlılığımda mücadele azmi, kesin doğruluk var, [bunu] iddia etmiyorum [gerçekleri söylüyorum].
3. Nefsimin emelleri en yüce derecelere yükselecek kadar büyüktür.

¹⁹⁷ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 193.

¹⁹⁸ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 98.

4. Çalışma alanlarım, geniş ufuklara doğru uzanacak büyüklükte zorluklarla [doludur].

Şairin yaşı ilerledikçe ömür günlerinin ne kadar hızlı tükendiğini ve günden güne ölüme hızla yaklaştığını hisseder. Aşağıdaki şiirinde üzüntü içerisinde olduğu sezilen şairin son beyitte güzel bir teşbih örneği sergilediği görülmektedir:¹⁹⁹ (Meczû'r-Remel)

1	يَا عَدِي هَلْ مِنْ جَدِيدٍ	لَيْسَ فِي يَوْمِي وَأَمْسِي
2	كُلُّ فَجْرٍ مُشْرِقٍ، يُودِي	بِهِ مَغْرِبٌ شَمْسٍ
3	وَاللَّيَالِي تَتَوَارَى	وَالدُّنَى لَبَسٌ بِلَبَسٍ
4	عُمُرٌ أَيَّامُهُ تَنْحَثُ	مِنْ هَمِّي وَبُؤْسِي ..
5	كَرَمَادٍ يُعْبِشُ الْجُدُوهَ	مِنْ عَزْمِي وَبَأْسِي ..
6	كُلُّ يَوْمٍ ضَرْبَةٌ مِنْ	مِعْوَلٍ ، تَخْفِرُ رَمْسِي

1. Ey yarınım! Bugünümde ve dünümde olmayan yeni bir şey var mı?
2. Her doğan günü, batan bir güneş sona erdiriyor.
3. Geceler peş peşe gelmekte ve dünya belirsizlikler içinde.
4. Günleri, üzüntüm ve ümitsizliğimle yıpranan bir ömür...
5. Azimim ve cesaretimle [tutuşan] korun üzerini kapatan bir kül gibi [ömür]...
6. Her [geçen] gün, mezarımı kazmakta olan bir kazmanın darbesi [gibi]dir.

9.3. Fahr

Fahr terim olarak şairlerin kabile, soy, şeref, mezhep, meşrep, mal ve mevki gibi hususlardaki üstünlük ve faziletlerinden övünerek söz ettikleri şiirleri ifade etmektedir.²⁰⁰ Şair el-Emîrî'nin övündüğü özelliklerinin başında yüksek himmet sahibi, sabırlı ve azimli olması gelmektedir. Övündüğü özellikleri şahsi yetenekleri olarak değil, Allah'ın verdiği

¹⁹⁹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 267-268.

²⁰⁰ el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Edeb*, s. 251; İsmail Durmuş, "Fahr", *DİA*, İstanbul, 1995, XII, 79.

ikramlar olarak görmektedir. Bu özellik, şiirlerindeki İslâmî bakışı daima korumasını sağlamıştır. el-Mütenebbî, Ebû Firâs, Bârûdî ve Ahmed Şevkî gibi fahr şairlerinde fazla görülmeyen bu anlayış el-Emîrî'nin şiirlerinde sıklıkla vurgulanmaktadır.²⁰¹ (Serî‘)

1   وَلَدْتُ بِالصَّبْرِ وَلِي عَزْمَةٌ   كَأَنَّهَا قُذِّتْ مِنَ الصَّخْرِ
2   وَهَمَّةٌ وَصَلْتُ آمَاهَا   بِاللَّهِ شَدَّ اللَّهُ لِي أَرْزِي

1. Kayadan biçilmiş (gibi güçlü) bir azme sahip olduğum halde sabretmeye devam ettim.
2. Allah'ın yardımıyla kararlılık göstererek (elde etmek istediğim) emellere ulaştım. [Tabi ki] Allah bana güç verdi.

“Şebehu'l-Harîf” adlı kasidesinde insanların korktukları ve erişilmez gördükleri şeylere ulaşmayı hedeflediğini, yapılması gerekenleri yaptıktan sonra Allah'ın muvaffak kılacağını şu ifadelerle belirtmiştir:²⁰² (Kâmil)

1   لَوْ أَنَّ دَهْرِي مُسْعِفٌ لَبَنَى   كُنِي لَدَيْهِ عَلَى دُرِّ الشُّهُبِ
2   الْهَوْلُ فِي دَرِّي وَفِي هَدْيِي   وَأَظْلَلَّ أَمْضِي غَيْرَ مُضْطَرِبِ
3   مَا كُنْتُ مِنْ نَفْسِي عَلَى حَوْرٍ   أَوْ كُنْتُ مِنْ رَبِّي عَلَى رَيْبِ
4   مَا فِي الْمَنَايَا مَا أَحَاذِرُهُ   اللَّهُ مِلءُ الْقَصْدِ وَالْأَرْبِ

1. Şayet dönemim yardım etseydi yıldızların zirveleri üzerine dikerdim bayrağımı.
2. Korku benim yolumda ve hedefimdedir. Sarsılmadan ilerlemeye devam edeceğim.
3. Nefsimden yana hiç yorgunluk üzerine ya da Rabbimden şüphe üzerine olmadım.

²⁰¹ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 85.

²⁰² el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 305-306.

4. Ölümden herhangi bir korkum da yok. Allah amaç ve gayeleri fazlasıyla verir.

el-Emîrî yine başka bir şiirinde kendi faziletlerini sayarken bunları Allah'a isnad etmeyi ihmal etmemiş, Hz. Peygamber (s.a.s.)'in soyundan olduğuna da işaretle bulunmuştur:²⁰³ (Vâfir)

1	وَأَنْتَ قَدْ اصْطَفَيْتَ لَهُ انْتِمَاءً	إِلَى النَّسَبِ الْمُعَلَّى لَا يُدَانِي
2	وَأَنْتَ حَلَفْتَهُ عَبْدًا أَبِيبًا	مِنَ الْأَحْرَارِ، يَأْتِفُ أَنْ يُهَانَا
3	وَأَنْتَ وَهَبْتَهُ الذُّوقَ الْمِصْفَى	وَأَنْتَ وَهَبْتَهُ النَّفْسَ الْحِصَانَا
4	وَأَنْتَ جَعَلْتَهُ عَقًّا كَرِيمًا	وَلَوْ أَرْحَتْ لَهُ الدُّنْيَا الْعِنَانَا

1. Sen onu [soy bakımından] eşsiz ve yüksek bir soydan gelmesi için seçtin.
2. Sen onu alçalmaya tenezzül etmeyen, hür ve şerefli bir kul olarak yarattın.
3. Ona zevk-i selim ve iffetli bir nefis ihsan eyledin.
4. Dünya ona yularını gevşetse (rahat bir hayat sürse) de onu iffetli ve asil kıldın.

Şairin Dışişleri Bakanlığı'ndaki görevine son verildikten Ebu'l-Hasan en-Nedvî'ye hitaben kaleme aldığı kasidesinde makam ve mevki peşinde olmadığını şu sözlerle dile getirir:²⁰⁴ (Mutekârib)

1	وَسِرْتُ اتِّبَعَاءَ رِضَا اللَّهِ، أَطْمَعُ -	لُبِّ عِزِّ الْجِهَادِ، وَنَعَمَ الطَّلَبِ
2	وَمَا فِي حَيَاتِي مِنْ مَطْمَعٍ	لِنَفْسِي، فَلَا رَغْبَ أَوْ رَهْبِ
3	غَيْبِي عَنِ الْخَلْقِ بِاللَّهِ لَا	أَفْكَرُ فِي نَسَبٍ أَوْ رُتَبِ

1. Allah'ın rızasını arzu ederek harekete geçtim. Cihadın şerefini istiyorum. Ne güzel bir talep!
2. Hayatımda nefsim için istediğim bir şey yok. Ne bir arzu ne de bir korku (içindeyim).

²⁰³ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 249-250.

²⁰⁴ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 90.

3. *Allah'ın yardımıyla insanlara muhtaç değilim. (Aklımda) mal ya da makam elde etme düşüncesi de yok.*

Başka bir şiirinde ise dünyada mal-mülk peşinde olmadığını, izzetli nefsinin kendisine daha yüksek gayeler gösterdiğini övünerek şöyle dillendirir:²⁰⁵ (Basît)

1	وَإِنِّي لَأَيُّ الدَّاتِ عَنْ عَرَضِ الدُّ-	نِيَا أَرَى كِبْرِيَاءَ الْمَالِ إِمْلَاقًا
2	نَفْسِي تَتَوَرَّ عَلَى نَفْسِي وَتَسْأَلُنِي	هُدَى يَفُوقُ سَجَايَا النَّاسِ أَخْلَاقًا
3	تُرِيدُ أَنْ أَجْعَلَ الْآفَاقَ مُنْطَلِقِي	لِأَبْتَعِي خَلْفَهَا لِلْمَجْدِ آفَاقًا

1. *Şüphesiz ben dünyanın geçici [malına] tenezzül etmeyen şerefli biriyim. Malın çokluğunu fakirlik olarak görüyorum.*
2. *Nefsim, ahlak bakımından insan fitratını aşan bir hidayeti benden isteyerek bana başkaldırıyor.*
3. *Arkasında şerefe giden [yolları] aramam için ufukları hareket noktası kılmamı istiyor.*

²⁰⁵ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 357-358.

3. BÖLÜM

Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin Şiirinde Şekil ve Üslup Özellikleri

1. Şekil Özellikleri

Bu bölümde şairin kullandığı nazım türleri, vezin ve kâfiye özellikleri, bahir çeşitleri ve şiirlerinin uzunluk-kısalık bakımından tasnifi gibi şekilsel özellikler üzerinde durulacaktır. Aşağıdaki tabloda el-Emîrî'nin incelemeye konu olan eserlerinin ihtiva ettiği şiir ve beyit sayıları verilmektedir:

No	Eser Adı	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı	Serbest Şiir Sayısı	Mısra Sayısı
1	Ma'allâh	66	761	-	-
2	Kalb ve Rab	53	568	1	50
3	Elvânu Tayf	49	1519	1	270
4	İşrâk	48	606	2	80
5	Ümmî	32	435	1	86
6	Necâvâ Muhammediyye	48	867	2	60
7	Safahât ve Nefeât	42	441	2	52
8	Reyâhînu'l-Cenne	26	520	-	-
9	Hicâratun min Siccîl	12	90	10	536
10	Melhametu'l-Cihâd	13	112	1	7
11	Ezânu'l-Kur'ân	34	594	2	95
12	Eb	10	202	1	14
13	el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme	1	78	-	-
	Toplam	434	6793	23	1250

Bu tabloda verilen sayısal veriler, şair el-Emîrî'nin divanlarından ulaşabildiğimiz ve inceleme imkânı bulduğumuz eserlerine aittir. Buna göre toplamda yaklaşık yedi bin beyti bulan 434 şiir tahlil edilebilmiştir. Yayınlanan ancak ulaşamadığımız diğer divanlarında yer alan şiirlerinin beyit sayısının iki bin dolaylarında olduğu nakledilmektedir. Bu da el-Emîrî'nin yayınlanan divanlarında dokuz bin civarı beyit yer aldığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Çalışmada verilecek tüm sayısal verilerde ve değerlendirmelerde yukarıdaki tabloda yer alan eserler baz alınmaktadır.

1.1. Nazım Türleri

Bilindiği üzere Arap şiirinde en küçük yapı birimi beyittir.²⁰⁶ Şiirler ihtiva ettiği beyit sayısına göre farklı isimlendirilmekte olup genellikle tek beyitten oluşanlara *yetîm*, iki beyitten oluşanlara *nutfe* veya *dûbeyt*, üç ila altı beyitten oluşanlara *kıt'a/mukaţta'a* denilmektedir. Bir şiirin *kaşîde* olarak isimlendirilmesi için ise görüş birliği bulunmamakla birlikte en az yedi beyit içermesi gerekmektedir.²⁰⁷

Şairin kaleme aldığı şiirler arasında *mukaţta'a*ların sayısı oldukça fazladır. Bu durum modern Arap şiirinden etkilenmesi ile açıklanabilir. Bu noktada en fazla etkilendiği iki şair hocası Ömer Ebu Rîşe ve Abbas Mahmûd Akkâd'dır. Bazı uzun kasidelerini bile *mukaţta'a* tarzında bölümlere ayırmıştır. Genellikle bu bölümler arasındaki irtibat korunurken bazen ölçü kaçmıştır. Özellikle büyük toplantı veya kutlamalara katkıda bulunmak için derlediği eserlerde bu durum daha barizdir. Kendisine az bir süre verildiğinde, önceden yazmış olduğu şiirlerden konuyla az çok irtibatı olanları bir araya getirmek suretiyle eserini meydana getirmiştir. Bu tarz eserlerine “*Melhametu'l-Cihâd*” ve “*Melhametu'n-Naşr*” örnek olarak verilebilir.

---

²⁰⁶ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 54.

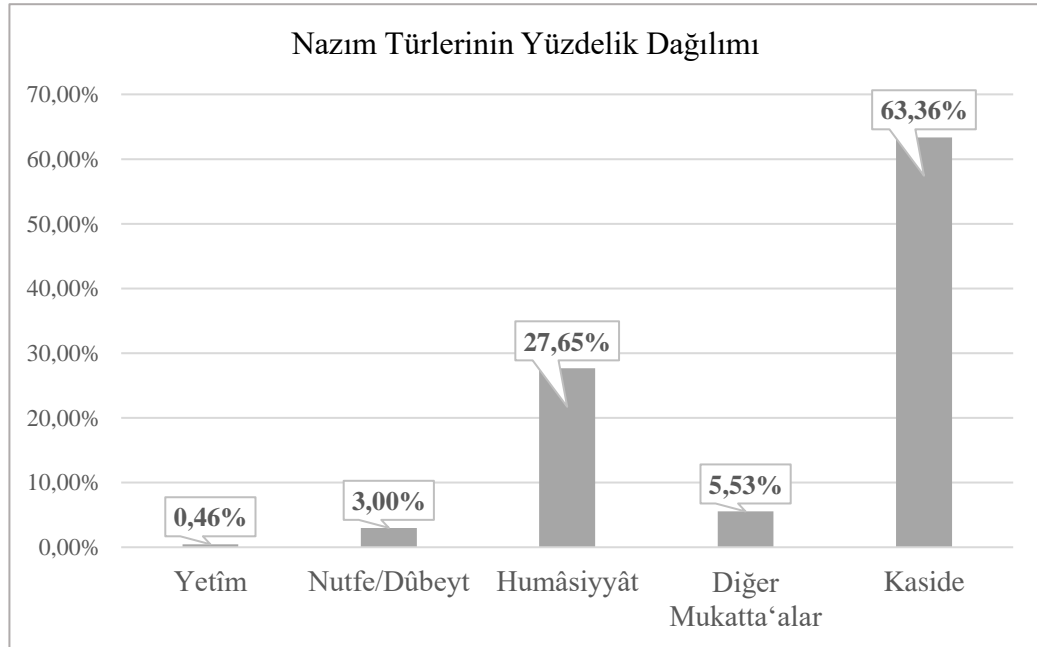
²⁰⁷ Selçuk Pekparlatır, *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Yûsuf el-Esîr ve Şiiri*, Palet Yay., Konya, 2019, s. 136.

el-Emîrî'nin şiirlerinde kullandığı nazım türleri uzunluklarına göre şu şekildedir:

Nazım Türü	Şiir Sayısı	Beyit Sayısı
Yetim	2	2
Nutfe/Dübeyt	13	26
Humâsiyyât	120	600
Diğer Kıt'a/Mukatta'alar	24	107
Kaside	275	6058
Toplam	434	6793

Tablodaki verilerden hareketle en az yedi beyitten meydana gelen şiirlerin (kaside) sayısının, diğer şiirlerin neredeyse iki katı olduğu söylenebilir. Beyit sayısı bakımından incelendiğinde ise kasidelerin tüm beyit sayısının yaklaşık %90'ını ihtiva ettiği görülmektedir. Kaside dışındaki şiirleri içinde *humâsiyyât* türü şiirleri çoğunluktadır.

1.1.1. Kaside

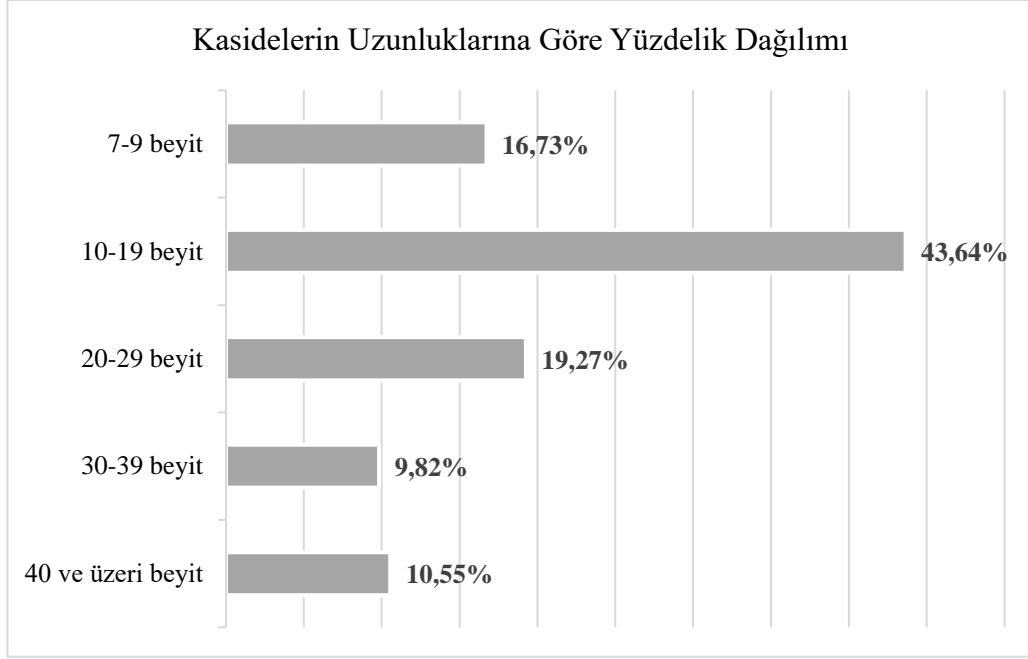
Şair el-Emîrî kasidelerinde, klasik Arap şiirinde takip edilen kaside yapısına riayet etmemiştir. Klasik kasidede matla beyitten sonra muqaddime (giriş) ve ardından tehalluş (ana konuya geçme) bölümleri bulunurken el-Emîrî'nin kasidelerinde genellikle bu iki bölüm yer almamaktadır. Şair doğrudan konuya girmeyi tercih etmiştir. Yine şair el-Emîrî klasik kasidenin aksine modern dönemde şart koşulan kasidede tek konuyu işleme şartına büyük oranda uymuştur.

Modern dönemde kasidede konu bütünlüğünün (vaḥdetu'l-mevdû'iyye) bulunması gerekli görülmüştür. Bazı şiir eleştirmenleri ise bunu daha ileriye taşıyarak kasideyi oluşturan parçaların birbiriyle tam uyumunu aramışlardır. *Vaḥdetu'l-'Udviyye* (organik bütünlük) olarak isimlendirilen bu düzende hiçbir beyit başka bir beytin yerine geçemez. Beyitler bir canlının uzuvları gibi birbirine sımsıkı bağlıdır ve hepsinin kendine özgü bir vazifesi vardır. Fikirler ve tasvirler kasidenin başından sonuna kadar aynı duygu etrafında adım adım ilerlemelidir.²⁰⁸ Bunun için uzun bir düşünme süreci gerekli olacağından bir şairin bu şartları her kasidesinde yerine getirebilmesi zor bir hadisedir. el-Emîrî gibi şiirlerini planlamadan, üzerinde düşünmeden ve bazen de irticâlen ortaya koyan bir şair için ise neredeyse imkânsızdır.

Daha önce geçtiği üzere şairin yazdığı beyitlerin %90'ı kasidelerde yer almaktadır. Bu durum onun uzun kasideler kaleme aldığını akla getirebilir. Ancak el-Emîrî'ye ait kasidelerin uzunluklarına göre dağılımının verildiği aşağıdaki grafiğe göre durum tam tersidir.

---

²⁰⁸ Muhammed Ğuneymî Hilâl, *en-Nakdu'l-Edebiyyu'l-Hadîs*, Nahḍatu Mısr, Kahire, 1997, s. 373-374; Şevkî Dayf, *fi'n-Nakdi'l-Edebi*, 9. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1424/2004, s. 153.

Yukarıda görüldüğü üzere şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin kasidelerinin çoğu kısa kasidelerden oluşmaktadır. Yapılan araştırmada şairin kaleme aldığı en uzun kasidenin 109 beyitten oluşan *fî Kârânyel* olduğu belirlenmiştir. Hem *Ma'allah* hem de *Elvânu Tayf* divanında yayınlanan bu uzun kasideyi şair, Lübnan'ın Karyânel adındaki tatil beldesinde geçirdiği günlerde kaleme almıştır. Şair bu kasidesinde güneşin doğuşunu ve batışını tasvir etmekte, bölgenin güzelliklerine duyduğu hayranlığını gizleyememekte ve güneş ile vadi arasındaki hayalî bir mücadeleye yer vermektedir.

Elvânu Tayf adlı divanda yer alan *Tayf* şiiri, 270 mısradan oluşması sebebiyle el-Emîrî'nin en uzun şiiri olarak görünse de burada değerlendirme dışında tutulmuştur. Bunun nedeni bu şiirin şairin genelde takip ettiği klasik kaside yapısına uymamasıdır. *Tayf* adlı şiir, kendi aralarında uyaklı üçer mısralık kıtalardan oluşmakta ve bahir açısından da problemlili bir vezne sahiptir. el-Emîrî'nin şiirinde kasidenin yapısı şu başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır:

1.1.1.1.Başlık

Klasik dönemde müstensihler, bazı kasidelerden önce sadece şiirin türüne veya yazılış sebebine işaret eden *قَالَ فُلَانٌ فِي مَدْحِ فُلَانٍ* (falan şair falan kimseyi methederek dedi) ve *قَالَ فُلَانٌ يَصِفُ كَذَا* (falan şair şöyle tasvir ederek dedi) gibi ifadeler kullanmışlardır. Öte yandan çoğu şiire nasip olmayacak bir şöhrete kavuşan Ebu Temmâm (ö. 231/846)'ın *Bâiyye*'si ve el-Buhturî (ö. 284/897)'nin *Sîniyye*'si gibi bazı kasideler ise kafiyesine göre isimlendirilmiştir. Ancak görüldüğü gibi bugünkü anlamda bir başlığa rastlanmamaktadır.

Başlık (unvân), klasik anlayışa göre kasidede yer almamasına karşın modern dönemde çok önemli bir öge olarak değerlendirilmiştir. Öyle ki klasik dönemde matla beytin haiz olduğu önemi, modern dönemde kasidenin başlığı elde etmiştir. Çünkü başlık genellikle kasidenin muhtevasıyla alâkalı olduğundan, matla beyitten önce okuyucuya şiirin temasıyla ilgili fikir vermektedir.

Bu noktada Arap şiirinin Batı şiirinden etkilendiği aşikârdır. Avrupa'ya eğitim görmek üzere gönderilen Mısırlı genç şairler ülkelerine döndüklerinde neo-klasik şiir hareketini başlatmışlardır. Bu akımın öncülerinden olan Ahmed Şevkî (ö. 1932), divanında gazeller dışındaki tüm kasidelerini başlıklandırarak bu yeniliği şiirine uygulayan ilk şairdir.²⁰⁹ Çağdaş şairlerin bunun gibi birtakım yeni uygulamalarından etkilenen el-Emîrî'nin, bazı şiirlerine başlık buluncaya kadar beklettiği kimi araştırmacılar tarafından belirtilmiştir.²¹⁰

Şair başlık belirlerken çoğunlukla şiirin içerisinde yer alan kelimeleri seçmiştir. Başlıklarını bir ya da birkaç kelimedenden müteşekkil ve oldukça kısa olmasına özen

²⁰⁹ Abdurrahmân İsmail es-Semâ'îl, "el-'Unvân fi'l-Kassîdeti'l-'Arabiyye", *Mecelletu Câmi'ati'l-Melik Su'ûd*, sy. 8, Suudi Arabistan, 1996, s. 48-49.

²¹⁰ el-Huleybî, *el-Binâu'l-Fennî*, s. 65.

göstermiştir. el-Emîrî'nin en meşhur divanı olan *Ma 'allâh*'ta yer alan şiirlerinin başlıkları tablo halinde aşağıda verilmiştir:²¹¹

مَعِ اللّٰه	صِرَاع	إِسْتِدْرَاج	مَكَّة
صَلَاة	ضِرَاعَةٌ ثَائِر	يَا اللّٰه!	عُمْرَةٌ
شُهُود	سُعَار	عَايَةٌ!	دُعَاء
بَقَاء	جَذْبَةٌ	رَاحَةُ الْمُؤْمِن	إِسْتِعَاثَةٌ
التَّجَلِّي	عَلَق	سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى	فِي الرَّوْضَةِ الْعَرَاءِ
آفَاقٌ وَآفَاق	رِيَاء	لَيْلَةُ الْقَدَر	شُكْوَى
ذَرَّةٌ	لَأَوَاء	نَفْس	فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ
شُعَاع	تَسْلِيم	الْمُتَّقِي وَالْمُبْتَغِي	قَلْبٌ كَبِير
الْجَزَاءُ الْأَوْفَى	مُعَمَّى	طُمَأْنِينَةٌ	فِي قُرْنَايِل
حُبٌّ	عَبْد	رِضَاء	فِي وَحْدَتِي
مَعْرَى	قُرْآن	مَعَ الْوُجُود	مَدَى
قَبَسٌ	الْأَلَاهِيَاةُ	رَبِّ	عِزْلَةُ الْأَحْرَارِ
إِعْرَاء	فِتْنَةٌ	نُشُور	نُور
تَسْوِيلٌ	نَجْوَى	مَعِيَّةٌ	فِي أَسْرِ الْحَيَاةِ
هُيَامٌ	إِيمَانٌ	الْكَعْبَةُ	شُكُوءٌ وَثَنَاءٌ
شَيْطَانٌ	أَهْلُ بَدْر	صِلَةٌ	أَذَانٌ
إِلَىٰ إِلَىٰ	كِفَاحٌ		

²¹¹ el-Emîrî, *Ma 'allâh*, s. 193-198.

1.1.1.2. Matla

Kasideden ilk kulağa gelen beyitlere matla‘ denilmiştir. Klasik dönemde matla kısmına çok büyük bir önem atfedilmiştir. Etkileyici olması, okuyucuyu meraklandırması, şiirin maksadıyla uyum arz etmesi gibi ölçüler ortaya konulmuş, modern dönemde de bu kriterlerden yararlanılmıştır.

Şair el-Emîrî’nin tek bir kaside olarak yayınladığı eseri *el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme*’nin matla‘ beyti şu şekildedir:²¹² (Kâmil)

1 مَلَأَ الْمَلَائِكُ هَفَاةً وَهَيَامًا تَرْتُوبُ الْقُلُوبُ هَوًى وَتُحَى الْهَامُ
2 أَسْرَى وَسُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِهِ فَذُرَى السَّمَاءِ يُنِيرُهَا الْإِهَامُ

1. Kalpler sevgiyle bakarken ve başlar eğilirken melekleri bir özlem ve tutku kapladı.
2. Onu gece vakti götüren zat, her türlü noksanlıktan münezzehtir. [Onu] vahiy gökyüzünün zirvelerini nurlandırırken götürdü.

Şüphesiz el-Emîrî’nin bu beyitlerinde Ahmed Şevkî (ö. 1938)’nin Hz. Peygamber (s.a.s.)’e medhiyye olarak kaleme aldığı *el-Hemziyye* adlı kasidenin etkisi görülmektedir. Ahmed Şevkî’nin söz konusu meşhur kasidesi şöyle başlamaktadır:²¹³ (Kâmil)

1 وُلِدَ الْهُدَى فَالْكَائِنَاتُ ضِيَاءُ وَقَمِ الزَّمَانُ تَبَسُّمٌ وَتَنَاءُ
2 الرُّوحُ وَالْمَلَأُ الْمَلَائِكُ حَوْلَهُ لِلدِّينِ وَالدُّنْيَا بِهِ بُشْرَاءُ

1. Hidâyet dünyaya geldi. Kâinat ışıkla [doldu]. Zamanın ağzında tebessüm ve övgü var.

²¹² el-Emîrî, “el-Akşâ ve Feth ve'l-Ğimme”, s. 46.

²¹³ Ahmed eş-Şevkî, *Dîvânu Ahmed eş-Şevkî*, Dâru Şadır, Beyrut, tsz., I, 26.

2. *Ruh ve etrafındaki melekler topluluğu. Din ve dünya için onu müjdelemekteler.*

1.1.1.3. Hâtıme

Klasik Arap şiiri eleştirmenleri tarafından makta‘ şeklinde adlandırılan hâtımeler kasidenin yapısı içerisinde önemli bir yere sahiptir. İbn Reşîk el-Ğayrevânî'nin ifadesiyle şiirin mukaddimesi bir anahtara, hâtimesi ise bir kilide benzer.²¹⁴ Bu nedenle özenle seçilmeli, şiirin maksadıyla uyum arz etmeli ve dinleyiciyi son sözün bu olduğu düşüncesine sevk etmelidir. Nâzik el-Melâike (ö. 2007) günümüzde yayınlanan yüzlerce kasidenin son dokunuş denilebilecek hâtımelere yoksun olduğu için ruhta susuzluk hissi bıraktığından yakınlıkta bu tarz şiirleri kaleme alan şairlerin nerede susmaları gerektiğini bilmediklerini belirtmektedir.²¹⁵

Şiirin uzunluğu ne kadar olursa olsun el-Emîrî'nin hâtımelere oldukça başarılı olduğu söylenebilir. Şiirlerini genellikle klasik Arap şiirinde olduğu gibi mesel, hikmet, öğüt veya dua içeren beyitlerle sonlandırmıştır. Ayrıca son beyitleri cinâs, tıbâk, tekrâr ve tarşî‘ gibi çeşitli söz sanatlarıyla da süslemeyi ihmal etmemiştir. Arap dili ve belâğatında gerek şiirde gerekse nesirde olsun sözü güzel bir şekilde sonlandırmaya hüsn-i intihâ veya hüsn-i hitâm denilmektedir.²¹⁶ Bu çerçevede örnek olarak “Ma‘a'l-Vücûd” adlı şiirin son beyitleri verilebilir:²¹⁷ (Tavîl)

تَبَارَكَ مِنْ رَبِّ وَجَلَّتْ مَرَامِيهِ	1	أَلَا إِنَّ لِلْخَلْقِ فِي الْخَلْقِ حِكْمَةً
مُطَاعاً وَإِنَّ الْكَافَ وَالنُّونَ فِي فِيهِ	2	تَعَلَّقَ بَيْنَ الْكَافِ وَالنُّونِ أَمْرُهُ

²¹⁴ İbn Reşîk, *el-‘Umde*, I, 239.

²¹⁵ Nâzik el-Melâike, *Ğadâya ‘ş-Şi ‘ri ‘l-Mu ‘aşır*, 2. bs., Mektebetu’n-Nahda, Bağdat, 1965, s. 208.

²¹⁶ Ahmed b. İbrahim el-Hâşimî, *Cevâhiru ‘l-Belâga fi ‘l-Me‘ânî ve ‘l-Beyân ve ‘l-Bedi‘* (Haz. Yusuf eş-Şameylî), el-Mektebetu‘l-‘Aşriyye, Beyrut, 1999, s. 344; İsmail Durmuş, “İntihâ”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII, 346.

²¹⁷ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 96.

1. *Dikkat edin! Yaradanın bir hikmeti var yarattıklarında. Rab ne yücedir, onun maksatları ne büyüktür!*
2. *Onun itaat edilen emri kâf ve nûn arasında asılıdır. Şüphesiz kâf ve nûn ise onun ağzından çıkacak [ol! sözüdür].*

Şair bu şiirinde yaratılış ve hayata dair sorularını tek tek sıraladıktan sonra zihninde cevap bulamadığı sorular sebebiyle inancında şüpheye düşmemiş aksine Allah’a teslimiyet göstererek imanını pekiştirmiştir. Ayrıca burada Yasin Sûresi’nin son âyetinden²¹⁸ hareketle tasavvuf öğretisinde sıklıkla değinilen ve kâf ile nûn harflerinin birleşmesinden meydana gelen “ol” anlamındaki *Kün* (كُنْ) emrine bir işaretle bulunulmuştur.

Şairin dua içeren beyit ya da beyitlerle şiirini bitirmesi de yaygınlık arz etmektedir. Şüphesiz bunda şairin yaşadığı çalkantılı dönemin ve zorlu hayatın etkisi kadar şairin dindar kişiliği de etkili olmuştur. Toplumsal ya da bireysel bir soruna dair kaleme aldığı şiirlerini karamsarlığa ve ümitsizliğe yer vermeyen ifadelerle sonlandırır. Kanlı bastırılan 1964 Hama isyanı sonrası kaleme aldığı “Necâvâ Secîne” (Hapsedilmiş Fısıltılar) adlı şiiri aşağıdaki beyitlerle sona ermektedir:²¹⁹ (Mutekârib)

بَنُوها بِشِدْقِ الرَّزَايا رَهينَةَ	أيا رَبُّ، أُمَّتُنَا قَدْ رَمَاهَا	1
وَقَدْ قُلْتَ كُنْتُمْ فَكَانَتْ قَمينَةَ	بِحُرْمَةِ عَهْدِكَ: حَقًّا عَلَيْنَا	2
فَمَنْ ذَا يُجِيرُ ... وَيُنْجِدُ دِينَهُ؟	أَجْرَهَا وَأَنْجِدْ، فَإِنْ لَمْ يُجِرْهَا	3
حُطِيَ سَيْرِهِمْ فِي دُرُوبِ رَصينَةَ	وَأَهْلِهِمْ بَنِيهَا هُدَاهُمْ وَتَبَّتْ	4
وَضَعُ عَهْدَهُمْ فِي رِقَابِ أَمينَةَ	وَحَقَّقْ لَهُمْ صِفَةَ الْمُؤْمِنِينَ	5
وَدِينِكَ، بِالْبَغْيِ، واقْطَعْ وَتَبينَةَ	وَأَخْذَةَ الْقَصْمِ مَنْ رَامَهُمْ	6

²¹⁸ Yâsîn 36/82.

²¹⁹ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 35-36.

1. *Ey Rabbi[miz]! Kendi çocukları ümmetimizi büyük sıkıntılara düşür etti.*
2. *“En hayırlı ümmetsiniz”²²⁰ buyurdun. [O mertebeye] layık bir ümmet idi. “[Müminlere yardım etmek] üzerimizde hak oldu”²²¹ ahdinin hürmetine.*
3. *Onları koru ve onlara yardım et! Sen korumazsan kim onları koruyarak dinine yardım edebilir?*
4. *[Ümmetin] çocuklarına hidayet ver ve onların adımlarını sağlam yolda sabit kıl!*
5. *[Kâmil] müminlerin sıfatlarını taşımalarını nasip eyle ve onların yönetimini güvenilir kimselere emanet et!*
6. *Onları ve haddi aşarak dinini bu duruma sokanları helak edici bir şekilde yakalayıp şah damarını kes!*

Ayrıca el-Emîrî'nin *Sâ'atî*, *Hâtîf* ve *Kağâ* şiirleri gibi istifhâm ile bitirdiği şiirleri bulunmaktadır. Örneğin “*Salât*” (Namaz) adlı şiirini aşağıdaki beyitle sonlandırmaktadır.²²² (Hafif)

مَا تَمَّالْكُتْ أَنْ يَخْرُ كِيَانِي   سَاجِدًا وَاجِدًا وَمَنْ يَتَمَّالْكُتْ؟

“Varlığımın heyecanlı bir şekilde (huzurunda) secdeye kapanması konusunda kendime hâkim olamadım. Kim kendisini tutabilir ki?”

Burada şair, şiirini *istifhâm-i inkârî* ile sonlandırır ki bu ifadeyle “kimse beni secdeye kapanmaktan alıkoyamaz” demek istemektedir.

²²⁰ Âl-i İmrân 3/110.

²²¹ Rûm 30/47.

²²² el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 39.

1.1.2. Ĥumâsiyyât

Ĥumâsiyyât, حُمَاسِيَّة kelimesinin çoğulu olup “beşli” anlamına gelmektedir. Başka ilim dallarında da karşımıza çıkan bu terim, Arap şiirinde beş beyitten meydana gelen şiirleri ifade etmektedir. Esasen bu tarzdaki şiirler, Arap şiirinde *mukaţta* ‘a olarak bilinen nazım türü kapsamına girmektedir. Çoğunlukla 3-6 beyit arasında nazmedilen şiirlerin genel adı olan *mukaţta* ‘alar kendi arasında beyit sayısına göre sırasıyla sunâî, sulâsî, rubâî, humâsî ve sudâsî olarak adlandırılmaktadır. el-Emîrî özellikle *ĥumâsiyyât* adıyla anılan beş beyitlik şiirleriyle meşhur olduğu için, bunların ayrı başlık altında incelenmesi uygun görülmüştür. Ayrıca *ĥumâsiyyât* türü şiirlerin *mukaţta* ‘alar içindeki oranının yaklaşık %75 olması da bunda etkili olmuştur.

Ĥumâsiyyât şiirleri kendi içinde konu bütünlüğü olan kâfiyeli beş beyitten müteşekkil dinî şiirlerdir. Şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî ile edebiyata kazandırılmış olan bu şiirler daha çok zühd ve tasavvuf temalı şiirlerle benzerlik arz etmektedir. Şair herhangi bir tarikata intisap etmemiş ya da herhangi bir tasavvufî şahsiyetten etkilenmemiştir. Ancak özellikle *ĥumâsiyyât* türü şiirlerinde mutasavvıf şairlerin izinden gitmiş ve genellikle başta Allah sevgisi olmak üzere zikir, dua, münâcât, nefis terbiyesi, tevekkül, kadere iman, hikmet ve teslimiyet gibi konuları ele almıştır.²²³

Şairin *ĥumâsiyyât* türünden 78 şiirini Ramazan ayında, 7 şiirini ise Recep ayında kaleme aldığı tespit edilmiştir. Yine bu türden birçok şiirini Müslümanlar tarafından mukaddes sayılan bölgelerde yazdığı görülmektedir. Örneğin şair *Du‘â* adlı şiirini Haceru’l-Esved ile Kâbe kapısı arasındaki *mültezem* denilen yerde yazdığını ifade etmiştir. Ayrıca *Ka‘be*, *Mekke* ve *‘Umra* gibi bazı *ĥumâsiyyât* türü şiirlerine verdiği başlıklarda da mekânın tesirini görmek mümkündür. Aşağıdaki *ĥumâsiyyât* türü “fi

²²³ Muhammed el-Ĥasnâvî, “Ĥumâsiyyâtu el-Emîrî”, *el-Edebu’l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008, s. 18.

‘Âlemi’l-Envâr” (Nurlar Âleminde) başlıklı şiirinde ise Kâbe’yi tavaf ederken yaşadığı ruh hâlini şu şekilde anlatmaktadır:²²⁴ (Basît)

1	فِي كُلِّ خَطْوَةٍ شَوَّطِ كُنْتُ أُطْلِمُهَا	قَدْ كُنْتُ أَشْعُرُ أَيَّ مُطْلِقٍ بَدَنِي
2	مِنَ الْكُثَافَةِ ، مِنْ أَسْدَافِ	مِنَ الْكُدُورَةِ فِي جِسْمِي وَمِنْ عَفْنِي
3	وَأَنِّي كُلَّمَا اشْتَدَّ الْوَجِيبُ عَلَيَّ	قَلْبِي ، وَفِي سَبَحَاتِ الْوَجْدِ قَلْبَنِي
4	سَمَا دُعَائِي بِرُوحِي فَارْتَمَى وَرَنًا	وَزَادَ حَتَّى ادَّانَى ، فَاجْتَزْتُ مُرْهَنِي
5	وَهَمْتُ فِي عَالَمِ الْأَنْوَارِ مُنْبَلِجًا	مُحَرَّرًا مِنْ حُدُودِ الْأَرْضِ وَالزَّمَنِ

1. Yaptığım her bir şavtta bedenimi serbest bıraktığımı hissediyordum.
2. Yoğunluktan, zifiri karanlıktan, vücudumdaki kirden ve kokuşmuşluktan.
3. Kalbimin atışı hızlandıkça vecdimin nurları içerisinde [tavaf] beni dönüştürdü.
4. Duam, ruhumla yükseldikçe yükseldi, baktı ve yaklaşıncaya kadar ilerledi. Böylece tutsak olduğum yeri aştım.
5. Ve nurlar âleminde parlayarak gezindim. Yeryüzünün sınırlarından ve zamandan özgürce.

Şair el-Emîrî’nin *humâsiyyât* türü şiirlerinin yaklaşık yarısı, yayınladığı ilk eser olan *Ma‘allâh* (Allah ile beraber) adlı divanında yer almaktadır. Muhteva bakımından *humâsiyyât*lar ile bu divanın adı mükemmel bir uyum arz etmektedir. *Humâsiyyât*ların bazı müsteşriklerin ilgisini çekerek yabancı dillere çevrilmesi de bu divanın şöhretini artırmıştır. Şair sadece *humâsiyyât* türü şiirlerini içeren *Humâsiyyât* adlı eserini ise yayınlama ihtiyacı duymamıştır. Bunun sebebi muhtemelen bu tarz şiirlerinin çoğunu diğer eserlerinde yayınlamış olmasıdır. Şaire ait *humâsiyyât* türü şiirlerinin yer aldığı eserler ve sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

²²⁴ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 213-214.

No	Eser Adı	Humâsiyyât Sayısı
1	Ma‘allâh	50
2	Çalb ve Rab	24
3	İşrâk	17
4	Safağât ve Nefeğât	13
5	Ezânu'l-Kur'ân	6
6	Ümmî	4
7	Necâvâ Muğammediyye	3
8	Elvânu Tayf	1
9	Reyâğînu'l-Cenne	1
10	Eb	1
	TOPLAM	120

Yukarıdaki görüldüğü üzere şairin bu türden 120 şiir yazdığı tespit edilebilmiştir. Ancak iyice tetkik edildiğinde bu sayının yüze kadar düştüğü görülmüştür. Zira şairin birden fazla divanda tekrar ettiği humâsiyyâtların yanı sıra aslında bu türe girmeyen ve uzun bir kasideden alınmış beş beyitlik şiirlere rastlanmıştır. Şair el-Emîrî'nin *humâsiyyât* türü şiirlerinden yaklaşık 89 tanesi “ilâhî şiir” (الشعر الإلهي) kapsamında değerlendirilmektedir. İlâhî şiir modern Arap şiirinde genellikle “*ruhun Allah sevgisiyle dolması neticesinde yüce yaratıcıya yaklaşma gayesiyle kaleme alınan şiirler*” olarak tanımlanmaktadır.²²⁵

Şüphesiz bazı mekânların ve zaman dilimlerinin insan üzerinde çok etkisi vardır. Cezayir'in önemli fikir adamlarından olan Muhammed Beşîr İbrâhimî'nin belirttiğine göre şair bu tür şiirlerini genellikle Ramazan aylarında kaleme almıştır. Şair sabah

²²⁵ Abdullah Lâtraş, “eş-Şî'ru'l-İlâhî 'inde Şâ'iri'l-İnsâniyyeti'l-Mü'mine”, s. 45.

namazını ortalık henüz karanlık iken kılar, ardından tertil üzere bir miktar Kur’ân-ı Kerîm okur, güneş doğduktan sonra kısa bir süre uyur ve daha sonra uyanmasını müteakip zihnindeki düşünceler birkaç *humâsiyyât* şeklinde kalemine dökülür.²²⁶

Humâsiyyât türü şiirlerde en önemli beyit ise son beyittir. Şair okuyucuya vermek istediği mesajını, bazen dinî bir metne bazen de bir atasözü ya da hikmetli bir söze telmihte bulunarak son beyitte aktarmaktadır. Aşağıdaki *Ezan* başlıklı şiirinde her sabah yeni bir günün girdiğini haber vermekte olan horoz sesinin, insanlara şu öğütleri verdiğini belirtmektedir:²²⁷ (Meczûu’r-Remel)

مَا أَعْدَبَ جَرَسَكَ	يَا أَذَانَ الدِّيكِ فِي الْإِصْبَاحِ	1
لِمَنْ يَفْقَهُ دَرَسَكَ	وَأَجَلَ الدَّرْسِ تُلْقِيهِ	2
عَنِ الطَّاعَةِ أَمْسَكَ	فِيهِ تَنْبِيهُ لِعَيَّانِ	3
أَنْ لَا تَنْسَ رَمْسَكَ	وَنِدَاءَ لِنُؤُومِ الْفَجْرِ	4
كَمَا ضَيَّعْتَ أَمْسَكَ	لَا تُضِيعْ يَوْمَكَ فِي النَّيِّهِ	5

1. *Ey sabahleyin [öten] ezan horozu! Sesin ne kadar da tatlı.*
2. *Dersini kavrayacak olana ne büyük bir ders vermektesin.*
3. *İçerisinde itaatten sapmış kimsenin [tutması gereken] bir öğüt var.*
4. *Seher vakti uyuyan kimseye de “kabrini unutma!” nidası var.*
5. *Dününü zayi ettiğin gibi bugününü de çölde zayi etme.*

Humâsiyyâtın bahirlere göre tasnifi yüzdeler oranlarıyla birlikte aşağıdaki tabloda verilmiştir:

²²⁶ Muhammed Beşîr el-İbrâhîmî, *Âşâru’l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî* (Haz. Ahmed Tâlib el-İbrâhîmî), Dâru’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 1997, c. 4, s. 84.

²²⁷ el-Emîrî, *Ma’allâh*, s. 105.

Bahir Adı	Humâsiyyât Sayısı	Yaklaşık Yüzdesi
Mutekârib	20	16,67%
Serî‘	20	16,67%
Ĥafif	16	13,33%
Remel	14	11,67%
Ṭavîl	12	10,00%
Basîṭ	9	7,50%
Meczûu’r-Remel	9	7,50%
Recez	7	5,83%
Kâmil	4	3,33%
Meczûu’l-Kâmil	3	2,50%
Remel-i Müsemmen	1	0,83%
Meczûu’l-Ĥafif	1	0,83%
Meşṭûru’l-Basîṭ	1	0,83%
Meşṭûru’r-Recez	1	0,83%
Mutedârek	1	0,83%
Vâfir	1	0,83%
Toplam	120	100%

Tablodan anlaşılacağı üzere şair humâsiyyât şiirlerinde genellikle uzun bahirleri tercih etmiştir. Kısa bahirlerin oranı yaklaşık %41 iken uzun bahirlerin oranı yaklaşık %59’dur. Öte yandan tabloda, ilerde değinileceği üzere şairin klasik aruz anlayışında bulunmayan bazı yeniliklere imza attığı görülmektedir.

1.1.3. Diğer Nazım Türleri

Modern dönemde kaside olma kriterlerini taşımayan şiirler için genel olarak *mukatta'a* ismi tercih edilmeye başlanmıştır. el-Emîrî'nin tüm şiirleri içindeki mukatta'aların oranı %36,64'tür. Mukatta'alar içerisinde ise iki ya da beş beyitten oluşan şiirleri çoğunluktadır. Nitekim şair, *Sünâiyyât* ve *Humâsiyyât* adında iki müstakil divan kaleme almıştır. Ancak bu iki eser şu anda yazma halinde bulunmaktadır. *Sünâiyyât* şairin iki beyitten oluşan şiirlerini, *Humâsiyyât* ise beş beyitten oluşan şiirlerini bir araya getirmektedir.

Sünâiyyât, aslında Arap edebiyatına Fars edebiyatından geçmiş bir tür olup Fars edebiyatında genellikle dúbeyt olarak isimlendirilmektedir. Şairin matbu divanlarında yapılan araştırma sonucu *sünâiyyât* tarzında 13 şiire rastlanmıştır. Ayrıca şairin *Rubâ'ıyyâtu Ömer* adıyla yayımlandığı şiirleri incelendiğinde bunların da *sünâiyyât* olduğu görülmüştür. Ömer Hayyam'ın rubâîlerini okuyan el-Emîrî, muhtemelen bunun etkisiyle iki beyitten oluşan şiirlerini rubâî olarak isimlendirmiştir. Hâlbuki Fars şiirinde dört mısradan oluşan şiirlere rubâî adı verilebilse de Arap şiirinde bunlara rubâî denilmemektedir. Zira nazım sisteminde en küçük birim Arapça'da beyit iken Farsça'da mısradır.

el-Emîrî'nin divanlarında rastlanılan bir diğer nazım şekli ise muhammes türüdür. Muhammes türü şiirler, şairin kasideyi beşer mısradan müteşekkil kıtalar şeklinde bölümlere ayırması suretiyle oluşmaktadır. Eski şairlerin aşına olduğu bu nazım şekli, modern şairler tarafından da çokça kullanılmaktadır. Musammağların bir kısmı olan muhammeslerde, kıtaların beşinci mısraları kendi aralarında ayrı bir kâfiye düzeni oluştururlar. Mısra esas alınarak ortaya çıkan kâfiye düzeni aaaab-ccccb-ddddb-eeeeb...

şeklindedir.²²⁸ Şairin *Reyâhînu'l-Cenne* adlı eserinde *muhammes* türünde bir şiirinin bulunduğu tespit edilmiştir. *Ninnî Ninnî* başlıklı bu şiiri şair, oğlu Ahmed Berâ için kaleme almıştır.²²⁹ (Hafif)

[Ninni] söyle ve yavaş yavaş güzelce salla.

Sevgili Berâ'mı temenni dolu [duygularla].

O dalındaki bülbül gibi hareketlidir.

Onu bana ver. Belki kucacımda uyur.

Ey sevgili Berâ'm ninni ninni...

Rahatça uyu, hoşnut kalıp dinleninceye kadar.

Uzan, epey bir süredir emmektesin.

Şefkatli ve muhterem anneciğinden.

Kolunun üzerine yatır, salla ve şarkı söyle.

Ey sevgili Berâ'm ninni ninni...

Tatlı gözlerinde nûru müjdeledi.

Ey bebeğim, ey sıkıntıdan kurtuluşum.

Ve sen gençlerin süsüsün..

Kötülükleri benden defetmeye yardımcı olacaksın.

Ey sevgili Berâ'm ninni ninni...

Ey Berâ'm sen yüreğimin çarpıntısısın.

Ben ise mücadelemın yükünü omuzlamışım.

عَرِّدِي... هَذِهِدِي رُوَيْدًا بَقَرِّ

لِلْبَرَاءِ الْحَبِيبِ مِلءَ التَّمِي

إِنَّهُ نَاشِطٌ كَبُلْبُلٍ غُصْنِ

أَعْطِيهِ فَقَدْ يَنَامُ بِحُضْنِي ...

يَا بَرَائِي الْحَبِيبِ.. نِنِّي .. نِنِّي ..

نَمْ هَنِيئًا لِتَسْتَرِيحَ رَضِيًا

وَتَمَدَّدْ، فَقَدْ رَضَعْتَ مَلِيًا

أُمُّهُ الرَّائِمَ الْأَثِيرَةَ هَيَّا

وَسَّادِيهِ زُنْدًا .. وَهَزِّي .. وَعَنِّي:

يَا بَرَائِي الْحَبِيبِ.. نِنِّي .. نِنِّي ..

بَشَّرَ النُّورِ فِي الْعَيُونِ الْعِدَابِ

يَا وَلِيدِي يَا رَاحَتِي مَنْ عَدَائِي

أَنْ سَتَعْدُو - وَأَنْتَ زَيْنُ الشَّبَابِ

سَاعِدًا يَدْرَأُ الْمَكَارَةَ عَنِّي

يَا بَرَائِي الْحَبِيبِ.. نِنِّي .. نِنِّي ..

يَا بَرَائِي - وَأَنْتَ حَفَقُ فُؤَادِي

وَأَنَا مُثْقَلٌ بِعَبِّ جِهَادِي

²²⁸ Yahya Suzan, "Arap Şiirinde Bir Nazım Türü: Muhammes", e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi, sy. 4, Kasım 2010, s. 18-19.

²²⁹ el-Emîri, *Reyâhînu'l-Cenne*, s. 10-11.

Ve isteğim, ne kadar da büyük isteğim!

Zannımı gerçekleştirecek şeyleri sende görmek.

Ey sevgili Berâ'm ninni ninni...

وَمُرَادِي، وَمَا أَجَلَّ مُرَادِي

أَنْ أَرَى فِيكَ مَا يُحَقِّقُ ظَنِّي

يَا بَرَائِي الْحَبِيبَ.. نِنِّي .. نِنِّي ..

1.2. Vezin ve Kâfiye

Klasik Arap şiirinin en belirgin unsurlarından kabul edilen vezin ve kâfiye, şiiri nesirden ayıran ve ona estetik bir ahenk kazandıran özelliklerdendir. Şiirde vezin, beyitteki hareke ve sükûnların belirli bir ölçüye göre düzenlenmesini ifade ederken; kâfiye, beyitlerin sonlarının aynı harfle bitirilmesini öngörür.

1.2.1. Vezin

el-Emîrî, klasik Arap şiirindeki geleneksel vezin olan aruz veznine büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Bununla birlikte, bazı şiirlerinde klasik aruz ölçülerine uymayan çeşitli değişiklikler yaptığı tespit edilmiştir. Sözgelimi Halil b. Ahmed'in meşûr olarak kullanmadığı basîf ve hafif gibi bazı bahirleri meşûr olarak kullanarak aruz vezninde birtakım yeniliklere imza atmıştır.²³⁰

Ayrıca el-Emîrî, *remel* bahrini müsemmen (sekizli) olarak kullanan çok az sayıdaki şairlerden biridir. Normalde remel bahrinin birinci ve ikinci şatırında üçer tef'île bulunurken her bir mısraya birer *fâilâtun* tef'îlesi daha ilave edilerek beyitteki tef'île sayısı sekize çıkarılmaktadır. Şairin bu ölçüye göre çok sayıda şiir kaleme aldığı tespit edilmiştir. Burada yalnızca *Ma'allâh* adlı divanda yer alan *humâsiyyât* türündeki "Cezbe" başlıklı şiir örnek olarak verilecektir:²³¹ (Remel-i Müsemmen)

1 يَا مَعَانِي اللَّهِ فِي نَفْسِي وَرُوحِي وَضَمِيرِي حَلْقِي بِي وَارْتَقِي فَوْقَ سَمَوَاتِ الْأَثِيرِ

²³⁰ Ömer Hallûf, "et-Tecdidu'l-Veznî 'inde's-Şâir Ömer el-Bahâ el-Emîrî", *el-Edebu'l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008, s. 74.

²³¹ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 66.

2	أَشْرَفِي وَهَاجَةً فِي غَوْرِ قَلْبِي وَوَجُودِي	وَالْبَيْتِي وَصَّاءَةً فِي لَيْلِ عُمْرِي وَأَنْبِي
3	وَتَجَلَّى لِحَيْالِ الْهَمِّ تَجَثُّو فَوْقَ صَدْرِي	فَلَقَدْ أَرْهَقَ صَدْرِي حَمْلُ هَمِّ مُسْتَطِيرِ
4	فَإِذَا مَا جُعِلَتْ دَكَاً أَعْيُنِي بِعِزِّ	أَنَا لَا أَرْغَبُ أَنْ أَصْعَقَ فِي سَاحِ الْقَدِيرِ
5	غَايَةُ الْفُصْدِ - وَمَنْ أَفْصَدُهُ رَبُّ كَبِيرٌ -	جَذْبَةً تُنْعِمُنِي بِالْقُرْبِ مِنْ رَبِّ كَبِيرِ

1. *Ey Allah 'ın nefsimdeki, ruhumdaki ve gönlümdeki manaları! Benimle beraber göklerin üzerine havalanın ve yükselin.*
2. *Kalbimin ve varlığımın derinliklerinde sürekli parlayın! Ömrümün (karanlık) gecesinde parıl parıl parlayın ve (her yeri) aydınlatın!*
3. *Göğsümün üzerine çöken dert dağları(nı aşmam) için tecelli edin! Kuşkusuz o korkulan (büyük) derdin (yükünü) taşımak kalbimi yordu.*
4. *(O dert dağları, tecelliyle birlikte) paramparça olduğu zaman bana kararlılıkla yardım edin. (Zira) ben, her şeye gücü yeten Allah 'ın huzurunda baygın düşmek istemiyorum.*
5. *Son hedef nokta -ki maksadım yüce Rabbimdir- O'na yakın olma nimetini bana bahşedecek bir cezbedir.*

İşrâk adlı divanda yer alan “Münâcât ve Tecelliyât” başlıklı şiir ise remel-i müsemmen ölçüsünde değerlendirilemez. Zira beyit formatında yazılmamış, aksine her biri *fâilâtun-fâilâtun-fâilâtun-fâilâtun* ölçüsünde olan dizelerden oluşmaktadır. Muhammes türünü andıran şiir, beşer dizelik on kıtadan meydana gelmektedir. Birinci kıtadan sonraki kıtaların dördüncü ve beşinci dizeleri kâfiye bakımından ilk kıta ile uyum arz etmektedir. Kâfiye düzeni aaaaa-bbbaa-cccaa-dddaa-eeea şeklindedir. Söz konusu şiirin ilk kıtası şu şekildedir:²³²

1 أَحْمُولُ فِي تَضَاعِيفِ خَلَايَا أَقَامَا

²³² el-Emîrî, *İşrâk*, s. 124.

- 2 أَمْ مَلَأَ كَظَلَالِ الْيَأْسِ فِي عَيْنِي غَمًا
3 أَمْ هَوَى حُلْمٌ قَصِيٌّ بَتًّا فِي قَلْبِي هَيَامًا؟
4 فَتَرَا حَيْثُ كَمَنْ بَادِرَهُ دِفْءٌ فَنَامَا
5 وَتَنَاءَى فَصْدُهُ عَنْهُ كَالِ يَتْرَامَى

1. Hücrelerimin içerisine tembellik mi yerleşti?
2. Ya da umutsuzluk gölgelerine benzeyen bıkkınlık mı gözlerimi kapladı?
3. Yoksa uzak bir hayal mi kalbime sevgisini saçtı?
4. Birden bir sıcaklık hissedip uyuyakalan kimse gibi gevşedim.
5. Ve hedefi kendisinden bir serap gibi uzaklaşan [kimse gibi].

el-Emîrî bazı divanlarında *nesir* tarzında edebî ifadeler yer vermiştir. Modern Arap şiirinde *kaşîdetu'n-nesr* (düzyazı şiiri)²³³ olarak adlandırılan tür ile çok benzerlik gösteren bu ifadelerde, şairin serbest şiirin revaçta olduğu bir dönemde yaşamış olmasının etkisi muhakkaktır. Şair el-Emîrî, eserlerinde pek az örneği bulunan bu türün şiir olmadığını sadece duygu yüklü ifadeler olduğunu açıkça belirtmiştir. Şairin *Ümmî* adlı divanında yer alan *أَذْرَكَتُ ... فَبَكَتُ* (Anladı ve Ağladı) başlıklı örnek aşağıda verilmiştir:²³⁴

Başıma gelenleri bir bilsen annem...	لَوْ تُدْرِكِينَ يَا أُمَّاهُ ... مَا أَعَانِي!
Her zerre bir toz parçasıdır.	إِنَّ كُلَّ ذَرَّةٍ هَبَاءٌ...
Güneş ışınlarından bir ışın yoluyla dans eden...	تَتَرَا قَصُ عَبْرَ شُعَاعٍ مِنْ أَشِعَّةِ الشَّمْسِ ...
Herhangi bir toprak parçasında...	فِي أَيِّ بُقْعَةٍ مِنَ الْأَرْضِ ...
Orada bulunmam kaderime yazılmıştır.	كُنْتُ عَلَى أَنْ وَجِدْتُ فِيهَا ...
Nefsimin her yanında acı hayalleri canlandırıyor...	لَتَشِيرُ فِي جَنَابَاتِ نَفْسِي ... أَحْيَلَةً مَرِيرَةً ...
Ve kalbime gönderiyor.	وَتَبْعَتْ فِي جَنَابَاتِي ...
İnsanın hayvanî yönünü gösteren misalleri...	أَمْثَلَةً مِنْ حَيَوَانِيَّةِ الْبَشَرِ ...

²³³ Kaşîdetu'n-nesr hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri Kavram-Kaynak-Yapı*, Arasta Yay., Bursa, 2003, s. 159-161.

²³⁴ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 76-84.

Ve insanıyet yüceliğinden sıyrılıp çıkmasını!

Gözlerimi acıyla yumuyorum.

Hayattaki kararlılığımı gözterek...

Zayıflamaması için...

Ve insanlardaki güvenimi gözterek...

Kaybolmaması için...

O üzgün göz yummanın.

Gözlerimden gizleyeceğini zannederek.

İnsan hayatının yönlerini...

Ki onları gözlerimin önüne sermişti.

Güneşin dalgalanıp uçuşan tozları...

Gözlerimi yumduğum zaman bana.

Nefsimden rahata kavuşmak için.

İçinde sakinleştiği geceye doğru...

Gönlümün sayfalarından doğan...

Nurdan bir akım... İlginç...

Gizlice idrâke dönüşüyor...

İşte bunu görüyorum şu anda...

Nurdaki harika etki gücünü...

Nefislerin gizli katmanlarını...

Ve örtülü cisimlerin etkileşimlerini...

Çıplak çıplak...

Güzel elbiseler yok...

Kokuların ve yağların güzel kokusu yok.

Saçların ayırım yerlerinden yayılan...

İkiyüzlü tebessümler yok...

Ve bu aldaticı merhamet...

Çirkin suretler dışında [birşey] göremiyorum yazık...

وَأَنْسِلَاخِهِمْ عَنْ سُمُو الْإِنْسَانِيَّةِ!

أُغْمِضُ عَيْنِي عَلَى مَضْضٍ...

ضَنْناً بِالْعَزِيمَةِ فِي الْحَيَاةِ...

أَنْ تَهَيَّي...

وَوَالْتَقَّةِ فِي النَّاسِ...

أَنْ تَدُوبَ...

ظَاناً أَنَّ تِلْكَ الْإِغْمَاضَةَ الْأَسْوَانَةَ

سَتَحْجَبُ عَنْ نَاطِرِي

جَوَانِبَ مِنْ حَيَاةِ الْبَشَرِ...

فَضَحَهَا أَمَامَ عَيْنِي...

هَبَابِ الشَّمْسِ الْمُتَمَاجِحِ...

وَإِذْ بِي ، حِينَ أُغْمِضُ...

لِأَسْكَنْ مِنْ نَفْسِي

إِلَى لَيْلٍ تَهْدُ فِيهِ...

يَنْبَعْتُ مِنْ ثِيَابِ فُؤَادِي...

تِيَّارٍ مِنَ النُّورِ .. عَجِيبٌ...

يَتَحَوَّلُ فِي السَّرِيرَةِ ... إِلَى بَصِيرَةٍ...

هَا أَنَا ذَا أَرَى الْآنَ...

بِمَا فِي هَذَا النُّورِ ... مِنْ قُوَّةِ نُفُودِ حَارِقَةٍ...

طَوَايَا النَّفُوسِ الْمَحْبُوءَةِ...

وَتَفَاعُلَاتِ الْجُسُومِ الْمَسْتُوْرَةِ...

عَارِيَةً ... عَارِيَةً...

فَلَا تِلْكَ الثِّيَابُ الْأَنْيَقَةُ...

وَلَا شَذَى الدُّهُونِ وَالْعُطُورِ...

يَفُوحُ مِنْ مَفَارِقِ الشُّعُورِ...

وَلَا هَاتِيكَ الْإِبْتِسَامَةَ الْمُنَافِقَةَ...

وَذِيَاكَ الْحَنَانَ الْحَادِغِ!...

لَا أَرَى ... وَبِلَاهُ ... غَيْرَ صُورٍ بِشَعَةٍ...

Dilsiz hayvanlar [bile] onlardan uzak Allah'a [yakın] olmaya çalışıyor...

تَبَرُّاً مِنْهَا إِلَى اللَّهِ... الْحَيَوَانَاتُ الْعُجْمُ...

Bunlar insanın tuzaklarıdır...

فَهَذِهِ مَكَائِدُ الْبَشَرِ...

Vücutlarını saran yoğun buharlar içinde...

فِي طَيَّاتِ الْأَبْجَرَةِ الْكَثِيفَةِ... لِحُسُومِهِمْ...

Bunlar doyumsuzluğun parıltıları...

وَهَذِهِ التَّمَاعَاتُ النَّهْمُ...

Kültürlerde gizlenmiş...

مُخْبِوَةٌ فِي التَّقَافَاتِ...

Kaprisler... Şehvetler... Bunlar... Şunlar...

مِنَ النَّزَوَاتِ.. وَالشَّهَوَاتِ.. وَهَذِهِ..

Anneciğim! Şaşıyor musun?

هَلْ تَعْجَبِينَ يَا أُمَّهُ...!

Hayattan tikslenme hissim şiddetlendiğinde.

إِذَا اشْتَدَّ بِي التَّقَرُّزُ... مِنَ الْحَيَاةِ!؟

Ve döndüm bilmiyorum.

وَعُدْتُ لَا أَدْرِي...

İki acı durumdan hangisi...

أَيُّمَا الْأَمْرَيْنِ الْأَمْرَيْنِ...

Kurtuluş vesilesi olarak en faydalı olanı.

أَجْدَى وَسَبِيلَةً لِلنَّجَاةِ...

Bu görüntülerin darbelerinden.

مِنْ وَخَزَاتِ هَذِهِ الْمَشَاهِدَاتِ...

Nefsimin her yanında durması için.

أَنْ يَحْتَنِقَ فِي جَنَبَاتِ نَفْسِي...

Bu korkunç hissin ve canlı bilincin.

هَذَا الْحِسُّ الْمُرْهَفُ... وَالْوَجْدَانُ الْحَيُّ...

Ki insan olan bir canlıya dönüşeyim...

فَأَنْقَلِبَ حَيَوَانًا بَشَرِيًّا...

Azgın ya da bahtiyar...

عَاتِيًّا... سَعِيدًا!؟...

Yahut yokluğa döneyim.

أَمْ أَنْ أَعُودَ عَدَمًا...

Bereketli bir toprak...

بَلْ تُرَابًا مُبَارَكًا...

Yerde biten bitkilerin beslendiği.

يَعُدُّو نَبَاتَ الْأَرْضِ...

Ve güzel kokulu çiçeklerin...

وَزَهْرُهُ الْعَطِيرَ!؟...

Hani hatırlıyorum da...

وَإِذْ أَتَدَكَّرُ...

Diri ölüden daha hayırlıdır...

أَنَّ الْحَيَّ خَيْرٌ مِنَ الْمَيِّتِ...

Ve hem varoluş yokluktan daha akıllıca...

وَالْوُجُودُ أَحْجَى مِنَ الْعَدَمِ...

Fıtratımda ve mizacımda.

يَثُورُ فِي أَجْزَاءِ جِبَلْتِي وَكَيْبَانِي...

İsyan, bağlanma ve vefa fişkıyor.

عَصِيَانٌ.. وَتَعَلَّقُ وَفَاءً...

Duygu ve vicdanıma doğru...

نَحْوَ حِسِّي .. وَوَجْدَانِي!...

Kaderin bana yazdığını seçiyorum.

فَأَخْتَارُ مَا كَتَبَهُ عَلَيَّ الْقَدَرُ...

Ve onu yaşamam gerektiğinin farkındayım.

وَأَدْرِكُ أَنَّهُ لَا بُدَّ لِي أَنْ أَعِيشَ

Ecelimi tüketerek...

مُسْتَوْفِيًّا أَجْلِي ...

Fakat asi değil bahtiyar olarak...

وَلَكِنْ... لَا عَاتِيًّا .. سَعِيدًا ...!

Şerefli bir çilekeş, mücahid ve şehid olarak...

بَلْ .. مُعَدِّبًا مُجِيدًا... وَ مُجَاهِدًا

Bu ikisi nedir ey anneciğim?

مَا هَاتَانِ ... يَا أُمَّاهُ...!؟

Merhametli gözlerindeki iki çekimsiz gözyaşı mı?

هَلْ عَبْرَتَانِ مُتَرَدِّدَتَانِ .. فِي عَيْنَيْكَ الْحَادِبَتَيْنِ

Evet...

نَعَمْ...

Demek ki farkettiler ey anneciğim...

لَقَدْ أَدْرَكْتِ ... يَا أُمَّاهُ...

Benim çektiğimi...

مَا أَعَانِي ...

Aruz ölçüsü bakımından “bir kelimenin, beytin iki şatırı arasında paylaşılması” şeklinde tarif edilebilecek olan *tedvîr*²³⁵ durumuna el-Emîrî'nin özellikle meczû' bahirlerinde daha çok rastlanmaktadır. Bu durumun meydana geldiği beytlere “müdevver beyit” denilmekte olup²³⁶ aşağıdaki beyitler örnek olarak verilebilir.²³⁷ (Meczûu'l-Kâmil)

1	يَا لَيْلُ وَاهَاً كَلَّ طَرُ	فِي وَهْوٍ يَبْحَثُ فِي سُجُوفِكَ
2	عَنْ طَيْفٍ مَنْ يَهْوَى هَوَا	مَى.. لَقَدْ تَغَيَّبَ فِي طُيُوفِكَ
3	يَا لَيْلُ وَاهَاً هَلْ أَقِي	مُ رَهَيْنَ حِرْمَانِي وَبُؤْسِي
4	عَيْنِي تَرَى وَالْقَلْبُ يَهْ	فُو وَالْحَنِينُ يَهْدُ نَفْسِي

1. Ey gece! Ah gözlerim [uykusuzluktan] yoruldu. O, senin örtülerin [altında] sevgimi arzulayanın hayalini aramaktadır.
2. Gerçekten [onun hayali] senin hayallerin arasında kaybolmuştur.
3. Ey gece! Mahrumiyete ve ümitsizliğe mahkûm bir şekilde oturacak mıyım? Ne kötü!
4. Gözüm görmekte, kalbim özlem duymakta ve hasret içimi kemirmektedir.

²³⁵ Nâzîk el-Melâike, *Kağâya 'ş-Şi 'ri 'l-Mu 'âşır*, s. 91.

²³⁶ Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011, s. 29.

²³⁷ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 195.

Yukarıdaki beyitlerin aruz ölçüsünü tespit etmek amacıyla *taktî*‘ yapılması durumunda tef’îlenin birinci mısradaki tamamlanmadığı aksine ikinci mısraya taşıdığı görülecektir. Konunun daha iyi anlaşılması adına söz konusu beyitlerin *taktî*‘i aşağıda verilmiştir:

يَا لَيْلُ وَاهَاً كَلَّ طَرْ	فِي وَهُوَ يَبْحَثُ فِي سُجُوفِكَ
o/ /o/ o/o/ /o/ o/	o/o// o//o/ /o/ o/
(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلُنْ)	(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلَاتُنْ)
عَنْ طَيْفٍ مَنْ يَهْوَى هَوَاً	عَى.. لَقَدْ نَعَيْبَ فِي طُيُوفِكَ
o// o/o/ o/ /o/ o/	o/o// o//o// o// /
(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلُنْ)	(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلَاتُنْ)
يَا لَيْلُ وَاهَاً هَلْ أَقْبِي	مُ رَهِيْنَ حِرْمَانِي وَبُؤْسِي
o// o/ o/o/ /o/ o/	o/o// o/o/o/ /o// /
(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلُنْ)	(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلَاتُنْ)
عَيْنِي تَرَى وَالْقَلْبُ يَهْـ	فُو وَالْحَيْنُ يَهْدُ نَفْسِي
o/ /o/o/ o// o/o/	o/o/ /o// /o//o/ o/
(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلُنْ)	(مُتَّفَاعِلُنْ مُتَّفَاعِلَاتُنْ)

Eski aruz bilginlerine göre bir kâfiye kusuru sayılan tazmîn, anlamın bir beyitte bitmeyip daha sonra gelen herhangi bir ifadeyle bağlantılı olmasıdır.²³⁸ Bazen tazmîn yapılan iki ifade arasına birden fazla beyit de girebilmektedir.²³⁹ el-Emîrî’nin şiiirlerinde örnekleri görülen tazmîn, genellikle tazmînin makbul kısmına girmektedir. Zira İbn Reşîk el-Ğayrevânî’nin ifadesiyle “şair, dilin el verdiği kadarıyla sözü genişletip en sonunda anlamı güzel bir şekilde bağlayabiliyorsa bu tazmînin sakıncası yoktur.”²⁴⁰ Bu bağlamda

²³⁸ Ebû Zekeriyâ el-Ğaţîb et-Tebrîzî, *Kitâbu'l-Kâfi fi'l-'Arûğ ve'l-Ğavâfi* (Thk. Hassânî Hasan Abdullah), 3. bs., Mektebetu'l-Ğâncî, Kahire, 1415/1994, s. 166; Ebû Hilâl el-'Askerî, *Kitâbu'ş-Şinâ'ateyn: el-Kitâbe ve'ş-Şi'r* (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî ve Muhammed Ebu'l-Fağl), Dâru İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kâhire, 1952, s. 36.

²³⁹ el-Ğayrevânî, *el-'Umde*, I, 172.

²⁴⁰ el-Ğayrevânî, *el-'Umde*, a.y.

el-Emîrî'nin “Yâ Rahmeten li'l-'Alemîn” adlı şiirinden bir bölüm misal olarak verilebilir:²⁴¹ (Basît)

... عِيدَ الْوُجُودِ الَّذِي مَا مِثْلُهُ عِيدُ	1 إِلَيْكَ يَا رَحْمَةً لِلْعَالَمِينَ، وَيَا
... مِنْ يُؤْمِنُ طَلَعَتْهُ فِي مَحَلِّهَا الْبَيْدُ	2 إِلَيْكَ، فِي يَوْمِ ذِكْرِكَ الَّذِي نَضَرْتِ
... هُجَّ الْأَعْرَى، فَتَوَطَّيْتُ وَتَحْدِيدُ	3 وَكَانَ مُنْطَلَقَ الْخَيْرِ الَّذِي افْتَدَحَ اللَّهُ
... .أَمْرًا حَكِيمًا، وَلِلَّهِ الْمَقَالِيدُ	4 إِلَيْكَ يَا قَدَرَ اللَّهِ الْعَلِيمِ وَيَا
... شِعْرًا لَهُ فِي ضَمِيرِ الدَّهْرِ تَغْرِيدُ	5 أُزْجِي مَشَاعِرَ رُوحِ صُغْتُ وَهَجَّتْهَا

1. *Ey âlemlere rahmet [olarak gönderilen zat]! Varlığın eşsiz bayram [gününde] sana...*
2. *Çehresinin bereketinden çorak çöllerin parladığı zatı [ki o da sensin] anma gününde sana...*
3. *Güzel yolun [meşalesini] yakan, sağlamaştıran ve yenileyen hayrın başladığı [günde].*
4. *Ey alîm (her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilen) Allah'ın kaderi ve hikmetli emri! [Ki her şeyin] anahtarı Allah'ın [elindedir].*
5. *Yanıp tutuşmasını, zamanın vicdanında cıvıldamak [suretiyle] şiire döktüğüm bir ruhun duygularını [sana] gönderiyorum.*

Yukarıdaki şiirde birinci beytin başında yer alan car-ı mecrûr (إِلَيْكَ), son beytin başındaki أُزْجِي fiiline müteallik olmaktadır. Şair, Hz. Peygamber (s.a.s.)'e karşı samimi duygularını dile getirirken iki ifade arasındaki bu irtibat noktasında bir belirsizliğin önüne geçmek için “sana” (إِلَيْكَ) ifadesini birkaç kez tekrar etmiştir.

²⁴¹ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 229.

Tazmînde daha sonra gelecek beyitteki ifadeyle alâkalı kelimenin kâfiyeye yakın olma durumu ise çok tenkit edilmektedir.²⁴² Aşağıda bir örneği verilen bu tarzdaki tazmîne el-Emîrî'nin şiirlerinde çok nadir rastlanmaktadır.²⁴³ (Meczû'l-Kâmil)

1   يَتَذَمَّرُونَ وَقَائِلٍ   وَكَأَنَّهُ بَلَغَ الْمَجْرَةَ
2   طُولًا سَمِئْتُ تَشَدُّدًا   أَصْلِحْ أَيَا رَبَّاهُ أَمْرَهُ

1. *Baskıdan sıkıldım diyerek sızlanıp duruyorlar ve sanki [şikâyetleri]*

2. *Samanyoluna uzandı. Ey Rabbim sen onların bu hâlini ıslah eyle!*

Görüldüğü üzere birinci beyitte anlam ve i'râb tamamlanmayıp ikinci beyte sarkmıştır. Zira ikinci beytin başında mansûb olarak gelen طُولًا kelimesi, بَلَغَ الْمَجْرَةَ cümlesinden *temyîz* (nisbet temyîzi) olmaktadır. *Mümeyyez* olan cümle ise beytin sonunda yani kâfiyenin yer aldığı kısımda bulunmaktadır.

Şairin en sık kullandığı bahirler hafîf, mutekârib, tavîl, serî, basîf, remel ve kâmil bahirleridir. Şair muktedab ve mudârî' gibi kısa bahirleri hiç kullanmasa da bunların yerine uzun bahirlerin meczû' ve meşûr gibi kısa şekillerini tercih etmiştir. Meczû' beyit, her mısranın (şatr) sonundan birer tef'îlenin hazfedildiği, meşûr beyit ise bir mısranın tamamen hazfedildiği beyitleri ifade etmektedir.²⁴⁴ el-Emîrî'nin şiirlerinin tüm bahirlere göre dağılımı yüzdeler oranlarıyla birlikte aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Bahirler	Şiir Sayısı	Yüzdesi
Hafîf	65	14,98%
Mutekârib	64	14,75%
Tavîl	48	11,06%

²⁴² el-Huleybî, *el-Binâu'l-Fennî*, s. 353.

²⁴³ el-Emîrî, *Eb*, s. 26.

²⁴⁴ İmîl Bedî' Ya'kûb, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fî 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991, s. 173,175; Tural, *Arap Edebiyatında Arûz*, s. 26.

Serî‘	46	10,60%
Meczûu’l- Kâmil	45	10,37%
Basî‘	40	9,22%
Remel	33	7,60%
Meczûu’r-Remel	28	6,45%
Kâmil	24	5,53%
Remel-i Müsemmen	14	3,23%
Recez	9	2,07%
Vâfir	5	1,15%
Mutedârek	5	1,15%
Mucteş	2	0,46%
Medîd	1	0,23%
Meşûru’l-Basî‘	1	0,23%
Meczûu’r-Recez	1	0,23%
Meşûru’r-Recez	1	0,23%
Meczûu’l-Vâfir	1	0,23%
Meczûu’l-Ĥafif	1	0,23%
Toplam	434	100%

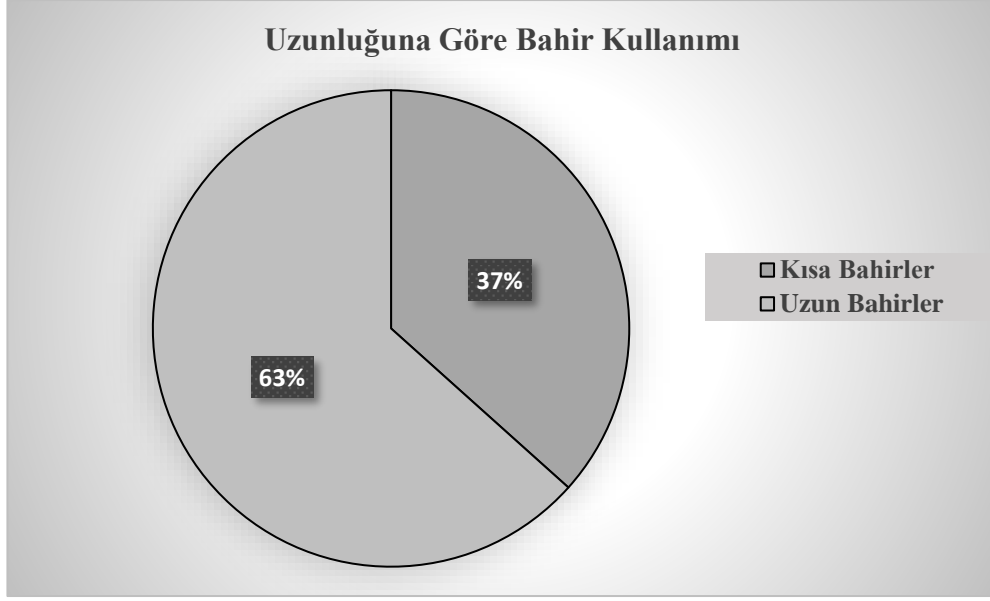
Bu tabloya göre şairin hiç kullanmadığı klasik aruz bahirleri hezec, munserih, muzârî‘ ve muktedab bahirleridir. Şair el-Emîrî medîd, mucteş, vâfir, recez ve mutedârek bahirlerini ise çok az kullanmıştır. Şairin kullandığı bahirlere konu bazlı bakıldığında çocukları için kaleme aldığı ya da çok hüznü bir ruh halinde iken yazdığı şiirlerde daha çok kısa vezinleri kullandığı söylenebilir. el-Emîrî’nin şiirlerinin bahirlerin uzunluğuna göre dağılımı ise şu şekildedir:

Uzun Bahirler	Şiir Sayısı	Kısa Bahirler	Şiir Sayısı
Ḥafîf	65	Serî‘	46
Mutekârib	64	Meczûu’l- Kâmil	45
Ṭavîl	48	Remel	33
Basîṭ	40	Meczûu’r-Remel	28
Kâmil	24	Mucteş	2
Remel-i Müsemmen	14	Meşṭûru’l-Basîṭ	1
Recez	9	Meczûu’r-Recez	1
Vâfir	5	Meşṭûru’r-Recez	1
Mutedârek	5	Meczûu’l-Vâfir	1
Medîd	1	Meczûu’l-Ḥafîf	1
Toplam	275		159

Klasik dönemde ṭavîl, vâfir, kâmil ve basîṭ ve gibi uzun vezinler revaçta iken²⁴⁵ modern dönemde kısa vezinler yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu minvalde kısa vezinlerin el-Emîrî’nin şiirlerinin %37’sini oluşturması azımsanmayacak bir orandır. Tam 45 şiirinde kâmil bahrinin meczû’ şeklini kullanması da oldukça dikkat çekicidir. Kısa veya meczû‘ bahirler, şiirlerin daha ritmik olmasını ve kolay bestelenmesini sağlamaktadır.²⁴⁶ Şairin birçok şiirinin *neşîd/ilahi* olarak icra edilmesinin altında muhtemelen bu sebep yatmaktadır.

²⁴⁵ Çetin, *Eski Arap Şiiri*, s. 51.

²⁴⁶ el-Ḥuleybî, *el-Binâu’l-Fennî*, s. 335.

Şair el-Emîrî birçok vesileyle aruz dersi almadığını ve bahirleri bilmediğini ifade etmiştir. Buna rağmen doğuştan gelen kabiliyeti sayesinde şiirlerinde çok az hata ile aruz ölçüsünü başarılı bir şekilde uygulamıştır.

1.2.2. Kâfiye

el-Emîrî, şiirde ahengi sağlayan önemli bir unsur olan kâfiye konusunda çoğunlukla klasik Arap şiirindeki düz kâfiye düzenini korumasıyla birlikte bazı tasarruflarda bulunmuştur. Sözelimi şiirleri arasında çok az da olsa her beytin farklı kâfiyeyle sonlandığı *şi'ru'l-mursel*²⁴⁷ tarzına rastlanmıştır. Ayrıca bazı Abbasî ve Endülüs dönemi şairlerinin kullandığı ya da modern dönemde batı şiirinin etkisiyle Arap şiirinde görülmeye başlayan yeni bazı kâfiye şekillerini denediği görülmektedir.

Şairin kullandığı bu değişik kâfiye şekilleri kâfiye-i mute'ânika, kâfiye-i mutekâtı ve kâfiye-i müteşâbikedir. Bunlara kısaca değinmek gerekirse bunlardan ilki, her iki beytin kâfiye bakımından kendi aralarında uyumlu olmasıdır. İngiliz ve Fransız şiirinde

²⁴⁷ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Yalar, *Modern Arap Şiiri Kavram-Kaynak-Yapı*, Arasta Yay., Bursa, 2003, s. 133-134.

yaygın olarak kullanılan ve kâfiye-i mute‘ânika (rime embrassee) olarak adlandırılan kâfiye düzeni şu şekildedir:²⁴⁸

- a.....
- a.....
- b.....
- b.....
- c.....
- c.....

Bu kâfiye düzenine örnek olarak şairin torunu Ahmed için yazmış olduğu aşağıdaki dizeler verilebilir:²⁴⁹ (Muctes)

يَا أَحْمَدِي.. يَا حَبِيبي	1	حَدَّثَنِي عَنْكَ يَا بَابَا
وَعَشْتِ مِلءَ وَجِيبي	2	فَلَحْتِ فِي غَمَضِ عَيْنِي
تَنُمُو وَتَحْبُو وَوَيْدَا	3	طَوَيْتِ أَوَّلَ عَامِ
نَضْرًا نَدِيدَا سَعِيدَا	4	فَلِيحْبُكَ اللَّهُ عُمْرَا
وَالْقَلْبُ يُسْرِغُ نَحْوَكَ	5	بَدَأَتْ تَمْشِي رُوَيْدَا
وَسَدَدَ اللَّهُ حَطْوَكَ	6	فَدُمْتَ فَرِحَةَ قَلْبِي
أَقُولُ: يَعْثُ سَعِيكَ	7	وَصَارَ يَبْحَثُ لَا... لَا
وَقَدْ تَفَتَّحَ وَعِيكَ	8	فَذَاكَ حُبُّ إِطْلَاعِ
كَمَا يُصَلِّي وَيَسْجُدُ	9	وَقَالَ: صِرْتَ نُصَلِّي
تَقُولُ: إِيَّاكَ نَعْبُدُ	10	فِيَا لِبُشْرَى لَمَّا
لَمَّا تَكُونُ إِمَامَا	11	وَيَا لِسَعْدِي وَمَجْدِي
فِي ظِلِّ بَابَا وَمَامَا	12	وَتَمَلُّ الرَّحْبَ حَيْرَا

²⁴⁸ Muhammed Ğuneymî Hilâl, *en-Nakdu 'l-Edebiyyu 'l-Hadîs*, s. 442.

²⁴⁹ el-Emîrî, *Reyâhînu 'l-Cenne*, s. 65-66.

1. *Ey Ahmed'im! Ey sevgilim! Baba[n] senden bahsetti.*
2. *Birden gözümde canlandın ve kalbim pır pır attı.*
3. *Serpilerek ve ağır ağır emekleyerek ilk yılını bitirdin.*
4. *Allah sana sağlık, afiyetle ve mutlulukla geçireceğin bir ömür bahşetsin.*
5. *Yavaşça yürümeye başladın, kalp senin bulunduğu tarafa koşmakta.*
6. *Kalp sevinci olarak kalmaya devam edesin. Allah senin adımlarını istikametten ayırmasın.*
7. *[Baban] yaramazlık yaptığını [söyledi]. Hayır hayır. [Ona] “senin işini kurcalıyor” diyorum.*
8. *Bu ne güzel bir incelemedir. Gerçekten de senin şuurun açılmış.*
9. *Baban namaz kılp secde ederken senin de onun gibi namaz kıldığını söyledi.*
10. *Ne güzel bir müjdedir bu bana. Senin إياك نعبد (yalnız sana ibadet ederiz) demen.*
11. *İmam olmandan ne kadar mutlu olup şeref duyacağım [bilemezsin].*
12. *Babanın ve annenin gölgesinde geniş [gönlü] hayırla doldurursun.*

Birinci ile üçüncü, ikinci ile dördüncü beytin kendi aralarında uyumlu olduğu kâfiye düzenine ise kâfiye-i mutekâtî‘a (çapraz kâfiye) denilmektedir. Kâfiye düzeni şu şekildedir:

- a.....
- b.....
- a.....
- b.....

Şairin kâfiye-i mutekâtî‘a şeklindeki kâfiye çeşidine aşağıdaki beyitleri örnek olabilir:²⁵⁰ (Meczû‘ul-Kâmil)

²⁵⁰ el-Emîrî, *Hicâratun min Siccil*, s. 93.

1	وَيْلِي أَنَا الْإِنْسَانُ حَمَّ	أَلِ الشَّدَائِدِ وَالْأَمَانَةِ
2	الْمُسْلِمِ مُسْتَحْلَفِ الرَّ	بَانَ قُطْبِ رَحَى الْوُجُودِ
3	وَيْلِي أَنَا الْعَرَبِيُّ مَسْ	وُؤُولِ الرِّسَالَةِ وَالْحِصَانَةِ
4	الْبَاسِطِ السُّلْطَانِ فِي	رَحْبِ الْمَهَامِهِ وَالنُّجُودِ

1. Yazıklar olsun bana! Ben ki zorlukların ve emanetin hamalı olan insanım.
2. Halife kılınan, varlık değirmeninin merkez noktası ve kaptanı olan Müslüman [insan]...
3. Yazıklar olsun bana! Ben ki peygamberlik ve faziletin sorumlusu olan Arap ırkına mensubum.
4. Geniş çöller ve platolarda sultanını memnun eden [insan]...

Kâfiye-i müteşâbike ise beyitlerdeki birinci ve ikinci mısraların (şatr) kâfiye bakımından kendi aralarında bir uyum sağlamasıdır. Şöyle ki:

b.....	a.....
b.....	a.....
b.....	a.....
b.....	a.....

Bu kâfiye düzeninin örneği ise *Ehlu Bedr* başlıklı şiiRIDIR. Bu şiiRinde şair *recez* bahrini, aruz ve darbları kendi içerisinde kâfiyeli olacak biçimde kullanmıştır. Birinci mısranın (şatr) sonu *fâilun*, ikinci mısranın sonu ise *mef'ûlun* şeklinde bitmektedir.²⁵¹ (Recez)

1	يَا بَدْرُ هَلْ شَهِدْتَ أَهْلَ بَدْرِ	تَحْتُهُمْ مَلَائِكُ الرَّحْمَنِ
2	فِي مَوْكِبِ مِنَ السَّنَا وَالطُّهْرِ	قُلُوبُهُمْ تُشْرِقُ بِالْإِيمَانِ

²⁵¹ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 78.

3	كَلَّلَ هَامَاتِهِمْ بِالنَّصْرِ	فَنَاوَهُمْ فِي الْأَحَدِ الدِّيَانِ
4	يَسْتَبِقُونَ الْمَوْتَ دُونَ صَبْرٍ	لِيَنْشَقُّوا مِنْ أَرِحِ الْجِنَانِ
5	وَالْعَصْرِ ، هُمْ هُدَى لِكُلِّ عَصْرٍ	وَمَثَلٌ حَى مِنْ الْقُرْآنِ

1. *Ey Bedir! Sen Rahmân'ın melekleri tarafından kuşatılan Bedir ashabını gördün mü?*
2. *Parlak ve tertemiz, kalpleri imanla parlayan bir kabile...*
3. *Onların ehad ve deyyân olan Allah için canlarını feda etmeleri, başlarını zaferle taçlandırdı.*
4. *Cennetlerin güzel kokusunu alabilmek için sabırsızca ölümden yarışıyorlar.*
5. *Asra yemin olsun ki, onlar her asra birer hidâyet (kaynağı) ve Kur'ân'dan canlı birer örnektir.*

el-Emîrî'nin eserlerinde müselles (üçerli), murabba' (dörderli), musabba' (yediserli) ve on ikişerli kıtaların bulunduğu şiirlere rastlanmaktadır. Şair bu kıtaların ihtiva ettiği beyitlerin kendi içindeki kâfiye uyumunu sağlamaya çalışmıştır. Burada şairin *müselles* türünde olan aşağıdaki şiiri örnek olarak verilebilir:²⁵² (Meczûu'l-Kâmil)

1	فِي وَحْدَتِي وَاللَّيْلِ دَاجٍ	وَالسُّكُونُ لَهُ امْتِدَادٌ ..
2	وَالذِّكْرِيَّاتُ تَلُوْحُ كَسَلَى	بَيْنَ أَجْفَانِ الشُّهَادِ
3	أَصْدَاءُ مَاضٍ مَا تَزَالُ	تَعْنُ فِي حَقَقِ الْفُقَادِ ..
4	فِي وَحْدَتِي؛ وَالصَّمْتِ	الْكَوْنُ فِي رَفْقٍ وَحَيْمٍ ..
5	إِلَّا النَّسِيمَ فَقَدْ سَرَى	مُتَهَادِيًا، وَشَدَا وَرَمَّ
6	فَتَرَّحَّ الْعُصْنُ الْمُطِلُّ	عَلَى كَالشَّيْبِ الْمُلْتَمِّمِ

²⁵² el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 141-142; *Elvânu Tayf*, s. 164-165.

7	فِي وَحْدَتِي؛ وَالنَّجْمُ بَيْنَ	الْغَيْمِ يَبْسِمُ ثُمَّ يَغْرُبُ ..
8	وَشُعَاعُهُ مِنْ حَلْفٍ	يُخَالِسُنِي وَيَهْرُبُ
9	بِمَضِي إِلَى صُحُفٍ	كَأَنَّهَا نُشِرَتْ لِيَكْتُبُ ..

1. *Yalnızlığında, gece karanlık ve gecenin sessizliği uzuyor.*
2. *Hatıralar, uykusuz göz kapaklarımın arasından üşengeç bir şekilde parlıyor.*
3. *Geçmişin yankıları hâlâ kalbin çarpıntılarında inliyor.*
4. *Yalnızlığında, sessizlik kâinatı yumuşakça sardı ve çadırını [üzerine] kurdu.*
5. *Salınarak yürüyen, şarkı söyleyen ve terennüm eden meltem rüzgârı dışında.*
6. *Üzerime uzanan dal birden maskeli bir hayalet gibi sallandı.*
7. *Yalnızlığında, yıldızlar bulutların arasından tebessüm edip sonra batıyor.*
8. *[Yıldızların] pencere arkasından [sızan] parıltısı bana gizlice bakıp kaçıyor.*
9. *Açılmış [sayfalara] benzeyen bulut tabakalarına yazmak için gidiyor.*

Arap şiirinde geleneksel düzene göre kasidede yer alan tüm beyitlerin aynı kâfiye ile sonlanması gerekmektedir. Şair el-Emîrî'nin kasidede tek kâfiye düzenine ne oranda uyduğu noktasında yapılan araştırmada, genel kanaate göre kaside sayılmayan yedi beyitten kısa şiirleri dikkate alınmamıştır. Buna göre şair el-Emîrî, incelenen 275 kasidesinden 248 tanesinde tek kâfiye düzenine dikkat etmiş, 27 tanesinde ise farklı revî harfleri kullanarak kâfiye düzenine riayet etmemiştir. Bu sonuca göre şair, yaklaşık %90 oranında klasik kâfiye yapısının özelliklerine uymuştur.

Arap şiirinde kasideler genellikle beytin sonundaki revî harfine göre hemziyye, bâiyye, lâmiyye ve sîniyye gibi isimlerle adlandırılmaktadır. Revî harfi ise kâfiyedeki en

önemli cüz olup beytin sonundaki son sahih harfi ifade etmektedir.²⁵³ Şair el-Emîrî'nin kasideleri revî harflerine göre sınıflandırıldığında aşağıdaki gibi bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

Revî	Şiir Sayısı	Revî	Şiir Sayısı
ر	44	س	5
ن	39	ح	5
د	28	ج	4
ب	26	ض	4
م	16	و	4
ق	14	ك	3
ل	13	ف	2
ء	12	ه	2
ت	11	خ	1
ع	8	ط	1
ى	6		

Yukarıdaki verilere göre şair el-Emîrî kasidelerinde revî harfi olarak en çok ر, ن, د, ب ve م harflerini kullanmıştır. Bu harfler, Arap şiirinde en çok kullanılan revî harfleridir. İbrahim Enîs Arap şiirinde revî olarak kullanılan harfleri kullanım sıklığına göre dört gruba ayırmış ve bu harfleri birinci grupta göstermiştir.²⁵⁴ Bu minvalde el-Emîrî'nin şiirlerinin genel eğilime uyduğu söylenebilir. Şairin en az kullandığı revî harfleri ise ط, خ,

²⁵³ Nâyif Ma'rûf, Ömer el-Es'ad, *İlmu'l-'Arûd et-Taṭbîkî*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2006, s. 184; İsmail Durmuş, Mürsel Öztürk, İskender Pala, "Kafiye", *DİA*, İstanbul, 2001, XXIV, 150.

²⁵⁴ İbrahim Enîs, *Mûsîka 'ş-Şi'r*, 2.bs., Mektebetu'l-Anglo el-Mıṣrıyye, Kahire, 1952, s. 246.

ه, ف ve ك harfleridir. Peltek harflerini (ظ, ذ, ث) revî olarak hiç kullanmamış, ancak telaffuzu ve kâfiyede kullanılması zor olan ع ve ض harflerini az da olsa kullanmıştır.

Kâfiye ilminde “şairin, kâfiyede bir harfin (revî) uyumu yeterli iken birden fazla harfi benzer şekilde getirmeyi kendine zorunlu kılması” olarak tanımlanan²⁵⁵ *luzûmu mâ lem yelzem* sanatının el-Emîrî'nin şiirlerinde yer aldığı gözlemlenmiştir. Aşağıdaki şiirinde şair, revî harfi olan mîm ile birlikte ondan önceki râ harfini de her beytin sonunda tekrar etmiştir:²⁵⁶ (Mutekârib)

1	يُطَلُّ ... بِمَاذَا يُطَلُّ «الْمُحَرَّم»؟	بِفَتْحِ قَرِيبٍ وَعَيْشٍ مُكْرَمٍ؟
2	أَمِ الْعَامِ كَالْعَامِ ... وَالْعُمُرُ يَجْرِي؟	وَيَا لَضَرَاوَةِ عَامٍ تَصَرَّمِ
3	فَوَاجِعُ فِي «الشَّامِ» وَيَلَاثُمَا	بَرَآكِينُ فَتْكِ وَهَتَاكِ عَرْمَرَمِ
4	وَجُرْحُ «فِلِسْطِينَ» يَزْدَادُ نَرْفَاً	وَقَدْ كَانَ طَعْنَةً ذَاكَ «الْعَبَصَرَمِ»
5	وَنُكْبَةُ «لُبْنَانَ» لَوْ شَامَهَا	وَلَيْدٌ، لَكَانَ مِنَ الْهُزُلِ يَهْرَمِ
6	وَكَمْ مِنْ مَصَائِبٍ جَلَّتْ وَحَلَّتْ	بِكَيْدِ خَوْوِنٍ وَتَفْرِيطِ أَشْرَمِ
7	وَمَا مِنْ حَسِيْبٍ وَلَا مِنْ نَكِيْرٍ	وَمَنْ يُنْكَرُ الْجُرْمَ، وَالْكُلُّ أَجْرَمِ؟

1. [Muharrem ayı] yaklaşıyor. Muharrem ayı neyle yaklaşıyor? Yakın bir fetih ve şerefli bir yaşam ile [mi?]
2. [Yoksa] ömür geçerken [geçen] yılki gibi bir yıl mı? Ne yazık hızla geçen yılın acımasızlığına.
3. Ne acı Şam'daki felaketler. Yanardağ [gibi patlayan] cinayetler ve şiddetli çatışmalar.
4. Filistin'in yarası artarak kanamaya devam ediyor. Bu yara o Cemâl Abdunnâsır'dan kaynaklanıyor.

²⁵⁵ ‘Abdulazîz ‘Atîk, ‘İlmu ‘l-Bedî’, Dâru’n-Nahdâti’l-‘Arabiyye, Beyrut, tsz., s. 233; İsmail Durmuş, “Lüzûm-ı Mâ Lâ Yelzem”, *DİA*, Ankara, 2003, XXVII, 262.

²⁵⁶ el-Emîrî, *Ezânu ‘l-‘Kur‘ân*, s. 88.

5. *Lübnan faciasını şayet bir bebek gözlemleseydi korkudan ihtiyarlardı.*
6. *Bir hainin tuzağıyla ve bir kulağı kesişin ihmaliyle meydana gelen nice büyük musibetler.*
7. *[Suçlu] ne sadece soylular ne de tanınmayanlar. Herkes suçluysen kim suçunu inkâr edebilir?*

Şair el-Emîrî *humâsiyyât* türü aşağıdaki şiirinde de beyit sonlarındaki iki harfin uyumuna özen göstererek başka bir *luzûmu mâ lem yelzem* örneği sergilemiştir.²⁵⁷

(Recez)

1	يَا رَبِّ هَذَا اللَّيْلُ يَجْلُو شُهْبَهُ	مِثْلَ تُغُورِ الْخُورِ فِي دِيَارِكََا
2	يُجَاوِرُ الْوَهَانَ فِيهِ حَبَّهُ	وَإِنِّي أَحْيِيهِ فِي جَوَارِكََا
3	وَحَفَقَاتِ الْقَلْبِ ، يَشْكُو حَطْبَهُ	كَأَنَّهَا الْأَصْدَاءُ مِنْ أَقْدَارِكََا
4	تَصَدَّعَ الْقَلْبُ فَأَحْسِنَ رَأْبَهُ	يَا رَبِّ وَاسِقِ الرُّوحِ مِنْ عَفَارِكََا
5	أَجْرُهُ إِكْرَامًا لِيَنْسَى كَرْبَهُ	فَرَاخَهُ الْمُؤْمِنِ فِي جَوَارِكََا

1. *Ey Allahım! Bu gece yıldızlar, cennetindeki hurilerin dişleri gibi parıl parıl parlıyor.*
2. *Âşık onda maşukunu bulup meşke dalıyor ve ben seninle sohbet ederek onu yaşıyorum.*
3. *Kalbin çarpıntıları sanki [yazdığın] kaderin yankıları gibi durumundan şikâyet ediyor.*
4. *Kalbim paramparça oldu. [Nolur] onu en güzel şekilde yama! Ey Rabbim ruhuma [tertemiz] şarabından ihsan eyle.*
5. *Üzüntülerini unutması için ona ecrini ikram et. Zira müminin rahat bulacağı yer senin katındadır.*

²⁵⁷ el-Emîrî, *Ma 'allâh*, s. 84.

2. Üslup Özellikleri

Şairin eserlerinde kullandığı üslubu tekdüze olmayıp içerisinde bulunduğu hissiyat ve duygulara göre değişiklik arz etmektedir. Ancak genel bir değerlendirme yapabilmek için öncelikle şairin kullandığı kelimeleri fesahat ve belagat açısından tahlil etmek yerinde olacaktır.

2.1. Kelime Kullanımı

Arap dilinde bir kelamın fasih ve belîğ olabilmesinin birtakım şartları mevcuttur. Bunlar klasik kaynaklarda uzun uzadıya anlatılmıştır. Kısaca söylemek gerekirse; sözün anlaşılır olması, kulak tırmalayıcı olmaması, kulağa fonetik olarak hoş gelmesi ve gramer kurallarına uygun olması gerekmektedir.

el-Emîrî'nin şairlik kabiliyeti daha önce değinildiği üzere vehbî olup doğuştan gelen bir yetenek olarak değerlendirilmektedir. Aklından ve kalbinden diline döküldüğü şekliyle şiirlerini kaleme almakta ve genellikle daha sonra üzerinde düzeltme vesair işlemler yapmamaktadır. Gazetelere verdiği birkaç demecinde ise yoğun mesaisi dolayısıyla şiirlerini gözden geçirmeye fırsat bulamadığını ifade etmiştir. Bu nedenle şair, edebiyat eleştirmenlerinin tenkitlerinden kurtulamamıştır. Yakın arkadaşları ve ailesinden kendisine şiirlerinden güzel olanları seçip yayınlaması yönünde gelen tavsiyeleri ise kendi karakteriyle izah etmeye çalışmıştır. *Ümmî* adlı divanının önsözünde şu ifadeleri kullanmaktadır:²⁵⁸

“Edebiyat eleştirmeni bir kardeşim diyor ki: Bu divanındaki (Ümmî) bir kasideni 16 yaşında iken yazmışsın. (Bunun gibi) erken yaşlarda kaleme aldığın çoğu kasideye yer vermeseydin (edebî olarak daha) yüksek bir mertebeye ulaşırdın. Zira edebî zevke sahip olanlar ve eleştirmenler seni affetmez. Onlar her durumda şiirin iyisini isterler. Aksi

---

²⁵⁸ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 25-26.

halde seni çok fazla tenkit ederler. Ben de kendisine şöyle cevap verdim: İstedikleri şekilde değerlendirsinler. Benim için önemli olan insanlığımın yüksekliğidir. Yazdıklarımı şeref ve övgü için kaleme almıyorum. Olanları gerçeğe sadık kalarak ve olduğu gibi aktarıyorum.”

el-Emîrî yine bir arkadaşının kendisine güzel ve uyumlu kelimeleri seçmesi gerektiğini söylemesi üzerine ona şu şekilde karşılık vermiştir:²⁵⁹ (Hafif)

أَنَا لَا أَعْرِفُ التَّصَنُّعَ فِي شِعْرِي	1
كَيْفَ أَحْتَارُ نَبْرَتِي حِينَ أَضْحَكُ	2
كَيْفَ لِي بِاخْتِيَارِ لَفْظٍ مُنَمَّقٍ	3
وَشُعُورِي يَنْسَابُ فَيُضَاغُزِيرًا	4
كُلُّ حِسٍّ قَدْ صَبِغَ لَفْظًا وَمَعْنَى	5
هَلْ لِرُؤْيِ الرُّبِيِّ اصْطِفَاهُ شَدَاهُ	6

1. Ben şiirimde tasannuyu/yapmacık davranmayı bilmem. Zira şiirim, serbest bırakıldığı andaki karakterimdir.
2. Gülerken ses tonumu nasıl belirleyeyim? Ağlarken iniltimi nasıl seçeyim?
3. Süslü lafızları seçmek benim için nasıl mümkün olabilir? Kelimelerimi bir nağme gibi nasıl dizebilirim?
4. Duygularım, yaratılışımın hislerinden fıskıran büyük bir sel gibi akmaktadır.
5. Her duygu, benden kasıtsız olarak lafız ve mana olarak dökülmektedir ve parlamaktadır.
6. Tepelerdeki çiçekler kokusunu seçme imkânına sahip midir? Her çiçek yaratıldığı gibi kokar.

²⁵⁹ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 45-47.

Her şairin dünya görüşü, mizacı, yaşadığı çevre ve edebiyat alanındaki birikim ve deneyimlerine göre oluşan kendine özgü bir kelime dağarcığı vardır. el-Emîrî'nin kullandığı kelimelerin genellikle doğal, akıcı, sade, anlaşılır ve mûsiki etkisi yaratacak tarzda olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca şairin, şiirlerinde fasih Arapçaya büyük oranda sadık kaldığı görülmüştür. Sadece *Reyâhînu'l-Cenne* divanında yer alan bir şiirinde halk ağzında kullanılan ve ammice Arapçası şeklinde ifade edilen birkaç kelimeye rastlanmıştır (نابيا - ماما).²⁶⁰

Nadir kullanıldığı için anlamı herkesçe pek bilinmeyen kelimeleri ise oldukça az kullanmıştır. Arap belâğatında *garâbet* terimiyle karşılanan bu durumdaki kelimeler için şair, genellikle kasidenin ya da eserin sonunda anlamlarını zikretmeye çalışmıştır. Ancak Nâzik el-Melâike gibi eleştirmenler bunu şairin başarısızlığını itiraf etmesi olarak nitelendirmektedir.²⁶¹

Şair el-Emîrî'nin şiirlerinde en fazla dikkat çeken özellik, Kur'ân-ı Kerîm'de zikredilen kelime ve ifadeleri sıklıkla kullanmasıdır. Dini ve dünya görüşü ne olursa olsun bir Arap şairinin Kur'ân-ı Kerîm'den hiç etkilenmemiş olması düşünülemez. Ali Ahmed Sa'îd (Adonis), Abdulvehhâb el-Beyâtî, Mârûn 'Abbûd ve Reşîd Selîm el-Hûrî gibi farklı ideolojilere sahip şairler bile üsluplarında Kur'ân-ı Kerîm'in etkisinden kurtulamamışlardır. İslâmî edebiyat akımının bir mensubu olarak el-Emîrî'de bu etki çok daha barizdir. Bu durumun nedeni şairin küçüklüğünden itibaren Kur'ân-ı Kerîm ile çok vakit geçirmesi ve hemhâl olmasıdır.

Eserleri incelendiğinde şairin en çok ilgilendiği kelimenin *nûr* (نور) ve ona yakın kelimeler olduğu görülmektedir. Nûr sözcüğü aydınlığı, Allah (c.c.)'ı, cahiliye karanlığını ortadan kaldıran İslâm'ı, ibadet sırasındaki ilâhî feyzi ve umudu temsil etmektedir. Şair

²⁶⁰ el-Emîrî, *Reyâhînu'l-Cenne*, s. 66.

²⁶¹ Nâzik el-Melâike, *Kağâya 'ş-Şi'ri'l-Mu'âşır*, s. 206.

el-Emîrî “Ene ve’n-Nûr”, “fî ‘Âlemi’l-Envâr”, “İhtilâcetu Nûr” ve “Lâ Nihâyete’n-Nûr” gibi bazı şiirlerini başlıklandırırken de sözkonusu kelimeyi kullanmıştır. Nûr kelimesi gibi fecir (فجر), İşrâk (إشراق), ve şu‘â (شعاع) kelimeleri de benzer anlamlar ifade etmektedir. Bu kelimeler şairin şiirini yazarken içinde bulunduğu ruh halini yansıtması bakımından oldukça önemlidir.

Çok yönlü ve entelektüel bir kişi olması sebebiyle el-Emîrî’nin şiirlerinde farklı alanlarla ilgili terim ve ifadelere rastlanılmaktadır. Kullandığı felsefî kelimelerden başlıcaları şunlardır:²⁶²

اللاَهائية (Sonsuzluk)	اللاواقعية (İrrealiz)	اللاقياس (Kıyasdışı)
جنس (Cins)	جسد (Beden)	روح (Ruh)
جزء-كل (Tikel-Tümel)	كنه (Küh/Öz)	جوهر (Öz)

2.2. Anlatım Üslupları

Anlatım üslubu, bir yazarın veya konuşmacının düşüncelerini ifade etme ve okuyucuya veya dinleyiciye aktarma biçimidir. Bu bağlamda, belağatta sözü zamanın ve mekânın iktiza ettiği şekilde sarfetmenin önemi aşikardır. Kaynaklarda ilmî, edebî ve hatâbî üslup olmak üzere üç farklı anlatım üslubu karşımıza çıkmaktadır.²⁶³ Şimdi el-Emîrî’nin şiirlerinde kullandığı edebî üslubu ortaya koymak için şairin me‘ânî, beyân ve bedî‘ ilimleri kapsamında en çok başvurduğu unsurlar incelenecektir.

²⁶² el-Ḥuleybî, *el-Binâu ‘l-Fennî*, s. 231.

²⁶³ Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, *el-Belâğatu ‘l-Vâdîha fi ‘l-Beyân ve ‘l-Me‘ânî ve ‘l-Bedî‘*, 1. bs., Mektebetu Dâri’l-Fecr, Beyrut, 2014, s. 24-29.

2.2.1. Me‘ânî İlmi Üslupları

el-Emîrî şiiirlerinde monoton ve tekdüze bir üslup izlemekten kaçınmış, me‘ânî ilminde konu edilen haber ve inşâ türleriyle üslupta çeşitliliği sağlamaya çalışmıştır. İnşâ türünde kullandığı cümlelerde özellikle öne çıkan üsluplar nidâ ve istifhâmdır. Ayrıca şair bazı önemli gayelerden dolayı itnâb yollarından *tekrârı* önemsemiş ve şiiirlerinde kullanmıştır. *Muĥâvere* tekniği de şairin başvurduğu bir anlatım üslubu olarak bu çalışmada yerini almıştır.

2.2.1.1. Nidâ

el-Emîrî şiiirlerinde çağırma ya da seslenme edatları olarak ifade edilebilecek nidâ harflerine sıkça başvurmuştur. Bu harfler *çağırma* amacı dışında temenni, nudbe (ağıt, hayıflanma), tehassür (yakınma), istiğâse (yardım isteme), teraccî (beklenti), teaccub (şaşıрма, hayranlık duyma) ve tezekkür (hatırlama) gibi çok çeşitli amaçlar için de kullanılmıştır. Çoğunlukla yâ (يَا) ve hemze (أ) gibi nidâ harflerini tercih eden şair, bu üslubu kimi zaman Rabbine yakarırken kimi zaman da geceye, aya, yıldızlara, dalgalara yahut arkadaşlarına hitap ederken kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair *günlere* şöyle seslenmektedir:²⁶⁴ (Tavîl)

حَنَانِيكَ يَا أَيَّامُ لَا تُوهِنِي صَبْرِي   وَرَقِّي عَلَى صَدْرِي وَمَا ضَمَّمَهُ صَدْرِي

“Ey günler bana acı! Benim sabrımı tüketme ve gönlümle içindekilerine yumuşak davran.”

Aşağıdaki beyitte tehassür (yakınma, üzüntü) gayesi için kullanılan nidâ harfi dikkat çekmektedir:²⁶⁵ (Mutekârib)

²⁶⁴ el-Ĥuleybî, *el-Binâu 'l-Fennî*, s. 252.

²⁶⁵ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 99.

أَرَى الدَّهْرَ قَدْ جَدَّ فِي أَمْرِنَا   فَيَا وَيْلَ تَدْبِيرِنَا إِنْ هَزَلْ

“Zamanın hakkımızda ciddi davrandığını düşünüyorum. Eğer şaka yapıyorsa aldığımız tedbirlere yazık!”

Yine nidâ üslubu içerisinde değerlendirilen ve nudbe/yakınma anlamı için kullanılan وا harfi aşağıdaki beyitte şöyle kullanılmıştır:²⁶⁶ (Serî‘)

وَ حَرَّ قَلْبِي وَالرَّحَى لَمْ تَزَلْ   يَجْرِي بِهَا سَيْلٌ وَعَى طَامٌ

“Ah kalbimin bitmeyen sıcaklığı! Orada büyük bir kargaşa seli gerçekleşiyor.”

Ayrıca el-Emîrî’nin şiirlerinde bazı edebî amaçlarla nidâ harfinin hazfe gittiği durumlara sıklıkla rastlanmaktadır:²⁶⁷ (Mutekârib)

1   إِلَهِي أَلَسْتَ تَرَانِي جَدِيرًا   وَقَلْبِي بِغَيْرِكَ لَمْ يَهْتَفِ
2   وَإِنَّكَ تَعْلَمُ مِنْ سِرِّ كُنْهِي   وَعَيْبِي مَا أَنَا لَمْ أَعْرِفِ

1. [Ey] İlahım! Beni [kulluğuna] layık görmüyor musun? Kalbim senden başkasıyla çarpıyor.
2. Şüphesiz sen, benim özümün sırrını da bilmediğim kaybını da biliyorsun.

Şair el-Emîrî’nin zühd temalı *Muhâsebe ve Darâ’a* (Hesaplaşma ve Yakarış) başlıklı şiirinde yer alan aşağıdaki dizelerinde ise nidâ harfinin ard arda iki beytin başında gelerek birincisinde sevinci, ikincisinde yakınmayı ifade etmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir:²⁶⁸ (Tavîl)

1   فَيَا بَهْجَتِي لَمَّا أَرَى أَنَّ حِقْبَةً   مِنْ الْعُمْرِ كَانَتْ بِالْجُدَا الْحَقِّ عَامِرَةً
2   وَيَا حَسْرَتِي لَمَّا أَرَى هَرَجَهَا سُدَى   عُتَاءً بَدِيدًا.. وَالْحَصِيلَةَ حَاسِرَةً

²⁶⁶ el-Emîrî, *Hicâratun min Siccil*, s. 62.

²⁶⁷ el-Emîrî, *el-Emîriyyât* (Haz. Ahmed el-Berâ b. Ömer Bahâuddîn el-Emîrî), Mektebetu’l-‘Ubeykân, Riyad, 1432/2011, s. 263.

²⁶⁸ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 234-236.

1. *Ömürden bir dönemin gerçek faydalı [işlerle] mamur olduğunu görsem ne kadar da sevinirim.*
2. *Kargaşa içinde, beyhude ve faydasız geçtiğini, hüsrandan [başka] bir netice elde etmediğimi görsem yazıklar olsun bana!*

2.2.1.2. İstifhâm

İstifhâm üslubu şair el-Emîrî'nin anlatımı zenginleştirmek için başvurduğu yöntemlerden biridir. Şair istifhâm edatlarını, *bilgi edinme amacıyla soru sorma* anlamındaki hakikî istifhamın yanı sıra takrîr, tevbîh, inkâr, nefiy, teaccüb, dua ve temenni gibi farklı gayeler için de kullanmıştır. Aşağıdaki şiirde hâlden (durum) soru sorma edatı olan كيف'yi ilerde bahsi gelecek olan tekrâr/tekrîr üslubuyla birlikte şu şekilde kullanmıştır:²⁶⁹ (Remel)

كَيْفَ لَا أُوْمِنُ بِاللَّهِ، وَهَلْ	1
كَيْفَ لَا أَبْصِرُهُ فِي خَلْقِهِ	2
كَيْفَ لَا أَحْيَا بِهِ، وَالرُّوحُ مِنْ	3
كَيْفَ لَا تَسْعُدُ نَفْسِي بِسَنَا	4
وَأَنَا، فِي سِرِّ كُنْهِي، مَنْ أَنَا؟؟	5

1. *Nasıl Allah'a iman etmeyeyim? Akıl sahipleri için şimdi bunda bir şüphe var mı?*
2. *Nasıl kuşluk vaktinde, fecir vaktinde, sabahın alacakaranlığında mahlukat içinde O'nu görmeyeyim?*
3. *Nasıl O'nunla hayat bulmayayım? Zerrelerimin derinliklerinde akan ruh onun emrindedir.*
4. *Nasıl her nefes alıp verdiğinde nefsim O'nun parlak nuruyla yükselmesin?*

²⁶⁹ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 49.

5. *Ben, mahiyetimin sırrının [peşindeyim]. Ben kimim? Ben onun yüksek sanatından bir meşaleyim.*

Görüldüğü üzere bu şiirde istifham edatı herhangi bir yanıt almak maksadıyla kullanılmamış, Allah'a gerçek manada iman etmekten kaynaklanan bir duygunun dışı vurumu gayesiyle tekrar edilmiştir. Aşağıdaki beyitlerde ise el-Emîrî, *istifhâm-i takrîrî* olarak adlandırılan ve muhataba sözünü onaylatmak için getirilen soru çeşidini kullanmıştır:²⁷⁰ (Mutekârib)

أَبَا حَسَنِ يَا كَرِيمَ النَّجَادِ	1
أَلَسْتَ تَرَى سُوءَ حَالِ الْبِلَادِ	
وَقَدْ فَرَّقَ الْبَغْيُ بَيْنَ الْعِبَادِ	2
أَلَسْتَ تَرَى الْحَقَّ فِي مَازِقِ	

1. *Ebû Hasan, ey cömert (dostum)! Bilâd-ı İslâmın kötü hâlini görmüyor musun?*
2. *Hakikatin açmazda olduğunu ve zulmün kulların arasını ayırdığını görmüyor musun?*

Şair el-Emîrî'nin *fi 't-Tarîk* (Yolda) adlı şiirinde ise istifhâm ve nidâ üslupları bir arada başarıyla kullanılmıştır:²⁷¹ (Kâmil)

يَا دَهْرُ أَيَّنَ الْأُمَّةُ الْمُثَلَى الَّتِي	1
أَيَّامَ شَادَتْ سَادَاتِ الْعِبْرَاءِ	
الْمَجْدُ مَجْدُ اللَّهِ حَتَّى عِبَادَهُ	2
لِنَوَالِهِ، وَأَنَا بَهُمْ وَأَفَاءِ	
فَتَنَافَسَتْ هَمُّ الرِّجَالِ وَأَبْدَعَتْ	3
لِلْعَالَمِ الْعُلَمَاءِ وَالْحُكَمَاءِ	
وَبَنَتْ ذُرَى - فِي شَاخِحَاتِ صُرُوحِهَا	4
جَنَاتِ عَدْنٍ - تُنْبِتُ الْعُظَمَاءِ	
أَيَّنَ الْأَلَى بَلْ أَيَّنَ أَحْقَادُ الْأَلَى؟!!	5
وَدِمَاؤُهُمْ فِينَا؟ أَنْصَبِحَ مَاءً!!	
مَادَا دَهَانَا وَالنِّدَاءُ مُجَلِّجِلْ	6
يَدْعُو بِهِ أَجْدَادُنَا الْأَبْنَاءِ	
هَلْ عُمَيْتُ أَبْصَارُنَا؟ هَلْ سُكَّرَتْ	7
أَسْمَاعُنَا وَقُلُوبُنَا اسْتِحْرَاءِ	
يَا رَبِّ كَيْفَ أَعِيشُ فِي شِدْقِ الرَّدَى!	8
أَمْ كَيْفَ أَصْنَعُ مَوْتَنَا إِخْيَاءِ	

²⁷⁰ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 94.

²⁷¹ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 303-305.

9	رُوحِي يَضِجُ عَزِيمَةً وَإِرَادَةً	وَدَمِي يَفُورُ تَحْمُزًا وَإِبَاءً
10	لَكِنِّي وَحْدِي! فَهَلْ أُجْدِي بِلَا	جُنْدٍ؟ وَأَقْهَرُ وَحْدِي الْأَعْدَاءَ
11	يَا رَبِّ، فَاسْتَحْدِمْ عَبْدَكَ صَارِمًا	بِيَدِ الْقَضَاءِ، وَصُغَّهُ أَنْتَ قَضَاءَ
12	أَوْ فَاحْبُهُ لُقْيَاكَ فِي أَوْجِ الرِّضَا	لَا مُبْتَلَى وَأَرْفَدَ بِهِ الشُّهَدَاءَ

1. *Ey zaman! Nerede o karanlık günleri mamur eden ve egemen olan ideal ümmet?*
2. *[Gerçek] şeref, kullarını doğruya teşvik eden, mükafatlandıran ve ihsanlarda bulunan Allah'ın şerefidir.*
3. *Âlim ya da hakîm şahısların dünyayı [imar] için harika gayretleri birbirleriyle yarıştı.*
4. *Büyük [şahsiyetler] bitiren zirveleri inşa ettiler ki o zirvelerin yüksek kulelerinde Adn cennetleri vardır.*
5. *Onlar nerede? Onların torunları nerede? [Halbuki] kanları içimizde. Suya mı dönüştü [bizlerde]?*
6. *Başımıza ne geldi? Dedelerin, çocuklarına yaptığı [o] çağrılar [her yerde] yankılanıyor.*
7. *Kalplerimiz utanırken gözlerimiz kör mü oldu? Kulaklarımız sağır mı oldu?*
8. *Ey Rabbim! Ölümün kıyısında nasıl yaşayayım? Ölümümüzü nasıl dirilmeye dönüştürelim?*
9. *Ruhum azim ve iradesi için haykırıyor. Kanım tetikte olma ve izzeti nefsi için kaynıyor.*
10. *Fakat yalnızım. Ordusuz bir faydam dokunur ve düşmanı tek başıma yenebilir miyim?*
11. *Ey Rabbim! Bu [aciz] kulunu takdirinle güçlü olarak istihdam eyle ve hüküm bakımından onu [güçlü] hâle getir.*

12. Ya da onu imtihan etmeksizin rıza zirvesine ulaştırarak seninle karşılaşmayı nasip eyle ve onu şehitlerin arasına kat.

2.2.1.3. Tekrâr/Tekrîr

Anlamı pekiştirmek, tekid etmek ya da daha iyi anlaşılmasını sağlamak gibi gayelerle sözün iki ya da daha fazla sayıda zikredilmesi Arap belâğatında *tekrâr* ya da *tekrîr* olarak anılmaktadır.²⁷² Genellikle me‘ânî ilmi kapsamında ele alınan bu konu, lafzın manadan fazla olmasını ifade eden *iñnâb* yollarından biri olarak değerlendirilmektedir. Buna göre fazla lafzın manaya bir katkısı varsa bu hoş görülmüş, ancak faydasız yere yapılan tekrarlar *taṭvîl* (gereksiz uzatma) olarak adlandırılmıştır.²⁷³

el-Emîrî'nin şiirlerinde sıkça kullandığı bu üslup, cahiliye döneminden beri Arap şairleri tarafından uygulanmakta ve Kur'ân üslubu içerisinde de önemli bir yer tutmaktadır. el-Emîrî bazı kasidelerini nerdeyse bu üslup üzerine bina etmiştir. Örneğin bir kasidesinde *fî Vahdetî* (فِي وَحْدَتِي) ifadesini 27 kez, diğer bir kasidesinde ise *Ma'allâh* (مَعَ اللَّهِ) ifadesini tam 77 kez tekrar etmiştir. Aşağıya *Ma'allâh* adlı meşhur kasidesinden bir bölüm alınmıştır.²⁷⁴ (Mutekârib)

مَعَ اللَّهِ فِي كُلِّ حَيْرٍ وَشَرٍّ	1 مَعَ اللَّهِ فِي كُلِّ بُؤْسَى وَنُعْمَى
مَعَ اللَّهِ فِي غَدَى الْمُنتَظَرِ	2 مَعَ اللَّهِ فِي أَمْسَى الْمُنتَقِضِي
مَعَ اللَّهِ فِي الضَّعْفِ عِنْدَ الْكِبَرِ	3 مَعَ اللَّهِ فِي عُنُقِ الْوَانِ الصِّبَا
وَحَفَقِ الرُّؤَى وَالْفِكَرِ	4 مَعَ اللَّهِ فِي الْجِسْمِ وَالرُّوحِ وَالشُّعُورِ
وَمَا بَعْدَهَا. عِنْدَ سُكْنَى الْحُفْرِ	5 مَعَ اللَّهِ قَبْلَ حَيَاتِي وَفِيهَا
عَلَى الْعَمَلِ الْمُدَّخَرِ	6 مَعَ اللَّهِ فِي النَّشْرِ وَالْحَشْرِ وَالْحِسَابِ

²⁷² el-Ḥaṭîb el-Ḳazvînî, *el-Îdâh fî 'Ulûmil-Belâğa* (Thk. Muhammed Abdulkâdir el-Fâdilî), el-Mektebetu'l-'Aşriyye, Beyrut, 1428/2007, s. 192.

²⁷³ Ahmed Maṭlûb, *Mu'cemu Muşalahâti'l-Belâgiyye ve Tetavvurihâ*, ed-Dâru'l-'Arabiyyetu li'l-Mevsû'ât, Beyrut, 1427/2006, II, 338.

²⁷⁴ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 30-32.

7	مَعَ اللَّهِ فِي فَيْءٍ فِرْدَوْسِهِ	مَعَ اللَّهِ فِي عَوْدِنَا مِنْ سَمَرٍ
8	مَعَ اللَّهِ فِي نَبْدٍ مَا قَدْ نَهَى	مَعَ اللَّهِ بِالسَّمْعِ فِيمَا أَمَرَ
9	مَعَ اللَّهِ فِي الْجِدِّ مِنْ أَمْرِنَا	مَعَ اللَّهِ فِي جَلَسَاتِ السَّمَرِ
10	مَعَ اللَّهِ فِي خَلَوَاتِ اللَّيَالِي	مَعَ اللَّهِ فِي الرَّهْطِ وَ الْمُؤْتَمَرِ
11	مَعَ اللَّهِ فِي حُبِّ أَهْلِ الثُّمَى	مَعَ اللَّهِ فِي كُرْهِ مَنْ قَدْ فَجَرَ
12	مَعَ اللَّهِ فِي مُدْهَمِّ الدُّجَى	مَعَ اللَّهِ عِنْدَ انْبِلَاجِ السَّحَرِ

1. Allah'la beraber zorlukta da bollukta da. Allah'la beraber her hayır ve şerde.
2. Allah'la beraber geçen dünümde. Allah'la beraber beklenen yarınımda.
3. Allah'la beraber gençliğimin baharında. Allah'la beraber yaşlılıktaki güçsüzlüğümde.
4. Allah'la beraber vücutta, ruhta, duyguda, görüş ve düşüncelerin karmaşasında.
5. Allah'la beraber hayatımdan önce, hayatımda ve sonrasında çukurlarda yaşarken.
6. Allah'la beraber öldükten sonraki dirilmede, haşırde ve biriken amellerin hesabını verirken.
7. Allah'la beraber Firdevs cennetinin gölgesinde. Allah'la beraber sakar cehenneminden sığınmada.
8. Allah'la beraber yasakladığı şeylerden sakınmada. Allah'la beraber emrettiği şeyleri dinlemede.
9. Allah'la beraber önemli işlerimizde. Allah'la beraber gece oturmalarımızda.
10. Allah'la beraber gecedeki yalnızlıklarımızda. Allah'la beraber toplulukta ve toplantılarda iken.
11. Allah'la beraber takva ehlini sevmekte. Allah'la beraber fücür ehlinen buğz etmekte.

12. Allah'la beraber gecenin karanlığında. Allah'la beraber seher vaktinin aydınlığında.

Şairin yalnız kaldığı ve Rabbine iltica ettiği ortamlarda daha fazla bu üsluba başvurduğu görülmektedir. *Habîbiyellâh* (Sevgili Allahım) başlıklı kasidesinde yer alan aşağıdaki beyitlerde *karîb* (قَرِيب) kelimesi 7 kez tekrar edilmiştir.²⁷⁵ (Tavîl)

قَرِيبٌ... قَرِيبٌ وَالذُّرُوبُ تَطَاوَلَتْ	1	إِلَيْكَ وَمَا لِلْقَلْبِ عَنْكَ مَحِيدٌ
قَرِيبٌ كَحَفَقِ النُّورِ فِي عَيْنِ مُبْصِرٍ	2	وَلَكِنَّ لَمَسَ النُّورِ عَنْهُ بَعِيدٌ
قَرِيبٌ مِنَ السِّرِّ الْخَفِيِّ وَحَدْسِهِ	3	قَرِيبٌ مِنَ الْكُنْهِ الْجَلِيِّ وَطَيْدٌ
قَرِيبٌ... قَرِيبٌ وَالذُّرُوبُ تَشَعَّبَتْ	4	وَحَارَتْ وَدَارَتْ.. وَالصِّرَاطُ فَرِيدٌ

1. Yakın... Yakın... Sana giden yollar uzadı ama kalp senden uzaklaşmadı.
2. Bakmakta olan kimsenin gözünde nurun (ışığın) dalgalanması gibi yakın. Fakat o nura dokunmak uzak [bir ihtimaldir].
3. Gizli olan sırra ve sezgiye yakın. Açık öze oldukça yakın.
4. Yakın... Yakın... Yollar çatallandı, karıştı ve eğildi. [Fakat] sırât (dosdoğru yol) tek ve eşsizdir.”

Yine bu bağlamda şairin genellikle dinî konulara dair kaleme aldığı humâsiyyât türü şiirleri unutulmamalıdır. Bu tür şiirlerinde harfler (hurûfu'l-me'ânî) ve kelimelerin tekrarından ziyade isim ve *fil cümlelerini* tekrar ettiği görülmektedir. Bu cümlelerin, tüm samimiyetiyle Allah'a dua etme, Allah'ı tesbih etme ve fani şeylerden sıyrılıp Allah'a yönelmenin önemini vurgulayan ifadeler olması dikkat çekmektedir. el-Emîrî humâsiyyâtlarından “Du'â” adlı şiirinde *أَدْعُوكَ* cümlesini, “Hattâ Terda” adlı şiirinde *لَكَ*

²⁷⁵ el-Emîrî, *el-Emîriyyât*, s. 265-266.

حَمْدُ cümlesini, “Beḳâ” adlı şiirinde رَأَيْتَكَ cümlesini ve aşağıda verilen “Şuhûd” adlı şiirinde ise خَلِّني cümlesini defalarca tekrar etmiştir:²⁷⁶ (Remel)

خَلِّني أُطَلِّقُ رُوحِي مِنْ حُدُودِي	خَلِّني أَسْرَحُ فِي الْبَوْنِ الْمَدِيدِ	1
خَلِّني أَشْتَفُ أَضْوَاءَ الْوُجُودِ	خَلِّني أَسْرِي بِأَطْوَاءِ اللَّيَالِي	2
خَلِّني أَفْضِي إِلَى كَوْنٍ جَدِيدِ	خَلِّني أَفْنِي هِنَائِي وَشَمَائِي	3
خَلِّني أَجْتَاخُ أَبْوَابَ الْخُلُودِ	خَلِّني أَجْتَارُ آفَاقَ الْبَرَائِيَا	4
خَلِّني هَيْمَانَ فِي غَيْبِ شُهُودِي	أَشْرَقَ الدِّيَّانُ فِي عَوْرِ كِيَانِي	5

1. Beni bırak, uzun mesafede dolaşayım. Beni bırak, ruhumu sınırlarımdan saltvereyim.
2. Beni bırak, gecelerin ortasında yürüyeyim. Beni bırak, varlığın nurlarını iyice araştırayım.
3. Beni bırak, saadet ve şekavetimi bitireyim. Beni bırak, yeni bir âleme doğru yelken açayım.
4. Beni bırak, mahlukatın menzillerini aşayım. Beni bırak, ebediyetin kapılarını elde edeyim.
5. Deyyân [olan Allah'ın nuru] varlığımın derinliklerinde parladı. Beni bırak, görünmeyen tanıklığımda aşık olarak [gezineyim].

2.2.1.4. Muhâvere

Şair el-Emîrî'nin şiirlerinde dikkat çeken bir anlatım üslubu da *muhâvere* (diyalog) tekniğidir. Bu bazen şairin gerçekten biriyle karşılıklı konuşması (dış diyalog) tarzında, bazen de şairin karşısında biri varmış gibi kendisiyle konuşması şeklinde (iç diyalog) gerçekleşmektedir.

²⁷⁶ el-Emîrî, *Safahât ve Nefehât*, Müessesetu'ş-Şark, Amman/Ürdün, 1984, s. 75; el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 40.

gelen sorulara cevap vermeye çalışmaktadır.²⁷⁷ (Meczûu’l-Kâmil)

1	اللَّهُ أَعْلَمُ مَا يُخَيِّئُ	- فِي غَدٍ لِّلْعَبْدِ رُبُّهُ
2	قَالُوا مَرِيحُ جَدَارَةٍ!	وَجَدَارَةُ الْإِنْسَانِ دَابُّهُ
3	قَالُوا: مَرِيضٌ مُدْنَفٌ...	أَوْلَيْسَ حُبُّ اللَّهِ طِبُّهُ؟!؟
4	قَالُوا: غَرِيرٌ، حُلْمُهُ	نَاءٌ، وَخَلْفَ الْأُفُقِ دَرُبُهُ
5	أَوْ مَا دَرَوْا أَنَّ الْمُقَدَّرَ	كَائِنٌ وَالْقُرْبُ قُرْبُهُ؟!؟
6	قَالُوا: اهُمُّومٌ وَأَدَنُهُ	وَهُمُّومٌ حُرِّ النَّفْسِ عَضْبُهُ
7	يَمْضِي بِمَارِسِ ذَاتِهِ	فَيَهُونُ بِالْعَزَمَاتِ كَرْبُهُ
8	قَالُوا: شَرِيدُ الدَّارِ، يَحْيَا	وَحَدَهُ، وَجَفَاهُ صَحْبُهُ!
9	لَا بَأْسَ، فَلْيَجْفُ الَّذِي	يَجْفُو، فَإِنَّ اللَّهَ حَسْبُهُ
10	قَالُوا: نَفْتُهُ الْأَرْضُ مُدٌ	عَشِيقَ السَّمَاءِ، وَالذَّنْبُ ذَنْبُهُ
11	لَا الشَّرْقُ - مَنْبِئُهُ - لَهُ	شَرْقٌ، وَلَيْسَ الْعَرَبُ غَرْبُهُ
12	لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ انْتِمَاءٌ	كَوْنُهُ قَدْ ضَاقَ رَحْبُهُ!
13	فَصُورَتْ مَدَارِكُهُمْ.. وَرَاءَ -	الْأَرْضِ يَرْبُضُ نَمٌّ شَهْبُهُ
14	يَرْقَى الْمَعَارِجَ مِنْ دُرَاهُ	يَسِيرٌ.. وَالْأَفْلَاكُ رُكْبُهُ
15	قَالُوا: غَرِيبٌ... - بُورِكُ	الْعُرْبَاءُ، لِلْعُرْبَاءِ حُبُّهُ
16	هِيَ غُرْبَةُ الْأَحْرَارِ، فِي	مَلَكُوتِهَا يَرْتَاحُ قَلْبُهُ...
17	قَالُوا... وَقِيلَ... وَلَا يَبِي	يَسْعَى وَعِنْدَ اللَّهِ غَيْبُهُ
18	فَاللَّهُ أَعْلَمُ مَا يُخَيِّئُ	فِي غَدٍ لِّلْعَبْدِ رُبُّهُ؟!؟

1. Rabbinin kulu için yarında neler gizlediğini en iyi Allah bilir.

2. [Benim için] “yeteneği karışık” dediler. İnsanın yeteneği [bir yolda] sebat etmesidir.

²⁷⁷ el-Emîrî, *Ḳalḅ ve Rab*, s. 123.

3. “Hasta ve yorgun” dediler. Allah sevgisi onu tedavi edemez mi?
4. “Tecrübesiz, hayalleri uzak ve ufukların ötesinde yürüyor” dediler.
5. Takdir edilenin meydana geleceğini ve [asıl] yakınlığın [Allah’a] yakınlık olduğunun farkına varmadılar mı?
6. “Sıkıntılar onu bitirdi” dediler. Hür nefsin sıkıntıları onu yaralar [doğrudur].
7. [Ancak sıkıntılar] geçiyor ve kişi alışıyor. Azmi sayesinde sıkıntısı azalıyor.
8. “Vatanından kovulmuş, yalnız yaşıyor ve arkadaşları ona cefa etti” dediler.
9. Sorun yok. Cefa eden etsin, Allah ona yeterdir.
10. “Gökyüzüne âşık olduğu vakitten beri yeryüzü onu sürgüne yolladı” dediler.
11. Hata onun hatasıdır. Ne doğduğu yer olan doğu onun için doğudur, ne de batı onun için batı.
12. O hiçbir aidiyeti kabul etmez. Kâinatın genişliği ona dar gelmiştir.
13. Onların idrakleri yetersiz kalmıştır. Yeryüzünün ardında çömeliyor.
14. Sonra yıldız [gibi] yukarılara yükseliyor. Felekler onun kervanı olduğu halde zirvelerden ilerliyor.
15. “Gariptir, gariplere tebrikler, garipleri sevmek gerekir” dediler.
16. O özgürlerin gurbetidir. Melekut [âleminde] kalbi mutmain oluyor.
17. “Çalışmaktan usanmıyor, gizli [yönleri] Allah katındadır” dediler ve denildi.
18. Rabbinin kulu için yanında neler gizlediğini en iyi Allah bilir.

Şairin henüz yazma halinde bulunan *Ğurbe ve Ğarb* adlı divanında yer alan aşağıdaki şiiri ise iç muhavere tarzında olup içerisinde konuşma yeteneği olmayan soyut varlıkları konuştuğu görülmektedir:²⁷⁸ (Mutekârib)

فُوَادِكَ مَاذَا بِهِ يَا عَمْرُ	1
أَمَّا تُبِتَ مِنْ شَرَدَاتِ النَّظَرِ	
أَطَائِفُ شِعْرِ تَنَادَى بِهِ	2
فَلَيْسَ لَهُ فِي الدُّنْيَى مُسْتَقَرٌّ	

²⁷⁸ el-Ĥuleybî, *el-Binâu 'l-Fennî*, s. 256.

3	أَمِ الْحُبُّ مِنْ طَيْفِ نَعْرِ بَرُودِ	وَطَيْبِ شَرُودِ، دَعَا فَأَتَمَّرَ
4	... وَبَيْنَا أَنَا فِي انْتِشَاءِ الْمُنَى	دَجَى الْأُفُقِ مُنْكَدِرًا فَكَفَهَرَ
5	وَأَيْقَظَنِي الْبَرَقُ مِنْ عَفْوَتِي	وَصَاحَ بِی الرَّعْدُ: (لَا يَا عُمَرُ!!)
6	وَجَالَتْ يَدِي فَوْقَ عَيْنِي حَيَالِي	وَفِي عَيْرَاتِي عَدْلُ الْعَيْرِ
7	وَقَالَ لِنَفْسِي عَقْلِي : (أَيَا	غَرِيباً رُوَيْدَكَ، عَزَّ الصَّادِرُ
8	أَتَحْيَا الطُّفُولَةَ رَعَمَ الْمَشِيبِ	تَفِرُّ إِلَيْهَا وَمَا مِنْ مَفَرٍّ!؟
9	... وَفِي عَزَمَاتِكَ رُوحَ الْإِلَهِ	وَمِلءُ كَيْانِكَ هَمُّ الْغَيْرِ!!)
10	وَقَالَ لِي الشِّعْرُ : يَا هَائِمًا	يَدُوبُ وَمُحْبُوبُهُ مَا شَعَرَ
11	تَهْنَأُ جَوَاكُ، وَعِشَ فِي نَوَاكُ	وَكُنْ فِي عَطَائِكَ مِثْلَ الْمَطَرِ...
12	وَأَرْدَفَ صَوْتُ التَّمْيِ فِي ضَمِيرِي	أَجَلٌ هَكَذَا التَّضْحِيَاتُ الْكُبْرَى
13	فَصَبْرًا عَلَى جَمَلِ عِبَاءِ الْجِهَادِ	وَبُشْرَى؛ فَمَا حَابَ حُرٌّ صَبْرًا...
14	تَنَهَّدْتُ وَالْوَجْدُ فِي زَفَرَتِي	وَلِلْمَجْدِ فِي خَطَرَاتِي قَدْرُ
15	وَشَمَّرْتُ عَنْ سَاعِدِي سَاعِيًا	وَفِي الْعَيْبِ مَوْعِدِي الْمُنْتَظَرُ

1. *Kalbinin neyi var ey Ömer! Bakışının aşırılıklarından tövbe etmedin mi?*
2. *Şiirin hayali mi ona seslendi? Ki ona dünyada karar kılmak yoktur.*
3. *Yoksa o inci [gibi] dişlerin ve ürkek ceylanın hayalinin sevgisi mi [kalbini] çağırdı? Ki bunun üzerine toplandılar.*
4. *Ben arzularımın sarhoşluğu içerisinde iken ufuk [birden] bulanıklaşarak karardı.*
5. *Beni gafletimden bir gök gürültüsü uyandırdı ve gök gürültüsü bana “Hayır ya Ömer!” diye haykırdı.*
6. *Elim gözlerimin ötesindeki hayalimde dolaştı. Gözyaşlarımda ibretlerin kınaması var.*
7. *Aklım nefsim dedi: Yavaş ol ey garip! [Vatanından] uzak kalmak ağır geldi.*

8. Kendisine sığındığın çocukluk, ihtiyarlığa rağmen hiç yaşar mı?
[İhtiyarlıktan] kaçış yok!
9. Senin azminde ilahın ruhu var ve senin varlığın büyük hedeflerle doludur.
10. Şiir ise bana dedi ki: Sevgilisi kendisinin farkında olmadığı halde eriyen aşık!
11. Aşkınla mutlu ol. Uzakta [sevgini] yaşa ve cömertliğinde yağmur gibi ol.
12. Vicdanımdaki takvanın sesi arkasından ilave etti: Evet büyük fedakarlıklar bu şekilde olur.
13. Cihat yükünü taşıma üzerine sabret. Müjdelers olsun ki sabreden özgür bir kul hüsrana uğramamıştır.
14. İniltilerimde coşku ve hatıralarımda güç olduğu halde bir iç çektim.
15. Ve beklenen vaadim gairte [gizli] olduğu halde çalışmak [için] kollarımı sıvadım.

2.2.2. Beyân İlmi Üslupları

Beyân ilmi, bir manayı açıklık-kapalılık derecesine göre hakikat, mecâz, teşbîh, istiâre ve kinâye gibi farklı ifade tarzlarıyla ifade edebilmeyi konu edinir.²⁷⁹ Ayrıca hangi ifadenin daha belîğ olduğunu belirli usul ve kaideler çerçevesinde incelemeye çalışır. Bu bakımdan beyân ilminde ele alınan edebî sanatların, bedî' ilmindeki lafzı veya anlamı süsleyen edebî sanatlardan daha büyük bir öneme sahip olduğu düşünülebilir. el-Emîrî'nin şiirleri beyân ilmi açısından oldukça zengin olmasına rağmen burada belirli örnekler üzerinde durulacaktır.

2.2.2.1. Mecâz

Mecâz, bir kelimenin gerçek anlamı dışında bir manada kullanılması olup bu mecazî anlam ile gerçek/hakikî anlam arasında bir alâkanın bulunması ve gerçek anlamın

---

²⁷⁹ el-Ḥaṭîb el-Ḳazvînî, *el-İdâh fî 'Ulûmil-Belâğa*, s. 207-208.

kastedilmediğini gösteren bir ipucunun (karîne) bulunması şarttır.²⁸⁰ Bu karîne yerine göre bir lafız ya da ifade (karîne-i lafziyye) yahut bağlam (karîne-i hâliyye) olabilir.²⁸¹

el-Emîrî'nin aşağıda yer alan *humâsiyyât* türündeki *Rıdâ* adlı şiirinde *nûr* (نور), *nâr*

(نار), *sâr* (سار) ve *câr* (جار) kelimelerinin asıl anlamlarında kullanılmadığı görülmektedir:

²⁸² (Serî‘)

1	يَا مُزْعَ الْقَلْبِ وَرَاءَ الْبِحَارِ	فِي الْقَلْبِ نُورٌ مِنْ هَوَاكُمُ وَنَارٌ
2	ذَكَرْتُكُمْ فِي الْعِيدِ فِي غُرْبَتِي	وَالْعِبَاءِ مُضْنٍ وَهُمُومِي كِبَارِ
3	فَأَظْلَمَ الْقَلْبُ وَضَجَّ الْهَوَى	فِي كُلِّ ذَرَاتٍ كَيْانِي وَتَأَرْ
4	تُمْ ذَكَرْتُ اللَّهَ ، فِي حُبِّهِ	افْتِرَاقُنَا ، وَهُوَ لَنَا حَيْرٌ جَارِ
5	فَهَشَّ رُوحِي وَاطْمَأَنَّ الرِّضَا	فِي غَوْرِ إِيمَانِي ، وَقَلْبِي اسْتَنَارِ

1. *Ey denizlerin ardındaki kalp parçacıkları! Kalpte sevginizin nuru ve ateşi var.*
2. *Gurbette geçirdiğim bayramda sizi hatırladım. Sorumluluğum ağır ve hedeflerim büyüktür.*
3. *Kalp hüznünlendi, sevginiz alevlendi ve şiddetlendi varlığımın tüm zerrelerinde.*
4. *Sonra Allah'ı zikrettim. [Zira] ayrılığımız O'nun sevgisi uğrunda ve O bize en iyi yardımcıdır.*
5. *Sonunda ruhum sevindi, imanımın derinliklerinden (gelen) rızam tatmin oldu ve kalbim nurlandı.*

²⁸⁰ İbn Ma'sûm el-Medenî, *Envâru'r-Rebî' fî Envâ'i'l-Bedi'* (Thk. Şâkir Hâdî Şukr), Mektebetu'l- 'İrfân, Irak, 1968, VI, 104.

²⁸¹ Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, *el-Belâğatu'l-Vâdiha*, s. 130.

²⁸² el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 90-91.

el-Emîrî'nin ihvân-ı müslimîn hareketinin kurucusu Hasan el-Bennâ'nın suikast sonucu şehit edilmesini konu alan aşağıda beyitlerde gerçek anlamda ne yılanların ne de kurtların varlığı söz konusudur:²⁸³ (Remel)

1 كَبَّلُوا مِنْ حَوْلِهِ أَبْنَاءَهُ   وَرَمَوْهُ بَيْنَ أَشْدَاقِ الْأَفَاعِي
2 جَرَّدُوهُ خِلْسَةً فِي خِسَّةٍ   وَتَنَادَوْا وَهُوَ فَزْدٌ لِلنِّزَاعِ
3 وَذَنَابُ الْبَغْيِ حَامَتْ وَنَضَى   كُلُّ نَذْلٍ حَوْلَهُ سَيْفَ الْقِرَاعِ

1. Etrafındaki evlatlarını kelepçelediler ve onu yılanların önüne attılar.
2. Sinsice ve alçakça onu tecrit ettiler ve o kavga isteyen biridir diye seslendiler.
3. Zulüm kurtları sardı etrafını ve her alçak dövüş için kılıcını çıkardı.

Yine *fi Vahdetî* adlı şiirinde yer alan aşağıdaki beyitlerde de şair el-Emîrî mecâzî bir anlatımı tercih etmiştir:²⁸⁴ (Meczûu'l-Kâmil)

1 فِي وَحْدَتِي وَالصَّمْتُ   الْكُونُ فِي رَفِقٍ وَحَيْمٍ
2 إِلَّا النَّسِيمَ فَقَدْ سَرَى   مُتَهَادِيًا وَشَدَا وَرَمَّ
3 فَتَرَنَّحَ الْعُصْنُ الْمُطَلُّ   عَلَيَّ كَالشَّيْبِ الْمُلْتَمِّ

1. Yalnızlığımda, sessizlik kâinatı yumuşakça sardı ve [üzerine] çadırını kurdu.
2. Salınarak yürüyen, şarkı söyleyen ve terennüm eden meltem rüzgârı dışında.
3. Üzerime uzanan dal birden maskeli bir hayalet gibi sallandı.

2.2.2.2. Teşbîh

Kelime anlamı “benzetme” olan teşbîh, belâgat ilminde müşebbeh (benzeyen), müşebbehun bih (kendisine benzetilen), vechu’ş-şebeh (benzetme yönü) ve edât-ı teşbîh (benzetme edatı) olmak üzere dört unsurdan meydana gelen bir edebî üslubu ifade eder.

²⁸³ el-Emîrî, “Şehîd”, *el-Muslimûn Dergisi*, sy. 3/4, Kahire, 1954, s. 30.

²⁸⁴ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 141-142.

Teşbîhte ilk iki unsurun kesinlikle zikredilmesi gerekirken benzetme edatı ve benzetme yönünden herhangi birinin ya da her ikisinin hafzedildiği/zikredilmediği durumlara da rastlanmaktadır.²⁸⁵

Aşağıdaki beyitlerde yer alan teşbîhte, teşbîh edatı olan kâf (ك) zikredilmiş, benzetme yönü ise zikredilmemiştir. Böylece beyân ilminde *teşbih-i mürsel* ve *teşbih-i mücmel* olarak adlandırılan teşbîh türleri meydana gelmiştir:²⁸⁶ (Meczûu'r-Remel)

1 لَا أَرَى مِنْ أَمَلٍ يُرْجَى وَلَا أَعْرِفُ يَأْسًا
2 كَشْرَاعٍ فِي ضَمِيرِ الْبَحْرِ لَا يَقْصِدُ مَرْسَى

1. [Hayattan] bir beklentim yok. [Ancak yine de] ümitsiz değilim.
2. Demir atmayı düşünmeyen ve denizin ortasında [yol alan] bir yelkenli gibi...

Teşbîh üslubunda en değerli ve etkili türün, benzetme edatı ve benzetme yönünün zikredilmediği *teşbih-i belîğ* olduğu ifade edilmektedir.²⁸⁷ Teşbîhin bu çeşidi müşebbeh ve müşebbehun bih arasındaki benzerliğin ne denli kuvvetli olduğuna ve ikisinin tek bir şey gibi olduğuna dikkat çekmek için kullanılmaktadır.²⁸⁸ Şair el-Emîrî'nin aşağıdaki beyitlerinde birçok *teşbih-i belîğ* örneği bulunmaktadır:²⁸⁹ (Kâmil)

1 فَتَيَقَّنِي أَنْ لَا نَجَاةَ بِغَيْرِهِ الْإِسْلَامُ فَهُوَ شَرِيعَةٌ وَنِظَامٌ
2 وَهُوَ السَّلَامُ لِمَنْ أَرَادَ سَلَامَهُ حَقًّا وَلِلْبَغِيِّ وَعَى وَحَسَامٌ
3 وَهُوَ الْحَيَاةُ أَبِيَّةٌ مَوْصُولَةٌ بِاللَّهِ لَمْ تُشْرِكْ بِهِ أَصْنَامٌ

1. Yakinen bilin ki: Onsuz kurtuluş yoktur. İslâm, şeriat ve nizamdır.

²⁸⁵ Ali el-Cârim ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatü'l-Vâdîha*, s. 38.

²⁸⁶ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 153.

²⁸⁷ S. Zafer Kızılkılı, "Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih", *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 9, sy. 27, Ocak-Nisan 2007, s. 225.

²⁸⁸ İbn 'Îsâ Bâtâhir, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye Mukaddimât ve Taṭbîkât*, 1. bs., Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Mutteḥide, Beyrut, 2008, s. 220.

²⁸⁹ el-Emîrî, "el-Akşâ ve Feth ve'l-Ḳimme", s. 48.

2. O, esenliğini isteyen kişi için gerçekten selamettir. Azgın kişi için ise savaş ve kılıçtır.

3. O, putların ortağı olmadığı [tek ve bir] Allah'a bağlı şerefli bir hayattır.

Bu beyitlerde meydana gelen teşbihlerde *müşebbehun bih* irab bakımından *haber* konumunda gelmiştir. Teşbîh-i belîğdeki en yaygın kullanım bu olmakla birlikte el-Emîrî'nin aşağıdaki beytinde bu teşbih türünün, müşebbehun bihin (قِيَارَةُ) müşebbehe (ريح) izâfe edilmesi suretiyle meydana geldiği görülmektedir:²⁹⁰ (Mutekârib)

وَقِيَارَةُ الرَّيْحِ فِي وَحْشَةٍ   تُعْنَعِمُ أَلْحَاها الْبَاكِيَةَ

“Rüzgâr gitarı, yalnızlık içerisinde ağlayan şarkılarını mırıldanmaktadır.”

Şair el-Emîrî'nin yakın arkadaşı Hasan el-Bennâ hakkında kaleme aldığı *İmâm* başlıklı methiyesinde, onu bir aslana ve insan suretinde bir meleğe benzetmektedir:²⁹¹ (Meczûu'r-Remel)

1	ثُمَّ لَوْ شِئْتَ إِذَا	جَدَّ جِدُّ عَزْمَتَهُ
2	وَإِذَا الدَّاعِي دَعَا	لِجِهَادِ هَمَّتَهُ
3	وَعَلَى الْبَاغِي عَلَى	أَيِّ حَقٍّ غَضَبَتَهُ
4	قُلْتَ هَذَا قَسْوُورٌ	هَاجَ يُرْجِي ضَرْبَتَهُ
5	وَهُوَ فِي الْوَاقِعِ شَهْمٌ	ثَارَ يَمِي أُمَّتَهُ
6	إِنَّهُ صُورَةٌ شَعْبٍ	هَبَّ يَغْدُو وَثَبَّتَهُ
7	إِنَّهُ جَيْلٌ مِنَ الْإِنْسِ	لَامَ يَبْنِي تَهَضَّتَهُ
8	بَشَرٌ مِنْ مَلِكٍ	قَدْ تَلَقَّى فِطْرَتَهُ

1. Sonra şayet sen iş ciddileştiğinde onun azmini,

²⁹⁰ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 106.

²⁹¹ el-Emîrî, “İmâm”, *el-Muslimûn Dergisi*, sy. 3/2, Kahire, 1953, s. 63.

2. Cihada davet ederkenki o davetçinin kararlılığını,
3. Herhangi bir haksızlık yapana karşı öfkesini gözlemleydin.
4. Derdin ki bu, darbesini [vurmak için] ayağa kalkan bir aslandır.
5. O, aslında ümmetini korumak için harekete geçen bir yiğittir.
6. O, yükselişini artırmak [üzere] canlanan bir halkın timsalidir.
7. O, İslâm [diniyle yeniden] gücünü tesis etmeye çalışan bir nesildir.
8. [O], yaratışının [amacını] öğrenmiş melekten bir insandır.

2.2.2.3. İstiâre

Sözlükte “ödünç istemek ya da ödünç almak” anlamına gelen istiâre, terim olarak “bir kelimenin benzerlik alâkası ve bir karîneye dayalı olarak asıl anlamı dışında kullanılmasıdır.”²⁹² Tanımdan da anlaşılacağı üzere istiâre hem mecâz hem de teşbîh ile yakından ilgilidir. Nitekim istiârenin mecâz-ı luğavînin bir kısmı olduğu ve teşbîhin dönüşmüş bir şekli olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir.²⁹³

Teşbîhin unsurlarından *müşebbeh* ve *müşebbehun bih*’den birinin zikredilip diğerinin söylenmemesi ile meydana gelmektedir. Müsteâr, müsteâr minh ve müsteâr leh olmak üzere üç ögeden oluşmaktadır.²⁹⁴ Aşağıdaki beyitlerde *müşebbeh bih*’in diğer ifadeyle *müsteâr minh*’in düşmesi sebebiyle istiârenin kısımlarından istiâre-i mekniyye (kapalı istiâre) meydana gelmiştir:²⁹⁵ (Hafif)

مِنْ جَمَالِ أَنْسَتُ فِيهَا جَمَالُ	1	وَتَرَاءَتْ لِعَيْنِ قَلْبِي بَرَايَا
مِنْ شَفَاهِ النُّجُومِ يَتَلَوُ الثَّنَائِكَ	2	وَتَرَامَى لِمَسْمَعِ الرُّوحِ هَمْسُ

²⁹² Abdulkâhîr el-Curcânî, *Esrâru'l-Belâga* (Thk. Mahmûd Muhammed Şâkir), Maṭba'atu'l-Medenî, Cidde, tsz., s. 30; İbn 'Îsâ Bâtâhîr, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye*, s. 253.

²⁹³ Soner Gündüzöz, *Arapçanın Söz Varlığı*, Grafiker Yay., Ankara, 2015, s. 219.

²⁹⁴ el-Ḥaṭîb el-Ḳazvînî, *Telhîşu'l-Miftâh* (Haz. Nevzat H. Yanık, Mustafa Kılıçlı, M. Sadi Çöğenli), Huzur Yayınevi, İstanbul, tsz., s. 183.

²⁹⁵ Abdülkerîm Ahmed 'Âşî el-Mahmûd, “Meyyizât Fenniyye fi'ş-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır”, *Mecelletu Âdâbi'l-Başra* (Başra Üniversitesi), sy. 84, Irak, 2018, s. 197; el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 39.

1. Kalbimin gözüne mahlukattaki güzellik göründü ki onda senin cemalini müşahede ettim.
2. Ruh[umun] kulağına yıldızların dudaklarından [öyle] bir fısıltı çalındı ki sana senâda bulunuyorlardı.

Görüldüğü üzere bu beyitlerde insana ait azalar olan göz, kulak ve dudak sırasıyla kalbe, ruha ve yıldızlara isnâd edilmiştir. Burada *müşebbehun bih* olan insan zikredilmemiş, sadece ona ait olan göz, kulak ve dudak gibi kelimeler verilmiştir. Bu kelimeler ödünç (muste‘âr) olarak insandan (müsteâr minh) alınıp kalp, ruh ve yıldızlar (müsteâr leh) için kullanılmıştır.

Şair el-Emîrî'nin ilkbaharı betimlediği aşağıdaki beyitte ise ilkbaharda çeşitli dönüşümlerin yaşandığı toprak, rengârenk kilimlere benzetilmiştir.²⁹⁶ (Tavîl)

زَرَّابِيُ وَشَّاهَا الرَّبِيعُ وَمَدَّهَا   مِّنَ الْعَيْنِ حَتَّى الْأُفُقِ أَلَوَاهَا شَتَّى

“İlkbaharın işlediği ve gözlerden ufka ulaşacak şekilde serdiği çeşit çeşit renklere sahip kilimler...”

Burada *müşebbehun bih* olan kilimler (زَرَّابِيُ) zikredildiği için istiâre-i muşarraha/taşrîhiyye (açık istiâre) meydana gelmiştir. Karîne ise وَشَّاهَا الرَّبِيعُ cümlesidir.

Şair el-Emîrî'nin Pakistan milli şairi Muhammed İkbâl için söylediği aşağıdaki beyitlerde de istiâre-i muşarraha söz konusudur.²⁹⁷ (Meczûu'l-Kâmil)

يَا شَاعِرَ الْبُعْثِ الْعَظِيمِ	1	فُمْ أَحِي فِي الشَّرْقِ الرَّمِيمِ
إِلَى النَّهْجِ الْقَوْمِ	2	فُمْ وَجِّهِ اللَّاهِينَ بِالذِّكْرِ
مِنَ اللَّيْلِ الْبُهِيمِ	3	صَحَّحَ ذَوَاهُمْ ،

²⁹⁶ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 102.

²⁹⁷ el-Emîrî, “fî Cevvi İkbâl Şâ‘iri’l-İslâm”, *el-Muslimûn Dergisi*, sy. 1/9, Kahire, 1952, s. 94.

1. *Kalk ve çürümüş doğuyu dirilt ey büyük diriliş şairi!*
2. *Kalk ve [hakikatleri] hatırlatarak eğleneni doğru yola yönlendir.*
3. *Kişiliklerini düzelt ve onları zifiri karanlık geceden kurtar.*

Görüldüğü üzere birinci beyitte günümüzde geri kalmış doğu insanını aydınlatmak diriltmeye, üçüncü beyitte insanların içinde buldukları cehalet ya da atalet hâli ise geceye benzetilmiştir.

2.2.2.4. Kinâye

Kinâye asıl anlamı düşünmeye bir engel olmamakla birlikte onun gerektirdiği (lazımî) başka bir anlamın kastedildiği kelime veya terkiptir.²⁹⁸ Bu sanatın “örtmek” anlamındaki kinâye ile isimlendirilmesinin nedeni, söz içinde geçmeyen anlama kapalı olarak işaret edilmesidir. Arap belagatinde sözün dolaylı ifade edilmesinin açıkça ifade edilmesinden daha etkili olduğu kabul edilmektedir.²⁹⁹ el-Emîrî'nin şiirlerinde de bu tarz anlatıma rastlanmaktadır. Aşağıdaki şiirinde “zıtları buluşturan mekân” anlamındaki *مَجْمَعِ الْأَضْدَادِ* ifadesini kinâye yoluyla mezar için kullanmıştır. Bu şekilde zengin-fakir, amir-memur ve hür-köle herkesin mezarda eşitleneceğine vurgu yapmaktadır:³⁰⁰ (Hafîf)

1	كَمْ طَهَّتْ أُمَّ أَحْمَدَ مِنْ طَعَامٍ	وَأَعَدَّتْ مَادِبَ الْأَعْيَادِ
2	فَتَنَادَى إِلَى الطَّعَامِ صِعَاژَ	وَكِبَاژَ، فِي بَهْجَةٍ وَاحْتِشَادِ
3	وَأَخِيرًا، صَارَتْ طَعَامًا رَخِيصًا	مُسْتَبَاحًا فِي مَجْمَعِ الْأَضْدَادِ
4	.. تَتَلَاقَى فِي تَهْشِهَا الْحَشَرَاتُ	السُّودُ وَالذُّودُ، دُونَ أَيِّ تَنَادِ

1. *Ümmü Ahmed ne kadar yemek pişirdi ve bayram sofraları hazırladı (bizlere).*

²⁹⁸ Mecdî Vehbe, Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muṣṭalahâti'l-'Arabiyye*, s. 310.

²⁹⁹ Abdulkâhir el-Curcânî, *Delâilu'l-Î'câz* (Thk. Mahmûd Muhammed Şâkir), Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1404/1984, 1/70.

³⁰⁰ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 246.

2. Küçükler büyükler yemek için bir araya geldiler sevinçle ve kalabalık içerisinde.
3. Sonunda ucuz ve helal bir yemek oldu **zıtları buluşturan mekân(mezar)**da.
4. Haşereler, siyah böcekler ve kurtçuklar herhangi bir davet olmadan onu ısırarak için toplanmakta.

Şair torunu ‘Ulâ için kaleme aldığı şiirinde, onun beyaz ve nazik boynunu tasvir ederken yine kinâyeli bir ifadeden yararlanmaktadır:³⁰¹ (Serî‘)

1	فَمَدِدِي رَأْسَكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ	أَفْتَحَ عَيْنَيَّ وَأَمْضِي إِلَى
2	لِأَشْتَرِي مِنْ سُوقِ قُطْنِ الْهَوَى	الشَّمَمَةَ وَالضُّمَمَةَ مُسْتَعَجِلًا

1. [Ey ‘Ulâciğim] gözlerimi açmadan önce başını uzat ki.
2. Hızlıca **sevgi pamuğu çarşısından** (boynundan) bir koku ve buket satın alayım.

Başka bir şiirinde ise şair el-Emîrî günümüzdeki sorunlardan şikâyet etme sadedinde Türkçemizdeki “delik büyük, yama küçük” deyimini anımsatan başka bir kinâyeli ifadeye başvurmaktadır:³⁰² (Mutekârib)

1	قَدِ اتَّسَعَ الْحَرْقُ وَالرَّاقِعُونَ	.. نِيَامٌ وَيَقْظَاهُمْ حَائِرٌ
2	وَدُوُّ الرَّأْيِ فِيهِمْ بَطِيءُ الْخُطَا،	بَلِيدُ الْمَدَى ، عَزْمُهُ حَائِرٌ
3	وَدُوُّ الْعَزْمِ جُنَّ أَنْانِيَّةً،	وَأَفْسَدَهُ الْمَسَلَكُ الْجَائِرُ
4	قَدِ اتَّسَعَ الْحَرْقُ ، وَالرَّتْقُ أَعْيَا،	وَطَوَّقَنَا الْخَطَرُ التَّائِرُ

1. Delik genişledi, yama yapanlar ise uykudalar. Uyanıklar ise şaşkın.
2. Görüş sahipleri içerisinde ağırdan alanlar, ileriye göremeyenler ve azmi kalmamış kimseler var.

³⁰¹ el-Emîrî, *Reyâhînu 'l-Cenne*, s. 53-54.

³⁰² el-Emîrî, *Ma 'allâh*, s. 100.

3. Azim sahiplerinin ise enaniyetleri üstünde ve yanlış yöntem onları zayıflatmış.
4. [Evet] **delik büyüdü, yama yetersiz kaldı** ve bizi önü alınamayan bir tehlike kuşattı.

Arapçada “kulaç” anlamına gelmekte olan *bâ‘* (باع) kelimesinin kinâyeli bir ifadeye kullanıldığı aşağıdaki beyitlerde şair Allah (c.c.)’a şu şekilde yakarmaktadır:³⁰³
(Hafif)

1	يَا إِلَهِي! إِلَيْكَ أَشْكُو اضْطِرَابِي	وَأُنْجِذَابِي وَأَنَّ بَاعِي قَصِيرٌ
2	وَالصَّرَاعَ الْمَرِيرَ ظَلَمَةَ جِسْمِي	حَمِيَّ وَالرُّوحَ مِنْكَ مُنِيرٌ

1. Ey ilahım! Sana şikâyetimi arz ediyorum. Sıkıntımı, [günahlara] eğilimimi ve elimin kolumun bağlı oluşunu.
2. Ve çamurdan [yaratılan] vücudumun karanlığı ile senin [katından] parlak ruhun arasındaki çetin mücadelemi.

Görüldüğü üzere *باعي قَصِيرٌ* ifadesi gerçekte “kulacının kısa olması” anlamında iken burada “bir işi yerine getirmek için yeterli imkâna sahip olamama, çaresizlik ve acizlik” gibi bir anlamdan kinâyeye yapılmıştır. Arapçadaki *بَاعٌ لَهُ طَوِيلٌ* ifadesi ise güç ve otorite sahibi ya da bir alanda son derece bilgili ve tecrübeli kimseler için kullanılmaktadır.³⁰⁴

2.3. Bedî‘ Sanatlarından Faydalanma

el-Emîrî şiirlerinde bedî‘ ilminde *muḥassinât-ı lafziyye* ve *muḥassinât-ı ma‘neviyye* olarak adlandırılmakta olan lafzı ya da manayı süsleyen sanatlardan oldukça çok faydalanmıştır. Bu edebî sanatları uygularken farklı amaçlar gütmekle birlikte genellikle anlamı önceleyen bir tutum sergilemiş ve lafzı anlamın hizmetinde

³⁰³ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 93.

³⁰⁴ Ahmed Hasan ez-Zeyyât vd., *el-Mu‘cemu’l-Vasîf*, 4. bs., Mektebetu’ş-Şurûki’d-Devliyye, Mısır, 1425/2004. s. 76.

kullanmıştır. Zira el-Ğazvîni'nin belirttiği gibi bu sanatlardaki asıl güzellik, lafızların manalara tâbi olmasından kaynaklanır.³⁰⁵

Şairin eserlerinde yararlandığı bedi' sanatları aşağıda tahlil edilecektir. Sıralamada belağat kaynaklarında takip edilen metot takip edilecektir.

2.3.1. Cinâs

Anlamları farklı olmakla birlikte yazılış veya okunuŐları (sesleri) aynı ya da benzer olan kelimelerin bir arada kullanılmasına sanata *cinâs* denilmektedir.³⁰⁶ Aralarında benzerlik söz konusu olan kelimelerdeki harflerin türü, sayısı, sırası, harekesi veya sknu bakımından cinâsın birçok çeşidi bulunmaktadır. Zikredilen hususlarda tam uyum varsa cinâs-ı tm, bir ya da daha fazla hususta eksiklik varsa cinâs-ı ğayr-ı tm/nkıs olarak adlandırılmaktadır.³⁰⁷

Şairin, torunu Nu'm'ya ithaf ettiği Şiirin makta beyti olan aşağıdaki beyitte aynı kökten (جد) türeyen  kelime arasında cinâs meydana geldiği görülmektedir:³⁰⁸ (Kmil)

هَفِي عَلَى نَعْمَى وَنَضْرَهَا إِذَا مَا جَدُّ جَدُّ عَدِّ... سَتَبْكِي جَدَّهَا

“Nu'm ve onun güzelliğine üzülüyorum. Yarın ciddi Şey (lm) gelip çattığında dedesine ağlayacak.”

el-Emîri'nin muhammes türünde çocuklarına ninni olarak söylenmesi için kaleme aldığı Şiirinde de bir cinâs rneği göze çarpmaktadır. “Tatlı, hoş, sevimli” anlamındaki

³⁰⁵ el-Ĥatib el-Ğazvîni, *Telĥîsu'l-Mifth*, s. 249.

³⁰⁶ Abdurrahmn Hasan Ĥabenneke el-Meydni, *el-Belğatu'l-'Arabiyye Ususuh ve 'Ulmuh ve Funnuh*, Dru'l-Ğalem, DımaŐ, 1416/1996, II, 485; el-HŐim, *Cevhiru'l-Belga*, s. 325.

³⁰⁷ Hulusi Kılıç, Kazım Yetiş, “Cinas”, *DA*, İstanbul, 1993, VIII, 12-13.

³⁰⁸ el-Emîri, *Reyĥinu'l-Cenne*, s. 35.

‘izâb (عَذَاب) kelimesi ile “sıkıntı, eziyet, üzüntü” anlamındaki azâb (عَذَاب) kelimeleri arasında cinâs bulunan mısralar şu şekildedir:³⁰⁹ (Hafif)

بَشَّرَ النُّورُ فِي الْعُيُونِ الْعَذَابِ   يَا وَلِيدِي يَا رَاحَتِي مِنْ عَذَابِي

“*Tatlı gözlerinde nûru müjdeledi. Ey bebeğim, ey sıkıntıdan kurtuluşum.*”

Aşağıdaki beyitlerde ise جَسَنِي ve مَسْنِي kelimeleri arasında cinâs-ı nâkıs (eksik cinâs) vardır. Nâkıs denilmesinin nedeni harflerin sayısı, sıra ve hareke bakımından aynı olsa da tür bakımından farklılık arzemesidir.³¹⁰ (Hafif)

1   وَبِحَ نَفْسِي .. وَوَيْلَ إِبْلِيسَ كَمْ أَرْجَى   لِنَفْسِي مِنْ مُعْرِيَاتٍ وَوَسْوَوسِ
2   غَلَّغَلِ الْمَكْرَ فِي تَضَاعِيفِ كُنْهِي   جَسَنِي .. مَسْنِي بِأَنْعَمِ مَلَمَسِنِ

1. *Nefsime yazıklar olsun! Nefsimin (karşısına) nice tahrik edici şeyleri çıkaran ve vesvese veren şeytana da.*
2. *Özümlün derinliklerine tuzağını soktu ve bana dokunup temas etti en yumuşak dokunuşla.*

Ayrıca birinci beytin sonundaki vesvese (وَسْوَوس) kelimesiyle uyumlu biçimde iki beyitte toplam sekiz defa tekrar edilen *sîn* (س) harfi, burada Nâs Sûresi’ndeki gibi bir armoni oluşmasını sağlamıştır. Bu da şairin kelimelerini seçerken aralarındaki ses uyumuna ve ahenge önem verdiğini göstermektedir.

³⁰⁹ el-Emîrî, *Reyâhînu ’l-Cenne*, s. 11.

³¹⁰ el-Emîrî, *Kalb ve Rab*, s. 189-190.

2.3.2. İktibas

Şiirde veya nesirde Kur'ân-ı Kerîm ve hadis-i şeriflerden yapılan alıntılara iktibas sanatı denir. Âyet ya da hadis olduğuna işaret eden ifadelerden kaçınılması şarttır.³¹¹ Vezin ve kâfiye zarureti sebebiyle alıntı metinde bazı değişiklikler yapılması mümkündür.³¹² Şair el-Emîrî'nin bu sanatı ustaca ve sıklıkla kullandığı ve daha çok âyetlerden iktibâs yaptığı söylenebilir.

Şairin humâsiyyat türündeki “Nefs” adlı şiirinin son beyti olan aşağıdaki beyitte, Kur'ân-ı Kerîm'de birçok âyette yer alan³¹³ bir ifadeden iktibâs yapılmıştır.³¹⁴ (Remel)

صَبِرْتُ بِاللَّهِ حَتَّى ظَفِرْتُ   إِنَّمَا ذَلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ

“Allah'ın yardımıyla kazanıncaya kadar sabretti. **Şüphesiz bu azmi gerektiren işlerdendir.**”

Yine başka bir beytinde şairin, Mutaffifin Sûresi 14. âyette [كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا] (Hayır! Bilakis onların işlemekte oldukları kötülükler kalplerini paslandırmıştır)] yer alan bir ifadeden iktibâs yaptığı görülmektedir.³¹⁵ (Recez)

رَانَ عَلَى الْقُلُوبِ مَا قَدْ شَاهَا   وَعَزَّ مِنْ يُشْرِقُ نُورُ قَلْبِهِ

“Kalplerini kirleten kötülükler, **kalplerinin üzerinde pas tutmuştur.** Kalbinde nurun parladığı kimseler az bulunur.”

³¹¹ et-Tehânevî, *Mevsû'atu Keşşâfi İştulâhâtu'l-Funûni ve'l-'Ulûm*, I, 242-243; İsmail Durmuş, “İktibas”, *DİA*, İstanbul, 2000, XXII, 52.

³¹² Hâmid Avnî, *el-Minhâcu'l Vâdih li'l-Belâga* (Haz. Taha 'Abdurraûf), el-Mektebetu'l-Ezheriyyetu li't-Turâs, Mısır, 1439/2018, I, 160.

³¹³ Âl-i İmrân:186; Lokmân:17; Şûrâ:43.

³¹⁴ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 87.

³¹⁵ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 83.

Şairin bir beyitte farklı iki âyetten iktibâsta bulunduğu *İstidrâc* adlı şiirdeki şu beyit de oldukça dikkat çekicidir:³¹⁶ (Serî‘)

اللَّهُ يُؤْتِي حِزْبَهُ غَلَبًا   وَيُضِلُّ مَنْ يَبْغُوهَا عِوَجًا

“Allah kendi tarafında olanlara galibiyet ihsan eder, [yolunu] eğri/çelişkili göstermek isteyenleri ise saptırır.”

Görüldüğü üzere beytin ilk şatırında Mâide Sûresi’nde geçen فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ “Şüphesiz ki Allah’ın tarafında olanlar galip geleceklerdir”³¹⁷ ifadesinden, ikinci şatırında ise الَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَيَبْغُوهَا عِوَجًا “Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğri/çelişkili göstermek isteyenlerdir”³¹⁸ ifadesinden iktibâsta bulunulmuştur.

el-Emîrî, “Cezbe” adlı şiirinde Kur’ân-ı Kerîm’de anlatılan bir kıssadan bazı kelimelerle iktibâsta bulunarak yüklendiği sorumluluğun ağırlığına dikkat çekmek istemiştir.³¹⁹ (Remel-i Müsemmen)

1   وَتَجَلَّى لِي جِبَالِ الْهَمِّ بَحْتُو فَوْقَ صَدْرِي   فَلَقَدْ أَزْهَقَ صَدْرِي حَمْلُ هَمِّ مُسْتَطِيرِ
2   فَإِذَا مَا جُعِلْتُ دَكًّا أَعْيَيْنِي بِعِزِّمِ   أَنَا لَا أَرْعَبُ أَنْ أَصْعَقَ فِي سَاحِ الْقَدِيرِ

1. Göğsümün üzerine çöken dert dağları(nı aşmam) için tecelli edin! Kuşkusuz o korkulan (büyük) derdin (yükünü) taşımak kalbimi yordu.
2. (O dert dağları tecelliyle birlikte) paramparça olduğu zaman da bana azimle yardım edin. (Zira) ben, her şeye kadir olan Allah’ın huzurunda baygın düşmek istemiyorum.

³¹⁶ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 81.

³¹⁷ Mâide: 56.

³¹⁸ A‘râf: 45.

³¹⁹ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 66.

Görüldüğü üzere bu beyitlerde A‘râf Sûresi’nin aşağıdaki âyetlerinde işlenen konuya işaret edilmektedir.³²⁰

وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي لِجِبَلِكِ قَالَ لَنْ تُرِيَنِي وَلَكِنِ انظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ

تُرِيَنِي فَلَمَّا تَجَلَّى رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَى صَعِقًا فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠١﴾

*Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tûr’a) gelip de Rabbi onunla konuştuğunda o, “Rabbim! Bana görün; sana bakayım” dedi. Rabbi, “Sen beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak; eğer o yerinde durabilirse sen de beni görebilirsin” buyurdu. **Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti; Mûsâ da bayılıp düştü.** Kendine gelince dedi ki: “Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim; ben inananların ilkiyim.”*

Şair aşağıdaki şiirinde ise hadis-i şerifte vârid olan bir ifadeden iktibâsta bulunmuştur.³²¹ (Serî‘)

1 حَذَارِ يَا شَيْطَانَ جِسْمِي حَدَارِ فَهَذِهِ أَيَّامُ شَدِّ الْإِزَارِ

2 يَدُّو بِهَا الْمُدْنِبُ مِنْ رَبِّهِ فِي عَمْرَةٍ مِنْ حَشِيَّةٍ وَادِّكَارِ

1. Sakın ey bedenimin şeytanı sakın! Bugünler, kadınlardan uzak durma günleridir.
2. O günlerde günahkâr [kul] aşırı huşu duyarak ve [günahlarını] hatırlayarak Rabbine yaklaşır.

Yukarıdaki beyitlerde koyu renk (bold) olarak gösterilen ifade Hz. Aişe (r.a.)’den rivâyet edilen bir hadiste şu şekilde yer almaktadır.³²²

³²⁰ A‘râf: 143.

³²¹ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 115.

³²² Ebu’l-Huseyn Müslim b. el-Haccâc, *Sahîhu Müslim* (Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Dâru İhyâi’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Kahire, 1412/1991, II, 382.

كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، «إِذَا دَخَلَ الْعَشْرُ، أَحْيَا اللَّيْلَ، وَأَيَّظَ أَهْلَهُ، وَجَدَّ وَشَدَّ الْمِزْرَ»

“Ramazan ayının son on günü geldiğinde Rasûlullah (s.a.s.) geceleri ihyâ eder, ev halkını uyandırır, ciddiyetle ibadete soyunur ve eşleriyle ilişkiyi keserdi.”

Hadis metnindeki وَشَدَّ الْمِزْرَ “izârını örterdi” ifadesiyle, itikâf ibadetinin yapıldığı Ramazan ayının son on gününde kadınlardan uzak durmanın gerekliliği kinâye yoluyla anlatılmak istenmiştir. Şair el-Emîrî de sözkonusu günler için şiirinde أَيَّامُ شَدَّ الْأَزَارَ “izârını örtme günleri” tabirini kullanarak iktibâs sanatını icra etmiştir.

Eserleri üzerinde yapılan incelemelerden ve az da olsa bu başlıkta verilen örneklerden hareketle el-Emîrî’nin zengin bir Kur’ân birikimine sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır. İktibâsta bulunduğu âyet veya hadislerin, şiirin gerek anlam bütünlüğüne gerekse vezin ve kâfiye uyumuna zarar vermediği tespit edilmiştir.

2.3.3. Husnu’t-Ta’lîl

Bu bedî’ sanatı “bir durumu söze letafet katmak amacıyla hakikî/gerçek sebebi dışında bir sebebe dayandırmak” şeklinde tanımlanmaktadır.³²³ Şiirleriyle istişhâd edilen son Arap şairi Beşşâr b. Bürd (ö. 167/784), bir topluluğu hicvederken ipin ucunu kaçıran şeytanın Âdem (a.s.)’den daha üstün olduğunu şöyle savunmuştur:³²⁴ (Kâmil)

1   إِبْلِيسُ خَيْرٌ مِنْ أَبِيكُمْ آدَمَ   فَتَنَّبَهُوا يَا مَعْشَرَ الْفُجَّارِ
2   إِبْلِيسُ مِنْ نَارٍ وَأَدَمُ طِينَةٌ   وَالْأَرْضُ لَا تَسْمُؤُوا سُمُّو النَّارِ

1. Şeytan sizin babanız Âdem (a.s.)’den daha üstündür. Dikkat edin ey günahkârlar topluluğu!

³²³ et-Tehânevî, *Mevsû’atu Keşşâfi İştîlâhâtu’l-Funûni ve’l-‘Ulûm*, I, 671; Hikmet Akdemir, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2016, s. 264.

³²⁴ Şevkî Dayf, *Târihu’l-Edebi’l-‘Arabî el-‘Aşru’l-‘Abbâsiyyu’l-Evvel*, 8. bs., Dâru’l-Me’ârif, Kahire, 1966, s. 203.

2. *Şeytan ateşten, Âdem (a.s.) ise topraktır. Yer/toprak ateş kadar değerli olamaz.*

Şeytan ateşten yaratıldığını öne sürerek üstün olduğuna iddia etmiş ve Âdem (a.s.)'e secde etmeyi reddetmişti. Beşşâr b. Bürd de onun bu iddiasını savunmuş ve birçok şiirinde bunu dillendirmiştir. Şair el-Emîrî'ye bir konferansında Beşşâr b. Bürd'e ait mezkûr beyitler hakkındaki görüşü sorulmuş, o da doğaçlama olarak aşağıdaki dizelerle cevap vermiştir:³²⁵ (Kâmil)

- 1   إِبْلِيسُ مِنْ نَارٍ وَأَدَمُ طِينَةٌ   وَالنَّارُ لَا تَسْمُو سُمُوَ الطِّينِ
2   النَّارُ تُفْنِي ذَاتَهَا وَمُحِيطَهَا   وَالطِّينُ لِلْأَنْبَاتِ وَالتَّكْوِينِ

1. *Şeytan ateşten, Âdem (a.s.) ise topraktan yaratılmıştır. Ateş toprak kadar üstün olamaz.*
2. *[Zira] ateş kendisini ve çevresindekileri yok eder. Toprak ise meydana getirmek ve [bitkileri] bitirmek içindir.*

Yakın bir arkadaşı el-Emîrî'ye, şiirinin nesir gibi sade olduğunu ve kelimelerin birbiriyle uyumlu olmadığını belirtir. Bu yüzden kelime seçiminde titiz olması gerektiğini ve edebî kelimeleri tercih etmesini tavsiye eder. Şair el-Emîrî'nin bu eleştiriye cevap olarak kaleme aldığı *Şu 'ûr* başlıklı şiirinde kullandığı şu ifade de husnu't-ta'lîl sanatına örnek teşkil edebilir:³²⁶ (Hafif)

- هَلْ لِرُزْرِ الرُّبَى اصْطَفَاهُ شَذَاهُ   كُلُّ زَهْرٍ كَمَا تَكُونُ يَغْبِقُ

Tepelerdeki çiçekler kokusunu seçme imkânına sahip midir? Her çiçek yaratıldığı gibi kokar.”

³²⁵ Muhammed Karâniyâ, “el-Hağ ve'l-Hayr ve'l-Cemâl fi 'ş-Şi'r ve'l-Edeb” (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî ile yapılan röportaj), *el-Fayşal Dergisi*, sy. 18, Riyad, 1398/1978, s. 128; Ahmed el-Ceda', *Dirâsât fi 'ş-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, s. 40.

³²⁶ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 47.

Görüldüğü üzere şair, şiirinde kullandığı kelimelerin tercih sebebini açıklarken gerçek dışı bir gerekçe sunmuştur. Buna göre bir çiçeğin nasıl kokacağına karar vermesi ya da dışarıdan herhangi bir müdahale ile kokusunun tayin edilmesi mümkün görülmediği gibi, duygulara tercüman olacak sözcüklerin de dizelere dökülürken belli bir kalıba sokulmak istenmesi aynı şekilde imkânsızdır.

2.3.4. Tasrî‘

Tasrî‘ birinci mısranın sonunun (aruz) ikinci mısranın sonuyla (darb) aynı kâfiye üzerine olmasıdır.³²⁷ Bu sanatın bulunduğu beyte *muşarra‘ beyit* denilir³²⁸ ve kasidelerde ilk beytin bu şekilde kaleme alınması âdet haline gelmiştir. Lafzı süsleyen sanatlardan (muḥassinât-i lafziyye) olan tasrî sanatı sözdeki ahenk ve musikiyi kuvvetlendirmektedir.³²⁹

Ayrıca bir diğer faydası da ilk beyit tamamlanmadan kâfiyenin bilinmesini sağlamasıdır. el-Emîrî şiirlerinde bu sanata çok yer vermiş ve özellikle kasidelerinde yani yedi beyit ve üzerindeki şiirlerinde daha sık kullanmıştır. Örnek vermek gerekirse 109 beyitten oluşan *fî Karnâyel*, 100 beyitten oluşan *Kerâme* ve 76 beyitten müteşekkil *Şebehu’l-Ḥarîf* adlı kasideleri zikredilebilir. Aşağıdaki beyit *Kerâme* başlıklı kasidenin maṭla‘ beyti olup görüldüğü üzere birinci ve ikinci şatırın sonu aynı kâfiye ile bitmiştir:³³⁰

(Meczûu’l-Kâmil)

جَاوَزْتُ سِنَّ الْأَرْبَعِينَ   يَا نَفْسُ هَلَّا تَرَعَوِينَ

“Kırk yaşını geçtim... Ey nefis [hâlâ hatalarından] dönmüyor musun?”

³²⁷ el-Ḥaṭîb el-Ḳazvînî, *el-İdâh fî ‘Ulûmil-Belâga*, s. 387; İbn ‘Îsâ Bâtâhir, *el-Belâgatu’l-‘Arabiyye*, s. 328.

³²⁸ İmîl Bedî‘ Ya‘kûb, *el-Mu‘cemu’l-Mufaşşal*, s. 410.

³²⁹ Halim Öznurhan, “Tasrî‘”, *DİA*, İstanbul, 2011, XL, 130.

³³⁰ el-Emîrî, *Elvânu Ṭayf*, s. 112.

Ṭavîl bahrinin arûzu (birinci şatırın son tef'îlesi) hiçbir zaman mefâ'îlun (مَفَاعِيلُنْ) şeklinde gelmez iken tasrî' sanatının bulunduğu beyitlerde yani musarra' beyitlerde arûzun darba (ikinci şatırın son tef'îlesi) uyumlu hâle getirilmesi için mefâ'îlun (مَفَاعِيلُنْ) gelmesi caiz görülmüştür. Şair el-Emîrî'nin "el-Hevâ Devâ" (Sevgi İlaçtır) başlıklı şiirinde bu tarz bir kullanım söz konusudur:³³¹ (Ṭavîl)

1	تَصَاعَدَ صَغَطُ الْوَجْدِ فَأُخْفِضَ	وَرِيعَ الطَّيِّبِ الْبُرِّ وَاضْطَرَبَ الرَّهْطُ
2	وَقَالُوا: تَلَبَّثْ، قِيلَ: قَدْ حَجَزُوا! لَهُ	فَرَدَّ وَحَيْبُ الْقَلْبِ: إِيَّاكَ لَا تَخْطُ
3	فِيَاثُكَ تَشْكُو الدَّنْبَ وَالْجُدْبَ	وَأَحْمَدُ مِعْطَاءُ، وَأَنْتَ لَهُ سِبْطُ
4	تَعَالَجَ بِهِ، زِدْ فِي الْهُوَى، فَالْهُوَى دَوَا	عِلَاجُكَ فَرَطُ الْحَبِّ، لَا الْحَبُّ وَالْتَقَطُ

1. Sevgi basıncım yükseldi ve [kan] basıncım (tansiyonum) düştü. İyi kalpli doktor korktu ve insanlar da telaşlandı.
2. Ve 'bir süre bekle!' dediler. 'Onun rezervasyonu var' denildi. Kalp atışım ise yanıt verdi: 'Sakin gitme!' (Medine'yi terketme!)
3. Sen cömert Ahmed (s.a.s.)'in torunu olduğun halde günahattan, kusurdan ve aşırı sevgiden şikâyet ediyorsun.
4. Onunla (s.a.s.) tedavi ol. Sevgini artır. Çünkü sevgi ilaçtır. İlacın çok sevmektir. Hap ve damlalar değil.

"İgrâ" (Saptırma) adlı şiirinin her beytinde bu sanatı uygulamakta olan el-Emîrî şöyle der:³³² (Recez)

1	أَمَّنَ بِاللَّهِ وَبِالْإِغْرَاءِ	وَزَلَلَ الْقَلْبَ مَعَ الْأَهْوَاءِ
2	وَالضَّعْفِ، أَنَاءً، عَنِ الْإِغْوَاءِ	وَعَفْوَةَ الْعِمَّةِ وَالْإِبَاءِ
3	وَفْتَنَةَ الْبَهَاءِ فِي النَّسَاءِ	وَمَكْرَهِنَّ الْبَارِعِ الْمُرَائِي

³³¹ el-Emîrî, *Necâvâ Muhammediyye*, s. 203-204.

³³² el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 50.

4 أَمِنَ إِيمَانَ حَيِّيرٍ رَائِي أَحْيِيَطَ مِنْ أَطْرَافِهِ بِالْدَّاءِ
5 وَكَادَ أَنْ يَهْوَى فِي الْبَلَاءِ لَوْ لَمْ يَرَ الزُّهْرَانَ فِي السَّمَاءِ

1. O iman etti Allah'a, tahriklere ve hevalarla beraber kalbin hataya düşmesine.
2. Bazen kıskırtmalara karşı zayıf kalınmasına, iffetin ve onurun uyuklamasına.
3. Güzellik fitnesinin kadınlarda ve onların ikiyüzlü büyük tuzaklarında olduğuna.
4. Etrafi hastalıkla sarılmış, [eşyayı] tefekkür eden bir fakihin imanı ile iman etti.
5. Gökyüzündeki (Rabbinin) burhanını görmeseydi belaya düşmek üzereydi.

Yine *Subhâne Rabbiye'l- A'lâ* başlıklı şiirinde de şairin bütün mısraları aynı kâfiye ile sonlandığı görülmektedir.³³³ (Hafif)

1 أَيُّ سِرِّ يُوْدِي بِدُنْيَا حُدُودِي كَلَّمَا هَمْتُ فِي تَجَلِّي سُجُودِي
2 كَيْفَ تَذُرُو «سُبْحَانَ رَبِّي» قِيُودِي كَيْفَ تَحْتَازُ بِي وَرَاءَ السُّدُودِ
3 كَيْفَ تَسْمُو بِفِطْرَتِي وَوُجُودِي عَنِ مَفَاهِيمِ كَوْنِي الْمَعْبُودِ
4 كَيْفَ تَرْقَى بِطِينَتِي وَجُمُودِي فِي سَمَاوَاتِ عَالَمٍ مِنْ حُلُودِ
5 أَتْرَاهَا رُوحاً مِنَ الْمَعْبُودِ قَدْ جَلَّتْ ذَاتُهَا لِعَيْنِ شُهُودِي!

1. Secdemın tecellilerinde gezinirken hangi sırdır sınırlarımın dünyasını yok eden?
2. *Subhâne Rabbi[ye'l-A'lâ zikri]* bağlarımı nasıl kaldırıyor? Beni nasıl engellerin arkasına geçiriyor?
3. Beni nasıl bilinen kâinatın tüm mefhumlarından varlığımınla ve yaratılışımınla çıkarıp yükseltiyor?
4. Toprak [yapımınla] ve katılığımınla ebedi âlemin semalarına nasıl çıkarıyor?

³³³ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 85.

5. Acaba o, mabud [katından] tanıklığım için kendini aydınlatan bir ruh mudur?

Kaynaklarda yedi türünden bahsedilen tasrî‘ sanatının *kâmil* ve *nâkıs* türleri bakımından şair el-Emîrî’in şiirleri bir incelemeye tabi tutulmuştur. Şairin tasrî‘ sanatını uyguladığı *kasidelerin* gösterildiği aşağıdaki tabloya geçmeden evvel bu iki türe kısaca değinmek faydalı olacaktır. Şöyle ki; ikinci şatırın anlaşılması için birinci şatra ihtiyaç duyulmayan bir beyitte meydana gelen tasrî‘ sanatı *et-tasrî‘u’l-kâmil*, anlamın tamamlanması için birbirine bağımlı iki şatırda meydana gelen tasrî‘ sanatı ise *et-tasrî‘u’n-nâkıs* olarak adlandırılmaktadır.³³⁴

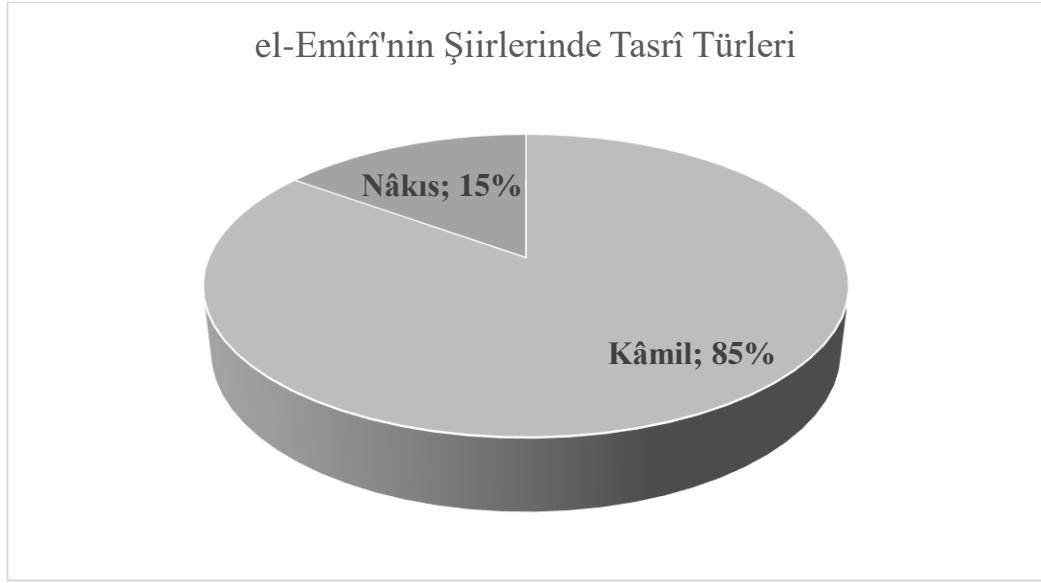
Tasrî‘ Çeşidi	‘Acuz	Sadr	Şiir Adı	Tasrî‘ Çeşidi	‘Acuz	Sadr	Şiir Adı
Kâmil	نَصْرُهُ	قَدْرُهُ	نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ	Kâmil	البَصْرُ	الفِكْرُ	مَعَ اللَّهِ
Kâmil	شِفَائِي	رَجَائِي	نَحِيَّةٌ وَمَوَدَّةٌ وَدُعَاءٌ	Kâmil	مَعِي	يَعِي	نُشُورٌ
Nâkıs	المَاتِ	بِالْحَنَابِ	حَمْدٌ وَشُكْرٌ وَشُكْرٌ	Nâkıs	العَرِيبِ	رَحِيبِ	اسْتِغَاةٌ
Kâmil	دَوْرَهَا	حَيَاتَهَا	يَا اللَّهُ	Kâmil	الإِزَارِ	حَدَارِ	فِي الْعَشْرِ الْأَوَّامِرِ
Nâkıs	إِلَى	وَلَا	أَدَانُ الْقُرْآنِ	Kâmil	أَعْوَارِهِ	بِإِزَارِهِ	فِي فَرْتَانِ
Nâkıs	مُكْرَمٌ	المِحْرَمِ	فِي يَدِ اللَّهِ	Kâmil	لَمْ أَمِّ	الْأَمِّ	فِي أَسْرِ الْحَيَاةِ
Kâmil	عَذَابٌ	العِدَابِ	بِرَاءٌ	Kâmil	اللَّعْبِ	وَالشَّعْبِ	أَبٌ
Kâmil	كَمَدِي	وَلَدِي	عَفْوُ الْأَبْدِ	Kâmil	تَرْعَوِينَ	الأَرْبَعِينَ	كِرَامَةٌ
Kâmil	حَسْبِيَّةٌ	النَّجِيَّةِ	عَزَاءُ الْحَبِيبَةِ	Kâmil	الصَّفْوَةِ	الإِخْوَةِ	زَفْرَةٌ
Nâkıs	رَوْضَتِي	سَاحَتِي	مُجَاهِدِ	Kâmil	تَسْعِينَهَا	تَمَانِينَهَا	الهِمُّ الْمُقْلَسُ
Kâmil	رُسُومَهَا	هَذَا	إِلَى نَعْمَى	Kâmil	وَحَدِيثِي	سَاعَتِي	سَاعَتِي
Kâmil	تَدْمَعُ	أَتَسْمَعُ	جِنَابِ وَعَيْتَابِ	Kâmil	هَذَا	أَنَا	أَنَا وَالشَّيْرُ
Kâmil	وَالْحُرْنَا	حُسْنًا	مِنْ وَحْيِ صُورَةِ حُسْنَى	Kâmil	طَيًّا	قَصِيًّا	غَيْثٌ فِي آبِ
Kâmil	العَالَا	المَالَا	جِبَّةٌ قَلْبِي عُلَا	Kâmil	هَائِمَةٌ	الْأَلِيمَةُ	بُرْكَانٌ

³³⁴ et-Tehânevî, *Mevsû‘atu Keşşâfi İştilâhâtu’l-Funûni ve’l-‘Ulûm*, I, 454-455; Mücahit Küçüksarı, *Arap Şairlerden es-Sefercelâni ve Şiiri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017, s. 233.

Nâkıs	وَبِحَدِّهَا	حَدِّهَا	حُسْنَى	Kâmil	اعْتِدَادٍ	كَالْمُعْتَادِ	أُمُّ أَحْمَدَ
Nâkıs	الْأَعْرَازِ	لِعَمْرٍ	تَفَاوُلُ وَدُعَاءُ	Nâkıs	الْمَوَازِينِ	عَرِيٍّ	هَوَى
Kâmil	فَاسْتَعِيدِي	حَدِّي	بِشِقَاةِ الْحَنَانِ	Kâmil	السُّحْبِ	كَتَبِ	شَيْخِ الْحَرِيفِ
Kâmil	وَتَقْبِيلُ	وَهَيْلُ	أَحْمَدُ أُسَامَةُ بْنُ مُنْقَدٍ	Kâmil	بِنَفْسِي	أَنْسِي	ضَمِيرِ
Kâmil	الْهَامِ	وَهِيَامُ	الْأَقْصَى وَفَتْحَ وَالْقِمَّةَ	Kâmil	التَّعْرُ	الْفَجْرُ	فَقَرُ الرِّجَالِ
Kâmil	غَمَضُ	نَبْضُ	دِينُ الْهُدَى	Kâmil	شَقَا	الرِّفْقَا	أَبِي
Nâkıs	يَتَبَدَّلُ	مَأْمَلِي	إِلَى أَيْنَ	Nâkıs	إِيمَانُ	آدَانُ	بَشَائِرُ كَتَبْنَاوَا
Kâmil	شِعْرِي	لَا تَجْرِي	عَجَلَانِ	Kâmil	مُسْتَأَقَا	وَأَعْمَاقَا	عُرْبُهُ رُوحِ
Kâmil	بِكَأِ	لَكَأِ	فِي الصَّوْمِ وَالْفِطْرِ مَعَا	Kâmil	لِلنَّاطِرِينَ	كَالْيَاسَمِينَ	رِقْ!؟
Kâmil	إِيمَانِي	وَوَجْدَانِي	تَوْحِيدِ وَتَجْرِيدِ	Kâmil	مُؤْتَقِ	مُؤَزَّقِ	مُؤَزَّقِ
Kâmil	بُؤْسِي	نَفْسِي	مُنَاجَاةَ	Kâmil	الْقُلُوبِ	الدُّرُوبِ	لَنْ أَتُوبَ
Kâmil	عُدَّةَ	وَحَدَّةَ	سَجْدَةَ	Kâmil	الْوُجُودِ	الْوُجُودِ	الْفَجْرُ الْمَوْلُودِ
Kâmil	وَنَارَا	دَارَا	رَحَى الْهَمِّ	Kâmil	الْمَدَى	الْهُدَى	عُرُوجِ
Kâmil	هَوَاتِنُ	عَوَاصِفُ	بَيْنَ الْقَلْبِ وَالْعَقْلِ	Nâkıs	وَالْقَلْبِ	مُنْطَلَقِي	الْهَزِيمَةُ وَالْفَجْرُ
Kâmil	الدَّخْلِ	وَالجَدْلِ	فِي دَفْعِ الْأَزْلِ	Kâmil	الْهَامِ	وَهِيَامُ	مَجْرُوحِ الصَّلَاةِ
Kâmil	وَمَا بَدَا	مُضْعَبَا	فِي مَعَارِجِ الشِّعْرِ	Kâmil	وَأَوْهَاقِي	وَأَشْوَاقِ	أَشْوَاقِ وَإِشْرَاقِ
Kâmil	تَفَرَّسُ	تُعْرَسُ	فِي جِهَادِ النَّفْسِ	Kâmil	اعْتَلَجُ	الْمَهْجُ	رَكْبُضًا إِلَى اللَّهِ
Kâmil	أَحَدِ	فَاعْتَمِدِ	يَا رَبَّ يَا رَبَّ	Kâmil	السُّجُودِ	الْحَشُودِ	وَتَبُّهُ مِنْ سَنَا
Kâmil	وَدَرْبِي	وَقَلْبِي	شِقَاةُ الْحُبِّ	Kâmil	الرَّهْطُ	الضَّعْطُ	الْهَوَا دَوَا
Nâkıs	بَدَا	أَرْعَدَا	بَرْقُ	Nâkıs	اسْتِهْدَاءِ	شِقَاةِ	الإِسْلَامِ وَكَفَى
Kâmil	وَفَحَارِي	وَمَنَارِي	مَوْئِلِي وَمَنَارِي	Kâmil	أُرِيدُ	شَدِيدِ	فِي زِحَامِ الْمَقَامِ
Kâmil	كَرْبِي	قَلْبِي	أَرْبِجِ الْأَمِّ	Kâmil	الْكُتْبِي	الدِّكْرِي	مَعَ الدِّكْرِي
Kâmil	تَحْنَانِي	أَشْجَانِي	فُيْلَةٌ وَرَاءَ الْبِحَارِ	Kâmil	لَأَوَاءِ	الْوَعْنَاءِ	فِي الطَّرِيقِ
Kâmil	الْمُدْحَرُ	الْقَدَرُ	عِيدُ الدَّهْرِ	Kâmil	وَتَلَجَلَجَا	شَجَا	أَمَلِي بِاللَّهِ
Kâmil	أَبِي	النُّوبِ	مَنْ مُسْعِفِي؟	Kâmil	لِمُزْدَجِرِ	لِمُعْتَبِرِ	أَبْكِي وَأَبْكِي
Kâmil	الْمَنَا	هُنَا	شَرَدَاتُ مَفْجُوعِ	Kâmil	حِجَابَهَا	كِتَابَهَا	رِسَالَةٌ بِلا عُنْوَانِ

Kâmil	هُنَا	بَيْنَنَا	مَعَ رُوحِ أَبِي	Kâmil	أَبِي	مُدَّهِي	أَقْبَلُ رَجُلَهَا
-------	-------	-----------	------------------	-------	-------	----------	--------------------

Verilen tabloya göre, tasrî sanatının bulunduğu 82 kaside incelenmiş ve bunların 70'inde kâmil tasrî türünün uygulandığı tespit edilmiştir. Sadece 12 kaside, eleştirmenler tarafından tenkit edilen *et-tasrî'u'n-nâkıs* örneği olarak değerlendirilmiştir. Bu durum, şair el-Emîrî'nin tasrî sanatındaki ustalığını ve başarısını gözler önüne sermektedir.

2.3.5. Telmîh

Nesirde veya nazımda bir şiire, mesele ya da kıssaya -onu zikretmeden- işaretle bulunmaya telmîh sanatı denilmektedir. Ancak telmîhte bulunulan şeyin anlaşılır olması gerekir. Aksi halde söz kapalı bir ifadeye dönüşür.³³⁵ el-Emîrî'nin şiirlerinde pek çok telmîh örneği bulunmaktadır. 21 Ağustos 1969 tarihindeki Mescid-i Aksa yangını sonrası kaleme aldığı bir şiirinde telmîh sanatına şöyle başvurmuştur:³³⁶ (Kâmil)

حَتَّامُ نَضِيرٍ وَالنَّوَائِبُ جَمَّةٌ   تَشْرَى؟ أَلَيْسَ لِحَرْحِنَا إِيلَامٌ

³³⁵ el-Ḥaṭîb el-Ḳazvînî, *Telhîşu 'l-Miftâh*, s. 170; İsmail Durmuş, "Telmih", *DİA*, Ankara, 2003, XL, 407; Hikmet Akdemir, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, s. 339.

³³⁶ el-Emîrî, *Necâvâ Muḥammediyye*, s. 108.

“Sayısız musibetler peş peşe gelirken ne zamana kadar sabredeğiz? (Bunlar) bizim yaramızı acıtmaz mı?”

Burada el-Emîrî, meşhur Arap şairi el-Mütenebbî (ö. 354/965)’nin aşağıdaki beytine telmîhte bulunmuştur:³³⁷ (Hafif)

مَنْ يَهُنَّ يَسْهُلِ الْهُوَانُ عَلَيْهِ مَا لُجِحَ بِمَيِّتٍ إِيلَامٌ

“Aşağılık kimseye bu durumu normal gelir. Ölüye yara acı mı verir?”

Aşağıdaki beyitte ise şair, Mekke müşrikleri tarafından şehit edilen Hubeyb b. ‘Adî (r.a.)’ye nisbet edilen bir beyte telmîhte bulunmuştur:³³⁸ (Tavîl)

فَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَلَمَّاكَ ثَابِتًا عَلَى عَهْدِكَ الْقُدْسِيِّ مَا قَالَ عُدْلِي

“Senin kutsî ahdin üzere sabit kalarak senin huzuruna varayım da kınayanların ne dediklerini umursamıyorum.”

Burada el-Emîrî’nin telmîhte bulunduğu meşhur beyit, farklı varyantları bulunmakla birlikte en-Nuveyrî’nin *Nihâyetu’l-Ereb* adlı eserinde aşağıdaki şekilde verilmiştir:³³⁹ (Tavîl)

فَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أُقْتَلُ مُسْلِمًا عَلَى أَيِّ جَنْبٍ كَانَ فِي اللَّهِ مَصْرَعِي

“Müslüman olarak öldürüldükten ve ölümüm Allah uğruna olduktan sonra hangi yere yıkılıp kaldığının (ne şekil öldüğümün) bir önemi yok.”

³³⁷ el-Mütenebbî, *Divanu’l-Mütenebbî*, s. 164.

³³⁸ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 61.

³³⁹ Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Abdulvehhâb en-Nuveyrî, *Nihâyetu’l-Ereb fî Funûni’l-Edeb* (Thk. Ali Muhammed Hâşim vd.), Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 1424/2004, XVII, 98.

Şair el-Emîrî'nin kıssaya telmîhte bulunmasına örnek olarak, şairin Kur'ân-ı Kerîm'de anlatılan Hz. Yusuf (a.s.)'un Züleyha ile olan kıssasına telmîhte bulunduğu *İğrâ* (Saptırma) adlı şiiri verilebilir:³⁴⁰ (Recez)

1	آمَنَ بِاللَّهِ، وَبِالْإِغْرَاءِ	وَزَلَّ الْقَلْبَ مَعَ الْأَهْوَاءِ
2	وَالضَّعْفِ، آتَاءً، عَنِ الْإِغْوَاءِ	وَعَفْوَةَ الْعِمَّةِ وَالْإِبَاءِ
3	وَفِتْنَةَ الْبَهَاءِ فِي النِّسَاءِ	وَمَكْرَهِنَّ الْبَارِعِ الْمُرَائِي
4	آمَنَ إِيمَانًا حَبِيرًا رَائِي	أَحِيطَ مِنْ أَطْرَافِهِ بِالِدَاءِ
5	وَكَادَ أَنْ يَهْوَى فِي الْبَلَاءِ	لَوْ لَمْ يَرَ الْبُرْهَانَ فِي السَّمَاءِ

1. O iman etti Allah'a, tahriklere ve hevalarla beraber kalbin hataya düşmesine.
2. Bazen kıskırtmalara karşı zayıf kalınmasına, iffetin ve onurun uyuklamasına.
3. Güzellik fitnesinin kadınlarda ve onların ikiyüzlü büyük tuzaklarında olduğuna.
4. Etrafi hastalıkla sarılmış, [eşyayı] tefekkür eden bir fakihin imanı ile iman etti.
5. Gökyüzündeki (Rabbinin) burhanını görmeseydi belaya düşmek üzereydi.

Bilindiği üzere Züleyha Mısır azizinin eşidir. Yusuf (a.s.)'un güzelliğine hayran olan Züleyha bir gün kapıları kapatır ve Yusuf (a.s.)'u günaha davet ederek saptırmak ister. Ancak Yusuf (a.s.) Allah'tan gelen ilahî bir ihtar vesilesiyle onun bu isteğini kabul etmez. Bu nokta Kur'ân-ı Kerîm'de şöyle aktarılır:³⁴¹

وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَنْ رَأَى بُرْهَانَ رَبِّهِ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ

³⁴⁰ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 50.

³⁴¹ Yusuf: 24.

“Andolsun ki, kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin burhanını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.”

el-Emîrî'nin zaman zaman Arap dilinde genellikle atasözlerini ve vecizeleri ifade eden mesellere de telmîhte bulunduğu rastlanmaktadır. Aşağıdaki kıtanın son beytinde meşhur Arap bilgini Eksem b. Şayfi'ye ait olduğu nakledilen “Kim düz/doğru yolu takip ederse tökezlemekten güvende olur” şeklindeki mesele³⁴² telmîh yapıldığı görülmektedir.³⁴³ (Serî‘)

1	حَذَارِ يَا شَيْطَانَ جِسْمِي حَذَارِ	1	مِنْ بَطْشِ إِيمَانٍ غَضُوبٍ مُثَارِ
2	لَمَلِمٍ أَحَابِيْلِكَ مِنْ سَاحَتِي	2	خَزِيَانٍ مَرْجُومًا وُلْدُ بِالْفِرَارِ
3	لَمَلِمٍ أَحَابِيْلِكَ مِنْ سَاحَتِي	3	مُخَلَّدًا فِيهَا، وَبِئْسَ الْقَرَارِ
4	وَأَنْتِ، يَا قَلْبِي، يَا مُرْهِقِي	4	إِلَى مَتَى تَلَبَّثُ رَهْنَ الْإِسَارِ
5	أَطْلِقْ إِسَارِي وَأَنْطَلِقْ مُصْعِدًا	5	جَدَدَ اللَّهِ، وَقِيْتُ الْعِثَارِ

1. *Sakin ey bedenimin şeytani sakın! Kızgın ve kıskırtılmış bir imanın seni yere çalmasından sakın!*
2. *Tuzaklarını alanımdan topla, kovulmuş ve utanarak kaçmaya koyul.*
3. *Sakar [cehennemine] yüzüstü atılmış ve ebedî olarak orada kal ki orası ne kötü bir kalma yeridir.*
4. *Ve ey sen, beni yoran kalbim! Ne zamana kadar esir olarak kalacaksın.*
5. *[Nefsin] esaretinden azat ol ve yükselerek Allah'ın [gösterdiği] doğru yola koyul ki hataya düşmekten korunasın.*

³⁴² Ebû Hilâl el-‘Askerî, *Cemheratu'l-Emsâl*, 2. bs., Dâru'l-Cil, Beyrut, 1408/1988, II, 256.

³⁴³ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 116-117.

2.3.6. Tıbâk

Tıbâk bir şeyin anlam bakımından zıddıyla bir arada getirilmesini ifade eden bedî‘ sanatıdır.³⁴⁴ *Mu‘âbaka* ismiyle de anılan bu sanatta amaç, kelimeler arasındaki anlam karşıtlığından faydalanarak anlatımı güçlendirmek, sözü daha etkili ve açık hale getirmektir. Şairin sıkça başvurduğu bu sanatı hiç zorlanmadan, yapmacıktan uzak bir şekilde kullandığı görülmüştür.

Aşağıdaki beyitte mütekellim ve muhatab zamirleri arasında tıbâk sanatı görülmektedir. İnsanın gerçek bekaya ulaşmasının Allah’a bağlanma ve O’nda fani olmasıyla mümkün olacağı şöyle ifade edilmiştir:³⁴⁵ (Mutekârib)

فَأَيْقَنْتُ أَنَّ الْمَنَا بِالْأَنَا وَأَنَّ بَقَائِي فَنَائِي بِكَ

“Faniliğin **ben** ile (benlikte), bakiliğin ise **sen** ile (sende) fani olmakta olduğuna kesinlikle inandım.”

Şair el-Emîrî aşağıdaki beyitlerde beden ve ruhun istekleri arasındaki büyük farka tıbâk sanatıyla işarette bulunmuştur:³⁴⁶ (Serî‘)

1 حَذَارِ يَا شَيْطَانَ جِسْمِي حَذَارِ جِسْمِي ظِلَامٌ وَفُؤَادِي مَنَارٌ
2 فَفِي كَيْانِي مِنْ صِرَاعِ الْهُدَى مَعَ الْهُوَى تَوَارَاتِ نُورٍ وَنَارٍ

1. Sakın ey bedenimin şeytanı sakın! Bedenim **karanlık** gönlüm ise **aydınlıktır**.
2. Varlığında hidayet ile hevanın savaşı, nur ve ateşin mücadelesi sürmektedir.

³⁴⁴ el-Ḥaṭīb el-Ḳazvîni, *Telḥîsu ‘l-Miftâḥ*, s. 212.

³⁴⁵ el-Emîrî, *Ma ‘allâh*, s. 41.

³⁴⁶ el-Emîrî, *Ma ‘allâh*, s. 116.

Şairin bu örneğin son şatırında art arda kullandığı nûr (نور) ve nâr (نار) kelimeleri de ifadeye başka bir güzellik katmıştır. Aşağıdaki hikmet içerikli beyitte ise iki fiil arasında tıbâk sanatı gerçekleşmiştir:³⁴⁷ (Hafif)

فَدَّ يَمُوتُ الْإِنْسَانُ فِي إِصْرَارِهِ وَيَعِيشُ الْإِنْسَانُ فِي آثَارِهِ

“Bazı insanlar bir ısrarı sonucu **ölebilir**. Bazı insanlar da eserleri için **yaşar**.”

Yine başka bir örnekte de zorluk (عُسْر) ve kolaylık (يُسْر) kelimeleri arasında tıbâk sanatı söz konusudur:³⁴⁸ (Hafif)

رُبَّ عُسْرٍ شَكُوتٌ مِنْهُ مُلِحًا يُضْمِرُ الدَّهْرُ فِي حَفَايَاهُ يُسْرًا

“Israrla şikâyet ettiğim nice **zorluk** vardır ki zaman, [o zorluğun] altında **kolaylığı** gizlemektedir.”

Bedî‘ ilminde *muḳâbele* adıyla anılan söz sanatı da tıbâk sanatına dahil edilebilir.³⁴⁹ Bu görüşte olan bazı belağatçılar bulunmakla birlikte, burada iki sanat arasındaki küçük farka dikkat çekilebilir. Şöyle ki; tıbâk sanatı iki karşıt kelime arasında gerçekleşirken, mukâbele sanatı iki ya da daha fazla kelimenin ardından sırasıyla bunların zıtlarının getirilmesiyle meydana gelmektedir.³⁵⁰ Bu farklılığa işaret etmek üzere, şairin “Abdun Hur” adlı şiirinden iki benzer sanatın arka arkaya kullanıldığı aşağıdaki beyitler verilebilir:³⁵¹ (Hafif)

1 أَنَا فِي عِزِّي وَبَأْسِي عَبْدٌ وَأَنَا فِي تَدَلُّلِ النَّفْسِ حُرٌّ
2 مَا إِبَائِي؟ مَا ذَلَّتِي؟ مَا شُرُونِي؟ مَا شُجُونِي؟ مَا أَلْعَيْشِ سُورٌ وَضُرٌّ

³⁴⁷ el-Emîrî, *Ma‘allâh*, s. 139.

³⁴⁸ el-Emîrî, *Ḳalb ve Rab*, s. 284.

³⁴⁹ Hâmid Avnî, *el-Minhâcu'l Vâdih*, I, 165; el-Meydânî, *el-Belâgatü'l-'Arabiyye*, II, 378.

³⁵⁰ el-Ḥafîb el-Ḳazvînî, *el-İdâh fî 'Ulûmil-Belâğa*, s. 338; Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İfav, s. 297-298.

³⁵¹ el-Emîrî, *İşrâk*, s. 52.

1. Ben izzet ve cesaretimle birlikte [Allah'a] kulum/köleyim. [Ancak] nefsin zilletiyle beraber ise hürüm/özgürüm.
2. Şerefim nedir, zilletim nedir, meselem ve tasam nedir? Hayat sevinç ve sıkıntıdan başka bir şey değildir.

Görüldüğü üzere birinci beyitte izzet (عِزَّة) ve kul/köle (عَبْدٌ) kelimeleri peşpeşe gelmiş, ardından bunların zıddı olan zillet (تَذَلُّلٌ) ve hür/özgür (حُرٌّ) kelimeleri yine aynı sırayla gelerek mukâbele sanatı gerçekleşmiştir. İkinci beyitte ise sevinç (سُرٌّ) ve sıkıntı, zarar (ضُرٌّ) kelimeleri arasında tıbâk sanatı bulunmaktadır.

2.3.7. Murâ'atu'n-Nazîr

Tenâsüb, i'tilâf, tevfiğ, telfiğ ve muâhât gibi isimlerle de anılan bu sanat, belâgatçıların çoğunluğu tarafından *murâ'atu'n-nazîr* olarak adlandırılmaktadır.³⁵² Sözlük anlamı “benzerlere riayet etmek” şeklinde ifade edilebilecek sanatın bedî' ilmindeki tarifi, şiir ya da nesirde aralarında zıtlık dışında bir uyum söz konusu olan sözcükleri birarada getirmektir.³⁵³

Şair el-Emîrî'nin sıklıkla kullandığı bu sanatın mana bakımından muazzam bir ahenk oluşturduğu söylenebilir. Örneğin şairin *Reyhânetullâh* adlı şiirinden alınan aşağıdaki bölüm birçok *murâ'atu'n-nazîr* örneği barındırmaktadır:³⁵⁴ (Kâmil)

فِيهَا الْعَصَا.. وَالْقَاسُ وَالْأَسَلُ	1	أَمَّا الْحَدِيقَةُ فَهِيَ سَاحَتُهُمْ
بِجَنَاحِهِ.. مِنْ رَوْعَةٍ.. حَجَلُ	2	يَشْكُو الْفَرَاشُ طِرَادُهُمْ، وَلَهُ

³⁵² Ahmed Mañlûb, *Mu'cemu Muştalahâti'l-Belâgiyye*, III, 338; İbn 'Îsâ Bâtâhir, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye*, s. 369.

³⁵³ el-Ḥaṭîb el-Ḳazvîni, *el-İdâh fî 'Ulûmil-Belâga*, s. 340.

³⁵⁴ el-Emîrî, *Reyhânetullâh*, s. 27.

3	وَأَبُو بُرَيْصٍ لَا يَفُوتُهُمْ	عَبَتْ بِهِ.. وَالنَّحْلُ.. وَالْجَعْلُ
4	وَكَذَا الْجَرَادُ .. فَكَمْ مُوَاتِبَةً	نَالُوا بِهَا مِنْهُ الَّذِي أَمَلُوا
5	وَالصَّيْدُ : كَمْ لِلصَّيْدِ مِنْ فُسْحٍ	سَاحَاتُهَا الْأَوْدَاءُ وَالْجَبَلُ
6	الطَّيْرُ.. أَشْتَاتُ مُنَوَّعَةٌ:	النَّسْرُ.. وَالْعَصْفُورُ.. وَالْحَجَلُ
7	حَتَّى إِذَا صَادُوا سُئِنُوهُ	فَرِحُوا بِهَا.. وَكَأَنَّهَا جَمَلُ

1. Bahçe ise onlar için değnek, çapa ve dikenlerin bulunduğu bir [oyun] alanıdır.
2. Kelebek, korkudan kanadıyla sıçrayarak onların kovalamalarından yakınıyor.
3. Ne kerkenete onların yaramazlıklarından kurtulabilir ne de arı ve uğur böceği.
4. Çekirge de aynı şekilde. Nice saldırılar [sonunda] istedikleri şeye ulaşabildiler.
5. Avlanma için ise sahası vadiler ve dağlar olan nice geniş alanlar vardır.
6. [Oralarda] çeşit çeşit kuşlardan kartal, serçe ve keklik bulunmaktadır.
7. Bir kırlangıç avladıklarında sanki deve [bulmuş] gibi sevinirler.

Yukarıdaki beyitlerde koyu renk ile gösterilen sözcükler böcek ve kuş türleri olmaları sebebiyle anlam bakımından birbiriyle uyumlu sözcüklerdir. Yine şair, günümüzde Müslüman toplumların içerisinde olduğu durumu anlatmak için kaleme aldığı aşağıdaki beyitlerde de bu sanata müracaat etmiştir:³⁵⁵ (Tavîl)

1	وَأُمَّتْنَا؛ قَلْبٌ يُدَمِّي، وَسَاعِدٌ	يُشَلُّ، وَرَأْسٌ فِي الْمَدَلَّاتِ يُرْضَخُ
2	نَضِجٌ، وَقَدْ نَحْتَجُّ ... وَالْبَعِي وَالْعِدَا	تُعَشِّشُ فِي أَوْطَانِنَا وَتُفْرِحُ
3	وَفِينَا وَمِنَّا دَاؤُنَا وَدَاؤُنَا	وَلَكِنَّنَا فِي الْعَيِّ تَمْضِي وَنَشْمَخُ
4	وَيُوقِعُ بِاسْمِ الشَّعْبِ بِالشَّعْبِ بَعْضُنَا	وَيَقْتُلُنَا عَمَّ..! وَيُعْرِي بِنَا أَح..!

³⁵⁵ el-Emîrî, *Ezânu'l-Kur'ân*, s. 87.

1. Ümmetimiz kanatılan bir kalp, felç bırakılan bir kol ve zillet içerisinde öne eğdirilen bir baştan ibarettir.
2. Haykırıyoruz ve karşı çıkıyoruz... Zulüm ve düşmanlık vatandaşlarımızda yuva yapıyor ve yavruluyor.
3. Hastalığımız ve ilacımız içimizde ve bizden kaynaklanıyor. Fakat biz haddi aşmakta devam ediyor ve ilerliyoruz.
4. Bazılarımız bir milletin adıyla diğer milleti sıkıntıya sokuyor. Amca bizi öldürüyor, kardeş ise bizi kışkırtıyor.

Görüldüğü üzere şair el-Emîrî burada Müslümanları bir vücudun azalarına benzeterek kullandığı kalp (قَلْب), kol (سَاعِد) ve baş (رَأْس) kelimeleri arasındaki anlam ilişkisi nedeniyle *murâ'atu'n-nazîr* sanatına örnek teşkil etmektedir. Ayrıca zulüm (بَغْي) ve düşmanlık (عَدَاء), hastalık (دَاء) ve ilaç (دَوَاء), amca (عَم) ile kardeş (أَخ) kelimeleri de birbiriyle uyumlu sözcüklerdir. *Murâ'atu'n-nazîr* sanatının el-Emîrî'nin şiirlerinde çok fazla sayıda örneği bulunmasına karşın zikri geçen örneklerle iktifa edilmesi uygun görülmüştür.

2.3.8. Mübâlağa

“Aşırıya kaçmak ve son noktasına ulaşmak” anlamındaki بَالِغ fiilinin masdarı olan *mübâlağa* kelimesi belâğatta anlama güzellik katan sanatlardan birinin adı olmuştur. Terim olarak “bir şeyi vasfederken bunu gerçekleşmesi zor ya da imkânsız bir dereceye çıkararak ifade etmek” şeklinde tanımlanabilir.³⁵⁶

Abartı, yapmacıklık ve gerçek dışı ifadelerden hoşlanmayan şair, şiirlerinde genellikle realist davranmış ve mübâlağa sanatına oldukça az yerde başvurmuştur. Örneğin; annesinin vefatı gibi kendisini derinden etkileyen olaylarda bile klasik Arap

³⁵⁶ el-Meydânî, *el-Belâğatu'l-'Arabiyye*, II, 450; Ali Bulut, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, s. 307.

şairlerin mersiyelerinde kullandıkları mübâlağalı anlatımdan kaçınmıştır. Mübâlağa olarak değerlendirilebilecek ifadelerinde ise mukârebe (yaklaşma) fiilleri ya da teşbih edatları kullanarak abartıyı yumuşatmıştır. Bu duruma aşağıdaki dizeler örnek olarak verilebilir:³⁵⁷ (Hafif)

1 وَكَأَنِّي - وَالْبَيْتُ يُشْرِقُ حَوْلِي شَامِحَ الْمَجْدِ فِي سَنَا الْأَسْحَارِ
2 ذَابَ جِرْمِي فِي مَاءِ زَمَزَمَ حَتَّى خَلْتُنِي طِرْتُ مِنْ خِلَالِ إِزَارِي

1. *Seher vakitlerinin nuru esnasında şanı yüce Beytullah (Kabe-i Mükerrerme), etrafımda parlamakta iken.*
2. *Günahlarım zemzem suyunun içinde eridi sanki. [İhram giysisi olan] izarımın arasından süzülüp uçtuğumu bile zannettim.*

Şair, yüksek ideallere sahip olmasıyla ilgili birçok beytinde mübâlağa sanatını başarılı olarak uyguladığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitlerde şairin duyu sınırlarını aşan manevi hedeflerini resmetmek için kullandığı mübâlağalar hoş kabul edilmiştir:³⁵⁸

(Kâmil)

1 نَفْسٌ هُمُومُ الْعَالَمِينَ هُمُومُهَا وَالْعَبَاءُ عِبَاءُ الْكَوْنِ يُزْرِخُ قَلْبَهَا
2 الْمَارِدُونَ الْهُوجُ مِلءُ دُرُوبِهَا وَمَضَاوُهَا قَدْرٌ وَتَقْطَعُ دَرْبَهَا
3 وَلَقَدْ يُلِحُّ جَهَادُهَا وَعِنَادُهَا حَتَّى تُرَى وَالزَّرْعُ يَعْلُو لِحْدَهَا

1. *Bir nefis ki alemlerin dertleri, onun derdidir ve kâinatın yükü, kalbine ağır gelmekte olan bir yüküdür.*
2. *Yolları sabırsız azgınlarla doludur ve o yollarda yürümesi ve ilerlemesi kaderidir.*

³⁵⁷ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 60.

³⁵⁸ el-Emîrî, *Reyâhînu'l-Cenne*, s. 34-35.

3. Mezarının üzerinde otların bittiği görününceye kadar ısrarla mücadeleye ve direnmeye devam edecektir.

Şairin annesi için yazdığı bir mersiyede ise annesinin ruhuyla buluşmak üzere çıktığı hayali bir yolculuğu şu şekilde dizelere döker:³⁵⁹ (Mutekârib)

تَطَاوَلَ رُوحِي حَتَّى دَنَّا	1
وَبَيْنَا أَنَا فِي انْتِشَاءِ الْمُئِي	2
شَعْرَتْ كَأَنِّي فِي قَبْضَةٍ!	3
تُكَبِّلُهُ عَنكَ أَقْدَارُ دَهْرٍ	4
فَأَنْتِ سَنَا، قَدْ تَخَطَّى الدُّنَى	5
وَوَغَيْتُ.. وَغَابَ الصَّدَى فِي الْمَدَى	6
يُعَانِقُ رُوحَكَ فِي الْأَسْعَدَيْنِ	
أَهْمُ أَقْبَلُ مِنْكَ الْجَبِينِ	
أُرِيدُ.. وَلَكِنَّ رُوحِي رَهِيْنِ	
نَوَامِيْسُهَا تَحْكُمُ الْعَالَمِينَ	
وَمَا زِلْتُ فِي أَسْرٍ مَاءٍ وَطِينِ	
وَدَاءِ فِرَاقِكَ نَمَّا دَفِينِ	

1. Ruhum yükseldi ve bahtiyarlar arasındaki ruhunu kucaklamaya ramak kalmışken.
2. Senin alnını öpme niyetiyle arzuma erme sarhoşluğu içerisinde iken.
3. Sanki bir tutukluk haline girdiğimi hissettim. [Ulaşmak] istiyorum fakat ruhum rehin...
4. Kanunları alemlere hükmeden zamanın kaderi ruhumu senden alıkoyuyor.
5. Sen dünyaları aşan bir ışıksın, ben ise hâlâ su ve çamurun esiriyim.
6. Ortadan kayboldum ve alandaki yankı da kayboldu. [Ancak] senin ayrılığının içimde yarattığı gizli acı büyümektedir.

2.3.9. Reddu’l-‘Acuz ‘ale’s-Sadr

‘Acuz kelimesi *birşeyin sonu, son tarafı* anlamına, şadr kelimesi ise *birşeyin başı, baş tarafı* anlamına gelmektedir. Sözlük anlamı “sonu başa döndürmek” olan bu sanatın şiirdeki tanımını “*beytin sonunda yer alan kelimeyi aynı lafız ile ya da aynı kökten türemiş*

³⁵⁹ el-Emîrî, *Ümmî*, s. 244-245.

formuyla birinci mısranın başında, ortasında, sonunda ya da ikinci mısranın başında tekrar etmektedir.”³⁶⁰ Bu sanata değinen ilk kişi İbnu'l-Mu'tez (ö. 296/908) olup bu sanatı “Reddu'l-E'câz 'alâ mâ Teḳaddemehâ” ismiyle ele almıştır.³⁶¹

Taşdîr olarak da adlandırılan bu sanatın³⁶² en güzel ve makbûl şekli, es-Sekkâkî'nin belirttiğine göre aynı kelimenin tekrarıyla meydana gelmemesidir.³⁶³ el-Emîrî'nin şiirlerinde yer alan *reddu'l-'acuz 'ale's-şadr* sanatı genellikle aynı kökten türeyen lafızlar ile gerçekleştirilmiştir. Örneğin şaire ait aşağıdaki beytin sonunda *ism-i mef'ûl* olarak getirilen kelime, birinci şatırın başında *mazi fiil* formunda getirilerek *reddu'l-'acuz 'ale's-şadr* sanatı başarıyla uygulanmıştır:³⁶⁴ (Serî')

غَلَّتْهُ فِيهِ فَلَمْ يَنْطَلِقْ   إِلَّا قَلِيلاً دَامَ مَغْلُولاً

“O (şeytanı) bağladım çok az [vakit] dışında kurtulamadı ve bağlı kalmaya devam etti.”

Şair el-Emîrî'nin *Şekât* (Şikâyet) başlıklı şiirinde yer alan aşağıdaki beyitlerde de bu sanatın aynı kökten türeyen kelimeler ile icra edildiği görülmektedir.³⁶⁵ (Muteḳârib)

1   فَمَا حِيلَتِي وَعُثَاءُ السِّيَاسَةِ   قَدْ غَالَبَ الرَّأْيَ حَتَّى غَلَبَ
2   وَحَزْبِيَّةُ الْحُكْمِ بَاتَتْ تُسَيِّرُ   أَمْرَ الْبِلَادِ الَّذِي قَدْ حَزَبَ

1. Görüşünde galip gelinceye kadar çarpışan siyaset çöplüğünde ne işim var?
2. Yönetimdeki partcilik, ülkenin zorlaşan idaresini ele almaya başladı.

³⁶⁰ el-Ḥaḫîb el-Ḳazvînî, *el-İdâh fi 'Ulûmil-Belâga*, s. 382; İbrahim Fidan, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016, s. 285.

³⁶¹ Ebu'l-'Abbâs Abdulah İbnu'l-Mu'tez, *Kitâbu'l-Bedî'*, Müessesetu'l-Kutubi's-Şekâfiyye, Beyrut, 1433/2012, s. 62.

³⁶² el-Ḳayrevânî, *el-'Umde*, II, 3; el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâga*, s. 333.

³⁶³ Ebû Ya'ḳûb Yûsuf b. Ebî Bekr es-Sekkâkî, *Miftâhu'l-'Ulûm* (Haz. Nu'aym Zerzûr), 2. bs., Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1407/1987, s. 431.

³⁶⁴ el-Emîrî, *Ma'allâh*, s. 75.

³⁶⁵ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 91.

Şair ailesini Halep'e uğurlarken hissettiği duyguları aktardığı “Reyhânetullâh” adlı şiirinin ilk beytinde de bu sanata başvurmuştur:³⁶⁶ (Kâmil)

الرَّاحِلُونَ.. وَعَنْ مَنَازِلِهِمْ فِي الْقَلْبِ مَا بَأَثُوا وَلَا رَحُلُوا

“Gittiler evlerinden. [Ama] kalpten ne uzaklaştılar ne de ayrıldılar.”

Bu beyitte birinci şatırın başında ve ikinci şatırın sonundaki *rahl* (رحل) kökünden türeyen kelimeler arasında *reddu*’l- ‘*acuz* ‘*ale*’s-*şadr* sanatı gerçekleşirken aynı zamanda, birinin olumlu diğerinin olumsuz olarak bir arada gelmesi sebebiyle *tıbâk-ı selbî* sanatı da meydana gelmektedir.

Şairin geçmiş hayatının bir muhasebesini yaparak vicdaniyla yüzleşmeye çalıştığı *Damîr* (Vicdan) başlıklı şiirinde ise ard arda üç beyitte farklı şekillerde gelmiş *reddu*’l- ‘*acuz* ‘*ale*’s-*şadr* örneğine rastlanmaktadır:³⁶⁷ (Hafîf)

1 أَتَأْسَى حِيناً ، وَأَجْمَحُ حِيناً لَيْسَ يَشْفِي الْأَوَامَ هَالُ التَّأْسَى
2 فِي فُرَادِي لِصَّبْرٍ غَرَسْتُ جَنِيَّ يَا إِلَهِي، فَأَكْلَأُ جَنَائِي وَغَرَسِي
3 وَحَيَاتِي هَوَاتِفٌ وَجُرُوسٌ وَهَتَافُ الضَّمِيرِ أَنْبَلُ جَرَسِ

1. *Bazen itaat ediyorum, bazen asi oluyorum. İtaat hâlîm bir serap [misali], susuzluğu gidermiyor.*
2. *Gönlümde [itaat üzerine] sabretmek için meyveli bir fidan var. Ey ilahım meyvemi ve fidanımı koru!*
3. *Hayatım sloganlar, tezahüratlar ve seslerle [dolu], ancak en şerefli ses vicdanımın sesi...*

³⁶⁶ el-Emîrî, *Reyhâhînu*’l-Cenne, s. 25.

³⁶⁷ el-Emîrî, *Elvânu Tayf*, s. 314.

Görüldüğü üzere şair ilk beyitte fiil ile masdarını, ikinci beyitte kelimenin aynısını, üçüncü beyitte ise kelimenin tekil ile çoğul formunu kullanmak suretiyle üç farklı *reddu'l-acuz 'ale's-sadr* sanatı örneğini bir şiirde toplamıştır. Bu örnekler şair el-Emîrî'nin bu sanatı uygulamadaki kabiliyetini ve ustalığını göstermektedir.

SONUÇ

Ömer Bahâuddîn el-Emîrî, Osmanlı Devleti'nin son yıllarında Suriye'nin Halep şehrinde dünyaya gelmiş önemli bir Arap şair, düşünür ve diplomattır. Osmanlı Mebusan Meclisi'nde Halep milletvekilliği yapan babası Mehmet Bahaeddin Efendi'nin aynı zamanda bir Türkçe öğretmeni olması sebebiyle Türkçeyi iyi derecede bilen el-Emîrî, hayatı boyunca şiir yazmaya devam etmiş ve Arap edebiyatına çok değerli eserler kazandırmıştır.

Modern dönemde ilk olarak Seyyid Kûţub (ö. 1966) tarafından ortaya atılan İslâmî edebiyat düşüncesi, zaman içerisinde çeşitli teorik çalışmalarla geliştirilmiş ve bir akıma dönüşmüştür. Bu akımın Arap şiirindeki en önemli temsilcilerinden biri Ömer Bahâuddîn el-Emîrî olmuştur. el-Emîrî'nin şiirlerinin “insanın, hayatın ve kâinatın İslâmî perspektifle ve sanatsal bir üslupla ele alınması” şeklinde tanımlanan İslâmî edebiyatın şiir anlayışını göstermesi bakımından çok önemli bir konuma sahip olduğu anlaşılmıştır.

el-Emîrî'nin şiirlerinde temel amacının okuyucularına çeşitli mesajlar iletmek olduğu görülmüştür. Engin birikimi, geniş dünya görüşü, İslâm kültür ve medeniyetine vukufiyeti yanında Batı'yı da tanınması şiirlerinin derinliğini artıran unsurlardır. *Şâiru'l-insâniyyeti'l-mü'mine* (mümin insanlık şairi) olarak şöhret kazanması da ona göre insanın, Allah'ın yeryüzündeki halifesi ve yeryüzündeki en değerli varlık olması sebebiyledir.

Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin şiirlerini derinlemesine incelemeyi amaçladığımız bu çalışma neticesinde, şairin eserlerinde münâcât ve na't türü başta olmak üzere zühhd, tasavvuf, hikmet ve öğüt içerikli gibi dinî şiirlerin önemli bir ağırlığının olduğu görülmüştür. Afganistan, Cezayir, Fas ve Filistin'teki mücadelelere dair kaleme aldığı siyasî divanların da eserleri arasında önemli bir yeri vardır.

Ayrıca klasik Arap şiirinin önde gelen türlerinden tasvîr, medîh, hiciv, gazel, mersiye ve fahr gibi konularda şiirler kaleme almıştır. Fahr türü şiirlerinde Hz. Peygamber'in soyundan gelmekle övünmüş, medîh türü şiirlerinde ise Hz. Peygamber için yazdığı na'atler önemli yer tutmaktadır. Şair hicivlerinde aşırıya kaçmamış, gazellerinde ise genellikle *afîf* türü gazelleri tercih etmiştir. Tabiat tasvirlerinde de oldukça başarılı olan el-Emîrî'nin *Fî Karnayel* adlı uzun kasidesi "*tasvir türündeki kasidelerin kraliçesi*" olarak nitelendirilmiştir.

Şair el-Emîrî kaleme aldığı şiirlerde şekilsel olarak klasik Arap şiirinin özelliklerini devam ettirmiş, geleneksel vezin ve kafiye düzenine riayet etmiştir. Ancak içinde yaşadığı çağın şartları gereği muhteva olarak bazı değişik konulara yer vermek durumunda kalmıştır. Bunun en çarpıcı örneği, hakkında beş ayrı şiir kitabı kaleme aldığı Filistin ve Mescid-i Aksa mevzusudur. Günümüzde artık küresel bir mesele haline gelen Filistin davasına büyük önem veren şair, bu konuda beş ayrı divan neşretmiş ve İslâm âleminin birlik ve beraberlik içinde hareket etmesi çağrısında bulunmuştur. el-Emîrî'nin genel anlamda şiirlerinin kamuoyunu bilgilendirme ve yönlendirme işlevi üstlendiği görülmektedir.

İlk yayınladığı divan olan *Ma'allah* (Allah ile Beraber) adlı eser çok ses getirmiş, dönemindeki birçok önemli edip, şair ve eleştirmen tarafından takdir görmüştür. Bu nedenle yapılan değerlendirmelerin, divanın ikinci baskısında *Ma'an-Nâs* (İnsanlarla Beraber) başlığı altında eserin sonuna eklenmesi kararlaştırılmıştır. Daha sonra yayınlatabildiği divanlarla birlikte toplam 22 şiir kitabının yazarı olan el-Emîrî'nin yazma halindeki eserlerinin sayısı da oldukça fazladır. Bu durum onun velûd ve çok üretken bir şair olduğunu göstermektedir.

Arap şiirinde beş beyitten müteşekkil şiirler kaleme alınmasına karşın ilk defa şair el-Emîrî ile birlikte *humâsiyyât* şekil ve muhteva olarak bir türün adı olmuştur. Çoğunu

Ramazan ayında kaleme aldığı yüzü aşkın *humâsiyyât* türü şiirinde genellikle dinî konuları işlemiştir. Bu meyanda Allah sevgisi, zikir, dua, teslimiyet ve nefis mücadelesi gibi konular öne çıkmaktadır. Arap edebiyatı özellikle dinî şiir alanında *humâsiyyât* türü ile bir yenilik ortaya koyan şair Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'ye minnettardır.

el-Emîrî'nin Arap şiirine bir diğer katkısı da modern dönemde *şi'ru'l-usra* adıyla bilinen ve anne-baba, eş, çocuk, torun, kardeş, amca ve hala gibi yakın akrabalar hakkında yazılan ailevî şiir türünü geliştirmesi olmuştur. Şairin bu tür şiirlerinin yer aldığı *Reyâhînu'l-Cenne* adlı divanı Uluslararası İslâmî Edebiyat Birliği (Râbi'atu'l-Edebi'l-İslâmî) tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca Eb (Baba) isimli kasidesi beklenmedik şekilde büyük ilgi görmüş ve şöhreti diğer tüm kasidelerinin önüne geçmiştir. Abbas Mahmud el-Akkâd'ın ifadesiyle “dünya edebiyatında tek bir divan olsaydı, bu kaside o divanın başında yer alırdı.”

el-Emîrî'nin şiirlerinde, kelimelerin genellikle doğal, akıcı, sade, anlaşılır ve mûsiki etkisi yaratacak tarzda kullanıldığı tespit edilmiştir. Şair, anlamı herkesçe pek bilinmeyen kelimeleri kullanmaktan mümkün olduğunca kaçınmış, zorunlu hallerde ise kasidenin ya da eserin sonunda bu kelimelerin anlamını açıklamaya özen göstermiştir. el-Emîrî'nin şiirlerindeki en bariz özellik ise Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan kelime ve ifade kalıplarını sıklıkla kullanmasıdır.

el-Emîrî, şiirlerinde bedi' ilmindeki lafzî ve manayî süsleyen sanatlardan, oldukça sık yararlanmıştır. Özellikle cinâs, iktibas, tasrî', telmîh ve tîbâk sanatlarını uygulamadaki ustalığı ve başarısı dikkat çekmektedir. Bu sanatları kullanırken farklı amaçlar gözetmiş olmakla birlikte, genellikle anlamı önceleyen bir tutum sergilemiş ve lafzî anlamın hizmetinde kullanmayı tercih etmiştir.

el-Emîrî, klasik Arap şiirindeki geleneksel vezin olan aruz veznine büyük ölçüde bağlı kalmıştır. Ancak, bazı şiirlerinde klasik aruz ölçülerine uymayan çeşitli değişiklikler yapmıştır. Örneğin, Halil b. Ahmed'in meşûr olarak kullanmadığı basîf ve hafîf gibi bazı bahirleri meşûr olarak kullanmıştır. Kafiye konusunda da çoğunlukla klasik Arap şiirindeki düz kafiye düzenine sadık kalmıştır. Ancak, eserlerinde zaman zaman bazı Abbasî ve Endülüs dönemi şairlerinin kullandığı veya modern Batı şiirinin etkisiyle Arap şiirine giren yeni kafiye biçimlerini denediği de tespit edilmiştir.

el-Emîrî'nin en önemli özelliklerinden biri, İslâm düşünürü vasfına sahip olmasıdır. İslami değerlere derin bir bağlılığı bulunan şair, yaşadığı dönemdeki birçok ideolojik ve toplumsal akıma karşı İslâm'ın bakış açısını cesaretle savunmuş ve İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu sorgulayan ve bir çıkış yolu arayan bir mütefekkir olarak öne çıkmıştır. Kitap, konferans ve makaleleriyle İslâm'ın evrensel ilkelerini ve mümtaz medeniyetini gündeme taşıyarak önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Araştırmanın sonucunda, Ömer Bahâuddîn el-Emîrî'nin çok yönlü bir entelektüel şahsiyet olduğu tespit edilmiştir. el-Emîrî ne tam anlamıyla bir sûfî ne de realiteden kopuk bir şairdir. Toplumla iç içe, ruhen ise maneviyata bağlı bir ediptir. Bu yönüyle ruha hitap eden, duyguları harekete geçiren ve etkileyici şiirler kaleme almış, Arap şiirine önemli katkılar sunmuştur.

Arap edebiyatı ve İslâm düşüncesi üzerine yapılan çalışmalar için önemli bir kaynak teşkil ettiği sonucuna vardığımız eserleri, çağının sosyal, kültürel ve siyasal bağlamını yansıtarak, günümüz okuyucusuna değerli bir perspektif sunmaktadır. Bu nedenle, el-Emîrî'nin eserlerinin daha geniş bir akademik çerçevede incelenmesi ve değerlendirilmesi büyük önem taşımaktadır. Şairin, modern dönem Arap şiiri içindeki yeri ve İslâmî edebiyat akımındaki rolü, edebi çalışmalar için önemli bir alanı temsil

etmekte ve eserleri, Arap edebiyatının zengin mirasına önemli bir katkı yapmış ve İslam düşüncesinin derinliklerine ışık tutmaktadır.

Bu alanda yapılan ilk akademik çalışma olması bakımından, bu mütevazı araştırmamız, Ömer Bahâuddîn el-Emîrî gibi büyük bir şair ve edibin şiirlerini derinlemesine inceleyerek onun Arap edebiyatına yaptığı katkıları akademik bir zeminde ortaya koymayı amaçlamıştır. Ülkemizde henüz yeterince tanınmayan el-Emîrî'nin eserleri ve fikirleri hakkında kapsamlı bir çalışma yapılması, onun mirasının gelecek kuşaklara aktarılması adına önem arz etmektedir.

Bugünün dinamik ve çalkantılı dünyasında, insanlığa evrensel bir mesaj ve tutarlı bir dünya görüşü sunan el-Emîrî gibi değerlerin keşfedilmesi, analiz edilmesi ve günümüz literatürüne kazandırılması kültürel zenginlik anlamına gelmektedir. Bu çalışmanın, giderek artan Arap edebiyatı ve İslâm araştırmalarına küçük de olsa bir katkı sunacağı ümit edilmektedir.

KAYNAKÇA

ABDULKÂDİR, Selîm, “el-Emîrî”, *el-Fayşal Dergisi*, sy. 187, Riyad, 1413/1992.

AKDEMİR, Hikmet, *Belâgat Meânî-Beyân-Bedî*, Nizamiye Akademi, İstanbul, 2016.

el-‘ARÎNÎ, Vâil Misbâh Maḥmûd, *el-Ḳiyemu’r-Rûḥiyye fî Şi‘ri Ömer Bahâiddîn el-Emîrî*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, el-Câmi‘atu’l-İslâmiyye, Ğazze, 2007.

el-‘ASKER, ‘Abdulazîz b. Şâlih, “Vazîfetu’ş-Şi‘r”, *Mecelletu’l-Beyân*, sy. 141, 1420/1999, s. 54, <https://shamela.ws/book/1541/3157> (Erişim Tarihi ve Saati: 22.03.2024, 00:56).

el-‘ASKERÎ, Ebû Hilâl, *Cemheratu’l-Emsâl*, I-II, 2. bs., Dâru’l-Cîl, Beyrut, 1408/1988.

_____, *Kitâbu’ş-Şimâ‘ateyn: el-Kitâbe ve ‘ş-Şi‘r* (Thk. Ali Muhammed el-Becâvî ve Muhammed Ebu’l-Faḍl), Dâru İḥyâ’i’l-Kutubi’l-‘Arabiyye, Kâhire, 1952.

el-‘AŞMÂVÎ, Abdurrahmân, “Sedde’l-Enînu Femî”, *el-Edebu’l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008.

‘ATÎḲ, ‘Abdulazîz, *‘İlmu’l-Bedî‘*, Dâru’n-Nahḍati’l-‘Arabiyye, Beyrut, tsz.

AVNÎ, Ḥâmid, *el-Minhâcu’l Vâḍih li’l-Belâğa* (Haz. Taha ‘Abdurraûf), I-V, el-Mektebetu’l-Ezheriyyetu li’t-Turâs, Mısır, 1439/2018.

BAYATLI, Hidayet Kemal, “el-Mecmau’l-İlmiyyü’l-İrâkî”, *DİA*, XXVIII, Ankara, 2008.

BEDÎ' YA'KÛB, İmîl, *el-Mu'cemu'l-Mufaşşal fi 'İlmi'l-'Arûd ve'l-Kâfiye ve Funûni's-Şi'r*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1991.

BESSÂM SÂ'Î, Ahmed, *Hareketu's-Şi'ri'l-'Arabiyyi'l-Hadîs -min Hilâli A'lâmihi fi Suriyye-*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 2006.

BULUT, Ali, *Belâgat Terimleri Sözlüğü*, İfav, İstanbul, 2015.

el-BUSTÂNÎ, Buṭrus b. Süleyman, *Udebâ'u'l-'Arab fi'l-'A'suri'l-'Abbasiyye*, Müessesetu Hindâvî, Kahire, 2014.

BUZPINAR, Ş. Tufan, "Suriye/3. Bölüm", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009.

el-CÂRİM, Ali ve Mustafa Emîn, *el-Belâgatu'l-Vâdîha fi'l-Beyân ve'l-Me'ânî ve'l-Bedî'*, 1. bs., Mektebetu Dâri'l-Fecr, Beyrut, 2014.

el-CEDA', Ahmed, *Dirâsât fi's-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, Dâru'd-Ḍıyâ, Amman/Ürdün, 1422/2001.

_____, *Mu'cemu'l-Udebâi'l-İslâmiyyîn el-Mu'âşırîn*, Dâru'd-Ḍıyâ, Ürdün, 1999.

CİVELEK, Yakup, "Modern Arap Edebiyatı'nda İslâmî Edebiyat'ın Yeri ve Öncüleri", *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 3, Haziran 2000.

el-CURCÂNÎ, Abdulḳâhir, *Delâilu'l-Î'câz* (Thk. Mahmûd Muhammed Şâkir), Mektebetu'l-Hâncî, Kahire, 1404/1984.

_____, *Esrâru'l-Belâga* (Thk. Mahmûd Muhammed Şâkir), Maṭba'atu'l-Medenî, Cidde, tsz.

ÇETİN, Nihad M., *Eski Arap Şiiri*, 2. bs., Kapı Yay., İstanbul, 2011.

ÇİÇEKLER, Mustafa, "Na't", *DİA*, XXXII, İstanbul, 2006.

DAYF, Şevkî, *Târihu'l-Edebi'l-'Arabî el-'Aşru'l-'Abbâsiyyu'l-Evvel*, 8. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1966.

_____, *fi'n-Nakdi'l-Edebî*, 9. bs., Dâru'l-Me'ârif, Kahire, 1424/2004.

DEMİR, Bilal, “İslâmî Edebiyat Meselesi: 1960-2000 Yılları Arasında Süreli Yayınlarda Gelişen Bir Edebi Tartışmanın İzlerini Aramak”, *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 6, sy. 3, 2022.

DEMİRAYAK, Kenan, *Arap-İslam Edebiyatı Manzum Münâcât Antolojisi*, Akdem, İstanbul, 2019.

DURMUŞ, İsmail, “Fahr”, *DİA*, XII, İstanbul, 1995.

_____, “Hiciv”, *DİA*, XVII, İstanbul, 1998.

_____, “İntihâ”, *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.

_____, “İktibas”, *DİA*, XXII, İstanbul, 2000.

_____, “Lüzûm-ı Mâ Lâ Yelzem”, *DİA*, XXVII, Ankara, 2003.

DURMUŞ, İsmail, Mürsel Öztürk, İskender Pala, “Kâfiye”, *DİA*, XXIV, İstanbul, 2001.

EMİN, Ahmed, *Feydu'l-Hâtır*, Müessesetu Hindâvî, Kahire, 2017.

el-EMİRÎ, Ömer Bahâuddîn, “el-Akşâ ve Feth ve'l-Çimme”, *Da'vetu'l-Hağ Dergisi*, sy. 125, Fas Vakıflar ve Din İşleri Bakanlığı, Fas, 1970.

_____, *Eb*, Dâru'l-Çur'âni'l-Kerîm, Beyrut, 1974.

_____, *Elvân min Vahyi'l-Mihrecân*, Fas Kültür Bakanlığı, Fas, 1975.

_____, *Elvânu Tayf*, Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1965.

_____ , *el-Emîriyyât* (Haz. Ahmed el-Berâ b. Ömer Bahâuddîn el-Emîrî), Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1432/2011.

_____ , *Ezânu'l-Ḳur'ân*, Müessesetu'ş-Şark, Ürdün, 1984.

_____ , *el-Hezîmetu ve'l-Fecr*, Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1968.

_____ , *Hicâratun min Siccîl*, Dâru's-Seḳâfe, Katar, 1988.

_____ , “fî Cevvi İkbâl Şâ'iri'l-İslâm”, *el-Muslimûn Dergisi*, sy. 1/9, Kahire, 1952.

_____ , “İbtihâl ila'llâh” (Kaside), *el-Mecelletu'l-'Arabiyye*, sy. 176, Mart 1992.

_____ , “İmâm”, *el-Muslimûn Dergisi*, sy. 3/2, Kahire, 1953.

_____ , “Şehîd”, *el-Muslimûn Dergisi*, sy. 3/4, Kahire, 1954.

_____ , *İşrâk*, Dâru'l-Ḳalem, Kuveyt, 1990.

_____ , *Ḳalb ve Rab*, Dâru'l-Ḳalem, Dımaşk, 1990.

_____ , *Ma'allâh*, Matba'atu'l-Aşîl, Halep, 1959.

_____ , *Melhametu'l-Cihâd*, Dâru'l-Beyân, Kuveyt, 1968.

_____ , *Min Vahyi Filistîn*, Dâru'l-Feth, Beyrut, 1971.

_____ , *Necâvâ Muhammediyye*, Dâru'r-Reşîd, Medîne-i Münevvere, 1988.

_____ , *Reyâhînu'l-Cenne*, 2. bs., Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 1997.

_____ , *Safaḫât ve Nefeḫât*, Müessesetu'ş-Şark, Amman/Ürdün, 1984.

_____ , *Ümmî*, Dâru'l-Feth, Beyrut, 1978.

el-EMÎRÎ, Mücahid Ömer, “el-Benna ve Emiri (İhvan Hareketinin Gelişimi ve Suriye'deki Etkisi)”, *Uluslararası Hasan el-Benna ve Müslüman Kardeşler Sempozyumu*, I-II, Ankara, 2012.

ENÎS, İbrahim, *Mûsiķa 'ş-Şi'r*, 2. bs., Mektebetu'l-Anglo el-Mısrıyye, Kahire, 1952.

EREN, Mehmet, “Fas Haseniyye Dâr-ı Hadîsi'nde Yapılan Akademik Çalışmalar”, *Dinî Araştırmalar Dergisi*, c. 1, sy. 2, Eylül-Aralık 1998.

EZHERLÎ, İhsan, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay. No: 54, Ankara, 1992.

el-FERÂHÎDÎ, el-Ḥalîl b. Ahmed, *Kitâbu'l-'Ayn* (Thk. Mehdî el-Maḥzûmî, İbrahim es-Sâmerrâî), Dâru ve Mektebetu'l-Hilâl, Beyrut, tsz.

FİDAN, İbrahim, *Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden İbnu'n-Nakîb el-Huseynî ve Şiirleri*, Gece Kitaplığı, Ankara, 2016.

GÜNDÜZÖZ, Soner, *Arapçanın Söz Varlığı*, Grafiker Yay., Ankara, 2015.

el-ĠAZZÎ, Kâmil b. Hüseyin el-Ḥalebî, *Nehru'z-Zeheb fî Târîhi Haleb*, I-III, Maṭba'atu'l-Mârûniyye, Halep, 1922-1926.

ḤAFÂCÎ, Muhammed Abdu'l-Mun'im, *el-Edeb fî't-Turâsi'ş-Şûfi*, Mektebetu Ġarîb, Kahire, 1977.

ḤALÎL, Muhammed, “Kırâetun fî Kitâbi Liķââni fî Tanca”, *el-Edebu'l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008.

HALLÛF, Ömer, “et-Tecdîdu’l-Veznî ‘inde’ş-Şâir Ömer el-Bahâ el-Emîrî”, *el-Edebu’l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008.

el-HAMDÂNÎ, Ebû Firâs, *Dîvânu Ebi’l-Firâs el-Hamdânî*, 2. bs., Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, Beyrut, 1994.

el-HASNÂVÎ, Muhammed, “Hümâsiyyâtu el-Emîrî”, *el-Edebu’l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008.

el-HÂŞİMÎ, Ahmed b. İbrahim, *Cevâhiru’l-Belâga fi’l-Me‘ânî ve’l-Beyân ve’l-Bedî‘* (Haz. Yusuf eş-Şameylî), el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, Beyrut, 1999.

_____, *Cevâhiru’l-Edeb fi Edebiyyâti ve İnşâ’i Luğati’l-‘Arab*, Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, Beyrut, 2012.

el-HÂŞİMÎ, Muhammed ‘Âdil, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye, Beyrut, 1406/1986.

el-HAYÂ, Mustafa, “Muqârebetu’l-Hissi’l-Cemâlî ‘inde’l-Emîrî”, *el-Edebu’l-İslâmî Dergisi* (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 60, Riyad, 2008.

HAYR RAMAZAN YUSUF, Muhammed, *Tetimmetu’l-A‘lâm li’z-Ziriklî*, I-II, 2. bs., Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2002.

HİDİR HAMD, Abdullah, *Mevsû‘atu ‘Ulûmi’l-‘Arabiyye-4* (*el-Edebu’l-‘Arabî*), Dâru’l-Kalem, Beyrut, 2023.

HİLÂL, Muhammed Ğuneymî, *en-Nakdu’l-Edebiyyi’l-Hadîs*, Nahđatu Mısr, Kahire, 1997.

HRETANI, Mahmoud, “Halep”, *DİA*, XV, İstanbul, 1997.

el-ḤULEYBÎ, Hâlid b. Su'ûd, *Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Şâ'iru'l-İnsâniyyeti'l-Mü'mine*, Nâdi Câzân el-Edebî, Suudi Arabistan, 2004.

_____, *el-Binâu'l-Fennî fî Şi'ri Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, Nâdi'l-Ehsâ el-Edebî, Riyad, 2009.

el-ḤUMŞÎ, Hişâm Abdurrezzâk, *'Uyûnu'l-Eş'âr ve Ravâ'i'u'l-Efkâr*, Dâru'l-Kelimi't-Ṭayyib, Dımaşk, 1421/2001.

İBN DUREYD, Muhammed b. Hasan, *Cemheratu'l-Luğa* (Thk. Remzî Münîr Ba'lebekî), I-III, Dâru'l-İlmi li'l-Melâyîn, Beyrut, 1987.

İBN FÂRİS, Ahmed, *Mu'cemu Mekâyîsi'l-Luğa* (Thk. Abdusselâm Muhammed Hârûn), I-VI, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1399/1979.

İBN 'İSÂ BÂṬÂHİR, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye Muqaddimât ve Taṭbîkât*, 1. bs., Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîdi'l-Mutteḥide, Beyrut, 2008.

İBN MANZÛR, Ebu'l-Faḍl Muhammed b. Mukerram, *Lisânu'l-'Arab*, Dâru Şâdır, Beyrut, tsz.

İBNU'L-MU'TEZ, Ebu'l-'Abbâs Abdullah, *Kitâbu'l-Bedî'*, Müessesetu'l-Kutubi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1433/2012.

İBN REŞÎK, el-Ḳayrevânî, *el-'Umde fî Meḥâsini's-Şi'r ve Âdâbih ve Nakḍih* (Thk. Muhammed Muḥyiddîn Abdulḥamîd), Dâru'l-Cîl, Beyrut, 1981.

el-İBRÂHÎMÎ, Muhammed Beşîr, *Âşâru'l-İmâm Muhammed el-Beşîr el-İbrâhîmî* (Haz. Ahmed Ṭâlib el-İbrâhîmî), I-V, Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, Beyrut, 1997.

İPEKTEN, Halûk, "Gazel", *DİA*, XIII, İstanbul, 1996.

KARAKÖSE, Hasan, “Halep’te Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Durum (1876-1918 Yılları Arası)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, c. 10, sy. 51, Ağustos 2017.

ĶARĀNĪYĀ, Muhammed, “el-HaĶ ve’l-Ķayr ve’l-Cemāl fi’ş-Şi’r ve’l-Edeb” (Ömer Bahāuddīn el-Emīrī ile yapılan röportaj), *el-Fayşal Dergisi*, sy. 18, Riyad, 1398/1978.

el-ĶAZVĪNĪ, el-ĶaĶīb, *Telhîşu’l-Miftâh* (Haz. Nevzat H. Yanık, Mustafa KılıĶlı, M. Sadi Çöğenli), Huzur Yayınevi, İstanbul, tsz.

_____, *el-İdâh fi ‘Ulûmil-Belâga* (Thk. Muhammed Abdulkâdir el-Fâdilî), el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, Beyrut, 1428/2007.

KEVŞERĀNĪ, Vecīh, *Bilâdu’ş-Şâm fi MaĶla’i’l-Ķarni’l-İşrîn*, 3. bs., el-Merkezu’l-‘Arabî li’l-Ebhâş ve Dirâseti’s-Siyâsât, Beyrut, 2013.

KILIÇ, Hulusi, Kazım Yetiş, “Cinas”, *DĪA*, VIII, İstanbul, 1993.

KIRKIL, Emin, *Selçuklu Dönemi’nde Halep*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elâzığ, 1999.

KIZIKLI, Zafer, “Edebî Bir Sanat Olarak Arap Belâgatinde Teşbih”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 9, sy. 27, Ocak-Nisan 2007.

KIZILKAYA, Necmettin, “Ahmed Muhammed Zerkâ”, *DĪA*, XLIV, İstanbul, 2013.

KOLTUK, Nuran, S. Atilla Sağlamçubukcu vd., *Osmanlı Belgelerinde Halep* (Ed. M. Taner Koltuk), TDBB Yay., No: 25, İstanbul, 2018.

KÖŞELİ, Yusuf, *Arap Çocuk Edebiyatı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi-Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 2011.

ĶUDĀME b. CA'FER, Ebu'l-Ferec, *NaĶdu's-Ŗi'r*, Matba'atu'l-Cevâib, İstanbul, h. 1302.

ĶUMEYĤA, Câbir, *Dirâsât fi'l-Edebi'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır*, Vezâratu'l-EvĶaf ve's-Ŗuûni'l-İslâmiyye, Kuveyt, 2011.

ĶUTUB, Muhammed, *Menhecu'l-Fenni'l-İslâmî*, 6. bs., Dâru's-ŖurûĶ, Beyrut, 1983.

ĶUĶŪKSARI, Mücahit, *Arap Ŗairlerden es-Sefercelânî ve Ŗiiri*, Çizgi Kitabevi, Konya, 2017.

LĀTRAŖ, Abdullah, *el-MiĤyâlu's-Ŗa'bî fi Ŗi'ri'l-Emîrî - MuĶârebe AnŖrûbûlûciyye*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Câmi'atu Ebî Bekr BelĶâid, Tilimsân/Cezayir, 2015-2016.

_____, “eŖ-Ŗi'ru'l-İlâhî 'inde Ŗâ'iri'l-İnsâniyyeti'l-Mü'mine Ömer Bahâiddîn el-Emîrî”, *Mecelletu'l-Ādâb ve'l-LuĶât* (Aĝvât Üniversitesi), sy. 19, Cezayir, 2017.

MACĪT, Muhsin, “Münâcât”, *DĪA*, XXXI, Ankara, 2020.

el-MAĤMŪD, Abdulkerîm Ahmed 'ĀŖi, “Meyyizât Fenniyye fi's-Ŗi'ri'l-İslâmiyyi'l-Mu'âşır”, *Mecelletu Ādâbi'l-Başra* (Başra Üniversitesi), sy. 84, Irak, 2018.

el-MAR'ASLĪ, Yusuf, *NeŖru'l-Cevâhir ve'd-Durer fi 'Ulemâ-i Ķarni'r-Râbi'a 'AŖer*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 2006.

MA'RÛF, Nâyif ve Ömer el-Es'ad, *'İlmu'l-'Arûd et-Taṭbîkî*, Dâru'n-Nefâis, Beyrut, 2006.

MASTERS, Bruce, "Halep/2. Bölüm", *DİA*, XV, İstanbul, 1997.

MAṬLÛB, Ahmed, *Mu'cemu Muṣṭalahâti'l-Belâgiyye ve Teṭavvurihâ*, I-III, ed-Dâru'l-'Arabiyyetu li'l-Mevsû'ât, Beyrut, 1427/2006.

el-MEDENÎ, İbn Ma'sûm, *Envâru'r-Rebî' fî Envâ'i'l-Bedî'* (Thk. Şâkir Hâdî Şukr), I-VII, Mektebetu'l-'İrfân, Irak, 1968.

el-MELÂİKE, Nâzik, *Ḳadâya's-Şi'ri'l-Mu'âşır*, 2. bs., Mektebetu'n-Nahḍa, Bağdat, 1965.

el-MEYDÂNÎ, Abdurrahmân Hasan Ḥabenneke, *el-Belâgatu'l-'Arabiyye Ususuhâ ve 'Ulûmuhâ ve Funûnuhâ*, I-II, Dâru'l-Ḳalem, Dimaşq, 1416/1996.

MÛBÂREK, Zekî, *el-Medâihu'n-Nebeviyye*, Dâru'l-Meḥacceti'l-Beydâ, Beyrut, tsz.

MÛSLİM b. el-Ḥaccâc, Ebu'l-Ḥuseyn, *Saḥîhu Müslim* (Thk. Muhammed Fuâd Abdulbâkî), Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-'Arabiyye, Kahire, 1412/1991.

el-MÛTENEBBÎ, Ebu't-Ṭayyib Ahmed b. el-Ḥuseyn, *Dîvânu'l-Mütenebbî*, Dâru Beyrut, Beyrut, 1403/1983.

NAR, Ali, *Çağdaş Arap Edebiyatından 33 Şair*, İslami Edebiyat Yayınları, İstanbul, 2004.

en-NUVEYRÎ, Şihâbuddîn Ahmed b. 'Abdulvehhâb, *Nihâyetu'l-Ereb fî Funûni'l-Edeb* (Thk. Ali Muhammed Hâşim vd.), Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1424/2004.

ÖZNURHAN, Halim, “Tasrî”, *DİA*, XL, İstanbul, 2011.

PEKPARLATIR, Selçuk, *Osmanlı Dönemi Şairlerinden Yûsuf el-Esîr ve Şiiri*, Palet Yay., Konya, 2019.

RÂBÎTATU'L-EDEBÎ'L-İSLÂMÎ, *Mine 'ş-Şi'ri'l-İslâmiyyi'l-Hadîs*, Mektebetu'l-'Ubeykân, Riyad, 2005.

er-RÂFÎ'Î, Mustafa Şâdık, *Târîhu Âdâbi'l-'Arab*, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2008.

er-RÎFÂ'Î, Bâsil, *Yevmiyyât ve Eyyâm Ömer Bahâuddîn el-Emîrî*, Dâru'l-Feth, Amman, 2011.

_____, *el-Cem'iyâtü'l-İslâmiyye fi Suriyye-5*, <https://www.nashiri.net/articles/general-articles/4820--5.html> (Erişim Tarihi ve Saati: 09.03.2024, 18:08).

Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb, Matba'a-i Vilâyet, Halep, 1322/1904.

Sâlnâme-i Vilâyet-i Haleb, Matba'a-i Vilâyet, Halep, 1326/1908.

es-SEKKÂKÎ, Ebû Ya'qûb Yûsuf b. Ebî Bekr, *Miftâhu'l-'Ulûm* (Haz. Nu'aym Zerzûr), 2. bs., Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, Beyrut, 1407/1987.

es-SEMÂ'ÎL, Abdurrahmân İsmail, “el-'Unvân fi'l-Kaşîdeti'l-'Arabiyye”, *Mecelletu Câmi'ati'l-Melik Su'ûd*, sy. 8, Suudi Arabistan, 1996.

SUZAN, Yahya, “Arap Şiirinde Bir Nazım Türü: Muhammes”, *e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, sy. 4, Kasım 2010.

ŞEBLÛL, Ahmed Fağl, *Cemâliyyâtü'n-Naşsi's-Şi'ri li'l-Etfâl*, eş-Şeriketu'l-'Arabiyye, Kahire, 1417/1996.

eş-ŞEVKÎ, Ahmed, *Dîvânu Ahmed eş-Şevkî*, I-II, Dâru Sadır, Beyrut, tsz.

et-ṬABBÂḤ, Muhammed Râğıb, *İ'lâmu'n-Nubelâ fî Târîhi Halebi's-Şebâ* (Thk. Muhammed Kemâl), I-VIII, 2. bs., Dâru'l-Ḳalemi'l-'Arabî, Halep, 1988.

TÂCUDDÎN, Mustafa, "Nazarât fî Fikri'l-Emîrî ve Şi'rihi", *el-Fayşal Dergisi*, Riyad, 1413/1993, sy. 197.

et-TEBRÎZÎ, Ebû Zekerıyyâ el-Ḥaṭîb, *Kitâbu'l-Kâfi fi'l-'Arûd ve'l-Ḳavâfi* (Thk. Hassânî Hasan Abdullah), 3. bs., Mektebetu'l-Ḥâncî, Kahire, 1415/1994.

et-TEHÂNEVÎ, Muhammed Ali, *Mevsû'atu Keşşâfi İştlâhâtu'l-Funûni ve'l-'Ulûm* (Thk. Ali Dehrûc), I-II, Mektebetu Lübnân, Beyrut, 1996.

TOMAR, Cengiz, "Suriye/5. Bölüm", *DİA*, XXXVII, İstanbul, 2009.

TURAL, Hüseyin, *Arap Edebiyatında Arûz*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2011.

el-'UḲAYL, Abdullah, *Min A'lâmi'd-Da'veti ve'l-Ḥareketi'l-İslâmiyyeti'l-Mu'âşıra*, I-II, 8. bs., Dâru'l-Beşîr, Mısır, 2008.

VEHBE, Mecdî ve Kâmil el-Muhendis, *Mu'cemu'l-Muştalâhâti'l-'Arabiyye fî'l-Luğa ve'l-Edeb*, 2. bs., Mektebetu Lubnan, Beyrut, 1984.

YALAR, Mehmet, *Modern Arap Şiiri Kavram-Kaynak-Yapı*, Arasta Yay., Bursa, 2003.

YÂZÎCÎ, Tâlib, "Halep/1. Bölüm", *DİA*, XV, İstanbul, 1997.

YILMAZ, Mehmet, *Çağdaş Arap Edebiyatında İslâmî Edebiyat Akımına Bir Bakış*, Emin Yayınları, Bursa, 2019.

ez-ZEYYÂT, Ahmed Hasan, *Târîhu'l-Edebi'l-'Arabî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut
1993.

_____ vd., *el-Mu'cemu'l-Vasîf*, 4. bs., Mektebetu's-Şurûki'd-
Devliyye, Mısır, 1425/2004.

SÜRELİ YAYINLAR

Da'vetu'l-Ĥaĥ Dergisi, sy. 125, Fas, 1970.

el-Edebu'l-İslâmî Dergisi (Ömer Bahâuddîn el-Emîrî Özel Sayısı), sy. 15/60,
1429/2008, Riyad.

el-Muslimûn Dergisi, sy. 1/9, 1952; 3/2, 1953; 3/4, 1954, Kahire.

el-Fayşal Dergisi, sy. 18, 1398/1978; sy. 187, 1413/1992; sy. 197, 1413/1993,
Riyad.

İNTERNET KAYNAKLARI

<http://omaralamiri.com>

<https://www.odabasham.net>

<https://islamport.com>

<https://www.nashiri.net>

<https://shamela.ws>

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

هېم روهم عمرهگم

مدار تلمی و سرورم اولاده لطیف مکتوبکی ممنونیتله آلام،
 رفعتله اوقورم دعا لکم تشکر لرایده مع اکیله اوله، نزه دانما سکا
 و هیله کتره دعا هېم ایم قبول ایسونه. بالمقابل مولد نبوی شریفی هیله کتره
 تبریکه ایله و امثال اقبالنی مع عائله صحت و سعادت، عز و اقبال
 ایله ادرک ایتکیزی تمنی ایله هم. ایلانله حقنه کونستر دیکله
 علاقه هون منونه اولدم ایم سنه هیچ بر قوله محتاج ایتسونه
 و هر مراریکم فائل ایتسونه.

سوکلیلی یا ورولره آیریمجه مکتوب بازار مارم طرفنده عنذر دلیله.
 دو قنور سنکله ام الیرای هر تلمین صوتار مراد اللر کیده او پر.
 تیه سنکله ام البرایه و سوکلیلی یا ورولره بیوک کوچوک هیله سنکله
 کوز لکر کزنده یوز لکر کزنده بکار هب اویرم. روهم متأثر اولمسه
 دحیه بورانله صیجا فلر ننده بخت ایتسورم هر هالده هوننی کندی آزی
 قالدی، الله هون شکرینه صینه ره تحمل ایدیورتر.

تکدر تکدر کوز لکر کزنده او پر د مکتوبیه صوک ویریم روهم اولادم.

۱۲ بیس اولو ۱۳۸۴

Mektubun Transkripsiyonu

Bismillahirrahmanirrahim

Habibim, ruhum, Ömerciğim;

Medar-ı teselli ve sürûrum olan latîf mektubunu memnuniyetle aldım. Defaatle okudum, dualarına teşekkürler ederim. Eksik olma. Ben de daima sana ve cümlemize duacıyım. Allah kabul eylesin. Bilmukabele mevlid-i nebevi-i şerîfi cümledenize tebrik eder ve emsâl-i emsâlini maa aile sıhhat ve saadet, izz-u ikbâl ile idrak etmenizi temenni ederim. Ablanın hakkında gösterdiğin alakaya çok memnun oldum. Allah seni hiçbir kula muhtaç etmesin ve her muradınıza nâil etsin.

Sevgili yavrulara ayrıca mektup yazamadım tarafımdan özür dile. Doktor, seninle Ümmü'l-Berâ'ya hürmetlerini sunar, Murat ellerinden öper. Ben de seninle Ümmü'l-Berâ'ya ve sevgili yavruların büyük küçük cümlesinin gözlerinizden yüzlerinizden binlerce öperim. Ruhum müteessir olmasın diye buranın sıcaklarından bahsetmiyorum. Herhalde çoğu gitti azı kaldı. Allah'a çok şükür, ben de Rasîne de tahammül ediyoruz.

Tekrar tekrar gözlerinden öper ve mektuba son veririm ruhum evladım.

13 Rebî'ul-Evvel 1382

İmza

ÖZET

Aşantöğrul, Muhammed, Ömer Bahâuddîn el-Emîrî ve Şiiri, Doktora Tezi (Danışman: Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI), Ankara Üniversitesi, 2024.

Bu çalışmada Suriyeli şair, düşünür ve diplomat Ömer Bahâuddîn el-Emîrî (1916-1992)'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve şiirleri ele alınmıştır. 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan İslâmî Edebiyat akımının önemli temsilcilerinden olan şairin, mesajını okurlarına ulaştırmak için şiiri bir araç olarak kullandığı görülmüştür.

Çalışma, giriş ve üç ana bölümden meydana gelmektedir. Çalışmanın giriş bölümünde araştırmanın konusu, amacı, yöntemi ve kaynaklarının yanı sıra İslâmî Edebiyat akımına dair birtakım bilgiler verilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği ayrıntılı olarak incelenmiştir. Çalışmanın ikinci bölümünde el-Emîrî'nin şiirinde muhtevâ özelliklerine, üçüncü bölümünde ise şekil ve üslup özelliklerine yer verilmiştir. Bu kapsamda başta modern dönemde ortaya çıkan bazı dinî, siyasî ve alevî şiirleri olmak üzere hiciv, gazel, mersiye, vâsf ve fahr türü şiirleri örneklendirilmiştir.

el-Emîrî'nin şiirlerindeki sanatsal yapı, nazım türleri, vezin ve kâfiye durumu tespit edilerek Arap belâğatındaki meanî, beyân, ve bedî' ilim dallarına göre şiirleri detaylı bir incelemeye tabi tutulmuştur. Modern dönemde muhteva ve şekil olarak yeni bir tür olan ve ilk defa el-Emîrî'nin ortaya koyduğu humâsiyyât şiirleri, onun Arap şiirine yaptığı önemli bir katkı olmuştur. Ayrıca Filistin ve Mescid-i Aksa mücadelesini müdafaa için yazdığı şiirler ve divanlar şairin tanınmasında etkili olmuştur. Son olarak el-Emîrî'nin şiirlerinden birçok örnekler barından bu çalışma, İslâmî Edebiyat akımının edebî anlayışı hakkında bir fikir edinmeye yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Ömer Bahâuddîn el-Emîrî, Modern Arap Şiiri, İslâmî Edebiyat, Arap Dili ve Edebiyatı, Belağat.

ABSTRACT

Aşantog̃rul, Muhammed, ‘Umar Baha al-Din al-Amiri and his Poems, Doctoral Thesis (Supervisor: Prof. Dr. Salih Zafer KIZIKLI), Ankara University, 2024.

In this study, the life, works, literary personality and poems of Syrian poet, thinker and diplomat ‘Umar Bahâ al-Din al-Amiri (1916-1992) are discussed. It has been seen that the poet, one of the important representatives of the Islamic Literature movement that emerged in the second half of the 20th century, used poetry as a tool to convey his message to his readers.

The study consists of an introduction and three main sections. In the introduction part of the study, some information about the subject, purpose, method and sources of the research, as well as the Islamic Literature movement, are given. In the first part of the study, the poet’s life, works and literary personality were examined in detail. In the second part of the study, the content characteristics of al-Amîrî’s poetry are included, and in the third part, the form and style characteristics are included. In this context, some religious, political and familial poems, as well as satire, ghazal, elegy, vâsf and fahr type poems, which emerged in the modern period, are exemplified.

The artistic structure, verse types, meter and rhyme situation in al-Amiri’s poems were determined and his poems were subjected to a detailed examination according to the branches of *maani*, *beyân* and *bedi‘* science in Arabic rhetoric. *Humâsiyyât* poems, which are a new genre in terms of content and form in the modern period and were first put forward by al-Amiri, were his important contribution to Arabic poetry. In addition, the poems and *divans* he wrote to defend the struggle for Palestine and *Masjid al-Aqsa* were effective in making the poet known. Finally, this study, with its many examples from al-

Amiri's poems, will help to get an idea about the literary understanding of the Islamic Literature movement.

Keywords: 'Umar Bahâ al-Din al-Amiri, Modern Arabic Poetry, Islamic Literature, Arabic Language and Literature, Rhetoric.

ÖZGEÇMİŞ

Muhammed Aşantoğrul 1991 yılında Elazığ'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini Malatya'da tamamladı. 2011 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı taşra teşkilatında görev aldı. 2014 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 2014-2017 yılları arasında DİB Selçuk İhtisas Merkezi'nde kursiyer olarak bulundu. 2018 yılında Necmettin Erbakan Üniversitesi Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı'nda "es-Safedî ve Hevlu'l-Mu'cib fi'l-Kavli bi'l-Mûcib Adlı Eseri" isimli tezi ile yüksek lisansını tamamladı. Aynı yıl Ankara Üniversitesi'nde doktora eğitimine başladı.

2017 yılı Mart ayında Gazi Üniversitesi Polatlı İlahiyat Fakültesi Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi oldu. Şu anda Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. İleri düzeyde Arapça ve orta seviyede Farsça bilmektedir. Evli ve iki çocuk babasıdır.